

PRAVILNIK

O NASTAVNOM PROGRAMU ZA OSMI RAZRED OSNOVNOG OBRAZOVANJA I VASPITANJA

("Sl. glasnik RS - Prosvetni glasnik", br. 2/2010 i 3/2011 - dr. pravilnik)

Član 1

Ovim pravilnikom utvrđuje se nastavni program za osmi razred osnovnog obrazovanja i vaspitanja.

Član 2

Nastavni program za osmi razred osnovnog obrazovanja i vaspitanja odštampan je uz ovaj pravilnik i čini njegov sastavni deo.

Član 3

Nastavni program za osmi razred osnovnog obrazovanja i vaspitanja primenjuje se počev od školske 2010/2011. godine.

Član 4

Ovaj pravilnik stupa na snagu osmog dana od dana objavljivanja u "Prosvetnom glasniku".

NASTAVNI PROGRAM ZA OSMI RAZRED OSNOVNOG OBRAZOVANJA I VASPITANJA

1. SVRHA, CILJEVI I ZADACI PROGRAMA OBRAZOVANJA I VASPITANJA

Svrha programa obrazovanja

- Kvalitetno obrazovanje i vaspitanje, koje omogućava sticanje jezičke, matematičke, naučne, umetničke, kulturne, zdravstvene, ekološke i informatičke pismenosti, neophodne za život u savremenom i složenom društvu.
- Razvijanje znanja, veština, stavova i vrednosti koje osposobljavaju učenika da uspešno zadovoljava sopstvene potrebe i interese, razvija sopstvenu ličnost i potencijale, poštuje druge osobe i njihov identitet, potrebe i interese, uz aktivno i odgovorno učešće u ekonomskom, društvenom i kulturnom životu i doprinosi demokratskom, ekonomskom i kulturnom razvoju društva.

Ciljevi i zadaci programa obrazovanja su:

- sticanje znanja o jeziku, književnosti i medijima relevantnim za buduće obrazovanje i profesionalni razvoj;
- osposobljavanje učenika da koristi standardni maternji jezik, efikasno komunicira u usmenom i pisanom obliku u različite svrhe;
- osposobljavanje učenika da komuniciraju u usmenom i pisanom obliku na teme iz svakodnevnog života na stranom jeziku;

- razvijanje svesti o značaju višejezičnosti u savremenoj višekulturnoj zajednici;
- razumevanje povezanosti različitih naučnih disciplina;
- razumevanje i snalaženje u sadašnjosti i povezanosti društvenih pojava i procesa u prostoru i vremenu (Srbija, Evropa, svet);
- prihvatanje i uvažavanje drugog/druge bez obzira na nacionalnu, versku, rodnu i druge razlike;
- razumevanje pojava, procesa i odnosa u prirodi na osnovu znanja fizičkih, hemijskih i bioloških zakona, modela i teorija;
- pravilno formiranje matematičkih pojmova i sticanje osnovnih matematičkih znanja i veština;
- sticanje sposobnosti za uočavanje, formulisanje, analiziranje i rešavanje problema;
- ovladavanje informaciono-komunikacionim tehnologijama;
- razvijanje veština i tehnika umetničkog izražavanja;
- poznavanje različitih tehnika, stilova i medija umetničkog izražavanja;
- poznavanje vrednosti sopstvenog kulturnog nasleđa i povezanosti sa drugim kulturama i tradicijama;
- razvijanje odgovornog odnosa prema sopstvenom zdravlju i zdravlju drugih.

2. OBAVEZNI I PREPORUČENI SADRŽAJI OBAVEZNIH I IZBORNIH PREDMETA

A. OBAVEZNI NASTAVNI PREDMETI

SRPSKI JEZIK

(4 časa nedeljno, 136 časova godišnje)

Cilj i zadaci

Cilj nastave srpskog jezika jeste da se osigura da svi učenici steknu bazičnu jezičku i pismenost i da napreduju ka realizaciji odgovarajućih Standarda obrazovnih postignuća, da se osposobe da rešavaju probleme i zadatke u novim i nepoznatim situacijama, da izraze i obrazlože svoje mišljenje i diskutuju sa drugima, razviju motivisanost za učenje i zainteresovanost za predmetne sadržaje, kao i da ovladaju osnovnim zakonitostima srpskog književnog jezika na kojem će se usmeno i pismeno pravilno izražavati, da upoznaju, dožive i osposobe se da tumače književna dela, pozorišna, filmska i druga umetnička ostvarenja iz srpske i svetske baštine i savremene umetnosti.

Zadaci nastave srpskog jezika:

- stvaranje raznovrsnih mogućnosti da kroz različite sadržaje i oblike rada tokom nastave srpskog jezika svrha, ciljevi i zadaci obrazovanja, kao i ciljevi nastave srpskog jezika budu u punoj meri realizovani;
- razvijanje ljubavi prema maternjem jeziku i potrebe da se on neguje i unapređuje;
- opismenjavanje učenika na temeljima ortoepskih i ortografskih standarda srpskog književnog jezika;
- postupno i sistematično upoznavanje gramatike i pravopisa srpskog jezika;

- upoznavanje jezičkih pojava i pojmova, ovladavanje normativnom gramatikom i stilskim mogućnostima srpskog jezika;
- osposobljavanje za uspešno služenje književnim jezikom u različitim vidovima njegove usmene i pismene upotrebe i u različitim komunikacionim situacijama (uloga govornika, slušaoca, sagovornika i čitaoca);
- razvijanje osećanja za autentične estetske vrednosti u književnoj umetnosti;
- razvijanje smisla i sposobnosti za pravilno, tečno, ekonomično i uverljivo usmeno i pismeno izražavanje, bogaćenje rečnika, jezičkog i stilskog izraza;
- uvežbavanje i usavršavanje glasnog čitanja (pravilnog, logičkog i izražajnog) i čitanja u sebi (doživljajnog, usmerenog, istraživačkog);
- osposobljavanje za samostalno čitanje, doživljavanje, razumevanje, svestrano tumačenje i vrednovanje književnoumetničkih dela raznih žanrova;
- upoznavanje, čitanje i tumačenje popularnih i informativnih tekstova iz ilustrovanih enciklopedija i časopisa za decu;
- postupno, sistematično i dosledno osposobljavanje učenika za logičko shvatanje i kritičko procenjivanje pročitanoog teksta;
- razvijanje potrebe za knjigom, sposobnosti da se učenici njome samostalno služe kao izvorom saznanja; navikavanje na samostalno korišćenje biblioteke (odeljenjske, školske, mesne); postupno ovladavanje načinom vođenja dnevnika o pročitanim knjigama;
- postupno i sistematično osposobljavanje učenika za doživljavanje i vrednovanje scenskih ostvarenja (pozorište, film);
- usvajanje osnovnih teorijskih i funkcionalnih pojmova iz pozorišne i filmske umetnosti;
- upoznavanje, razvijanje, čuvanje i poštovanje vlastitog nacionalnog i kulturnog identiteta na delima srpske književnosti, pozorišne i filmske umetnosti, kao i drugih umetničkih ostvarenja;
- razvijanje poštovanja prema kulturnoj baštini i potrebe da se ona neguje i unapređuje;
- navikavanje na redovno praćenje i kritičko procenjivanje emisija za decu na radiju i televiziji;
- podsticanje učenika na samostalno jezičko, literarno i scensko stvaralaštvo;
- podsticanje, negovanje i vrednovanje učeničkih vannastavnih aktivnosti (literarna, jezička, recitatorska, dramska, novinarska sekcija i dr.);
- vaspitavanje učenika za život i rad u duhu humanizma, istinoljubivosti, solidarnosti i drugih moralnih vrednosti;
- razvijanje patriotizma i vaspitavanje u duhu mira, kulturnih odnosa i saradnje među ljudima.

Operativni zadaci:

- dalje ovladavanje znanjima iz gramatike, stilistike, leksikologije, istorije književnog jezika, dijalektologije;
- razvijanje pozitivnog odnosa prema dijalektima (svom i drugima), kao i potrebe da se usvaja, neguje i razvija književni jezik;
- dalje usvajanje ortoepske, ortografske, gramatičke, leksičke i stilske norme srpskog jezika;

- razvijanje kritičkog odnosa prema jeziku i sadržini tekstova iz svakodnevnog života; razvijanje osetljivosti na manipulaciju jezikom (naročito u vidu birokratskog jezika i jezika reklama);
- formiranje kriterijuma za samostalan izbor, analizu i procenu umetničkih dela pristupačnih ovom uzrastu;
- sistematizacija znanja o književnoteorijskim pojmovima;
- ovladavanje raspravom kao oblikom usmenog i pisanog izražavanja;
- obnavljanje i sistematizovanje znanja iz svih područja.

SADRŽAJI PROGRAMA

JEZIK

Gramatika

Srpski jezik među drugim slovenskim jezicima. Dijalekti srpskog jezika (osnovni podaci). Narodni jezik (jezik kao skup dijalekata) i književni jezik. Pojam normiranja.

Razvoj srpskog književnog jezika: srpskoslovenski, ruskoslovenski, slavenosrpski, Vukova reforma jezika, pisma i pravopisa, književni jezik Srba od Vuka do danas (osnovni podaci). Razvoj leksike srpskog jezika (osnovni podaci).

Jezici nacionalnih manjina (osnovni podaci).

Jezik svakodnevne komunikacije - govoreni i pisani. Glavne osobine tipičnog govorenog jezika: oslanjanje na kontekst i govornu situaciju; funkcija gestova i mimike; kratke, eliptične i nedovršene rečenice, emocionalnost, neformalnost. Glavne osobine tipičnog pisanog jezika u javnoj komunikaciji: eksplicitnost, potpunost rečenica, intelektualnost, formalnost. Fokusiranje rečeničnih članova pomoću rečeničnog akcenta (u govorenom jeziku) i pomoću reda reči (u pisanom jeziku). Glavne osobine pisanih stilova javne komunikacije - publicističkog, naučnog, administrativnog.

Sintagme - pridevske, priloške, glagolske.

Zavisne predikatske rečenice: obeležja (zavisni veznici, veznički spojevi i dr.); vrste: izrične (izrične u užem smislu i zavisnoupitne), odnosne, mesne, vremenske, uzročne, uslovne, dopusne, namerne, posledične i poredbene; konstituentna funkcija u okviru više rečenice (nezavisne ili zavisne) ili sintagme. Interpunkcija u vezi sa zavisnim rečenicama. Naporedni odnosi među zavisnim rečenicama (sastavni, rastavni, suprotni).

Iskazivanje rečeničnih članova zavisnom rečenicom i predložko-padežnom konstrukcijom. Izražavanje pomoću glagola (*Očekivali su da avion poleti; Avion je poleteo iako je bila magla*) i glagolskih imenica (*Očekivali su poletanje aviona; Avion je poleteo uprkos magli*). Preimućstva imeničkog načina izražavanja (u nekim slučajevima ono je preciznije i ekonomičnije) i njene mane (slikovitost se gubi, a rečenica teže prati).

Osnovne funkcije i značenja glagolskih oblika (obnavljanje i proširivanje znanje). Upotreba glagolskih oblika u pripovedanju.

Građenje reči - obnavljanje; kombinovano građenje, građenje pretvaranjem. Glasovne promene u vezi sa građenjem reči (samo skretanje pažnje na normativna rešenja).

Jednoznačne i višeznačne reči; homonimija. Prikazivanje polisemije i homonimije u velikim jednojezičnim rečnicima. Metafora i metonimija kao načini da reč stekne nova značenja (*krilo (ptice) → krilo zgrade* - metafora; *Moja škola je blizu → Cela škola ide na izlet* - metonimija).

Glavna pravila standardne akcenatske norme i sistematizovanje znanja o akcentima iz prethodnih razreda.

Obnavljanje i sistematizovanje gradiva iz prethodnih razreda radi pripreme za završni ispit.

Ortoepija

Proveravanje pravilnog izgovora samoglasnika i suglasnika. Intonacija proste i složene rečenice. Variranje intenziteta, tempa i pauza u govoru i u tekstovima različitog sadržaja.

Pravopis

Prilagođeno pisanje imena iz stranih jezika. Pisanje polusloženica.

Genitivni znak.

Sistematizovanje sadržaja iz pravopisa: upotreba velikog slova, interpunkcija, spojeno i rastavljeno pisanje reči; pisanje skraćenica; rastavljanje reči na kraju reda.

KNJIŽEVNOST

LEKTIRA

Lirika

Narodna pesma: *Srpska djevojka*

Ljubavne narodne lirske pesme (izbor)

Đura Jakšić: *Otađzbina*

Jovan Jovanović Zmaj: *Đulići* (izbor), *Svetli grobovi*

Frančesko Petrarca: *Kanconijer* (LXI sonet)

Desanka Maksimović: *Proletnja pesma* ili *Opomena*

Miloš Crnjanski: *Lament nad Beogradom* (odlomak)

Vasko Popa: *Očiju tvojih da nije*

Oskar Davičo: *Srbija*

Sergej Jesenjin: *Pismo majci*

Rajner Marija Rilke: *Ljubavna pesma*

Izbor iz savremene srpske poezije

Epika

Narodna epsko-lirska pesma: *Ženidba Milića barjaktara*

Narodne epsko-lirske pesme (izbor)

Narodna pesma: *Početak bune protiv dahija*

Narodne epske pesme novijih vremena (tematski krug o oslobođenju Srbije i Crne Gore)

Vuk Stefanović Karadžić: *Srpski rječnik* (izbor); *O narodnim pevačima*

Narodna pripovetka: *Nemušti jezik* ili *Usud*

Teodosije: *Žitije svetog Save* (odlomak)

Prota Mateja Nenadović: *Memoari* (odlomak)

Petar Petrović Njegoš: *Gorski vijenac* (izbor kratkih odlomaka)

Ljubomir Nenadović: *Pisma iz Italije* (odlomci)

Simo Matavulj: *Pilipenda*

Laza Lazarević: *Sve će to narod pozlatiti*

Petar Kočić: *Kroz mećavu*

Miloš Crnjanski: *Seobe I* (odlomak)

Ivo Andrić: *Most na Žepi*, izbor pripovedaka o deci

Dobrica Ćosić: *Deobe* (odlomak)

Isidora Sekulić: *Carsko dostojanstvo jezika* (odlomak) ili esej po izboru

Izbor iz savremene srpske proze

Drama

Branislav Nušić: *Sumnjivo lice*

Danilo Kiš: *Noć i magla*

Viljem Šekspir: *Romeo i Julija*

Molijer: *Građanin plemić* (odlomak)

Dopunski izbor

Borisav Stanković: *Uvela ruža*

Rastko Petrović: *Afrika* (odlomci)

Grozdana Olujić: *Glasam za ljubav*

Milorad Pavić: *Predeo slikan čajem* (odlomak o putovanju Atanasija Svilara na Svetu goru)

Matija Bećković: *Priča o Svetom Savi*

Dušan Kovačević: *Ko to tamo peva*

Borislav Mihajlović: *Banović Strahinja*

Izbor iz antologija srpske ljubavne lirike

Robert Grevs: *Zlatno runo* (odlomci)

Džon Selindžer: *Lovac u žitu*

Dejvid Gibins: *Atlantida*

Ernest Hemingvej: *Starac i more*

Sa predloženog spiska, ili slobodno, nastavnik bira najmanje tri, a najviše pet dela za obradu.

Naučnopopularni i informativni tekstovi

Petar Vlahović: *Srbija - zemlja, ljudi, život, običaji* (izbor)

Miodrag Popović: *Vuk Stefanović Karadžić* (odlomci)

Eva Kiri: *Marija Kiri* (odlomak)

Š. Kulišić, Ž. Petrović, N. Pantelić: *Srpski mitološki rečnik* (izbor)

D. Srejović, A. Cermanović: *Rečnik grčke i rimske mitologije* (izbor)

Mile Nedeljković: *Godišnji običaji u Srba* (izbor)

Dragomir Antić: *Običajni bonton* (izbor)

Jasminka Petrović: *Bonton* (ili odlomci iz ovakve knjige nekog drugog autora)

Izbor iz knjiga, enciklopedija i časopisa za decu i omladinu.

Sa navedenog spiska, obavezan je izbor najmanje tri dela za obradu.

Tumačenje teksta

Osposobljavanje učenika za samostalnu analizu književnoumetničkog dela (lirska i epska pesma, lirsko-epska pesma, pripovetka, roman, drama i književnonaučne vrste) uz pomoć razvijenog plana i teza. Procenjivanje idejno-estetskih, jezičko-stilskih i drugih vrednosti umetničkog dela.

Sticanje pouzdanog kriterijuma za izbor, analizu i procenu književnog teksta. Upućivanje učenika u korišćenje odabrane i pristupačne literature o delima i piscima. Podsticanje i razvijanje kritičkog odnosa u problemskom pristupu delu i piscu.

Sistematizovanje znanja o narodnoj i autorskoj književnosti (na primerima iz lektire).

Književnoteorijski pojmovi

Lirika

Stilska sredstva: metonimija, refren, antiteza, asonanca i aliteracija.

Lirske vrste: ljubavna narodna lirika; ljubavna narodna i autorska pesma.

Sonet.

Epika

Epsko-lirske vrste: poema, balada, romansa.

Spev.

Putopis. Memoari.

Esej.

Drama

Tragedija. Tragično (pojam).

Protagonist i antagonist.

Razrešenje sukoba. Katarza.

Scenski znakovi. Režija.

Televizijska drama.

Sistematizacije književnoteorijskih pojmova

- Sistematizacija književnih rodova i vrsta u narodnoj i autorskoj književnosti.

- Sistematizacija oblika kazivanja (formi pripovedanja) u književnoumetničkim tekstovima: naracija (pripovedanje u

1. i 3. licu); hronološko i retrospektivno pripovedanje; deskripcija (portret, pejzaž, pojam enterijera i eksterijera), narativna deskripcija; dijalog; monolog, unutrašnji monolog.

- Jezičkostilska izražajna sredstva (sistematizacija).

- Struktura umetničkog teksta (kompozicija, odnos fabule i sižea, dramski elementi: ekspozicija, zaplet, kulminacija, peripetija, rasplet).

- Vrste karakterizacije (sociološka, psihološka, jezička ...).

- Motivi: dinamički, statički, narativni, opisni, internacionalni...).

Funkcionalni pojmovi

Podsticanje učenika na shvatanje i usvajanje *funkcionalnih pojmova*:

- romantičarsko, romantično, realistično, realno;

- dokumentovano, racionalno, teza, činjenica;

- etičko, estetsko;

- refleksija, memorija;

- kreativno, doživljajno, sugestivno, plastično;

- apsurd, provokacija, protivurečnost, doslednost;

- samokritičnost, samoinicijativa;

- agresivnost, sebičnost (egoizam), licemerje, oportunističnost;

- nezavisno, samostalno, zavisno, zavidno.

Čitanje

Usavršavanje izražajnog čitanja (sa zahtevima kao u prethodnim razredima). Razvijanje ličnog tona pri čitanju i kazivanju napamet naučenih proznih i poetskih celina.

Vežbanje u "letimičnom" čitanju poznatog teksta, radi nalaženja određenih informacija i uvođenja učenika u "letimično" čitanje nepoznatog teksta, da bi utvrdili da li ih tekst interesuje i da li će ga čitati u celini (novinski članak, nepoznata knjiga i sl.).

JEZIČKA KULTURA

Osnovni oblici usmenog i pismenog izražavanja

Pričanje o doživljaju sa efektnim početkom i završetkom.

Interpretativno prepričavanje književnoumetničkog teksta.

Rasprava (argumentativni tekst) i propagandni tekst. Objektivno i pristrasno prikazivanje činjenica.

Reklame kao vrsta propagandnih tekstova. Jezičke osobine reklama. Manipulativnost reklama.

Popunjavanje različitih obrazaca.

Reportaža kao novinarski žanr.

Usmena i pismena vežbanja

Vežbanja u pričanju o doživljajima (sa efektnim početkom i završetkom).

Vežbanja u interpretativnom prepričavanju književnoumetničkih tekstova.

Vežbe na argumentativnom tekstu: sažimanje teksta, pisanje rezimea, pronalaženje ključnih reči u tekstu. Razlikovanje stava autora od drugih stavova iznesenih u tekstu. Izdvajanje iz teksta argumenata u prilog nekoj tezi (stavu) i argumenata protiv nje; izvođenje zaključaka zasnovanih na tekstu. Davanje naslova tekstu i podnaslova delovima teksta.

Usmene i pisane *rasprave* na zadate aktuelne teme iz savremenog života.

Kritički prikaz nove knjige, filma, radijske, televizijske emisije i koncerta.

Sintaksičke vežbe: izražavanje pomoću zavisnih rečenica i pomoću sredstava rečenične kondenzacije (glagolski prilozi, glagolske imenice: *Dok se vraćao kući, razmišljao je o svemu - Vraćajući se kući...; Obradovao ih je time što je pristao - Obradovao ih je svojim pristankom*). Zamena glagolima neumesno upotrebljenih glagolskih imenica.

Prepoznavanje birokratskog jezika kao oblika manipulacije ljudima pomoću jezika (da bi se prikrila informacija, istakla sopstvena učenost, ublažile neprijatne činjenice). "Prevođenje" sa birokratskog na običan jezik.

Leksičke vežbe: prikladna upotreba apstraktnih reči i reči iz intelektualnog rečnika radi preciznog i efikasnog izražavanja tokom rasprave. Upotreba slikovitih reči radi efektnog izražavanja u reportaži. Korišćenje rečnika srpskog jezika.

Korišćenje indeksom, pojmovnikom i bibliografijom.

Čitanje i razumevanje nelinearnih elemenata teksta: dijagrami, grafikoni.

Letimično čitanje (radi brzog pronalaženja važnih informacija).

Ortoepske vežbe: uvežbavanje pravilnog izgovora samoglasnika i suglasnika, rečeničnog (logičkog) akcenta. Proveravanje stepena usvojenosti srpskog književnog akcenta i organizovanje akcenatskih vežbi. Korišćenje rečnika s akcentovanim rečima. Pravilan izgovor ijekavskog refleksa dugog jata (*ije*) i prenošenje akcenta na proklitiku u izražajnom čitanju književnih tekstova (posebno u vezi s dijalekatskom osnovom).

Osam domaćih pisanih zadataka i njihova analiza na času.

Četiri školska pismena zadatka (jedan čas je za izradu i dva za analizu zadataka i pisanje poboljšane verzije sastava).

DODATNI RAD

Jezik i jezička kultura

Sintaksička analiza komplikovanijih rečenica.

Usmeno raspravljanje na teme iz svakodnevnog života. Pisanje argumentativnih tekstova s korišćenjem literature.

Vežbe u govorništvu. Kratko, sadržajno i jezgrovito izlaganje o određenoj temi za određeno vreme, pred auditorijumom.

Analiza reklama s televizije, iz novina i časopisa, s reklamnih panoa.

Samostalno pronalaženje primera birokratskog jezika i njegovo "prevođenje" na običan jezik.

Samostalno sastavljanje dijagrama i grafikona.

Proučavanje lokalnog govora. Samostalni radovi učenika o lokalnom govoru (čitanje odgovarajuće literature; sakupljanje građe; pisanje rada i njegovo objavljivanje u školskim glasilima).

Književnost

Karakterizacija likova uvidom u forme pripovedanja.

Jezičkostilska analiza kao integracioni činilac interpretacije književnoumetničkog teksta.

Istraživački rad na rečnicima (*Srpski rječnik* Vuka Stefanovića Karadžića, Rečnik MS, (višetomni ili jednotomni), Rečnik književnih termina, Rečnik simbola...).

Objedinjujući i poredbeni činioци u obradi odabranih književnih tekstova (komparativni pristup).

Dramatizacija proznog teksta.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

JEZIK (gramatika, pravopis i ortoepija)

U nastavi jezika učenici se osposobljavaju za pravilnu usmenu i pismenu komunikaciju standardnim srpskim jezikom. Otuda zahtevi u ovom programu nisu usmereni samo na jezička pravila i gramatičke norme već i na njihovu funkciju. Na primer, rečenica se ne upoznaje samo kao gramatička jedinica (sa stanovišta njene strukture), već i kao komunikativna jedinica (sa stanovišta njene funkcije u komunikaciji).

Osnovni programski zahtev u nastavi gramatike jeste *da se učenicima jezik predstavi i tumači kao sistem. Nijedna jezička pojava ne bi trebalo da se izučava izolovano, van konteksta u kojem se ostvaruje njena funkcija*. U I i II razredu u okviru vežbi slušanja, govorenja, čitanja i pisanja učenici zapažaju jezičke pojave

bez njihovog imenovanja, da bi se od III do VIII razreda u koncentričnim krugovima i kontinuiranim nizovima gramatički sadržaji izučavali postupno i selektivno u skladu sa uzrastom učenika.

Postupnost se obezbeđuje samim izborom i rasporedom nastavnih sadržaja, a konkretizacija nivoa obrade, kao vrsta uputstva za nastavnu praksu u pojedinim razredima, naznačena je opisno formulisanim zahtevima: zapažanje, uočavanje, usvajanje, pojam, prepoznavanje, razlikovanje, informativno, upotreba, obnavljanje, sistematizacija i drugima. Ukazivanjem na *nivo programskih zahteva* nastavnicima se pomaže u njihovim nastojanjima da učenike ne opterete obimom i dubinom obrade jezičke građe.

Selektivnost se ostvaruje izborom najosnovnijih jezičkih zakonitosti i informacija o njima.

Takvim pristupom jezičkoj građi u programu nastavnici se usmeravaju da tumačenje gramatičkih kategorija zasnivaju na njihovoj funkciji koju su učenici u prethodnim razredima uočili i njome, u manjoj ili većoj meri, ovladali u jezičkoj praksi. Postupnost i selektivnost u programu gramatike najbolje se uočavaju na sadržajima iz sintakse i morfologije od I do VIII razreda. Isti principi su, međutim, dosledno sprovedeni i u ostalim oblastima jezika. Na primer, alternaciju suglasnik **k, g, h** učenici će prvo zapažati u građenju reči i deklinaciji u V razredu, a vežbama i jezičkim igrama u tom i prethodnim razredima navikavati se na pravilnu upotrebu tih konsonanata u govoru i pisanju; elementarne informacije o palatalizaciji dobiće u VI razredu, a usvojena znanja o bitnim glasovnim osobinama srpskog jezika obnoviti i sistematizovati u VIII razredu. Tim načinom će učenici steći osnovne informacije o glasovnim promenama i alternacijama, osposobiće se za jezičku praksu, a neće biti opterećeni učenjem opisa i istorije tih jezičkih pojava.

Elementarne informacije iz *morfologije* počinju se učenicima davati od II razreda i postupno se iz razreda u razred proširuju i produbljuju. Od samog početka učenike treba navikavati da uočavaju osnovne morfološke kategorije, na primer: u II razredu pored uočavanja reči koje imenuju predmete i bića, uvodi se i razlikovanje roda i broja kod tih reči a u III razredu razlikovanje lica kod glagola. Tim putem će se učenici postupno i logički uvoditi ne samo u morfološke već i u sintaksičke zakonitosti (razlikovanje lica kod glagola - lični glagolski oblici - predikat - rečenica). Reči uvek treba uočavati i obrađivati u okviru rečenice, u kojoj se zapažaju njihove funkcije, značenja i oblici.

Programske sadržaje iz *akcentologije* ne treba obrađivati kao posebne nastavne jedinice. Ne samo u nastavi jezika, već i u nastavi čitanja i jezičke kulture, učenike treba u svakom razredu uvoditi u programom predviđene standardne akcenatske norme a stalnim vežbanjem, po mogućstvu uz korišćenje audio snimaka, učenike treba navikavati da čuju pravilno akcentovanu reč, a u mestima gde se odstupa od akcenatske norme, da razlikuju standardni akcenat od svoga akcenta.

Pravopis se savlađuje putem sistematskih vežbanja, elementarnih i složenih, koja se organizuju često, raznovrsno i različitim oblicima pismenih vežbi. Pored toga, učenike vrlo rano treba upućivati na služenje pravopisom i pravopisnim rečnikom (školsko izdanje).

Nastava **ortoepije** obuhvata sledeće elemente govora: artikulaciju glasova, jačinu, visinu i dužinu, akcenat reči, tempo, ritam, rečeničnu intonaciju i pauze.

Artikulacione vežbe odnose se na pravilan izgovor glasova: **-č, -ć, -dž, -đ, -h,** kao i **-e** (često otvoreno). Učenici s nepravilnim izgovorom **-r, -s, -z** upućuju se logopedu. Glasovi se najpre vežbaju pojedinačno, a onda u govornom lancu, u tekstu.

Ortoepske vežbe, obično kraće i češće, izvode se ne samo u okviru nastave jezika nego i nastave čitanja i jezičke kulture. Treba ukazivati na pravilnost u govoru, ali i na logičnost i jasnost.

Vežbe za usvajanje i utvrđivanje znanja iz gramatike do nivoa njegove praktične primene u novim govornim situacijama proističe iz programskih zahteva, ali su u velikoj meri uslovljene konkretnom situacijom u odeljenju - govornim odstupanjima od književnog jezika, kolebanjima, greškama koje se javljaju u pismenom izražavanju učenika. Stoga se sadržaj vežbanja u nastavi jezika mora određivati na osnovu sistematskog praćenja govora i pisanja učenika. Tako će nastava jezika biti u funkciji osposobljavanja učenika za pravilno komuniciranje savremenim književnim srpskim jezikom.

U *nastavi gramatike* treba primenjivati sledeće postupke koji su se u praksi potvrdili svojom funkcionalnošću:

- podsticanje svesne aktivnosti i misaonog osamostaljivanja učenika;
- suzbijanje misaone inercije i učenikovih imitatorskih sklonosti;
- zasnivanje težišta nastave na suštinskim vrednostima, odnosno na bitnim svojstvima i stilskim funkcijama jezičkih pojava;
- uvažavanje situacione uslovljenosti jezičkih pojava;
- povezivanje nastave jezika sa doživljavanjem umetničkog teksta;
- otkrivanje stilske funkcije, odnosno izražajnosti jezičkih pojava;
- korišćenje umetničkih doživljaja kao podsticaja za učenje maternjeg jezika;
- sistematska i osmišljena vežbanja u govoru i pisanju;
- što efikasnije prevazilaženje nivoa prepoznavanja jezičkih pojava;
- negovanje primenjenog znanja i umenja;
- kontinuirano povezivanje znanja o jeziku sa neposrednom govornom praksom;
- ostvarivanje kontinuiteta u sistemu pravopisnih i stilskih vežbanja;
- pobuđivanje učenikovog jezičkog izraza životnim situacijama;
- ukazivanje na gramatičku sačinjenost stilskih izražajnih sredstava;
- korišćenje prikladnih ilustracija određenih jezičkih pojava.

U nastavi gramatike izrazito su funkcionalni oni postupci koji uspešno suzbijaju učenikovu misaonu inertnost, a razvijaju radoznalost i samostalnost učenika, što pojačava njihov istraživački i stvaralački odnos prema jeziku. Navedena usmerenja nastavnog rada podrazumevaju njegovu čvrstu vezanost za životnu, jezičku i umetničku praksu, odnosno za odgovarajuće tekstove i govorne situacije. Zbog toga je ukazivanje na određenu jezičku pojavu na izolovanim rečenicama, istrnutim iz konteksta, označeno kao izrazito nepoželjan i nefunkcionalan postupak u nastavi gramatike. Usamljene rečenice, lišene konteksta, postaju mrtvi modeli, podobni da se formalno kopiraju, uče napamet i reprodukuju, a sve to sprečava svesnu aktivnost učenika.

Savremena metodika nastave gramatike zalaže se da težište obrade određenih jezičkih pojava bude zasnovano na suštinskim osobenostima, a to znači na njihovim bitnim svojstvima i stilskim funkcijama, što podrazumeva zanemarivanje formalnih i sporednih obeležja proučavanih jezičkih pojava.

U nastavi jezika nužno je posmatrati jezičke pojave u životnim i jezičkim okolnostima koje su uslovile njihovo značenje. Učenike valja uputiti na pogodne tekstove i govorne situacije u kojima se određena jezička pojava prirodno javlja i ispoljava. Tekstovi bi trebalo da budu poznati učenicima, a ako pak nisu, treba ih pročitati i o njima razgovarati sa učenicima.

Nastavnik valja da ima na umu i to da upoznavanje suštine jezičke pojave često vodi preko doživljavanja i shvatanja umetničkog teksta, što će biti dovoljno jak podsticaj za nastavnika da što češće upućuje učenike da otkrivaju stilsku funkciju (izražajnost) jezičkih pojava. To će doprineti razvijanju učenikove radoznalosti za jezik, jer umetnička doživljavanja čine gramatičko gradivo konkretnijim, lakšim i primenljivijim. Kad učenicima postane pristupačna stilska (izražajna, ekspresivna) funkcija jezičke pojave, prihvataju je kao *stvaralački postupak*, što je vrlo pogodan i podsticajan put da znanja o jeziku brže prelaze u *umenja*, da se na taj način doprinosi boljem pismenom i usmenom izražavanju, ali i uspešnijoj analizi književnih tekstova.

Nužno je da nastavnik uvek ima na umu presudnu ulogu umesnih i sistematskih *vežbanja*, odnosno da nastavno gradivo nije usvojeno dok se dobro ne uvežba. To znači da vežbanja moraju biti sastavni činilac obrade nastavnog gradiva, primene, obnavljanja i utvrđivanja znanja.

Metodika nastave jezika, teorijski i praktično, upućuje da u nastavi maternjeg jezika treba što pre prevazići nivo prepoznavanja i reprodukcije, a strpljivo i uporno negovati više oblike znanja i umenja - *primenljivost i stvaralaštvo*. U nastojanjima da se u nastavnoj praksi udovolji takvim zahtevima, funkcionalno je u svakoj pogodnoj prilici znanja iz gramatike staviti u funkciju tumačenja teksta (umetničkog i popularnog), čime se ono uzdiže od prepoznavanja i reprodukcije na nivo umenja i praktične primene.

Praktičnost i primenljivost znanja o jeziku i njegovo prelaženje u umenje i navike posebno se postiže negovanjem *pravopisnih i stilskih vežbi*.

Učenike, takođe, kontinuirano treba podsticati da svoja znanja o jeziku povezuju sa komunikativnim govorom. Jedan od izrazito funkcionalnih postupaka u nastavi gramatike jesu vežbanja zasnovana na korišćenju primera iz neposredne govorne prakse, što nastavu gramatike približava životnim potrebama u kojima se primenjeni jezik pojavljuje kao svestrano motivisana ljudska aktivnost. Nastava na taj način postaje praktičnija i zanimljivija, čime učeniku otvara raznovrsne mogućnosti za njegova stvaralačka ispoljavanja.

Situacije u kojima se ispoljavaju određene jezičke pojave može i sam nastavnik da postavlja učenicima, da ih spretno podseća na njihova iskustva, a oni će kazivati ili pisati kako u izazovnim prilikama govorno reaguju.

Celoviti saznajni krugovi u nastavi gramatike, koji započinju motivacijom, a završavaju saznavanjem, rezimiranjem i primenom određenog gradiva, u savremenom metodičkom pristupu, pogotovu u problemski usmerenoj nastavi, otvaraju se i zatvaraju više puta tokom nastavnog časa. Takav saznajni proces podrazumeva učestalo spajanje indukcije i dedukcije, analize i sinteze, konkretizacije i apstrakcije, teorijskih obaveštenja i praktične obuke.

Savremena metodika nastave ističe niz saodnosnih metodičkih radnji koje valja primeniti u nastavnoj obradi programskih jedinica iz jezika i koje omogućuju da svaki celovit saznajni put, počev od onog koji je uokviren školskim časom, dobije svoju posebnu strukturu.

Obrada novih nastavnih (programskih) jedinica podrazumeva primenu sledećih metodičkih radnji:

- Korišćenje pogodnog *polaznog teksta* (jezičkog predloška) na kome se uviđa i objašnjava odgovarajuća jezička pojava. Najčešće se koriste kraći umetnički, naučnopopularni i publicistički tekstovi, a i primeri iz pismenih radova učenika.
- Korišćenje iskaza (primera iz prigodnih, tekućih ili zapamćenih) *govornih situacija*.
- Podsticanje učenika da polazni tekst *dožive* i *shvate* u celini i pojedinostima.
- Utvrđivanje i obnavljanje znanja o poznatim jezičkim pojavama i pojmovima koji *neposredno doprinose* boljem i lakšem shvatanju novog gradiva. (Obično se koriste primeri iz poznatog teksta.)
- Upućivanje učenika da u tekstu, odnosno u zapisanim iskazima iz govorne prakse, *uočavaju primere* jezičke pojave koja je predmet saznavanja.
- Najavljivanje i beleženje *nove nastavne jedinice* i podsticanje učenika da zapaženu jezičku pojavu *istraživački sagledaju*.
- Saznavanje *bitnih svojstava* jezičke pojave (oblika, značenja, funkcije, promene, izražajnih mogućnosti...).
- Sagledavanje jezičkih činjenica (primera) sa *raznih stanovišta*, njihovo upoređivanje, opisivanje i klasifikovanje.
- Ilustrovanje i *grafičko predstavljanje* jezičkih pojmova i njihovih odnosa.

- *Definisanje jezičkog pojma*; isticanje svojstva jezičke pojave i uočenih zakonitosti i pravilnosti.
- Prepoznavanje, objašnjavanje i primena saznatog gradiva u novim okolnostima i u primerima koje navode sami učenici (neposredna dedukcija i prvo vežbanje).
- Utvrđivanje, obnavljanje i primena stečenog znanja i umenja (dalja vežbanja, u školi i kod kuće).

Navedene metodičke radnje međusobno se dopunjuju i prožimaju, a ostvaruju se u sukcesivnoj i sinhronoj postavci. Neke od njih mogu biti ostvarene pre nastavnog časa na kome se razmatra određena jezička pojava, a neke i posle časa. Tako, na primer, dobro je da tekst na kome se usvaja gradivo iz gramatike bude ranije upoznat, a da pojedine jezičke vežbe budu predmet učeničkih domaćih zadataka. Ilustrovanje, na primer, ne mora biti obavezna etapa nastavnog rada, već se primenjuje kad mu je funkcionalnost nesporna.

Paralelno i združeno, u navedenom sazajnom putu teku sve važne logičke operacije: zapažanje, upoređivanje, zaključivanje, dokazivanje, definisanje i navođenje novih primera. To znači da časovi na kojima se izučava gramatičko gradivo nemaju odeljene etape, odnosno jasno uočljive prelaze između njih. Nešto je vidljiviji prelaz između induktivnog i deduktivnog načina rada, kao i između saznavanja jezičke pojave i uvežbavanja.

KNJIŽEVNOST

Uvođenje učenika u svet književnosti, ali i ostalih, tzv. neknjiževnih tekstova (popularnih, informativnih), predstavlja izuzetno odgovoran nastavni zadatak. Upravo na ovom stupnju školovanja stiču se osnovna i vrlo značajna znanja, umenja i navike od kojih će u dobroj meri zavisiti ne samo učenička književna kultura, već i njegoa opšta kultura na kojoj se temelji ukupno obrazovanje svakog školovanog čoveka.

Lektira

Ukinuta je nepotrebna podela na domaću i školsku *lektiru*, pa tako izvori za obradu tekstova iz lektire, pored čitanki, postaju knjige lektire za određeni uzrast i sva ostala pristupačna literatura.

Data je lektira za određen razred, razvrstana po književnim rodovima - *lirika, epika, drama*, da bi se kroz sve programe mogla pratiti odgovarajuća i razložna proporcija i imati uvid u to. Podela je izvršena prema osnovnoj razlici vezanoj za stih i prozu. Lektira je obogaćena izborom naučnopopularnih i informativnih tekstova.

Tekstovi iz *lektire* predstavljaju programsku okosnicu. Nastavnik ima načelnu mogućnost da ponuđene tekstove prilagođava konkretnim nastavnim potrebama, ali je obavezan i na slobodan izbor iz naše narodne usmene književnosti i tzv. neknjiževnih tekstova - prema programskim zahtevima.

Razlike u ukupnoj umetničkoj i informativnoj vrednosti pojedinih tekstova utiču na odgovarajuća metodička rešenja (prilagođavanje čitanja vrsti teksta, opseg tumačenja teksta u zavisnosti od složenosti njegove strukture, povezivanje i grupisanje sa odgovarajućim sadržajima iz drugih predmetnih područja - gramatike, pravopisa i jezičke kulture i sl.).

Nastavniku je data mogućnost i *dopunskog izbora* dela u skladu sa nastavnim potrebama i interesovanjima konkretnog đačkog kolektiva sa kojim ostvaruje program.

Čitanje od III do VIII razreda

Tumačenje teksta zasniva se na njegovom čitanju, doživljavanju i razumevanju. Pri tome je kvalitet doživljavanja i razumevanja teksta i neposredno uslovljen kvalitetom čitanja. Zato su razni oblici usmerenog čitanja osnovni preduslov da učenici u nastavi stiču saznanja i da se uspešno uvode u svet književnog dela.

Izražajno čitanje neguje se sistematski, uz stalno povećavanje zahteva i nastojanje da se što potpunije iskoriste sposobnosti učenika za postizanje visokog kvaliteta u veštini čitanja. Vežbanja u izražajnom čitanju izvode se planski i uz solidno nastavnikovo i učenikovo pripremanje. U okviru svoje pripreme

nastavnik blagovremeno odabira pogodan tekst i studiozno proučava one njegove osobenosti koje utiču na prirodu izražajnog čitanja. U skladu sa misaono-emozivnim sadržajem teksta, nastavnik zauzima odgovarajući stav i određuje situacionu uslovljenost jačine glasa, ritma, tempa, intonacije, pauza, rečeničnog akcenta i glasovnih transformacija. Pri tome se povremeno služi audio snimcima uzornih interpretativnih čitanja.

Pošto se izražajno čitanje, po pravilu, uvežbava na prethodno obrađenom i dobro shvaćenom tekstu, to je konkretno i uspešno tumačenje štiva neophodan postupak u pripremanju učenika za izražajno čitanje. U okviru neposredne pripreme u VI, VII i VIII razredu povremeno se i posebno analiziraju psihički i jezičkostilski činioci koji zahtevaju odgovarajuću govornu realizaciju. U pojedinim slučajevima nastavnik (zajedno sa učenicima) posebno priređuje tekst za izražajno čitanje na taj način što u njemu obeležava vrste pauza, rečenične akcente, tempo i glasovne modulacije.

Izražajno čitanje uvežbava se na tekstovima različite sadržine i oblika; koriste se lirski, epski i dramski tekstovi u prozi i stihu, u narativnom, deskriptivnom, dijaloškom i monološkom obliku. Posebna pažnja posvećuje se emocionalnoj dinamici teksta, njegovoj dramatičnosti i govorenju iz perspektive pisca i pojedinih likova.

U odeljenju treba obezbediti odgovarajuće uslove za izražajno čitanje i kazivanje - učenicima u ulozi čitača i govornika valja obezbediti mesto ispred odeljenjskog kolektiva, u odeljenju stvoriti dobru slušalačku publiku, zainteresovanu i sposobnu da kritički i objektivno procenjuje kvalitet čitanja i kazivanja. Posredstvom audio snimka, učenicima povremeno treba omogućiti da čuju svoje čitanje i da se kritički osvrću na svoje umenje. Na časovima obrade književnih dela primenjivaće se učenička iskustva u izražajnom čitanju, uz stalno nastojanje da svi oblici govornih aktivnosti budu korektni i uverljivi.

Čitanje u sebi je najproduktivniji oblik sticanja znanja pa mu se u nastavi poklanja posebna pažnja. Ono je uvek usmereno i istraživačko; pomoću njega se učenici osposobljavaju za svakodnevno sticanje informacija i za učenje.

Vežbe čitanja u sebi neposredno se uklapaju u ostale oblike rada i uvek su u funkciji svestranijeg sticanja znanja i razumevanja ne samo književnog dela, već i svih osmišljenih tekstova.

Primena tekst metode u nastavi podrazumeva vrlo efikasne vežbe za savladavanje brzog čitanja u sebi s razumevanjem i doprinosi razvijanju sposobnosti učenika da čitaju fleksibilno, da usklađuju brzinu čitanja sa ciljem čitanja i karakteristikama teksta koji čitaju.

Kvalitet čitanja u sebi podstiče se prethodnim usmeravanjem učenika na tekst i davanjem odgovarajućih zadataka, a potom i obavezanim proveravanjem razumevanja pročitanoog teksta, odnosno ostvarenja dobijenih zadataka, Informativno, produktivno i analitičko čitanje najuspešnije se podstiču samostalnim istraživačkim zadacima koji se učenicima daju u pripremnom postupku za obradu teksta ili obradu sadržaja iz gramatike i pravopisa. Tim putem se unapređuju logika i brzina čitanja, a naročito brzina shvatanja pročitanoog teksta, čime se učenici osposobljavaju za samostalno učenje.

Učenici starijih razreda uvode se u informativno čitanje koje je uslovljeno brzinom i stvarno pročitanim tekstom. Ono se sastoji od brzog traženja informacije i značenja u tekstu, pri čemu se ne pročita svaka reč, već se pogledom "prolazi" kroz tekst i čita se na preskok (međunaslovi, podnaslovi, prvi redovi u odeljcima, uvod, zaključak). Pri vežbanju učenika u "letimičnom" čitanju, prethodno se zadaju odgovarajući zadaci (traženje određenih informacija, podataka i sl.), a potom proverava kvalitet njihovog ostvarenja i meri vreme za koje su zadaci izvršeni. Informativnim čitanjem učenici se takođe osposobljavaju da radi podsećanja, obnavljanja, memorisanja, čitaju podvučene i na drugi način označene delove teksta prilikom ranijeg čitanja "s olovkom u ruci", koje treba sistematski sprovoditi kao vid pripremanja učenika za samostalan rad i učenje.

Izražajno kazivanje napamet naučenih tekstova i odlomaka u prozi i stihu značajan je oblik rada u razvijanju govorne kulture učenika. Valja imati u vidu da je ubedljivo govorenje proznog teksta polazna osnova i neophodan uslov za prirodno i izražajno kazivanje stihova. Zato je poželjno da se povremeno, na istom času, naizmenično uvežbava i upoređuje govorenje tekstova u prozi i stihu.

Napamet će se učiti razni kraći prozni tekstovi (naracija, deskripcija, dijalog, monolog), lirske pesme raznih vrsta i odlomci iz epskih pesama. Uspeh izražajnog kazivanja znatno zavisi od *načina učenja i logičkog usvajanja teksta*. Ako se mehanički uči, kao što ponekad biva, usvojeni automatizam se prenosi i na način kazivanja. Zato je poseban zadatak nastavnika da učenike navikne na osmišljeno i interpretativno učenje teksta napamet. Tokom vežbanja treba stvoriti uslove da kazivanje teče "oči u oči", da govornik posmatra lice slušalaca i da s publikom uspostavlja emocionalni kontakt. Maksimalna pažnja se posvećuje svim vrednostima i izražajnim mogućnostima govornog jezika, posebno - prirodnom govornikovom stavu, pouzdanom prenošenju informacija i sugestivnom kazivanju.

Tumačenje teksta od III do VIII razreda

Sa obradom teksta počinje se posle uspešnog interpretativnog čitanja naglas i čitanja u sebi. Književnoumetničko delo se čita, prema potrebi i *više puta*, sve dok ne izazove odgovarajuće doživljaje i utiske koji su neophodni za dalje upoznavanje i proučavanje teksta. Razni oblici ponovljenog i usmerenog čitanja dela u celini, ili njegovih odlomaka, obavezno će se primenjivati u obradi lirske pesme i kraće proze.

Pri obradi teksta primenjivaće se u većoj meri jedinstvo analitičkih i sintetičkih postupaka i gledišta. Značajne pojedinosti, elementarne slike, ekspresivna mesta i stilsko-jezički postupci neće se posmatrati kao usamljene vrednosti, već ih treba sagledavati kao funkcionalne delove viših celina i tumačiti u prirodnom sadejstvu s drugim umetničkim činionicima. Književnom delu pristupa se kao složenom i neponovljivom organizmu u kome je sve uslovljeno uzročno-posledičnim vezama, podstaknuto životnim iskustvom i uobličeno stvaralačkom maštom.

Učenike treba revnosno navikavati na to da svoje utiske, stavove i sudove o književnom delu detaljnije dokazuju činjenicama iz samoga teksta i tako ih osposobljavati za samostalan iskaz, istraživačku delatnost i zauzimanje kritičkih stavova prema proizvoljnim ocenama i zaključcima.

Nastavnik će imati u vidu da je tumačenje književnih dela u osnovnoj školi, pogotovu u mlađim razredima, *u načelu predteorijsko* i da nije uslovljeno poznavanjem stručne terminologije. To, međutim, nimalo ne smeta da i običan "razgovor o štivu" u mlađim razredima bude stručno zasnovan i izveden sa puno inventivnosti i istraživačke radoznalosti. Vrednije je projektovanje učenika povodom neke umetničke slike i njeno intenzivno doživljavanje i konkretizovanje u učenikovo mašti nego samo saznanje da ta slika formalno spada u red metafora, personifikacija ili poređenja. Zato se još od prvog razreda učenici navikavaju da slobodno ispoljavaju svoje utiske, osećanja, asocijacije i misli izazvane slikovitom i figurativnom primenom pesničkog jezika.

U svim razredima obrada književnog dela treba da bude protkana rešavanjem *problemskih pitanja* koja su podstaknuta tekstom i umetničkim doživljavanjem. Na taj način stimulisaće se učenička radoznalost, svesna aktivnost i istraživačka delatnost, svestranije će se upoznati delo i pružati mogućnost za afirmaciju učenika u radnom procesu.

Mnogi tekstovi, a pogotovu odlomci iz dela, u nastavnom postupku zahtevaju umesnu *lokalizaciju*, često i višestruku. Situiranje teksta u vremenske, prostorne i društveno-istorijske okvire, davanje neophodnih podataka o piscu i nastanku dela, kao i obaveštenja o bitnim sadržajima koji prethode odlomku - sve su to uslovi bez kojih se u brojnim slučajevima tekst ne može intenzivno doživeti i pravilno shvatiti. Zato prototipsku i psihološku realnost, iz koje potiču tematska građa, motivi, likovi i dublji podsticaji za stvaranje, treba dati u prigodnom vidu i u onom obimu koji je neophodan za potpunije doživljavanje i pouzdanije tumačenje.

Metodika nastave književnosti već nekoliko decenija, teorijski i praktično, razvija i stalno usavršava nastavnikov i učenikov *istraživački, pronalazački, stvaralački i satvorački* odnos prema književnoumetničkom delu. Književnost se u školi *ne predaje i ne uči*, već *čita, usvaja*, u njoj se *uživa* i o njoj *raspravlja*. To su putevi da nastava književnosti širi učenikove duhovne vidike, razvija istraživačke i stvaralačke sposobnosti učenika, kritičko mišljenje i umetnički ukus, pojačava i kultivise literarni, jezički i životni senzibilitet.

Moderna i savremena organizacija nastave maternjeg jezika i književnosti podrazumeva *aktivnu ulogu učenika* u nastavnom procesu. U savremenoj nastavi književnosti učenik ne sme biti pasivni slušalac koji

će u određenom trenutku reprodukovati "naučeno gradivo", odnosno nastavnikova predavanja, već aktivni subjekat koji *istraživački, stvaralački i satvorački* učestvuje u proučavanju književnoumetničkih ostvarenja.

Učenikova aktivnost treba da svakodnevno prolazi kroz sve tri radne etape; pre časa, u toku časa i posle časa. U svim etapama učenik se mora sistematski navikavati da u toku čitanja i proučavanja dela *samostalno* rešava brojna pitanja i zadatke, koji će ga u punoj meri emocionalno i misaono angažovati, pružiti mu zadovoljstvo i pobuditi istraživačku radoznalost. Takvi zadaci biće najmoćnija motivacija za rad što je osnovni uslov da se ostvare predviđeni interpretativni dometi. Nastavnik valja da postavi zadatke koji će učenika podsticati da *uočava, otkriva, istražuje, procenjuje i zaključuje*. Nastavnikova uloga jeste u tome da osmišljeno pomogne učeniku tako što će ga podsticati i usmeravati, nastojeći da razvija njegove individualne sklonosti i sposobnosti, kao i da adekvatno vrednuje učeničke napore i rezultate u svim oblicima tih aktivnosti.

Proučavanje književnoumetničkog dela u nastavi je *složen proces* koji započinje nastavnikovim i učenikovim *pripremanjem* (motivisanje učenika za čitanje, doživljavanje i proučavanje umetničkog teksta, čitanje, lokalizovanje umetničkog teksta, istraživački pripremni zadaci) za tumačenje dela, svoje naproductivnije vidove dobija u *interpretaciji* književnog dela na nastavnom času, a u oblicima *funkcionalne primene stečenih znanja i umenja* nastavlja se i posle časa: u produktivnim *obnavljanjima znanja* o obrađenom nastavnom gradivu, u *poredbenim izučavanjima* književnoumetničkih dela i *istraživačko-interpretativnim pristupima* novim književnoumetničkim ostvarenjima. Središnje etape *procesu proučavanja* književnoumetničkog dela u nastavi jesu *metodološko i metodičko* zasnivanje interpretacije i njeno razvijanje na nastavnom času.

U zasnivanju i razvijanju nastavne interpretacije književnoumetničkog dela osnovno *metodološko* opredeljenje treba da bude prevashodna *usmerenost interpretacije prema umetničkom tekstu*. Savremena metodika nastave književnosti opredelila se, dakle, za *unutrašnje (imanentno) izučavanje umetničkog teksta*, ali ona nikako ne previđa nužnost primene i vantekstovnih gledišta da bi književnoumetničko delo bilo valjano i pouzdano protumačeno.

Uz navedena *metodološka* opredeljenja, nastavna interpretacija književnoumetničkog dela valja da udovolji i zahtevima koje joj postavlja *metodika nastave književnosti*: da bude *originalna, estetski motivisana, svestrano usklađena sa nastavnim ciljevima i značajnim didaktičkim načelima*, da ima sopstvenu koherentnost i postupnost, a da metodološka i metodička postupanja na svakoj deonici interpretacije ostvaruju *jedinstvo analize i sinteze*.

O okviru *osnovne metodološke orijentacije* da nastavna interpretacija književnoumetničkog dela u najvećoj meri bude usmerena *prema umetničkom tekstu*, primat pripada opredeljenju da se *dinamika interpretacije* usklađuje sa *vodećim umetničkim vrednostima* književnog ostvarenja, tako što će one biti *činioci objedinjavanja* interpretativnih tokova kroz svet dela. Jedno od najvažnijih načela koje poštuje tako zasnovana i opredeljena nastavna interpretacija jeste udovoljavanje zahtevu da se *tumačenjem vodećih vrednosti* obuhvati, odnosno prouči, *delo u celini*. Pošto su *objedinjena postavka* i odnosi *svestranih međusobnih prožimanja prirodne datosti* umetničkih činilaca u delu, tumačenjem vodećih umetničkih vrednosti obuhvataju se i upoznaju i *svi drugi bitni činioci* umetničke strukture, među kojima svaki u interpretaciji dobija onoliko mesta koliko mu pripada u skladu sa udelom koji ima u opštoj umetničkoj vrednosti dela. U nastavnoj interpretaciji književnoumetničkog dela *objedinjavajući i sintetički* činioci mogu biti: umetnički *doživljaji, tekstovne celine, bitni strukturni elementi* (tema, motivi, umetničke slike, fabula, siže, književni likovi, poruke, motivacioni postupci, kompozicija), *forme pripovedanja (oblici izlaganja), jezičko stilski postupci i literarni (književnoumetnički) problemi*.

U svakom konkretnom slučaju, dakle, na valjanim *estetskim, metodološkim i metodičkim* razlozima valja utemeljiti izbor onih vrednosnih činilaca prema kojima će biti usmeravana dinamika nastavne interpretacije književnoumetničkog dela. Zato *metodološki i metodički prilazi* književnoumetničkom delu, koje teorijski i praktično zasniva i razvija savremena metodika nastave književnosti, *ne poznaju i ne priznaju* utvrđene *metodološke i metodičke sisteme* koje bi trebalo primeniti u interpretaciji svakog pojedinog dela. To znači da nema jednom datih i uhodanih puteva kojima se ulazi u svet svakog pojedinog književnoumetničkog ostvarenja, već su ti putevi unekoliko uvek drugačiji u pristupu *svakom pojedinom književnoumetničkom delu - onoliko koliko je ono autonomno, samosvojno i neponovljivo* umetničko ostvarenje.

Književnoteorijski pojmovi

Književnoteorijske pojmove učenici će upoznavati uz obradu odgovarajućih tekstova i pomoću osvrta na prethodno čitalačko iskustvo. Tako će se, na primer, tokom obrade neke rodoljubive pesme, a uz poredbeni osvrt na dve-tri ranije pročitane pesme iste vrste, razvijati pojam rodoljubive pesme i sticati saznanje o toj lirskoj vrsti. Upoznavanje metafore biće pogodno tek kada su učenici u prethodnom i predteorijskom postupku otkrivali izražajnost izvesnog broja metaforičkih slika, kad neke od njih već znaju napamet i nose ih kao umetničke doživljaje. Jezičko-stilskim izražajnim sredstvima prilazi se s doživljajnog stanovišta; polaziće se od izazvanih umetničkih utisaka i estetičke sugestije, pa će se potom istraživati njihova jezičko-stilska uslovljenost.

Funkcionalni pojmovi

Funkcionalni pojmovi se ne obrađuju posebno, već se u toku nastave ukazuje na njihova primenjena značenja. Učenici ih spontano usvajaju u procesu rada, u tekućim informacijama na časovima, a uz paralelno prisustvo reči i njome označenog pojma. Potrebno je samo *podsticati* učenike da navedene reči (a i druge slične njima) *razumeju i shvate i da ih primenjuju* u odgovarajućim situacijama. Ako, na primer, na zahtev da se uoče i objasne *okolnosti* koje utiču na ponašanje nekog lika, učenik navede te okolnosti, onda je to znak (i provera) da je taj pojam i odgovarajuću reč shvatio u punom značenju.

U usmenom i pismenom izražavanju uzgredno će se proveravati da li učenici pravilno shvataju i upotrebljavaju reči: *uzrok, uslov, situacija, poruka, odnos* i sl. Tokom obrade književnih dela, kao i u okviru govornih i pismenih vežbi, nastojaće se da učenici otkrivaju što više *osobina, osećanja i duševnih stanja* pojedinih likova, pri čemu se te reči beleže i tako spontano bogati rečnik funkcionalnim pojmovima.

Funkcionalne pojmove *ne treba ograničiti na pojedine razrede*. Svi učenici jednog razreda neće moći da usvoje sve programom navedene pojmove za taj razred, ali će zato spontano usvojiti znatan broj pojmova koji su u programima starijih razreda. Usvajanje funkcionalnih pojmova je neprekidan proces u toku vaspitanja i obrazovanja, a ostvaruje se i proverava u toku ostvarivanja sadržaja svih programsko-tematskih područja.

JEZIČKA KULTURA

Razvijanje jezičke kulture jedan je od najvažnijih zadataka nastave maternjeg jezika. Ovaj nastavni proces, iako je programski konstituisan kao posebno područje, s posebnim sadržajima i oblicima rada, mora se prenositi kako na obradu književnog teksta koji je najbolji obrazac izražavanja, tako i na neknjiževne tekstove i na gramatiku s pravopisom, koja normira pravila i definiše jezičke zakone. Isto tako, u povratnom smeru, obrada književnog teksta i rad na gramatici i pravopisu književnog jezika, mora uključivati i sadržaje za negovanje kulture usmenog i pismenog izražavanja, jer su svojim većim delom tom cilju i podređeni. Rad na bogaćenju jezičke kulture treba da se integriše sa svim vidovima usmenih i pismenih oblika izražavanja.

U nastavi jezika i kulture izražavanja valja neprestano imati u vidu **zajednički osnovni cilj**: razvijanje jezičkog mišljenja i jezičke svesti uočavanjem jezičkih zakonitosti, pa tek na osnovu takve svesti prelaziti na normiranje i definisanje. Otuda jezik kao sredstvo izražavanja treba da bude predmet nastavne pažnje u svim njegovim strukturama.

Neophodno je da učenici uoče razliku između govornog i pisanog jezika. U govornom jeziku rečenice su obično kraće. Česti nedostaci su nezavršene i stilski neuređene rečenice i upotreba poštapalica.

Nastava će biti očiglednija i efikasnija ako se koriste audiosnimci (npr. Zvučna čitanka) i ako se sluša i analizira snimljen govor učenika.

Leksičke i morfološke vežbe treba da bogate učeničko saznanje o reči kao obliku, čemu služe ne samo konjugacija i deklinacija, nego i sistem građenja reči (izvedene, složene i složeno-izvedene). Vežbe u građenju izvedenih reči i složenica, po ugledu na slične reči u obrađenom tekstu, treba da utiču na bogaćenje učeničkog rečnika.

U starijim razredima leksičko-semantičke vežbe se odnose na složenije sadržaje: pravo i preneseno značenje reči, sinonimiju, homonimiju, antonimiju, polisemiju, arhaizme, dijalektizme, žargonizme,

pozajmljenice, frazeologizme. Treba upućivati učenike na služenje rečenicama: jednojezičnim i dvojezičnim, lingvističkim i enciklopedijskim.

Semantičke vežbe se povezuju s morfološkim i sintaksičkim vežbama i one treba da razviju učenikovu svest o određenoj moći značenja reči, na osnovu čega se jedino i može razvijati sposobnost i veština izražavanja. U mlađim razredima te vežbe obuhvataju otkrivanje semantičke vrednosti akcenta, i to isključivo na ilustrovanim primerima (Sunce je selo za selo hajdmo, sele, na selo, itd.).

Sintaksičke vežbe su, kao i morfološke i semantičke, bitniji sadržaji jezičke kulture u svim razredima. Težina zahteva, prirodno, određuje se prema uzrastu učenika. Te se vežbe mogu izvoditi i pre nego što učenik počne da stiče sintaksičke pojmove, s tim što se na tom nivou u nastavnom razgovoru ne upotrebljavaju stručni nazivi. Do upoznavanja prvih sintaksičkih pojmova, vežbe u oblikovanju rečenice treba da formiraju svest učenika o mestu i položaju pojedinih rečeničnih delova u sklopu proste rečenice. Kad se steknu prvi pojmovi o prostoj rečenici, i vežbe će biti konkretnije i bogatije. Rad na stilistici rečenice konkretno se nastavlja do kraja osnovnog školovanja. On se sastoji kako u analizi i oceni učeničkih rečenica iz usmenog izlaganja, tako i u analizi i proceni rečenica u njihovim pismenim sastavima, a naročito i posebno - u analizi rečenica iz dela obeju lektira i govornog jezika.

Sve vrste tih vežbanja, čiji je cilj razvijanje jezičkog mišljenja, izvode se na tekstu ili u toku razgovora.

Znatan deo govornih vežbanja ima za cilj izgrađivanje kulture usmenog izražavanja. U nizu svojih zadataka (pravilnost, lakoća, jasnost, jednostavnost, prirodnost, preciznost, dikcija) te vežbe treba u najvećoj meri da približe učenikov govor književnom izgovoru. S obzirom na veliko šarenilo i veoma primetnu dijalekatsku raznolikost govora učenika, a često i nastavnika, govorenje napamet naučenih odlomaka u stihu i prozi (uz pomoć auditivnih nastavnih sredstava) treba da omogući učeniku ne samo negovanje pravilne dikcije nego i da ubrza proces približavanja književnom izgovoru.

U svim oblicima negovanja jezike kulture **obrazac ili uzor** treba da dobije odgovarajuće mesto i njegov značaj se ne sme nikako potceniti. Smišljeno odabran uzor, primeren uzrastu i vrsti, treba da bude cilj do kojeg se stiže uz odgovarajuće napore. I oblici usmenog, kao i oblici pismenog izražavanja, u svim vrstama i tipovima treba da se prikažu učenicima u pažljivo odabranim uzorcima izražavanja. Ukoliko se jedna vrsta usmenog ili pismenog izražavanja kontinuirano ponavlja iz razreda u razred, onda treba u svakom ponovljenom slučaju, u istom ili sledećem razredu, analizom uzorka konkretno pokazati i obim povećanih zahteva (u sadržajnom, kompoziciono-formalnom i jezičko-stilskom pogledu).

Da se uzorci ne bi pretvorili u klišeja koja sputavaju učeničku individualnost i samostalnost, vreme između prikazivanja uzorka i izrade odgovarajućeg pismenog zadatka treba ispuniti radom na analizi sličnih sastava. Ovi sastavi mogu biti u formi odabranih tekstova koje učenici sami pronalaze u svojim čitankama ili lektiri, a obavezno i u formi samostalnih domaćih pismenih ili usmenih zadataka - sastava kojima se ostvaruje proces ovladavanja određenim oblikom pismenog ili usmenog izražavanja. U analizi uzoraka treba obratiti pažnju na sve elemente konkretne jezičke strukture: sadržaj i kompozicija sastava, raspored detalja i izražajnost upotrebljene leksike i stilskih postupaka. Nijedan školski pismeni zadatak ne bi trebalo da se izvede, a da se prethodno, na čitavom nizu smišljeno programiranih časova, nije govorilo kako o predmetu koji će biti tema pismenog sastava, tako i o obliku u kojem će ta tema biti obrađena.

Bogaćenju kulture usmenog i pismenog izražavanja posebno će doprineti samostalni rad učenika na prikupljanju odabranih primera jezika i stila. Zbog toga učenici treba da beleže vredne primere: uspele opise, reljefne portrete, pravilne rečenice, kako u pogledu formalne strukture (raspored njenih delova) tako i u pogledu leksike i semantike. Ovaj rad treba da ostvari dva zadatka vezana neposredno za kulturu izražavanja. Prvo, time učenik organizovano individualno radi na razvijanju svoje govorne kulture i pismenosti, a drugo - u obimu svoje čitalačke pažnje razvija onaj njen značajan kvalitet koji mu omogućuje neprestano posmatranje jezika i stila u štivu koje čita.

Podsticanje učenika na literarno stvaralaštvo, shvaćeno svakako u užem i pretežno obrazovno-vaspitanom pogledu, treba primeniti kao frontalan rad s celim odeljenjem, a nikako kao obavezu literarne sekcije. Rad u literarnoj sekciji je slobodno opredeljenje. Učenik osnovne škole, naročito u mlađim razredima, po svojoj prirodi uvek je spreman na kreativnost, pa to treba i podsticati. Usmenim i pismenim vežbama, kad to potreba dopušta, nastavnik će učenicima pokazati kako nastaje stih, kako se reči biraju i raspoređuju da deluju ritmično, kako se konstituiše strofa, kako se gradi portret, kako se opisuje pejzaž ili scena. Uostalom, program nastave usmenog i pismenog izražavanja koncipiran je tako da u sebi sadrži

skoro sve elemente i umetničkog jezičkog izražavanja, pa bi ih trebalo povremeno samo objedinjavati i osmišljavati. Podsticanje učenika na literarno stvaralaštvo u dodatnom radu i literarnoj sekciji ima bogatije sadržaje i oblike, kao i obimnije posebne ciljeve. Taj rad ne treba poistovećivati s podsticanjem na literarno stvaralaštvo u okviru celog odeljenja.

Jedan od oblika rada na razvijanju i negovanju jezičke čistote jeste i razvijanje svesti o poplavi pozajmljenica u našem jeziku. Nastavnik će, razumljivo, morati da nađe meru u objašnjavanju da svaki jezik nužno prihvata i reči poreklom iz grčkog i latinskog jezika u stručnoj terminologiji. Treba pomoći učenicima u razlikovanju pozajmljenica koje su dobile "pravo građanstva" u našem jeziku od onih reči koje treba energično goniti iz govora. Razgovori o tome treba da se vode u svakoj konkretnoj prilici, kad se naiđe na pozajmljenicu u tekstu ili kad se ona pojavi u govoru učenika; isto tako, sa učenicima valja smišljeno tragati za pozajmljenicama u svakodnevnom govoru i raznim medijima (štampa, radio, televizija i dr.). Zapisivanje domaćih reči, takođe, može da bude podesan oblik negovanja jezičke čistote.

DOPUNSKA NASTAVA

Dopunski rad se organizuje za učenike koji - iz objektivnih razloga - u redovnoj nastavi maternjeg jezika ne postižu zadovoljavajuće rezultate u nekom od programsko-tematskih područja.

Zavisno od utvrđenih nedostataka u znanjima i umenjima učenika, kao i uzroka zaostajanja, nastavnik formira odgovarajuće grupe s kojima organizuje dopunski rad (na primer: grupa učenika s nedovoljnim znanjem određenih sadržaja i gramatike ili pravopisa; grupa učenika koji nisu savladali neki od predviđenih elemenata književne analize ili oblika usmenog i pismenog izražavanja; grupa učenika sa artikulacionim problemima, itd.). Na osnovu prethodnog ispitivanja teškoća i uzroka, za svaku grupu se stvara poseban, odgovarajući plan rada, čijim će se savladavanjem otkloniti ispoljeni nedostaci u znanju, umenju i veštini učenika. Dopunski rad pretpostavlja i specifične oblike u savladavanju određenih programskih sadržaja (individualizacija nastave - poluprogramiranim i programiranim sekvencama, nastavnim listićima; predavanjima s drukčijim - očiglednijim primerima; posebni grupni i individualni zadaci i dr.). Naročito treba voditi računa o odmerenosti zahteva, kao i o stimulanju učenika za pokazane rezultate (pohvale, nagrade, pozitivna ocena).

Dopunski rad organizuje se tokom cele nastavne godine, odnosno odmah čim se uoče teškoće pojedinih učenika u usvajanju programskih sadržaja. Čim savlada određenu teškoću ili otkloni nedostatak, učenik prestaje s dopunskim radom van redovne nastave. Tokom dalje redovne nastave takve učenike ne treba ispuštati iz vida, odnosno - diferenciranjem redovne nastave - omogućiti učenicima da gradivo savladaju na redovnim časovima.

DODATNI RAD

1. Za dodatni rad opredeljuju se učenici od IV do VIII razreda iznadprosečnih sposobnosti i posebnih interesovanja za nastavu srpskog jezika, odnosno za produbljivanje i proširivanje znanja iz svih ili samo pojedinih programsko-tematskih područja redovne nastave (kljiževnost, jezik, kultura izražavanja, filmska i scenska umetnost). To su oni učenici čija se znanja, interesovanja i darovitost izrazitije ispoljavaju već u I, II i III razredu. Takve učenike uočavaju, prate i podstiču nastavnici razredne nastave i pedagoško-psihološka služba škole sve do IV razreda kada se prvi put organizuje dodatni rad (izvodi se sve do završnog razreda).

2. Dodatni rad se organizuje i izvodi za učenike od IV do VIII razreda, jedan čas nedeljno tokom cele nastavne godine. Izuzetno je važno da se započeta dinamika dodatnog rada održi dok se ne realizuje utvrđeni program. Ukoliko se, izuzetno, dodatni rad organizuje samo u jednom delu nastavne godine, poželjno je da se interesovanje darovitih učenika za ovaj rad docnije ne gasi, odnosno da se oni podstiču na samostalni rad drugim formama rada (npr. pojačanom individualizacijom rada u redovnoj nastavi, davanjem posebnih zadataka, angažovanjem u odgovarajućim slobodnim aktivnostima i dr.).

3. Dodatni rad - zasnovan na interesovanju učenika za proširivanje i produbljivanje znanja, umenja i veština - neposrednije aktivira učenike i osposobljava ih za samoobrazovanje, razvija njihovu maštu, podstiče ih na stvaralački rad i upućuje na samostalno korišćenje različitih izvora saznanja. Pod rukovodstvom nastavnika učenici se u dodatnom radu samostalno služe književnom i neknjiževnom građom (u učenju i istraživanju), te pripremaju i izlažu svoje radove (usmene, pismene, praktične) pred

svojom grupom, razredom ili celom školom. Znanja, umenja i veštine, koje su stekli istraživačkim, individualnim i grupnim radom, učenici koriste u redovnoj nastavi, slobodnim aktivnostima i u drugim prilikama (konkursi, takmičenja, školske i druge priredbe). Učenike koji se posebno ističu u dodatnom radu treba i posebno stimulisati (pohvale, nagrade, stipendije za dalje školovanje, upis u odgovarajuću srednju školu i dr.).

4. Uočavanje potencijalno darovitih učenika u ovoj oblasti ostvaruje se neposrednim praćenjem od strane nastavnika razredne i predmetne nastave, analizom radova učenika i ostvarenih rezultata na smotrama, takmičenjima, intervjuisanjem učenika i roditelja i primenom određenih instrumenata od strane školskog psihologa ili pedagoga. Na osnovu dobijenih rezultata praćenja i ispitivanja, interesovanja i želja darovitih učenika i napred navedenih orijentacionih sadržaja, nastavnik zajedno sa učenicima utvrđuje (konkretizuje) program dodatnog rada s grupama ili pojedinim darovitim učenicima. **Programom rada** obuhvataju se segmenti orijentacionih sadržaja programa (zavisno od interesovanja i želja učenika: sva područja ili samo književnost, odnosno jezik, odnosno jezička kultura, filmska i scenska umetnost). To znači da nastavnik nije obavezan da s pojedincem ili grupom učenika ostvari u celini orijentacione sadržaje programa. Bitno je da planirani sadržaji programa budu u skladu sa interesovanjima i željama učenika, kao i sa raspoloživim godišnjim fondom časova.

5. Dodatni rad iz srpskog jezika **može se realizovati kao individualizovani** (primeren pojedinim učenicima) i **grupni** (za grupe učenika jednog ili više razreda koji se posebno interesuju za iste sadržaje programa dodatnog rada). Zavisno od interesovanja učenika i programskih tema, grupe se mogu menjati (fleksibilnost sastava grupe).

6. **Uloga nastavnika u dodatnom radu je specifična.** U saradnji sa učenicom (eventualno - roditeljima i školskim pedagogom ili psihologom) nastavnik utvrđuje konkretan program dodatnog rada (u razvijenim školama program može da utvrdi i stručni aktiv nastavnik srpskog jezika u razrednoj i predmetnoj nastavi). Realizujući program dodatnog rada, nastavnik za svaku od odabranih tema pronalazi i primenjuje najpogodnije oblike i metode rada, pre svega one koje u najvećoj mogućoj meri aktiviraju sve potencijale učenika, a naročito one koji omogućavaju razvoj kreativnosti učenika. Tokom dodatnog rada nastavnik se postavlja kao saradnik koji stručno pomaže rad pojedinca ili grupe: upućuje i usmerava, pomaže da se dođe do pravih rešenja, zaključaka i generalizacija. Odnos učenika i nastavnika u dodatnom radu je saradnički, u izvesnoj meri neposredniji i bliži nego u redovnoj nastavi.

7. U dodatnom radu sa učenicima nastavnik **prati i evidentira** njihov razvoj i napredovanje, usavršava utvrđene programe, otkriva nove mogućnosti individualizacije rada (problemski zadaci, istraživački radovi, programirane i poluprogramirane sekvence, korišćenje književne i neknjiževne građe i raznih aparata i tehničkih pomagala i dr.), te vrši uopštavanje i primenu stečenih znanja, umenja i veština u različitim situacijama. Obezbeđuje uključivanje učenika u organizovane oblike rada van škole (konkursi, smotre, takmičenja). Za svakog učenika vodi dosije u koji unosi bitne podatke o njegovom napredovanju u razvoju, te se stara da taj dosije prati učenike pre upisa u srednju školu.

8. **Učenici se samostalno opredeljuju za dodatni rad** iz srpskog jezika (mogu biti motivisani, ali nikako prisiljavani na to). Prilikom opredeljivanja učenika za dodatni rad, objektivno treba proceniti motive koji su uticali na njihovu odluku (u obzir dolaze samo stvarno nadareni učenici, ocene iz srpskog jezika, a želje učenika i roditelja ne predstavljaju presudan faktor, jer ne mora u svakom odeljenju da bude darovitih učenika za ovaj predmet, talentovanih za sve predmete i oblasti). Učenik ostaje uključen u dodatni rad onoliko vremena (godina) koliko želi. Posebno treba voditi računa o tome da se daroviti učenici ne opterećuju iznad njihovih stvarnih mogućnosti i želja (dovoljno je da učenik - uz redovnu nastavu - bude angažovan još samo u jednom vidu vaspitno-obrazovnog rada - dodatnom radu, na primer, iz ovog predmeta).

MATERNJI JEZICI PRIPADNIKA NACIONALNIH MANJINA

(4 časa nedeljno, 136 časova godišnje)

ALBANSKI JEZIK GJUHA SHQIPE

HYRJE

Nëpërmes të lëndës së gjuhës amtare nxënësit pasurojnë fjalorin, fitojnë shprehi për përdorimin e drejtë të gjuhës, mësojnë si të hartojnë tregime, përshkrime, shpjegime, argumente, zhvillojnë imagjinatën dhe kreativitetin si dhe kultivojnë aftësitë e tyre për të gjykuar e vlerësuar. Gjithashtu nxënësit do të aftësohen të shprehin mendimet, qëndrimet, kërkesat dhe përvojat e tyre.

Programi i klasës së tetë është pjesë e programit të shkollës fillore. Kërkesë themelore e gjuhës në këtë nivel është aftësimi i nxënësëve për zhvillimin e dijeve dhe shkathtësive të komunikimit si dhe përdorimi i drejtë i gjuhës në situata përkatëse. Gjithashtu në këtë klasë synohet formimi i personalitetit, duke përfshirë këtu edhe kulturën e sjelljes dhe të komunikimit. Vëmendje e veçantë i është kushtuar rritjes së shkathtësive të përdorimit të gjuhës amtare si dhe nivelit të përgjithshëm të formimit kulturor të nxënësit. Në këtë klasë nxënësi do të zhvillojë kulturën e të dëgjuarit dhe të folurit, kulturën e të lexuarit dhe kulturën e të shkruarit, do të bëjë analiza dhe përgjithësime të teksteve të ndryshme letrare dhe jo letrare dhe do të fitojnë njohuri gjuhësore të mjetueshme për moshën e tyre.

KLASA E VIII -të

DETYRAT OPERATIVE

Përforcimi dhe zhvillimi i njohurive të përvetësuara më parë është qëllimi kryesor i mësimin të gjuhës shqipe në klasën e gjashtë e ato janë:

Zhvillimi i shkathtësive të dëgjimit informativ dhe të dëgjuarit aktiv në grup në kuptimin e marrjes së informatave dhe të mesazheve;

Zhvillimi i kulturës dhe shkathtësive të komunikimit, komunikimin verbal e joverbal;

Zhvillimi i shkathtësive të të folurit aktiv individual e në grup në funksion të përvetësimit të gjuhës standarde dhe të thellojë njohuritë themelore gjuhësore;

Zhvillimi i shkathtësive të të shkruarit funksional dhe të shkruarit subjektiv (vetjak);

Të kuptoj dhe të dallojë të lexuarit e teksteve letrare dhe joletrare e të përvetësoj teknikat e leximit;

Të përvetësoj të shkruarit në funksion të përvetësimit të gjuhës, të leksikut;

Të përvetësoj të shkruarit në funksion të drejtshkrimit dhe të pikësimit.

OBJEKTIVAT PROGRAMORE

Nxënësi duhet të jetë në gjendje:

Të identifikojë: tekste të ndryshme; elemente gjuhësore.

Të kuptojë: tekste të ndryshme letrare dhe joletrare; fjalët e ndryshueshme dhe të pandryshueshme.

Të zbatojë: njohuritë e fituara gjuhësore: fonetike, gramatikore dhe leksikore; njohuritë e fituara mbi modelet e teksteve letrare dhe joletrare.

Të analizojë: fjali të thjeshta dhe të përbëra; tekste të ndryshme.

Të vlerësojë: tekste letrare dhe joletrare; situata praktike nga jeta e përditshme.

Të zhvillojë qëndrimet dhe vlerat: të mendojë në mënyrë kritike dhe të pavarur për atë që flet, lexon apo shkruan; të rrisë shkallën e zhvillimit emocional, krijues, estetik, moral dhe shoqëror; të fitojë shprehi për sjellje njerëzre në shoqëri.

PËRMBAJTJA PROGRAMORE

Shkathtësitë e komunikimit

TË DËGJUARIT DHE TË FOLURIT

TËRËSITË TEMATIKE

I. 1. *Kulturë e të dëgjuarit dhe të folurit;*

I. 2. *Tekstet letrare dhe joletrare;*

I. 3. *Njohuritë gjuhësore.*

TËRËSITË TEMATIKE

TË LEXUARIT

TËRËSITË TEMATIKE

II. 1. *Kulturë e të lexuarit;*

II. 2. *Tekstet letrare dhe joletrare;*

II. 3. *Njohuritë gjuhësore.*

TË SHKRUARIT

TËRËSITË TEMATIKE

III. 1. *Kulturë e të shkruarit;*

III. 2. *Tekstet letrare dhe joletrare;*

III. 3. *Njohuritë gjuhësore.*

QASJET NDËRLËNDORE DHE NDËRPROGRAMORE

Gjuha shqipe është mjet komunikimi për të gjitha lëndët, mirëpo lidhje të drejtëpërdrejta vihen me historiografinë, veçanërisht me historinë e kulturës, edukatën qytetare, me artet etj. Disa tema nga kto lëndë do të ndikojnë në zhvillimin e skathtësive të komunikimit, në formimin kulturor dhe krijimin e individualitetit të pavarur. Përveç çështjeve ndërlëndore, përmes gjuhës shqipe do të mund të zhvillohen edhe disa çështje ndërprogramore si: tema për shëndetësi, të drejtat e njeriut, çështjet gjinore, varësisht prej rëndësisë dhe aktualitetit që kanë (nga televizioni, revistat, gazetatat apo nga rrethi dhe ambienti i tyre).

VLERËSIMI

Vlerësimi ka për qëllim verifikimin se në ç`shkallë kanë zotëruar nxënësit objektivat e përcaktuara, të identifikojë vështirësitë me të cilat ballafaqohen nxënësit, t`u mundësohet atyre që t`i identifikojnë përparësitë dhe pengesat, si dhe t`u ndihmohet nxënësëve në përmirësimin e pikave të dobëta.

Mësimdhënësi në vazhdimësi duhet të vlerësojë:

Njohuritë që kanë fituar nxënësit: në ç`shkallë kanë zotëruar nxënësit fjalorin dhe sa është i aftë nxënësi t`i përdorë shkathtësitë gjuhësore;

Pengesat e nxënësëve: vlerësohet shkalla e zotimit të njohurive me qëllim të eliminimit të pengesave dhe të ndihmës së nxënësëve për eliminimin e vështirësive;

Integrimin e njohurive të fituara: vlerësohen aktivitete apo projektet e ndryshme që nxënësit realizojnë jashtë programit shkollor dhe integrimin e këtyre njohurive në situata brenda shkollës.

Gjatë procesit mësimor rëndësi të veçantë do të kenë mënyrat e ndryshme të vlerësimit si:

Vlerësimi nga mësimdhënësi; vlerësimi i drejtëpërdrejtë dhe i pandërprerë, përcjellja e vazhdueshme e rezultateve të nxënësve si dhe vlerësimi indirekt me anë të testeve;

Vlerësimi nga nxënësi; gjatë punës në grupe ose gjatë përgjigjeve që japin, nxënësit mund të plotësojnë njëri-tjetrin dhe njëkohësisht vlerësojnë mbi bazën e argumenteve;

Vetëvlerësimi; vlerësimi i vetë nxënësit.

Rëndësi të veçantë gjatë vlerësimit duhet t'i kushtojmë të shprehurit me gojë në vazhdimësi, të shprehurit gojor përmes ndërveprimit si dhe të shprehurit me shkrim:

Përdorimit të fjalorit;

Pyetjeve dhe përgjigjeve;

Iniciativave dhe mendimeve të pavarura;

Përshkrimeve dhe shpjegimeve;

Radhitjes së fjalëve në fjali;

Aktivitete brenda punës në grup;

Aktiviteteve individuale dhe grupore;

Fjalorit (leksikut).

LITERATURA

- Tekstet që do të hartohen mbi bazë të programit të ri;
- Tekstet ekzistuese që i plotësojnë kërkesat e këtij programi;
- Tekste të tjera alternative për realizimin e këtij programi;
- Gjuha shqipe 8, Bahri Beci;
- Leximi 8, Kujtim Rrahmani.

PËRMBAJTJA E PROGRAMIT

I. TË DËGJUARIT DHE TË FOLURIT

I. Kulturë e të dëgjuarit dhe e të folurit.

Rrëfimi personal (autobiografik), i një ngjarjeje të veçantë etj.);

Teksti- tipare të ndryshme të teksteve letrare dhe joletrare;

Eseja dhe lloje të saj (narrative, përshkruese, bindëse - argumentuese);

Shkrimi hulumtues (historik, biografik);

Shkrimi kreativ - tregime;

Elementet e teatrit dhe të filmit;

Individi dhe bota;

Konflikti - ndikimi i traditës dhe i shoqërisë;

Idiomat, analogjitë, metaforat, krahasimet, në kuptimin e parë figurativ;

Kuptimi i fjalëve në kontekst, ridefinimi, rishikimi dhe argumentimi i tyre;

Struktura, organizimi dhe qëllimi i tekstit;

Ideja kryesore, hollësi të rëndësishme dhe efekte të tjera kuptimore të tekstit.

II. Tekstet letrare dhe joletrare

Ndërrimet historike (metafora, apofonia, metateza, elizioni, përngjitja, shkrirja, kontraksioni);

Ndërrimet e gjalla në gjuhën shqipe (pozicionale dhe kombinatorike);

Struktura morfologjike;

Figurat mitologjike;

Tekstet e vjetra shqipe - analizë në aspektin gjuhësor (Bogdani);

Tiparet e lirikës;

Motive letrare: pavdekësia, fantastika, vdekja, dashuria, aventura, patriotizmi, lufta, humori;

Revista letrare (shkollore).

III. Zhvillimi i gjuhës

Ndërrimet historike (metafonia, apofonia, metateza, elizioni, përngjitja, shkrirja, kontraksioni);

Ndërrimet e gjalla në gjuhën shqipe;

Formimi i emrave dhe mbiemrave;

Ndërrimet e gjalla në gjuhën shqipe;

Formimi i emrave dhe mbiemrave;

Fjala, grupi emëror dhe grupi foljor;

Fjalta dhe formimi i saj;

Lakimi i përemrave vetëvetor, pronorë, pyetës dhe të pacaktuar;

Mënyra kushtore, dëshirore, habitore dhe urdhërore e foljes dhe kohët e tyre, zgjedhimi, diatezat;

Pjesëzat, pasthirrmat;

Fjalitë e përbëra me bashkërenditje;

Fjalitë e përbëra me nënrenditje;

Fjalët me shumë uptime;

Dialektet në territoret ku flitet shqipja, dallimet mes tyre dhe shqipes standarde;

Zhvillimi historik i gjuhës shqipe dhe ndër ndikimet me gjuhët tjera.

IV. Kulturë e të lexuarit

Leximi me zë- artistik (pjesëmarrja në role, recitim, komedi);

Ideja kryesore dhe detajet (lidhjet asociative, krahasimet, kontrastet), zhanret dhe kategoritë letrare: subjekti, kompozicioni, tema, komedia, tragjedia, komentim i teksteve;

II. KULTURË E TË SHKRUARIT

II. Kulturë e të shkruarit/të shkruarit individual

Ese, raporte, kërkesa, komente, shkrimi deskriptiv (përshkrues), shprehjet e figurshme dhe frazeologjike (kuptimi I parë dhe I figurshëm);

Rregullat morfologjike, sintaksore dhe leksikore;

Fjalja foljore dhe jofoljore;

Tipet kryesore të fjalive (dëftore, pyetëse, nxitëse, dëshirore, thirrmore) dhe format e tyre (pohore, mohore); fjalitë e pavarura kryesore dhe të varura;

Kryefjala, kallëzuesori i kryefjalës, kundrinori (i drejtë, i zhdrejtë, i zhdrejtë me ose pa parafjalë);

Rrethanori (i vendit, i kohës, i shkakut) si dhe përcaktori dhe ndajshtimi;

Emri, mbiemri, përemrat vetorë, pyetës, lidhorë, të pacaktuar;

Format veprorë dhe joveprorë të foljeve; foljet e zgjedhimit të parë e të dytë në mënyrën dëftore, lidhore, habitore, kushtore e urdhërore;

Formimi i fjalëve të prejardhura (me parashtesë, prapashtesë, rrënjë) dhe të përbëra; sinonimet, antonimet.

GJUHA SHQIPE

PËRMBAJTJA PROGRAMORE

KL.VIII

GJUHË SHQIPE DHE LETËRSI

(34 javë x 4 orë =136 orë në vit)

Gjuhë shqipe = 64 orë në vit

1. Njohuri të përgjithshme = 4 orë

2. Gramatikë = 36 orë

3. Drejtëshkrim = 8 orë

4. Të flasim = 8 orë

5. Të hartojmë = 8 orë

II. Letërsi = 60 orë në vit

1. Letërsi = 28 orë

2. Letërsi botërore = 8 orë

3. Letërsi popullore = 8 orë

4. Teknikë e recitimit = 4 orë

5. Lektyrë = 12 orë

III. Hartime e korigjime = 12 orë në vit

1. Katër hartime (Dy në gjysmëvjetorin e parë e dy në të dytin)

2. Një orë për hartim e dy për korigjim

Gjuhë shqipe

Permbajtjet programore

Kapitulli i I

1. Gjuha shqipe dhe historia e saj

2. Të përshtatim tekste të vjetra në gjuhën standarde

3. Gjuha letrare dhe dialektet

4. Të përshtatim tekste dialektore në gjuhën standarde

5. Ndrimet fonetike

6. Të jemi miq me njëri tjetrin

7. Të japim e të kërkojmë ndihmë

8. Shprehim dëshirat tona

9. Tekstet treguese

Kapitulli i II

10. Analizë gramatikore e fjalsië, grupi emëror dhe grupi foljor

11. Pikësimi

12. Zgjedhimi foljeve

13. Format veprare dhe joveprare

14. Mënyra kushtore dhe kohët e saj

15. Mënyra dëshirore dhe kohët e saj
16. Mënyra habitore dhe kohët e saj
17. Mënyra urdhërore
18. Ftojme, falenderojme, urojmë
19. Të bëjmë përmbledhjen e një teksti
20. Skeçi dhe gazmoret
21. Tekste përshkruese

Kapitulli i III

22. Lakimi i përemrave pronorë
23. Lakimi i përemrave pyetës
24. Lakimi i përemrave të pacaktuar
25. Pjesëzat
26. Pasthirrmat
27. Formimi i emrave dhe mbiemrave
28. Fusha kuptimore e fjalës
29. Diskutojmë për emisionet e radios dhe të televizionit
30. Flasim për gazetatat
31. Flasim për revistat
32. Tekstet shpjeguese

Kapitulli i IV

33. Fjalja e përbërë me bashkërenditje
34. Fjalja e përbërë me pjesë nënrenditur kohore
35. Fjalja e përbërë me pjesë të nënrenditura shkakore, rrjedhimore
36. Fjalja e përbërë me pjesë të nënrenditura mënyrore e krahasore
37. Fjalja e përbërë me pjesë të nënrenditura kushtore dhe lejore
38. Biografia dhe autobiografia
39. Intervista
40. Hartojmë një raport
41. Tekste argumentuese

LETËRSI

Përmbajtjet programore

Letërsi shqiptare

1. "Liria" Din Mehmeti
2. "Krijimi i rruzullimit" Pjetër Bogdani
3. "Më fol Shqip" Kiço Blushi
4. "Trofeu i gjallë" Musa Ramadani
5. "Skënderbeu" Beqir Musliu
6. "Shqiptarët" Bajroni
7. "Vdekja në udhët e Çamërisë" Bilal Xhaferi
8. "Besa e Konstandinit" Popullore
9. "Fuqia e Mujit" Popullore
10. "Balëadë nizamësh" Ismail Kadare
11. "Unë luftoj veç për liri" Gjergj Fishta
12. "Shpallja e pavarësisë" Ismail Qemali
13. "Lulja e vetëm" Asdreni
14. "Bajram Curri" Faik Konica
15. "Adili dhe Vita" Jakov Xoxa
16. "Gjumi i diellit" Sabri Hamiti
17. "Emri më i përgjakur në hartën e Evropës" Lamije Haxhijaj
18. "Kthimi i ushtarit në shtëpi" Qerim Ujkani
19. "Këtu" Agim Spahiu
20. "Anës lumit..." Naim Frashëri
21. "Shkodra në mbramje" Ernest Koliqi
22. "Poradeci" Lasgush Poradeci
23. "Moisiu në mal" Fan Noli
24. "Baladë për njeriun që zgjihej me shpresë" Eqrem Basha
25. "Plaku dhe deti" Ernest Heminguej
26. "Arkitekti dhe Perandori" Johan Manuel Gisbert

27. "Don Kishoti kundër mullinjve të erës" Migel De Servantes
28. "Trokitje në derën e çifligut" Franc Kafka
30. "Të jetosh, të dashurohesh, të kuptohesh" Leo Buscaglia
30. "Miqtë e mi lamtumirë" Gabriel Garsia Marquez
31. "Kujtimet e Adrianos" Margerit Jursenar
32. "Djali Blu" Martin Auer
33. "Beselam pse më flijojnë" Rexhep Qosja
34. "Kopraci" Moliere
35. "Romeo dhe Zhulieta" Uilliam Shekspir
36. Teatri
37. Arti i fotografisë
38. Filmi
39. "Një film shkurtër për Shqipërinë" Faik Konica
40. Radio dhe televizioni

Lektyrë

1. Pjeter Bogdani "Kenget e Sibilave"
2. Naim Frasheri "Lulet e veres"
3. Ferid Selimi "Kujtime të thinjura"
4. Ismail Kadare "Keshtjella"
5. Dritero Agolli "Shkelqimi dhe renia e shokut Zylo"
6. Mexhid Mehmeti "Monstrumiada"

UDHËZIME PËR REALIZIMIN E PROGRAMIT

Vendin kryesor në realizimin e përmbajtjes programore e zë metodologjia e mësimdhënies. Mësimdhënësi, gjatë realizimit të procesit mësimor duhet të ketë parasysh strategjinë më efektive, të cilat e mundësojnë mësimin efektiv. Për nxënësit, mësimdhënësi duhet të jetë model në mënyrën e përdorimit të shkathtësive gjuhësore dhe njherit vëmendja e tij duhet të përqëndrohet në disa parime bazë:

- I. Përqëndrimi në komunikimin (shkathtësitë e komunikimit) dhe përqëndrimi në gjuhën e gramatizuar;
- II. Përqëndrimi në nxënësin dhe të nxënit e tij. Në qendër të vëmendje duhet të jetë nxënësi. Karakterin, përparsitë dhe dobësitë e nxënësit mësuesi duhet të bëjë përpjekje që t'i njohë mirë, ta verifikojë a është tip i mbyllur a i hapur, frikacak apo guximtarë, a merr vetë iniciativa apo duhet të nxitet nga mësuesi etj.

Roli i mësimdhënësit është rol vendimtarë që do të ndihmonte në procesin e mësimdhënies dhe mësimnxënies. Kjo do të varet nga planifikimi i orës mësimore: përdorimi i hapësirës në klasë, d.m.th.

mënyra e vendosjes së bankave si dhe aktivitetet që zhvillohen në klasë: mënyra e komunikimit, luajtja e roleve, puna në grupe etj.

BUGARSKI JEZIK БЪЛГАРСКИ ЕЗИК

Цел на обучението по български език са:

- Овладяване нормата на книжовния българския език чрез усвояване на граматичната, лексикалната, синтактичната, правоговорната и правописната норма.
- Подтикване на заинтересоваността на учениците към художествени произведения на български език.
- Усавършенстване техниката на бързото четене наум с разбиране на прочетеното.
- Запознаване на учениците със статута и характерните особености на езиците на народите и малцинствата в Сърбия.
- Формиране у учениците на точен критерий за самостоятелен избор, анализ и преценка на художествените произведения.
- Систематизиране на учебния материал по всички тематични области от учебната програма.

Образователните задачи на обучението по български език са:

- Учениците да обогатят речниковия фонд с нови думи и изрази;
- Да тълкуват и изясняват текстове от различни стилове;
- Да отстранят диалектните прояви в езика при служене с книжовната си норма;
- Да усвоят стилистичните стойности на българския език;
- Да си служат с българския книжовен език в различни речеви ситуации;
- Да систематизират учебното съдържание по всички учебни области.

ЕЗИК

Грамматика

Езикът като средство за общуване /понятие, социална обусловност на развитието му/; езикът и другите средства за комуникация; езикът - най съвършено средство за комуникация.

Език - общуване - текст

Речево общуване и текст. Правила за успешно общуване. Текстът във сферата на масовата комуникация.

Диалекти и наречия в българския език. Книжовна норма.

Лексикология. Словесно богатство на българския език. Речник. Видове речници. Фразеология. Стилистично значение на думите. Основни разлики между българския и сръбския книжовен език.

Преговор, разширяване и систематизация на материала от предишните класове. Словообразуване - начин на образуване на нови думи в българския език: афискален, композиционен, флексивен и чрез сливане на думи.

Падежни остатъци в българския език - при личните местоимения и съществителните имена.

Преговор и систематизация на знанията за глагола - вид, лице, наклонение, спрежение, време, начин. Лични и нелични глаголни форми, основна функция и значение.

Повторение на всички звукови промени.

Систематизация на знанията за ударението - книжовна норма.

Правопис

Думи с две ударения в българския език.

Писане на сложни думи.

Транскрипция на чуждите думи в българския език.

Систематизация на материала от предишните класове: употреба на главна буква, Подвижен "Ъ". Пунктуация. Слято и полуслято писане на думи, писане на неударените гласни, писане на звучните съгласни / морфологичен правопис/. Ятово правило. Писане на съкращения.

ЛИТЕРАТУРА

Класно четене

Черноризец Храбър: О писменех /За буквите/

Григорий Цамблак: Похвално слово за Патриарх Евтимий

Емилиян Станев: Крадецът на праскови

Ивайло Петров: Хайка на вълци

Стойне Янков: Завръщане

Паисий Хилендарски: Из "История славянобългарска"

Добри Чинтулов: Стани, стани юнак балкански!

Притча за разблудналия син (Евангелие по Лука - 15: 11-32)

Веселин Ханчев: Посвещение

Детко Петров: Чудо в нашия двор

Светослав Минков: Водородният господин и кислородното момиче

Елисавета Багряна: Стихии

Банчо Банов: Приятелство

Христо Ботев: Борба

Емануил Попдимитров: Груинската река

Добри Жотев: Язък за васульо

Десанка Максимович: Стихотворения за България

Иво Андрич: Разказ - по избор

Добрица Чосич: Откъс от подбран роман

Бора Станкович: Ташана

Извънкласно четене

Иван Вазов: Под игото

Елин Пелин: Гераците

Георги Караславаов: Снаха

Николай Хайтов: Диви разкази / или друг сборник разкази/

Произведения от автори на българите в Сърбия / по избор/ - книга

Произведения от автори на балканските народи / по избор/

Научно-популярни текстове / по избор/

Работа върху текста

Подробен анализ на темата, идеята, социалния контекст на произведението, психологическа характеристика на образите, композиция.

Модерен и класически / традиционен / прозаичен израз - разлика въз основа на сравнението на анализирани текстове.

Стилистичен анализ на произведението на синтактично и лексикално равнище.

Обобщаване на основните понятия в прозата: разказ, роман, бележка, пътепис, дневник.

Цялостен анализ на лирическо произведение.

Обобщаване на основните понятия в поезията: видове лирика. Стихосложение, видове.

При анализа на произведенията се усвояват следните понятия: мемоари, пътепис, балада, поема. Систематизация на литературните термини от предишните класове.

Четене

Усавършенстване на литературното четене / с изисквания като в предишните класове/. Личен тон при четене и казване наизуст на научени прозаични и поетични текстове.

Усавършенстване техниката на бързо четене наум с предварително поставени специални изисквания / както в VII клас /.

Упражнения за "бегло" четене на познат текст с цел придобиване на определена информация. Вживяване на ученика в " беглото" четене на непознат текст, за да се установи дали той ги интересува и дали го четат целия /статя във вестник, непозната книга и др./.

ГОВОРНА И ПИСМЕНА КУЛТУРА

Говорна култура

Разказване на собствени и чужди случки с ефектно начало и край.

Описание на:

- Сложни трудови действия с увеличаванена изискванията за точност на описанието / химически опит, дисекция в час по биология/.

- Портрет - герой от филмово или телевизионно произведение - въз основа на фабула и диалог.

- Хумористично описание. Научно описание.

Дискусия с предварително въвеждане на ученика в писане на теза; събиране на данни от различни източници /енциклопедии, лексикони, наръчници и др./.

Критически отзив за нова книга, филм, радио и телевизионно предаване.

Писмена култура

Описание на сложен предмет и сложно трудово действие.

Портретна характеристика / герой от филм / въз основа на фабула и диалог.

Критически очерк за нова книга или филм.

Подтикване на ученика към самостоятелно творчество / четене на работите на ученика, разговор за тях /.

Отзив. Анотация.

Съчинение. Видове съчинения: съчинение - разсъждение, отговор на литературен въпрос, съчинение на свободна тема.

Молба. Протокол. Попълване на различни формуляри.

Шест домашни писмени упражнения и техен анализ по време на час.

Четири училищни писмени упражнения / един час за провеждане и два часа за поправка /.

ОСЪЩЕСТВЯВАНЕ НА ПРОГРАМАТА

ЕЗИК: Граматика / фонетика, морфология и правопис/

В процеса на езиково обучение учениците се подготвят за правилно устно и писмено общуване на книжовен български език. Затова изискванията в нея не са насочени само към езикови правила и граматични норми, но и към разкриване на тяхната функция. Например, изречението не се възприема само като граматична част (от гледната точка на структурата му), но и като комуникативна част (от гледна точка на функцията му в комуникацията).

Основни програмни изисквания в обучението по граматика е учениците да се запознаят с езика и да го тълкуват като система. Нито едно езиково явление не би трябвало да се изучава изолирано, във контекста в който се реализира неговата функция. В 1. и 2. клас в рамките на упражненията за слушане, говор, четене и писане учениците ще изучават езиковите явления без техните наименования, а от 3. до 8. клас концентрично и последователно ще се изучават граматика, съобразена с възрастта на учениците.

Последователността се осигурява със самия избор и разпределението на учебното съдържание, а конкретизирането в зависимост от възрастта се постига чрез формулирането на изисквания за обучението в отделните класове: отбелязване, виждане, усвояване, понятие, разпознаване, различаване, информация, употреба, повторение и систематизиране. С посочването на степента на програмните изискванията на учителите се помага в техния стремеж да не обременяват учениците с обем и задълбочена обработка на езиковия материал.

Осъществява се селекция на основните езикови закономерности и информацията, която се отнасят към тях.

Езиковият материал в програмата насочва учителите при тълкуването на граматичните категории да обосновават на тяхната функция, която учениците са запомнили и научили да прилагат на практика в предишните класове. Последователността и селективността в граматиката най-добре се виждат в съдържанията по синтаксис и морфология от 1. до 8. клас. Същите принципи са проведени и в останалите области на езика. Например, алтернацията на съгласните: к, г, х, я, учениците най-напред откриват в строежа на думите в V клас, а чрез упражнения и езикови игри в този и в предишните класове придобиват навици за правилна употреба на дадените консонанти в говора и писането; елементарни информации за палаталните съгласни получават в шести клас, а *знанията за съществените звукови особености на българския език се систематизират в 8. клас*. По този начин учениците получават основна информация за звуковите промени, научават се да ги прилагат в езикова практика, и не са натоварени с описанието и историята на посочените явления.

Елементарна информация по морфология учениците започват да получават от 2. клас и последователно от клас в клас разширяват и задълбочават. От самото начало учениците придобиват навици да откриват основните морфологични категории, например: във 2. клас освен откриване на думи, които обозначават предмети и същества се включва и разпознаването на рода и число на думите, а в 3. клас и разпознаването на лицето на глагола. По този начин учениците се въвеждат логически последователно в морфологичните, но и в синтактичните закономерности (разпознаване лицето на глагола - лични глаголни форми - сказуемо - изречение). Думите винаги трябва да се откриват и анализират в рамките на изречението, в което се проявяват техните функции, значения и форми.

Програмното съдържание, което се отнася до ударението не трябва да се представя като отделна методическа единица. Не само в езиковото обучение, но и в обучението по четене и езикова култура, учениците трябва да се учат на книжовната норма и с постоянни упражнения (по възможност с аудио-визуални записи) да придобиват навици за слушане на правилното произношение на думите.

За овладяване на правописа е нужно да се организират различни по съдържание различни системни упражнения по съдържание. Заедно с това от самото начало на училищното обучение учениците се учат да си служат с правописа и правописния речник (училищно издание).

Упражненията за овладяване и затвърдяване на знанията по граматика до степен прилагането им на практика в нови речеви ситуации произлизат от програмните изисквания, но са обусловени и от конкретната ситуация в класа - говорните отклонения от книжовния език, колебанията, грешките, които учениците допускат в писменото изразяване. Затова съдържанието на упражненията по езиково обучение трябва да се определят в основа на системното развитие на говора и писането на ученика. По този начин езиковото обучение ще има подготвителна функция за правилната комуникация на съвременен книжовен български език.

В обучението по граматика трябва да се работи в следните насоки, показали на практика своята ефективност:

- Насърчване на съзнателните дейности и мисловна самостоятелност на учениците.
- Премахване на мисловната инерция и ученическата склонност за подражание.
- Запознаване с ценността и стилистичните на езиковите явления.

- Разбиране на ситуационната обуславеност на езиковите явления.
- Свързване на езиковото обучение с художествената литература.
- Откриване на стилистичните функции, т.е. на изразителността на езиковите явления.
- Използване на художествената литература за стимулиране изучаването на майчиния език.
- Системни и осмислени упражнения в говора и писането.
- По-ефективно преодоляване на етапите за разпознаване на езиковите явления.
- Свързване знанията за езика с непосредствената говорна практика.
- Осъществяване на непрекъснати и системни правописни и стилистични упражнения.
- Стимулиране на ежедневната езикова изразност на ученика.
- Посочване на граматичния строеж на стилистичните граматични средства.
- Използване на подходящи илюстрации на езиковите явления.

В обучението по граматика ефективни са онези дейности, които успешно премахват мисловната инерция на учениците, развиват техният интерес и самостоятелност, с което се стимулира изследователското и творческото им отношение към езика. Изброените насоки в обучението предполагат неговата свързаност с живота, езиковата и художествена практика, т.е. с подходящи текстове и речеви ситуации. Затова използването на извадени от контекста езикови явления е неефективно в обучението по граматика. Изолираните от контекста изречения представляват мъртви модели подходящи за формално преписване, учене наизуст и възпроизвеждане, а всичко това пречи на съзнателната дейност на учениците и създава предпоставка за възникване на мисловна инерция.

Съвременната методика на обучението по граматика акцентира върху съществените особености на езиковите явления, а това означава върху техните значими свойства и стилистични функции, което предполага изоставяне на формалните и второстепенните белези на изучаваните езикови явления.

В езиковото обучение е необходимо езиковите явления да се откриват в ежедневието и в езиковото обкръжение, които обуславят тяхното значение. Учениците трябва да се насочват към използването на удобни текстове и речеви ситуации, с които даденото езиково явление естествено се явява и изказва. Текстовете трябва да са познати на учениците, а когато не са трябва да се прочетат и да се разговаря върху тях.

За да подпомага учениците при откриването на стилистичните функции на езиковите явления, учителят трябва да знае, че запознаването със същността на езиковите явления често става чрез преживяване и разбиране на художествен текст. Това допринесе за развитието на ученическия интерес към езика, тъй като художествената литература поднася граматичното съдържание по-конкретно, по-лесно за прилагане.

Необходимо е учителят да има в предвид значителната роля на системните упражнения, т.е. учебният материал не е овладян добре, ако не е добре упражнен.

Това означава, че упражненията трябва да бъдат съставна част от работата с учебните съдържание, повторението и затвърдяването на знанията.

Методиката по езиково обучение теоретически и практически доказва, че в обучението по майчин език трябва по-бързо да се преодолее равнището на припознаване и възпроизвеждане, а с търпеливо и упорито старание да възприемат значения и навици - за приложимост и творчество. За да се отговори на практика на тези изисквания, ефективно е във всеки момент знанията по

граматика да бъдат: функцията на тълкуването на текста, с което се преминава от припознаването и възпроизвеждането към практическо приложение.

Прилагане на знанията за езика на практика и тяхното преминаване в умения и навици се постига с правописни и стилистични упражнения.

Учениците трябва непрекъснато да се подтикват към свързване на знанията с комуникативния говор. Един от ефективните начини на работа в обучението по граматика е упражняването в използването на подходящи примери от непосредствената говорна практика. Това доближава обучението по граматика до ежедневните потребности, в които езика се проявява като мисловна човешка дейност. Обучението по този начин по-практично и по-интересно, което носи удовлетворение на ученика и му предоставя възможност за творчество.

В съвременната методика на обучение съществуват редица методически похвати, които трябва да се прилагат в програмното съдържание по езиковедие и които дават възможност да се върви по всеки път за усвояване на знанията, които в рамките на учебния час получи своята структура в съзнанието на учениците.

Работата по новата учебна програма предполага прилагане на следните методически похвати:

- Използване на подходящ текст, в който се открива и обяснява дадено езиково явление. Най-често се използват кратки художествени, научно популярни и публицистични текстове, както и примери от писмените упражнения на учениците.

- Използване на изкази (примери от подходящи текущи или запомнени текстове) в речевите ситуации.

- Стимулиране на учениците да разберат цялостно и подробно подходящия текст.

- Затвърдяване и повторение на знанията за езиковите явления и понятия, които непосредствено допринасят за по-лесното разбиране на учебния материал (ползват се примери от учебен текст).

- Стимулиране на учениците да откриват в текста примери за езикови явления, които са предмет на учебното познание.

- Съобщаване и записване на новия урок и стимулиране на учениците да прилагат изследователски подход при откриването на езиковите явления.

- Осъзнаване важните свойства на езиковите явления (форми, значения, функции, промени, изразителни възможности...).

- Разглеждане на езиковите факти от различна гледна точка, сравнителен анализ, описване и класификация.

- Илюстриране и графично представяне на езиковите понятия и техните отношения.

- Дефиниране на езиковото понятие: подчертаване свойствата на езиковите явления и откритите закономерности и норми.

- Разпознаване, обяснение и прилагане на овладения учебен материал в нови ситуации въз основа на примерите, които дават самите ученици (непосредствена дедукция).

- Затвърдяване, повторение и прилагане на усвоените знания и умения (редовни упражнения в училището и у дома).

Посочените методически похвати се допълват взаимно и се реализират непрекъснато и едновременно. Някои от тях могат да бъдат реализирани преди започването на часа в който се разглежда даденото езиково явление, а някои след неговото завършване. Така например текст, който се използва за усвояване на знания по граматика трябва да бъде представен предварително,

а някои езикови упражнения са задача за домашна работа. Илюстрирането, например, не трябва да бъде задължителен етап в учебната работа, а да се прилага когато ефективността му е безспорна.

Успоредно и в единство в посочения съзнателен път протичат всички важни логически операции: наблюдение, съпоставка, заключение, доказателство, дефиниране и даване на нови примери. Това означава, че в часовете, в които изучава съдържанието по граматика няма отделни етапи, т.е. ясно забележими преходи помежду тях. Очевиден е преходът между индуктивния и дедуктивния метод на работа, като и осъзнаването на езиковите явления и упражняването.

Литература

Въвеждането на ученици в света на литературата и в останалите т.нар.нелитературни текстове /популярни, информативни/ претставява изключително отговорна преподавателска задача. Именно в тази степен на образование се получават основни знания, умения и навици, от които до голяма степен зависи литературната култура на учениците, а също така и тяхната обща култура, върху която се изгражда цялостното образование на всеки образован човек.

Литературата, предназначена за всеки клас, е разпределена на литературни родове: лирика, епос, драма. Различията са в тяхната цялостна художествена или информативна стойност, които влияят на определени методически решения /приспособяването на четеното към вида на текста, тълкуване на текста в зависимост от неговата вътрешна структура, междупредметните връзки с граматиката, правописа, езиковата култура и др.

Четене и тълкуване на текст

Своеобразието на този предметен сегмент не са толкова в учебното съдържание, колкото във възрастовите възможности на ученици да го възприемат до степен, в която усвоените знания и умения придобиват ефективност за цялостния процес на обучение. Поради тази причина четенето и тълкуването на текста осигурява по-нататъшното усъвършенстване на гласното четене, а по-късно и последователното и системното въвеждане в техниката за четене наум, както и усвояването на основните понятия и отношения, които се съдържат в прочетенич текст.

Четеното на текст е първото и основното овладяване на тези знания и умения от учениците. Особено важно е учениците постепенно и ефективно да овладеят четеното на глас, което съдържа в себе си главните характеристики на логическото четене /изговор, височина на гласа, паузи, интонационно приспособяване и др./. Четеното на глас естествено придобива по-голяма изразителност във втори клас /нагласяване, емоционално приспособяване, теми и др./, което улеснява усвояването техниката на изразителното четене в трети клас. Внимание се изисква към четенето на глас от всеки ученик поотделно. След прочитането на текста ученикът трябва да разбере кое е било доброто в това четене и какво трябва да се промени, за да стане още по-добро.

Последователността и системността могат да се използват при въвеждането на четене наум. Четенето наум всъщност съдържа редица сложни мисловни действия, които ученикът трябва спонтанно да овладее, а отделен проблем е т.нар. вътрешен говор. Безусловно по време на упражненията трябва да се прилагат различни видове мотивиране, стимулиране и насочване, в резултат на което се улеснява разбирането на четения текст. По такъв начин четенето наум от методическо изискване на съвременното обучение по литература се превръща в необходимо условие за правилно тълкуване на текста.

Тълкуване на текста в началните класове представлява извънредно сложен и деликатен учебен процес. Текстът е основно учебно съдържание, което има водеща и интеграционна роля в обучението, тъй като обединява в себе си съдържание и от други предметни области. Поради възрастовите ограничения за тълкуването и усвояването на основните структурни единици и особено на художествения компонент на текста, е необходимо системно, упорито и творчески учениците да се обучават в откриване, разпознаване, а по-късно в анализ на образите и усвояване на основните компоненти на текста.

Необходимо е учениците системно и добронамерно да се подтикват към посещение на училищната и местната библиотека, организиране на класна библиотека, подготвяне на книжна изложба,

слушане и гледане на видеозаписи с художествени изказвания (говорене, рецитиране), организиране на срещи и разговори с писатели, литературни игри и състезания, водене на дневник за прочетените книги (заглавие, писател, впечатления, главен герой, избрани изречения, необикновени и интересни думи и т.н.), организиране на лична библиотека, видеотека и т.н.

Подобен методически подход за четене и тълкуване на текста осигурява реализирането на основните начала на съвременното обучение по литература, състоящи се в постепенното и осмислено въвеждане на ученика в сложния свят на литературното художествено произведение и плановото му обогатяване, усъвършенстване на езиковата култура на ученика. При това трябва да се обърне особено внимание на ролята на ученика като субект в процеса на обучение (колкото се може по-голяма самостоятелност, свободно проучване и изразяване, възможности за формиране и защита на лично мнение).

Четене и тълкуване на текста

Тълкуването на текста се основава на неговото четене, преживяване и разбиране. При това качеството на изпълнение на учебните задачи е обусловено от качеството на четене. Затова различните форми на насочено четене са основна предпоставка за получаване на знания и за ориентация в света на литературното произведение.

Изразителното четене се провежда системно и с постоянно завишаване на изискванията, при което колкото се може повече да се използват способностите на учениците с цел да се постигне високо качество на имението за четене. Тези упражнения се провеждат планомерно и с предварителна подготовка от страна на учителя и на учениците. В своята подготовка учителят предварително подбира подходящ текст и подробно разглежда онези негови страни, които са свързани с изразителното четене. В зависимост от мисловно-емоционалното съдържание на текста учителят заема и приспособява силата, тембъра, ритъма, темпото, интонацията, паузите, логическото ударение и звуковите трансформации към конкретната обстановка. Понякога използва фоно записи на образцово четене. Изразителното четене се упражнява върху предварително анализиран и добре разбран текст, в което се състои подготовката на учениците за провеждане на изразителното четене. В 6., 7. и 8. клас периодично се анализират психическите и езиково-стилистичните фактори, които са в основата на устното изказване. В отделни случаи учителят съвместно с учениците подготвя текст за изразително четене с предварително отбелязване на ударението, паузите и звуковите модуляции.

Изразителното четене се упражнява върху различни по форма и съдържание текстове: използват се лирически, прозаични, драматически текстове; в стихотворна и прозаична форма, в разказвателна и описателна форма, в монологична и диалогична форма. Особено внимание се обръща на емоционалната динамичност на текста, на неговата драматичност, на авторската реч и на речта на героите.

В класа е необходимо да бъдат осигурени условия за изразително четене и говорене: да се създаде заинтересована публика, способна критично и обективно да преценява качествата на изразителното четене и говорене. С помощта на аудио записи на учениците трябва да се даде възможност да чуят своето четене и критично да се отнасят към него. При разработването на уроци за анализ на литературно произведение също се включва изразително четене.

Четенето наум е най-продуктивната форма за получаване на знания и затова в обучението му се обръща особено внимание. То винаги е целенасочено и изследователско, чрез него учениците се упражняват във всекидневно получаване на знания и учене. Упражненията по четене се включват в останалите форми на работа като осигуряват получаване на знания и разбиране не само на литературен текст, но и на всички добре обмислени текстове. Прилагането на текст-метода в обучението предполага ефективни упражнения за овладяване на бързото четене наум с разбиране и допринася за развиване способността на учениците да четат гъвкаво, да хармонизират бързината на четенето с целта на четенето и характеристиките на текста.

Качественото четене наум се подтиква чрез предварително насочване на учениците към текст и чрез поставяне на съответни задачи, след изпълнението на които се провежда задължителна проверка за разбирането на прочетените текстове. Информативното, продуктивното и аналитичното четене се стимулират чрез самостоятелни изследователски задачи, които се дават на учениците

през подготовителния етап за усвояване на текста или за усвояване на материал по граматика и правопис. По този начин се подобряват логиката и темпото на четене и особено бързината на разбиране на прочетения текст, с което учениците овладяват самостоятелното учене. Учениците от по-горните класове се насочват към бегло четене, което представлява бързо и задълбочено прочитане на текста. То се състои в бързото търсене на информация и значения в текста, при което не се прочита всяка дума, а с поглед се преминава през текста и се чете с прескачане (междузаглавия, подзаглавия, първите редове на отделни части, увод, заключение). При провеждане на упражнения за усвояване на беглото четене предварително се поставят определени задачи (търсене на дадена информация, сведения и подробности), а след това се проверява качеството на тяхното осъществяване и се установява времето, изразходвано за реализиране на задачите. Учениците, владеещи беглото четене се научават да запомнят, възпроизвеждат и преговарят, четейки текста с молив в ръка.

Изразителното произнасяне на запомнени текстове и откъси в прозаична и стихотворна форма е значима форма на работа в развитието на говорната култура на ученика. Убедителното произнасяне на текст е важно условие за убедителното рецитиране на стихове. Затова е желателно понякога в един и същи час да се упражняват и сравняват произнасянето на текстове в проза и стих.

Наизуст да се учат къси прозаични текстове (разказване, описание, диалог, монолог), различни видове лирични стихотворения. Успехът на изразителното произнасяне зависи в значителна степен от начина на учене и логическото усвояване на текста. Ако се учи механично, както понякога се случва, усвоеният автоматизъм се пренася и върху начина на произнасяне. Затова самостоятелна задача на учителя е учениците да усвоят осмисленото и интерпретативно учене наизуст. В процеса на упражнението трябва да се създават условия произнасянето да бъде "очи в очи", говорителят да наблюдава лицето на слушателя, за да осъществява емоционален контакт с публиката. Максимално внимание се отделя на говоримия език с неговите изразни възможности, а така също на естественото поведение на говорителя.

Усвояване на текста започва след успешното четене на глас и наум. Литературното произведение се чете толкова пъти, колкото е необходимо, за да предизвика определени преживявания и впечатления, нужни за по-нататъшно разбиране и анализ на текста. Различните форми на повторно и насочено четене на пълното произведение или на откъс от него задължително се прилагат при работата върху лирични произведения и къси епични текстове.

При работа върху текста се прилагат комбинирани в повечето случаи аналитични и синтетични подходи. Към литературното произведение се подхожда като към сложен и уникален организъм, в който всичко е обусловено от причинно-следствени връзки, породено от жизнен опит и оформено с творческо въображение.

Учениците трябва да формират свои впечатления, становища и съждения за литературното произведение, подробно и заинтересовано да се изказват, използвайки доказателства от самия текст като по такъв начин усвояват уменията за самостоятелен изказ, изследователска дейност и формиране на критични становища, оценки и заключения за литературното произведение.

Учителят трябва да има предвид, че тълкуването на литературното произведение в основното училище, особено в долните класове е по принцип предтеоретично и не изисква познаване на професионалната терминология. Това обаче не пречи разгортането за прочетеното в долните класове да бъде професионално обосновано и реализирано с много творчество и изследователска любознателност. По своите качествени характеристики този подход представлява проектиране в съзнанието на учениците на една художествена картина и анализ на впечатленията, които тя предизвиква във въображението им. По такъв начин още от 1. клас учениците се научават да изказват своите впечатления, мисли, чувства, асоциации, предизвиквани от образния поетичен език.

Във всички класове работата върху литературното произведение трябва да бъде наситена с решаване на проблемни въпроси, които се основават на текста на художественото преживяване. По такъв начин ще се стимулира любопитството на учениците, съзнателната им активност и изследователската дейност и всеотдайно ще се опознае произведението. Много текстове и особено откъси от произведения в образователния процес изискват подходяща локализация, понякога и многопластова. Необходимо е приспособяване на текста във времеви, пространствени и обществено-исторически рамки, даване на определени сведения за писателя и възникването на произведението,

както и предварителна информация за откъса. Всичко това са условия, без които в повечето случаи текстът не може да бъде интензивно преживян и правилно разбран. Затова психическата реалност, от която произлизат тематичния материал, мотивите, героите, трябва да се представи в подходяща форма и в онзи обем, който е необходим за пълноценно преживяване и сериозно тълкуване.

Методиката на обучението по литература вече няколко десетилетия се развива в теоретичен и практически план и е в основата на усъвършенстването на учителското и ученическото изследователско, изобретателско и творческо отношение към литературно-художественото произведение. Литературата в училище не се преподава и не се учи, а се чете, усвоява, за нея се говори, тя предизвиква наслада. По такъв начин обучението по литература разширява духовните хоризонти на учениците, развива техните изследователски и творчески способности, тяхното критично мислене и художествен усет, култивира и стимулира литературната, езиковата и жизнената чувствителност.

Съвременната модерна организация на обучението по български език и литература предполага активна роля на учениците в образователния процес. В съвременното обучение по литература ученикът не трябва да бъде пасивен слушател, който след обучението да възпроизвежда преподаденото от учителя, а деен субект, който изследователски, изобретателски и творчески участва в изучаването на литературно-художествените произведения.

Дейността на ученика трябва ежедневно да включва три работни етапа: преди часа, по време на часа и след часа. През всички етапи учениците системно трябва да усвояват уменията самостоятелно да решават многобройни въпроси и задачи, възникващи по време на четенето и изучаването на произведението. Тези въпроси и задачи трябва да бъдат такива, че в голяма степен да ангажират техните емоции и мисли, да им доставят удоволствие и да събудят изследователското им любопитство. Подобни задачи се превръщат в силна мотивация за работа и са предпоставка за постигане на предвидените интерпретативни цели. Учителят трябва да постави задачи, които подтикват учениците към откриване, изследване, преценка и заключение. Ролята на учителя е в оказването на разумна помощ на учениците, която да ги стимулира и насочва като по такъв начин развива техните индивидуални способности. Също така учителят трябва адекватно да оценява заложените на учениците и резултатите, които те постигат във всички форми на дейност.

Изучаването на литературно-художественото произведение в обучението е сложен процес, който започва с подготовка на учителя и ученика/ мотивиране на ученика за четене, преживяване и изучаване на художествения текст, четене, локализация, на художествения текст, изследователски подготвителни задачи/ за тълкуване на произведението. Централни етапи в процеса на изучаване на литературно-художественото произведение в обучението са методологическото и методическото обосноваване на интерпретацията и нейното развитие по време на часа.

В обосноваването и развитието на интерпретацията на литературно-художественото произведение трябва да преобладава методологическата ориентация към интерпретация на художествения текст. Съвременната методика на обучението по литература следователно акцентира върху вътрешното / иманентно / изучаване на художествения текст, без да пренебрегва неопходимостта от прилагане на извънтекстови гледни точки, което позволява литературното произведение да бъде качествено и сериозно разтълкувано. Заедно с това методологическо изискване интерпретацията на художественото произведение трябва да отговори и на изискванията, съдържащи се в методиката на обучението по литература: да бъде оригинална, естетически мотивирана, всестранно хармонизирана с целите на обучението и познатите дидактически принципи, да има естествена кохерентност и последователност а методологическите и методическите изисквания за всяка отделна част да се осъществяват по пътя на единството между анализа и синтеза.

Един от най-важните принципи при интерпретацията на литературно-художественото произведение е цялостното обхващане на произведението. При интерпретацията на литературно-художественото произведение действат следните комплексни фактори: художествено преживяване, текстови цялости, характерни структурни елементи / тема, мотиви, художествени картини, фабула, сюжет, литературни образи, поуки, мотивационни изисквания и литературни проблеми.

Следователно интерпретирането на литературно-художественото произведение трябва да се основава на адекватни естетически, методологически и методически принципи. Няма универсални

начини за навлизане в света на конкретните литературно-художествени произведения. Тези начини са различни, тъй като произведенията са автономни, самобитни и неповторими.

Литературни понятия

С литературните понятия учениците се запознават при работата върху дадени текстове и с помощта на ретроспективния поглед върху преди това изучени текстове. Така например при работа върху патриотично стихотворение се припомнят няколко стихотворения от същия вид, изучени по рано. По такъв начин се усвояват знания за този вид лирика. Запознаването с метафората трябва да стане тогава, когато учениците вече са откривали изразителността в определено количество метафорични картини.

Функционални понятия

Върху функционалните понятия не се работи отделно, а в процеса на обучението се посочва тяхната приложимост. Учениците ги усвояват спонтанно в процеса на работа върху текуща информация по време на час в резултат на присъствието на думата и понятието, която тя обозначава. Необходимо е само учениците да се насочат към разбиране, схващане и приложение на тези думи, както и на сходните на тях. Ако например се изисква да открият обстоятелствата, които влияят върху поведението на даден литературен герой, и ученикът ги открие, това е признак, че ученикът е разбрал пълното значение на понятието и съответната дума.

При устното и писменото изразяване между другото се проверява дали учениците са разбрали и правилно употребяват думите: причина, условие, обстановка, поука, отношение и др. под. В процеса на работа върху литературното произведение, както и в рамките на говорните и писмените упражнения, се изисква учениците да откриват колкото се може повече особености, чувства, духовни състояния на отделни герои. Тези думи се записват и така спонтанно се обогатява речникът с функционални понятия.

Функционалните понятия не трябва да се ограничават по класове. Учениците от един клас няма да могат да усвоят всички, предвидени в учебната програма понятия, но затова пък спонтанно ще усвоят значително количество понятия, предвидени в програмата в горните класове. Усвояването на функционалните понятия е непрекъснат процес в образователно-възпитателната дейност. Също така се осъществява и проверка в процеса на преподаване на учебното съдържание по всички програмно-тематични области.

Езикова култура

Оперативните задачи за реализиране на учебното съдържание на тази област ясно показват, че последователността в ежедневната работа за развитие на езиковата култура на учениците е една от най-важните методически задачи. Чрез изпит при записването в училище трябва да се проверят способностите на всяко дете за говорна комуникация. В 1. клас децата започват да упражняват езиковата култура чрез различни устни и писмени упражнения, последователно се учат на самостоятелно изразяване на мислите и чувствата не само в процеса на обучение, но и в процеса на цялостния живот в училище и извън него, където има условия за добра комуникация и разбиране. Правилна артикулация на звуковете и графически точна употреба на писмото, местният говор да се смени със стандартен книжовен език в говора, четенето и писането: свободно да преразказват, описват и правилно да употребяват научените правописни правила. Различни по вид устни и писмени упражнения с цел обогатяване на речника, овладяване на изречението като основна говорна категория и посочване на стилистичните особености на езика при говорене и писане и др. Всичко това са основни учебни задачи при реализацията на учебното съдържание по езикова култура.

Тази предметна област е малко по-различно устроена в сравнение с предишните програми. Преди всичко е подбрано по-подходящо заглавие, което е по-просто и едновременно с това и по-всеобхватно от предишните. Също така пререструктурирано е учебното съдържание, което сега е изградено системно, без повторения и обърквания. В процеса на началното обучение ученикът трябва системно и трайно да усвои определени езикови названия, които са включени в учебното съдържание. Тяхното трайно и ефективно усвояване се постига чрез разнообразни устни и писмени

езикови изказвания на учениците, това най-често са: езикови игри, упражнения, задачи, тестове и т.н. Знанието и умението за описание се постига чрез ефективни упражнения, които осигуряват трайността на езиковата култура на учениците. Това са говорни упражнения, писмени упражнения (или умела комбинация на говорене и писане), писмени работи, изразително четене на художествени текстове, автодиктовка и др. под. Всичко това се отнася в по-голяма или в по-малка степен за всички останали видове езиково изразяване на учениците.

Переразказването на разнообразни текстове представя най-елементарен начин за езиково изказване на учениците в обучението. Преди всичко това означава предварително да се знае (а това се посочва в оперативните разследвания на учителя) кое учебно съдържание ученикът ще переразказва в процеса на обучение.

Техният подбор трябва да включва не само текстове и не само тези от читанката, но и от други източници (печат, театър, филм, радио и телевизия и др. под.). След това учениците трябва своевременно да бъдат мотивирани, подтиквани и насочвани към този вид езиково изразяване, а това значи да им се даде възможност самостоятелно да се подготвят за переразказване, в което обаче предварително са интегрирани и изискванията на учебната програма. Необходимо е да се внимава, да се разказва само това учебно съдържание, което е анализирано и за което е вече говорено с учениците. Накрая, и переразказването, и всички видове езиково изразяване на учениците трябва да бъдат оценени (най-добре в паралелката и с участие на всички ученици и с подкрепата на учителя).

Говоренето в сравнение с переразказването е по-сложна форма на езиковото изразяване на учениците. Докато переразказването е преди всичко репродукция на прочетеното, изслушаното и видяното съдържание, говоренето представлява особен вид творчество, което се крепи на онова, което учениците са преживели или произвели в своята творческа фантазия. Затова говоренето изисква особен интелектуален труд и особен строеж на езиковото изразяване. Поради тази причина учениците трябва да обръщат внимание върху подбора на темите и техните подробности, върху подреждането на подбрани детайли и върху начина на езиковото изобразяване на всички структурни елементи на разказа. Така например въспителните разговори за домашните и дивите животни, работата върху басня, която се чете и тълкува, няма да дадат желаните резултати на равнище уводни говорни дейности, ако тези животни се класифицират по познати признаци, назовават или изброяват. Обаче свободното разказване на някои необикновени, интересни, по-реални срещи на учениците с животни, при които са изпитани страх, радост, изненада, въодушевление и т.н., ще създаде истинска изследователска атмосфера в часа. Говоренето пък, колкото и да е предизвикателно във всички свои компоненти за малките ученици, първоначално трябва да се реализира в широк учебен контекст, в който съществуват и други форми на езиково изразяване, преди всичко описанието.

Описанието е най-важният вид езиково изказване на учениците. В по-голяма или по-малка степен то е застъпено в ежедневния говор, тъй като е необходимо за формирането на ясна представа за съществените отношения между предметите и явленията в живота. Основа на переразказването е определено учебно съдържание, основа на говоренето е някое събитие, преживяване, а за описанието не са необходими отделни условия, а по-скоро контакт с явленията, които привличат вниманието във ежедневната езикова комуникация. Поради възрастовите особености на малките ученици трябва да се пристъпи особено отговорно към този вид езикова комуникация, както и да се спазват принципите на обучението и последователността при изпълнението на изискванията, учениците да се научат да гледат внимателно, да откриват, наблюдават и подреждат, а по-късно да оформят езиково жъз основа на възприетото. Учениците от тази възраст също така трябва да се стимулират и насърчват на първо място да овладеят някои общи умения от сложния процес на описанието, които да могат да използват, докато не се научат самостоятелно да реализират тази възускателна езикова форма. В този смисъл трябва да свикват да локализируют онова, което описват /във времето, пространството, по отношение на причината/, да откриват, да отделят и оформят характерни свойства и да формулират своето мнение за наблюдаваните предмети. При провеждане на упражненията е необходимо също така да се акцентира върху онези упражнения, които позволяват да се прояви самостоятелността и индивидуалността на ученика. Тъй като описанието много често се свързва с четене и тълкуване на текст /особено литературно-художествен текст/, необходимо е вниманието на ученика непрекъснато да се насочва към онези, които изобилстват с елементи на описание, особено когато се описват предмети, интериор, растения и животни, литературни образи, пейзаж и др. под. Именно това са най-добрите образци за спонтанно усвояване

на описанието като трайно умение езиковото общуване. Тъй като за описанието е необходимо по-задълбочена мисловна работа и повече време, предимство трябва да се даде на писмената пред устната форма на изпитване. Останалите методически подходи за усвояване на тази важна форма на езиковото изразяване са същите или сходни на методическите подходи при преразказването и говоренето.

Устните и писмените упражнения са замислени като допълнение към основните форми на езиковото изразяване: започва се от най-простите /изговор на гласове и преписване на думи/ през по-сложните / лексикални, семантични, синтактични упражнения, други упражнения за овладяване на правилен говор и правопис/, до най-сложните: домашни писмени задачи и тяхното четене и всеотстранно оценяване в час. Всяко от тези, предвидени в учебната програма упражнения, се планира и осъществява в този учебен контекст, в който е необходимо ефективно усвояване на дадени езикови явления или затвърдяване, повторение, систематизация на знания и приложението им в дадена езикова ситуация. По принцип това означава, че всички тези и подобни на тях упражнения, не се реализират в отделни учебни часове, а се планират заедно с основните форми на езиковото изразяване: преразказване, говорене, писане, или с определено учебно съдържание от останалите предметни области: четене, тълкуване на текст, граматика и правопис, основи на четенето и писането.

ДОПЪЛНИТЕЛНО ОБУЧЕНИЕ

Допълнителното обучение се организира за ученици, които в процеса на редовното обучение по обективни причини не успяват да постигнат удовлетворителни резултати по определени области от учебната програма.

В зависимост от установените резултати, знанията на учениците, преподавателят оформя групи, с които се провежда допълнително обучение. Например група ученици с недостатъчни знания по четене, фонетика и правопис, морфология, анализ на литературното произведение, устно и писмено изразяване и др.под. Въз основа на предварителни проучвания за всяка група се съставя отделен план за работа и се прилага дадена форма на работа: самостоятелна, груповая, работа с текстове, работа с нагледни средства и др.под. Тук особено значение имат стимулиращите средства: похвали, награди, положителни бележки.

Допълнителното обучение се провежда в течение на цялата учебна година веднага след като се установи, че група ученици не са в състояние да овладеят определено учебно съдържание. След като овладеят учебното съдържание тези ученици се освобождават от допълнително обучение, но се наблюдават, за да не изостават и след това в овладяването на учебния материал. По отношение на тях се прилагат диференцирани задачи и упражнения.

СВОБОДНО-ИЗБИРАЕМА ПОДГОТОВКА

Свободно-избираемата подготовка (добавъчно обучение) се организира за ученици от 4. до 8. клас с високо развити способности и засилен интерес към обучението по български език. Целта е те да разширят и задълбочат своите знания по всички или отделни области от учебната програма за редовното обучение. Това са ученици, които проявяват повишен интерес още от 1.клас и затова трябва да бъдат наблюдавани от учителите и професионалната служба в училището.

Свободно-избираемата подготовка се провежда с един учебен час седмично в течение на цялата учебна година. Работата с тези ученици трябва да бъде непрекъсната през цялата учебна година. Ако пък тя е периодична, трябва през цялата учебна година да се поощрява включването на тези ученици в други форми: индивидуална работа, работа в секции и кръжоци.

Свободно-избираемата подготовка активизира и поощрява учениците да осъществяват самостоятелна работа, самообразование, развива техните мечти и ги стимулира за самостоятелно използване на различни източници на знания. Под ръководството на учителя учениците в този вид обучение си случат с литературен и нелитературен учебен материал и представят своите устни, писмени и практически произведения пред класа, училището и обществеността. Получените знания и умения учениците използват в редовното си обучение, секции и кръжоци, при участие на конкурси. Тези ученици трябва да бъдат стимулирани с награди и стипендии.

Подборът на надарените ученици се извършва на първо място от учителя по български език и литература, както и от другите преподаватели, така и от професионалната служба в училището. Учителят изготвя ориентиловъчна програма за работа с тези ученици. Тя може да не обхваща цялата учебна програма, а само отделни части по дадени области в зависимост от интереса на учениците.

Свободно-избираемата подготовка може да се реализира като индивидуална и групова за един или повече класове. Групите с течение на времето могат да се: променят, допълват, намаляват и пр. в зависимост от интереса на учениците.

Ролята на преподавателя по български език и литература при провеждане на свободно-избираемата подготовка е специфична. Той играе ролята на сътрудник, който професионално насочва работата на отделните ученици или група ученици. Отношенията между учителя и учениците са основани на доверието, разбирателството и уважението.

MAĐARSKI JEZIK MAGYAR NYELV

A tantárgy tanításának céljai és feladatai

8. osztály nyelvtanának törzsanyagát az összetett mondat fajtáinak megismertetése, megtanítása és helyes használata képezi. A mondat felépítésének a rendszerszerűségét úgy kell tudatosítanunk, hogy a tanulók a mondatrészeket ne a mondatnak egymástól független elemeiként lássák, hanem mint a mondanivaló egységének kifejezőeszközeit. A 7. osztályos tananyag szerves folytatása ez, hiszen a tanulók eddigi ismereteire alapozhatunk a mondatfajták és mondatrészek terén, s egyben lehetőséget ad a 6. osztályos szófajok felelevenítésére is. Mindig szem előtt kell tartanunk az eddig tanultunkat, s lehetőség szerint ismétetni, ami a 8. osztályban külön jelentőséget kap, hiszen az új tananyag mellett fel kell készítenünk a tanulókat a felvételi vizsgára.

Az összetett mondat mellett a tömegkommunikáció rendszerező összefoglalása, s az eddigi ismeretek kibővítése, elmélyítése a cél. Feladatunk, hogy a szókészlet gyarapításának módozatait: a szóösszetételt és szóképzést, valamint ezek helyesírását elsajátíttassuk és gyakoroltassuk a tanulókkal. A magyar nyelv történetének rövid felvázolására is a 8. osztályban kerül sor. A nyelvtani jártasság megszerzését ne definíciók megtanítására alapozzuk, hanem az irodalmi szövegek, illetve az élőbeszéd szövegeinek értelmezésére. Tudatosítanunk kell a tanulóknak, hogy a nyelv nem egy különálló ismerethalmaz, hanem beszédünk szerves része, alkotóeleme, mozgatója.

Az irodalom tanításának a 8. osztályban nem feladata irodalomtörténeti ismeretek elsajátíttatása. Olyan ismeretek, elemzőképesség, illetve olvasmányélmények megszerzése a cél, amelyek révén a tanulók megszeretik az irodalmat, olvasókká, élmények befogadóivá válnak. A szövegek megközelítése értelmező jellegű: a tanult irodalmi/irodalomelméleti ismeretek alapján egy-egy lírai, epikai vagy drámai alkotás elemzése a cél (nem kell minden kötelező vagy ajánlott szöveget komplex elemezni). Az irodalmi szövegtankönyv törzsanyagból és kiegészítő/ajánlott olvasmányjegyzékből áll. A tankönyv mellett a tanár tetszőlegesen válogathat ismeretterjesztő, illetve a kortárs szerzők műveiből is olyan szövegeket, amelyek a tanulók képességeinek megfelelőek, s alkalmasak egy-egy új fogalom/ismeret bemutatására, illetve a már megszerzett jártasságok begyakorlására.

A tanulók tegyenek szert megfelelő jártasságra a szövegértelmezésben, mely során bátran használják a tanár által prezentált új irodalomértelmezéseket, váljanak nyitottá a szövegértelmezés új módszerei iránt.

A magyar irodalom tanításának feladata az is, hogy a tanulót nyitottá, fogékonnyá és érdeklődévé tegye az információszerzés módjai és forrásai iránt (Internet, napi sajtó, televíziós ismeretszerzés, rádióműsorok, lexikonok), valamint a kulturális intézmények működése iránt (múzeumok, színházi előadások, könyvismertető, egyéb művelődési rendezvények).

Az irodalmi anyag elsajátítása lehetővé teszi, hogy más tárgyakkal és művészeti ágakkal összefüggéseket fedezzenek fel, sőt ezeknek a korrelációknak felfedezésére serkenteni kell a tanulókat.

8. OSZTÁLY

Operatív feladatok

A tanuló legyen képes:

- a tömegkommunikáció fogalmának, formáinak, műfajainak, szerepének és befolyásának felismerésére,
- az összetett mondat fajtáinak megkülönböztetésére (ezen belül az alá- és mellérendelések megnevezésére),
- a szóösszetétel fajtáinak felismerésére, valamint a szóképzés formáinak meghatározására,
- a magyar nyelv (vázlatos) történeti áttekintésére,
- az eddig megszerzett és új helyesírási ismeretek alkalmazására (szóbeli és írásbeli kifejezés során),
- az elsajátított műfaji és stilisztikai fogalmak felismerésére és feltárására,
- önálló és kreatív szövegértelmezésre,
- korrelatív viszonyrendszerben való gondolkodásra.

A TANTERV TARTALMA

I. NYELVTAN

A 7. osztályban tanult nyelvtani anyag ismétlése

Tömegkommunikáció

A tömegkommunikáció fogalma és formái.

A tömegkommunikáció műfajai: sajtó-, rádiós és televíziós műfajok.

A tömegkommunikáció szerepe és hatása.

A tömegkommunikáció befolyásának a felismerése.

Az összetett mondat.

Az összetett mondat fogalma.

Az összetett mondat fajtái: az alárendelő és a mellérendelő összetett mondat.

Az alárendelő összetett mondat fajtái:

- állítmányi alárendelő összetett mondat;
- alanyi alárendelő összetett mondat;
- tárgyi alárendelő összetett mondat;
- határozói alárendelő összetett mondat;
- jelzői alárendelő összetett mondat.

Az idézés fogalma.

A mondatrend.

A sajátos jelentéstartalmú mellékmondatok.

A mellérendelő összetett mondat fajtái:

- kapcsolatos mellérendelő összetett mondat;
- ellentétes mellérendelő összetett mondat;
- választó mellérendelő összetett mondat;
- következtető mellérendelő összetett mondat;
- magyarázó mellérendelő összetett mondat.

A többszörösen összetett mondat.

Az összetett mondatok központosítása.

A szóalkotás.

A szókészlet gyarapodásának módozatai: a szóösszetétel és a szóképzés.

A szóösszetétel fajtái: az alárendelő és a mellérendelő szóösszetételek.

A többszörös összetételek.

Előtag és utótag.

A szóképzés.

A szóelem fogalma. Az alapszó és a származékszó fogalma.

Az igék és a névszók képzésének lehetőségei.

A továbbképzett szavak.

A ritkábban használt szóalkotási módok: mozaikszó-alkotás, szóelvonás, szórövidülés.

A mai magyar nyelv rendszere.

A magyar nyelvtani rendszer felépítése, elemei.

A hang és a betű, a szó, a szószerkezet, a mondat és a szöveg rendszerező áttekintése.

A magyar nyelv története.

A magyar nyelv eredete. Nyelvrokonaink.

A legfontosabb nyelvtörténeti korszakok (megfelelő korabeli szövegek bemutatásával).

A magyar szókincs eredete.

Helyesírásunk története.

A mai magyar nyelv rétegzettség: a nyelvváltozatok.

HELYESÍRÁS ÉS NYELVHELYESSÉG

Az összetett mondatok helyesírása: a tagmondatok meghatározása. Az összetett mondatok központozásának a gyakoroltatása. Az írásjelek használata.

Az idézés és a párbeszéd írásmódjának helyes alkalmazása. Az idézőjel használata.

Az összetett szavak helyesírása: egybeírás és kötőjelhasználat.

Az egybe- és különírás alkalmazásának a gyakorlása.

A mozaikszók helyesírása.

A tulajdonnevek helyesírási ismereteinek bővítése.

II. IRODALOM

Feldolgozásra szánt szövegek:

Vörösmarty Mihály: Csongor és Tünde (Részlet)- a romantika irodalma - a dráma

Arany János: Tengeri-hántás- a műballada: a szegénybe esett lány témája

Sári bíróné (A halálra táncoltatott leány)- a műballada és a népballada

összehasonlítása

Mikszáth Kálmán: Bede Anna tartozása- a novella és a ballada: epikoballada

Orbán Ottó: Hallod-e te sötét árnyék...- a mai balladás dal

Ady Endre: A Tűz csiholója- a szimbolizmus - a Prométheusz-legenda

Ady Endre: Önéletrajz- az önéletrajz

Kosztolányi Dezső: Aranyrákány (Részlet)- a regény változatai - a műfajról

tanultak kibővítése

Herceg János: Módosulások (Részlet)- az önéletrajzi regény - a szülőváros mint tér

Garaczi László: Pompásan buszozunk! (Részlet)- az iskola mint tér: iskolanarratívák

Karinthy Frigyes: A rossz tanuló felel- a humor - a humoreszk - a humor változatai

Nagy Lajos: A bogár; A gólya- a karcolat

Örkény István: Hírek és álhírek- az abszurd és az irónia

Esterházy Péter: Akartok-e rabok lenni?- a groteszk humor

Tóth Árpád: Körúti hajnal- az impresszionista kifejezőmód: metafora és szinesztézia

Szirmai Károly: Veszteglő vonatok a sötétben- a látomás - a világ "sötét oldala"

Vida Ognjenović: Gyermekláncfű (Részlet)- az elbeszélés

Tersánszky Józsi Jenő: Kakuk Marci ifjúsága (Részlet)- a próza jellegzetességei; realizmus és naturalizmus

Nemes Nagy Ágnes: Mesterségemről- az önreflexív líra: ars poetica

József Attila: Karóval jöttél- a gondolati líra; önreflexió, ars poetika

Nagy László: Ki viszi át a szerelmet?- a szubjektív versbeszéd

Lázár Ervin: Berzsián és Dideki (Részlet)- a műmese - a meseregény

Mándy Iván: Csutak és a szürke ló (Részlet)- az ifjúsági regény

Anne Frank naplója (Részlet)- a háborús napló

Pilinszky János: Terek/Egy szenvedély margójára/ Intelem/Azt hiszem- a lírai én

Kertész Imre: Sorstalanság (Részlet)- a "lágerregény" - holokauszt-téma

Nagy László: Himnusz minden időben- a líra műfajai - összefoglalás

Nagy László: Tűz- a képvers

Ács Károly: Neked mondom, Szabadka- a tékozló fiú-téma

Székely Tibor: A lármás szellemek éjszakája (Részlet)- az útleírás

Nádas Péter: Évkönyv (Részlet)- a próza jellegzetességei - a prózaformák

Spiró György: Esti műsor- a párbeszéd és a közlés

Háy János: Dzsigerdilen (Részlet)- az áltörténelmi regény és az intertextualitás

Kiegészítő és ajánlott szövegek:

Örkény István: Tóték (Részlet)- dráma - a tragikomikus láttatás

Babits Mihály: Héphaisztosz- a művészlét szimbólumai - a Héphaisztosz-történet

Ady Endre: Az eltévedt lovas- látomás és szimbólum

Mészöly Miklós: Fakó foszlányok nagy esők évadján- az elbeszélő és az elbeszélés metaforái

Németh István: Öregapa, porcukorban- novella - önéletrajzi ihlet

Lovas Ildikó: Meztelenül a történetben (Részlet)- a "városregény" - a metanarratív/reflexív próza

Szathmári István: Gépek, kertek és Pacsirta párnája- rövidtörténet - városkép, emlékkép

Gobby Fehér Gyula: Mikor megérkeztem Újvidékre- rövidtörténet - groteszk és irónia

Domonkos István: Újvidék- a humor és a groteszk versnyelve

Parti Nagy Lajos: Petőfi Barguzinban- irónia és nyelvi humor - a "rontott nyelv"

Böndör Pál: Eleai tanítvány- az önreflexív líra

Jung Károly: Téli víz idején- gondolati líra - háborús tematika

Mészöly Miklós: Kökény kisasszony- mese-metaforikus láttatás

Závada Pál: A fényképész utókor- a gyermek- és ifjúkor elbeszélése

Alföldy Jenő: A Nobel-díj- az ismeretterjesztő szöveg

Tihanyi Péter: Igen, én viselkedem- interjú Szabó István filmrendezővel

Alföldy Jenő: A sajtó története- ismeretterjesztő szöveg

Kötelező házi olvasmány:

Hemingway: Az öreg halász és a tenger

Móricz Zsigmond: Légy jó mindhalálig

Szabó Magda: Régimódi történet

Domonkos István: Via Itália v. Tolnai Ottó: Ördögfej

Ajánlott házi olvasmány:

Charles Dickens: Twist Olivér

Mikszáth Kálmán: A két koldusdiák

Mándy Iván: Robin Hood v. A locsolókocsi

Békés Pál: Bélyeggyűjtemény

Tandori Dezső: Madárlátta tollaslabda

Háy János: A gyerek v. A boggyósgyümölcskertész fia

Tóth Krisztina: Porhó

OLVASÁS

Célunk, hogy a tanuló általános iskolai tanulmányai végén kifejezően, szabatosan, az érzelmi, hangulati elemek érzékeltetésével tudjon felolvasni. A néma és hangosolvasás is legyen értő olvasás. A tanár bemutató olvasásának ezért is van jelentős szerepe; a tanulókra gyakorol érzelmi-esztétikai hatást.

SZÖVEGÉRTELMEZÉS

A tantervbe foglalt műfajok sokszínűsége lehetővé teszi, hogy felelevenítsük, illetve kiegészítsük a tanulók eddig szerzett irodalomelméleti ismereteit. Az irodalmi műfajok komplexebb formáit is bevezethetjük az értelmezésbe, olvasási stratégiákba; pl. a regény változatai (önéletrajzi, iskolaregény, háborús regény, áltörténelmi regény, ifjúsági regény, meseregény), az átmeneti műfajok: az epikoballada vagy a balladás dal. Habár nem a történeti szempont alapján közelítjük meg a szövegeket, elkerülhetetlen, hogy a naturalista, realista, impresszionista vagy szimbolista kifejezőmódok ismertetése által eljussunk egy-egy irodalmi irányzat, kor, korstílus jellemzőinek, irodalmi beszédmódjainak megértéséhez.

A lírai, epikai, drámai alkotások értelmezése során a tanulók ismerkedjenek meg a lírai én (lírai beszélő) fogalmával, értsék meg szerepét és megszólalás módjának lehetőségeit. Különböztessék meg a költő

mindennapi személyiségétől. Ismerjük meg az egyes lírai műfajok/kifejezésformák és a lírai én beszédmódja/hangvétele közötti összefüggéseket. Az irodalom értelmezése során határozzuk meg az epikai beszédmód lényegjegyeit. Világosan különítsük el az elbeszélő (narrátor) fogalmát az író személyétől. Vizsgáljuk szövegértelmezés során az elbeszélői pozíciókat, az elbeszélőnek az elbeszélő történethez való viszonyát (az elbeszélő változatait).

A tanulók fedezzék fel és vázolják fel az egyes epikai műfajok (novella, rajz, regény, napló, memoár stb.) karakterjegyeit, konstruktív elemeit, az elbeszélésformák szerkezeti elemeit (szerveződését). A drámai alkotások értelmezése során mutassunk rá a műnem társművészeti kapcsolataira.

Kerüljük az elavult nyelvi/módszertani formákat, vizsgáljuk meg az elbeszélői pozíciókat, a tanulók fedezzék fel egyes műnemek/műfajok karakterjegyeit stb.

A szövegértelmezés során tárjuk fel a stilisztikai eszközök és alakzatok szövegszervező funkcióját, jelentésalkotó szerepét, ne szabályokat és törvényszerűségeket tanítsunk.

A KIFEJEZŐKÉSZSÉG FEJLESZTÉSE

A tanulók alkalmazzák az irodalmi beszédmódokról tanultakat szóbeli és írásbeli gyakorlataik során.

Gyakoroltassuk a tanulókkal a különböző élethelyzetekben felhasználható szövegek megfogalmazását: különféle kérvények, űrlapok kitöltésének módozatait, írássunk önéletrajzot (az iskolai eredmények, szereplések feltüntetésével, iskolán kívüli tevékenységek felsorolásával, érdeklődési kör stb. bemutatásával).

Írásbeli gyakorlatokban fogalmazzanak a tanulók képtelen (nonszensz) apróhirdetéseket.

Rendezzünk "vitaórákat", ahol értékeljük a felszólalók hangnemét, a megnyilatkozások céltudatosságát stb.

Nézzünk meg (lehetőségekhez mérten) színházi előadásokat, majd beszéljünk a színpadi nyelvről, az előadás menetéről, díszletről, gesztusokról, kiemelt jelenetekről, színészi alakításokról, jelmezekről stb.

Szóban vagy írásban mutassunk be egy-egy várost, készítsünk belföldi útitervet.

A fogalmazás írását előzze meg vázlatkészítés. Nem feltétlenül kell hosszú fogalmazásokba bocsátkoznunk, egy-egy óra keretén belül a szöveghez kapcsolódóan kitérhetünk egy szegmentum részletes leírására, párbeszéd szerkesztésére, egy mozzanat részletezésére, egy humoros jelenet leírására, egypercesek létrehozására, ismeretterjesztő szöveg megírására (képtelen dolgokról), egy groteszk, abszurd vagy ironikus szituáció megfogalmazására.

Megjegyzés:

Nyolc írásbeli feladat és azok órán történő megbeszélése, értékelése.

Négy iskolai dolgozat.

VÁRHATÓ EREDMÉNYEK AZ ÁLTALÁNOS ISKOLA VÉGÉN

A tanuló:

- felismeri a szófajok fajtáit, helyesen használja őket szóban és írásban,
- az ismeretlen szövegeket is folyamatosan tudja olvasni, ki tudja emelni a lényegi tartalmát, az epikus művek hőseit jellemezni tudja,
- következetesen tudja használni a megszerzett stilisztikai, verstani, műfajelméleti ismereteit,
- véleményt tud nyilvánítani a látott/halott/ olvasottakról,

- a tanuló önállóan is információkat tud szerezni a tananyaghoz, igazolva ezzel, hogy jártas a kézikönyvek, lexikonok, enciklopédiák és az internet világában,
- képes felismerni és megkülönböztetni a mondatfajtákat,
- képes az egyszerű mondatok önálló elemzésére (fő mondatrészek és bővítmények felismerése, jelölése, megnevezése),
- felkészült az írásjelek helyes használatára mondatvégen és az összetett mondat tagmondatainak határán,
- képes a koordinált, de lényegében önálló irodalmi szövegértelmezésre,
- alkalmas az elsajátított műfaji és stilisztikai fogalmak szövegben való felismerésére és jelentéseik feltárására,
- képes értelmezésének és véleményének szabatos írásbeli és szóbeli kifejezésére,
- képes az irodalmi műformák és alakzatok, témák, tartalmak tehetségéhez mért egyéni alkalmazására, újraalkotására, megformálására, kreatív elképzeléseinek kifejtésére,
- jártas az önálló szótár- és lexikonhasználatban, az interneten történő ismeretszerzésben,
- felismeri és meghatározza a tömegkommunikáció fogalmát és jelentőségét,
- megkülönbözteti és felismeri az összetett mondatok fajtáit, helyesen használja a kötőszavakat, felismeri a tagmondatok határait,
- felismeri a szóösszetételek fajtáit, meghatározza a szóképzés formáit,
- nyelvtörténeti jártasságra tesz szert,
- a helyesírási szabályokat tudatosan alkalmazza,
- ismeretlen szöveget önállóan tud értelmezni,
- felismeri az irodalmi műnemeket, meg tudja határozni a műfajokat.

A MEGVALÓSÍTÁS MÓDJA - TANTERVI UTASÍTÁS

A 8. osztályos tanterv magában foglalja a Magyar nyelv és irodalom tantárgy oktatásának céljait, operatív feladatait, a törzs- és kiegészítő ismeretanyagot, a tananyag részterületeinek céljait és feladatait, illetve rögzíti a 8. osztály végére elérendő teljesítményeket. A tananyag egy része magasabb szinten, bővebb tartalommal és más/újabb aspektusokból megismétli az előző osztályokban elsajátított irodalmi és nyelvtani ismereteket. A nyelvtan anyagának az egyszerű mondatot és fajtáit, a mondatrészeket, a szófajokat és a hangokat feldolgozó része az ötödikes, hatodikos és hetedikos tananyag ismétlését, az ismeretek szintézisét teszi lehetővé. Új ismeretanyag az összetett mondat és fajtái, az alárendelt és mellérendelt mondatok, a tömegkommunikáció, a szóképzés és a magyar nyelv eredetét és rokonait tárgyaló témakör. Az összetett mondatok tanításán belül az idézésnél lehetőségünk adódik beszélni a szakdolgozatról is, és röviden ismertetni a szakdolgozat korszerű kritériumait (jegyzékek, idézés, lábjegyzet, bibliográfia stb.). A tanulókat meg kell tanítanunk a különböző információs források (folyóiratok, kézikönyvek, lexikonok, enciklopédiák, szótárak stb.) használatára és helyes, célnak megfelelő idézésére (a források megjelölése). A *Tömegkommunikáció* című témakör célja a tájékozódás az alapvető tömegkommunikációs műfajokban, a tömegkommunikáció szerepének és hatásának fölismerése, a média nyelvének megismerése. A diákok elemezzenek és alkossanak tömegkommunikációs műfajokat szóban és írásban, különítsék el a tájékoztató és a véleményt közlő szövegműfajokat. Az anyanyelvi műveltség fontos összetevője a tájékozottság a nyelv és társadalom viszonyáról, a magyar nyelv eredetéről, rokonairól, helyéről a világ nyelvei között. A nyelvtörténeti témakör feldolgozásánál a diákok tájékozódjanak nyelvünk és nyelvi rendszerünk történetének fontosabb periódusairól, figyeljék meg a korábbi évszázadokban íródott

szövegek nyelvállapotát, és vessék össze a mai nyelvállapottal (nyelvi állandóság és változás a szókincs és a nyelvtani jelenségek szintjén).

A tanterv irodalmi anyaga törzs- és kiegészítő/ajánlott tananyagra tagolódik. Műfaji sokféleség jellemzi. A szöveganyagban kortárs írók művei is bekerültek. Értelmezésükkel hozzájuk közelebb a kortárs irodalom jeles alkotásait a diákokhoz, alakítsunk ki olyan befogadói magatartást náluk, hogy értő olvasóivá váljanak a mai irodalomnak, és a művekkel párbeszédet kezdhessenek. Az irodalmi művek elemzésénél figyeltessük meg az eddig tanult és számukra új költői képeket, alakzatokat, a korszakjellemző beszédmódokat, tér- és időmegjelöléseket, motívumokat, rámutathatunk a szövegközi utalásokra, kapcsolatokra (intertextualitás, intermedialitás), kezdeményezzünk beszélgetést, alakítsunk ki vitát. Az ismeretterjesztő szövegek az egyetemes és magyar művelődéstörténettel teremtenek kapcsolatot, és hozzájárulnak a tanulók **alpműveltségének** fejlesztéséhez. A népballada, műballada, dal feldolgozása alkalmat ad a népköltészetéről és a műköltészetéről tanultak ismételésére és rendszerezésére. A diákoknak ezen a fokon meg kell különböztetniük a műnemeket és műfajokat a népköltészetben és az irodalomban, ismerniük kell az irodalmi műfajok sajátosságait, és alkalmazniuk saját írásműveikben. Az irodalmi tanulmányok folyamán tájékozódjanak az emlékhelyekről, különösen a régió és a lakóhely irodalmi vonatkozásairól. Tartsanak kiselőadást egy-egy korstílusról, írók, költők pályaképéről, magyarországi és vajdasági folyóiratokról, napilapokról stb. (jártasság az önálló könyvtári munkában, az internet és más források használatában).

A szövegalkotási készséget különböző szövegtípusokban és műfajokban fejlesszük. Az írásbeli feladatok órán történő megbeszélésekor hívjuk fel a diákok figyelmét a nyelvtórákon tanult szabályokra, a helyesírási és nyelvhelyességi ismeretekre, a nyelvi elemek stílusértékére, és figyeltessük meg azoknak a gyakorlati alkalmazását. A diákok legyenek gyakorlottak a helyesírási szabályzat használatában.

RUMUNSKI JEZIK LIMBA ROMÂNĂ

Scopul activității instructive în clasa a VIII-a este:

- recapitularea și sistematizarea noțiunilor însușite la limbă și literatură în clasele anterioare;
- sesizarea textelor scrise în diferite stiluri;
- receptarea mesajului în comunicarea cotidiană;
- însușirea corectă a exprimării scrise și orale;
- dezvoltarea și îmbogățirea vocabularului cu expresii și cuvinte noi,
- dezvoltarea interesului față de creațiile literare în limba română,
- dezvoltarea creativității prin activitățile de atelier și activitățile individuale,
- să formeze criterii pentru analiza și comentarea operelor literare potrivit vârstei.

Sarcini operative

La sfârșitul clasei a VIII-a elevii trebuie:

- să-și îmbogățească vocabularul cu cuvinte și expresii noi;
- să facă distincția dintre textele scrise în diferite stiluri;
- să însușească valorile stilistice ale unor cuvinte dintr-un text literar și nonliterar;
- să însușească raportul dintre propoziții în frază;

- să deducă sensul neologismelor dintr-un mesaj ascultat;
- să folosească și aplice corect izvoarele de informație (reviste, manuale, dicționare, enciclopedii, alte medii);
- să facă distincția dintre formele de exprimare în limba română literară și dialectală;
- să utilizeze corect limba română literară în diferite situații;
- să sistematizeze materia din toate domeniile prevăzute de programă;
- să aplice normele morfosintactice în comunicare - în propoziții și în fraze.

LITERATURA

Lectură școlară

1. G. Coșbuc: Nunta Zamfirei
2. Luc Besson: Artur și Cetatea Interzisă (fragment)
3. I. L. Caragiale: O scrisoare pierdută
4. Liviu Rebreanu: Proștii
5. Vasile Alecsandri: La gura sobei
6. M. Eminescu: Crăiasa din povești
7. I. Slavici: Scormon
8. M. Sadoveanu: Ploaie la Nada florilor
9. Al. Mateevici: Limba noastră
10. Gr. Alexandrescu: Lupul moralist
11. Ion Bălan: În pragul zilelor ce vin
12. Miroslav Antić: Toate culorile lumii
13. Jules Verne: Copiii căpitanului Grant, (fragment)
14. Lucian Blaga: Odă simplissimei flori
15. Ion Agârbiceanu: Bunica Safta
16. Ion Creangă: Moș Ion Roată și Unirea
17. Branko V. Radičević: Legendă
18. Vasile Voiculescu: Noapte de martie
19. Literatura populară (orații de nuntă, bocete, colinde) variantă a "Mioriței" - colind din Transilvania
20. Ionel Teodoreanu: Într-o noapte de toamnă

21. Literatura din Voivodina

22. Soacra rea - Balada populară românească

23. Baba Novak și knjazul Bogosav - cântec sârbesc

Lectură

Mihail Sadoveanu: Baltagul

Agatha Christie: Zece negri mititei

Selecție din literatura universală

Selecție din literatura română

Analiza textului

Formarea criteriilor corespunzătoare pentru selectarea, valorificarea și analiza textelor literare. Stabilirea contactului direct cu operele literare și descoperirea mijloacelor de limbă și stil cu ajutorul cărora sunt realizate imaginile artistice. Pregătirea elevilor pentru analiza independentă a operelor literare. Analiza completă a operei literare. Dezvoltarea raportului critic asupra operelor literare. Aprecierea expresiilor idiomatice, sensului propriu și figurat al cuvântului. Identificarea noțiunilor de teorie literară. Identificarea temelor și motivelor populare care stau la baza creațiilor literare.

Noțiuni literare

Actualizarea noțiunilor literare din anii precedenți.

Genuri și specii literare: Pastelul. Legenda. Balada cultă. Schița. Povestirea. Nuvela. Comedia. Romanul.

Anecdota. Portretul (fizic și moral). Hiperbola. Antiteza. Metafora.

Stratul fonetic. Versificația. Sintaxa poetică. Tropii și figurile de stil.

Piciorul metric. Rima. Versul liber.

Folclorul literar.

LIMBA

Originea limbii române. Dialectele și subdialectele limbii române. Graiurile. Limba vorbită și limba literară.

Vocabularul limbii române. Structura etimologică a vocabularului - cuvinte moștenite și împrumutate. Inovații lexicale. Procedeele interne de îmbogățire a vocabularului (actualizare).

Noțiuni de fonetică (actualizare).

Părțile de vorbire flexibile și neflexibile (actualizare), cu accentul pe verb - diatezele, modurile și timpurile verbului.

Părțile principale și secundare ale propoziției (actualizare).

Raportul de coordonare în frază (actualizare).

Raportul de subordonare. Propoziția regentă și propoziția subordonată.

Propoziția subordonată completivă indirectă.

Propozițiile circumstanțiale de timp, mod și loc.

Propozițiile circumstanțiale de cauză și scop.

Particularitățile stilistice ale propoziției. Stilurile funcționale și particularitățile acestora. Analiza scrierilor în diferite stiluri.

Noțiuni de ortografie și ortoepie

Consolidarea materiei parcurse în anii precedenți.

Exerciții aplicative.

CULTURA EXPRIMĂRII

Exprimarea orală

Exprimarea gândurilor și propriilor atitudini în diferite situații de comunicare zilnică.

Dezvoltarea atitudinii de empatie culturală și interculturală.

Identificarea valorilor etice și culturale într-un text dat și comentarii pe marginea lor.

Înțelegerea semnificației generale a mesajului oral și a ideilor exprimate.

Stabilirea legăturii dintre mesajul unei opere literare și propria experiență.

Receptarea textului literar și comentarea lui ca mijloc de dezvoltare a exprimării orale.

Analiza orală a mijloacelor de limbă și stil în textele literare.

Îmbogățirea și nuanțarea vocabularului elevilor pentru o comunicare mai diversificată și calitativă.

Stabilirea legăturilor corecte dintre elementele unei unități gramaticale (propoziție sau frază), precum și folosirea corectă a categoriilor gramaticale specifice părților de vorbire.

Determinarea sensului unor cuvinte și explicarea orală a semnificației acestora în diferite contexte.

Observarea diferențelor valorice dintre o operă artistică și nonartistică.

Discuții pe marginea unor cărți citite, filme, emisiuni audiate și vizionate.

Exerciții de însușire și definire a noțiunilor - prin activități în ateliere.

Exerciții de îmbogățire a vocabularului.

Exprimarea în scris

Exprimarea în scris a unui punct de vedere personal.

Folosirea corectă și creativă a elementelor de comunicare în scris.

Îmbinarea diferitelor forme de expunere (povestire, descriere și dialog) în compunerile elevilor pe teme libere și teme date.

Analiza textelor literare citite, rezumatul, caracterizarea personajelor.

Observarea mijloacelor de limbă și stil în textele literare în versuri și proză.

Folosirea elementelor de vocabular necesare unei exprimări corecte și expresive.

Exersarea formelor de comunicare în scris într-unul din stilurile funcționale.

Identificarea diverselor efecte stilistice într-un text.

Recapitularea prin exerciții aplicative a materiei învățate în clasele precedente din domeniul morfologiei și al sintaxei. Se va insista asupra sintaxei frazei.

Exerciții de identificare a noțiunilor de teorie literară.

Exerciții pentru dezvoltarea creativității elevilor.

Scrierea diferitelor texte folosind corect regulile ortografice și normele limbi române literare.

Patru teme pentru acasă și analiza lor la oră.

Trei lucrări scrise (o oră pentru scriere și o oră pentru corectare).

MODUL DE REALIZARE A PROGRAMEI

Programa pentru **Limba română ca limbă maternă** pentru clasa a **VIII-a** se realizează prin metode tradiționale prezentate în forma unei succesiuni de etape clar delimitate.

În domeniul literaturii se propun următoarele activități: recapitularea și sistematizarea noțiunilor însușite la limbă și literatură în clasele anterioare. Sesizarea textelor scrise în diferite stiluri. Dezvoltarea interesului față de creațiile literare în limba română - dezvoltarea creativității prin activitățile de atelier și activitățile individuale. Să formeze criterii pentru analiza și comentarea operelor literare potrivit vârstei. Identificarea noțiunilor de teorie literară. Redarea textelor epice. Abordarea poeziilor lirice. Abordarea operelor dramatice. Asemănările și deosebirile dintre operele lirice și epice.

În domeniul limbii se pune accent pe evaluarea posibilităților de exprimare prin expresii și cuvinte noi în vocabularul activ al elevilor și sesizarea sensului inovațiilor lexicale în funcție de context. Trebuie să identifice sensul unui cuvânt necunoscut, să aplice regulile de ortografie în scris, să sesizeze abaterile de la normele gramaticale într-un mesaj oral și scris, să cunoască părțile de vorbire flexibile și neflexibile. Mesajul pe care elevul îl va comunica în limba română trebuie să fie bazat pe structurile lingvistice în spiritul limbii române, determinate de gândirea în această limbă.

Cultura exprimării orale și în scris are o importanță deosebită deoarece reprezintă baza unei comunicări calitative. Din acest motiv în cursul activității trebuie insistat asupra îmbogățirii fondului lexical, exprimarea în mod original a propriilor idei și opinii. Stabilirea principalelor modalități de înțelegere și interpretare a unor texte scrise în diverse situații de comunicare cotidiană - prin activități în ateliere. Stabilirea valorilor estetice și stilistice în toate tipurile de texte și de situații de comunicare. Elevii trebuie să manifeste interes pentru creațiile literare în limba română literară, să utilizeze corect și eficient limba română în diferite situații de comunicare și formarea deprinderilor de muncă independentă, astfel se dezvoltă și creativitatea acestora.

RUSINSKI JEZIK РУСКИ ЯЗИК

Циль и задатки

Циль настави руского языка то овладоване з руским кнїжовним языком у розличних видох його витворйованя, од усней и писаней комуникації по розумене уметнїцкого кнїжовного діла и самостойней литерарней роботи, здобуванє знаньох о языку як универзалним и символичним средству спорозумйованя заснованим на конвенційох з котрима ше нормативно речулує у форми

граматики и правопису; розвой способносцох школяра же би замерковал и дожил кнїжовни дїла усней традиції и уметніцкей творчосци як вирази людского намаганя же би ше описало себе и швет; здобуванє спознаньох о универзалносци языка и кнїжовносци свойого народу и других народох як основох култури; розвиванє позитивного одношеня спрам других языкох и културох; ширене духовного горизонту и розвой критицкого думаня и творчих способносцох; розвиванє и поспишованє тирвацкого интересованя за язык и кнїжовносц и воспитованє за живот, роботу, творчосц и медзилюдски одношеня засновани у духу шлєбоди, гуманизма, солидарносци и толеранції.

Задатки настави руского языка то:

- поступне и систематичне упознаванє руского языка у розличних його формах усного и писаного витворйованя,
- систематизация знаньох о языку и кнїжовносци и схоипносцох бешедовой комуникації на руским языку котри здобувани у предходних класох,
- уводзенє школярох до самостойного читаня и анализи кнїжовного дїла,
- уводзенє школярох до самостойного функционального усного и писаного комуниковања за розлични потреби, од писаня молбох, погледованьох, сообщеньох, информациейох и подобне, по самостойни литерарни роботи,
- усвойованє и функционалне хаснованє основних теорийних поняцох з подруча ґраматики, правопису, синтакси, як и кнїжовно-теорийних поняцох.

Оперативни задатки:

- усвойованє и оперативне (функционалне) хаснованє основних поняцох ґраматики, правопису, теорії кнїжовносци,
- усвойованє нових поняцох з подруча лексиколоґії, спрам програму,
- систематизация кнїжовно-теорийних поняцох о кнїжовних родох и файтох, стилских средствох, як и елементах исторії кнїжовносци,
- розликованє правилних и неправилних формах (кнїжовних и некнїжовних) словох, формах и фразеолоґийних виразох и конструкційох виреченьох,
- розликованє жридлових, аргачних, странских и пожичених словох и конструкційох, як и находзенє информациейох о тим,
- оспособйованє за функционалне розуменє и хаснованє текста розличней кнїжовней и фаховей природи и походзеня; хаснованє розличних жридлох информациейох,
- оспособйованє за самостойну писану комуникацию розличней намени, од приватней по урядову.

ЗМИСТИ ПРОГРАМА

ЯЗИК

Творенє словох

Творенє меновнікох. Творенє прикметнікох. Творенє дієсловох.

Лексиколоґия

Лексика и лексиколоґия. Мотивованосц слова. Класификация лексики.

Класифікація рускей лексики зоз становиска походзєня. Карпатска и нова лексика. Карпатска лексика - етимолоґийни состав: праславянска и общеславянска лексика. Пожички: мадяризи, ґерманізи, латинізи, грекізи, церковнославянізи, румунізи; други пожички. Нова лексика. Прєменки у карпатскей лексики по присєлєню. Сєрбізи; нови ґерманізи и мадяризи; анґлізи. Восточнославянски уплїв.

Творєнє нових слєвєх у руским язїку. Творєнє слєвєх под цудзим уплївом: калки, семантични калки. Творєнє нових слєвєх без цудзєго уплїву: нукашнє деривация, нови слєвє з руских оснєвєх; реактивизация (врацанє до хаснованєя) застарєнєй лексики. Розширєносц нових слєвєх у руским бєшєдним язїку.

Фразєолоґия. Фразєолоґизми хтори чуваю мотивованосц; фразєолоґизми хтори страцєли мотивованосц. Бєшєдни и кнїжковє фразєолоґизми. Прислєвки, приґварки и терминологийни слєвєзлєчєнєя; устаємнєни вирази.

Лексика зоз становиска територияльного хаснованєя: общєнародна лексика, диялєктизи. Лексика зоз становиска социяльного хаснованєя: общєнародна лексика, профєсионална лексика, жарґон и арґо. Лексика зоз становиска стила: нєутрална лексика, лексика уснєй бєшєди, кнїжковє лексика, експрєсивна лексика. Лексика зоз семантичного становиска: єднозначни и вєцєйзначни слєвє. Гомоними. Синоними. Антоними.

Ономастика. Антропонимия. Руски власни мєна. Руски прєзвиска и назвиска. Топонимия.

Лексикоґрафия. Описни, прєкладни, правописни, фразєолоґийни, диялєктологийни, етимолоґийни, истєрийни слєвєнїки.

Робєта зоз слєвєнїками и єнциклопєдиями.

Правопис

Систєматизация правилєх писанєя: вєлькєй букви, числєх, наводзєнєя, слєвєх у котрих шє вєрши гласовна прємєнка, хаснованєя знакох.

КНЇЖОВНОСЦ

Школска лектира

М. Антич, *Вєйводина*

Ш. Гудак, *На крижних драгох*

В. Ґарянски, *Бисєр и блатє*

С. Єсєнїн, *Писнє о суки*

М. Ковач, *Я дуб червєточни*

М. Ковач, *Орачє*

М. Ковач, *Путєванє члєвєковє*

М. Колошнєя, *Зарєд*

Ґ. Костєльник, *Цар над слєнєчнїками*

Н. Канюх, *Дакєди приду хвильки*

И. Ґ. Ковачєвич, *Страх*

В. Кочиш, *Харитон на площі св. Марка*

В. Кочиш, *Дунайски ґалеб*

М. М. Кочиш, *Смутку нашому не хиби причина*

Г. Надь, *Ґлоса*

Г. Надь, *Шерцу*

З. Няради, *Кридли як цо маю ангели*

Д. Папгаргаї, *Руснак*

Д. Папгаргаї, *Преклятство Косцелїска*

Д. Папгаргаї, *Ровняцки соблазнї*

Е. Планчак, *Михалова дїдовщина*

В. Попа, *Очох твоїх кед би не було*

М. Рамач, *Михалово лето*

С. Саламон, *Од шнігу нешкабили верхи горох*

И. Самоковля, *Ношач Самуил*

Є. Солонар, *Желенее жито*

Лю. Сопка, *Нови живот*

М. Стрибер, *Далеко од вас*

М. Стрибер, *Стретнуца*

Ю. Тамаш, *Право на бешеду, право на цихосц*

Ю. Тамаш, *И мешачна ноц*

Ю. Тамаш, *Спаднєме як роса*

И. Франко, *Лєси и пасовиска*

Я. Фейса, *Одламани конар*

М. Шанта, *Ані мудросц, ані моц*

Т. Шевченко, *Мне шицко єдно*

Домашня лектира

Руски народни приповедки (зборнік)

Крижни драги (антологія краткей прози, 10 прип. по вибору)

Обробок лектири

Детальна аналіза теми, ідеї, психології подорож, композиції діла, дружтвеного контексту.

Класични (традиціонални) и модерни прозни вираз - розликоване на основи поровнованя обробених текстох.

Стилска аналіза діла на уровню лексики и синтакси.

Систематизоване основних поняцох о приповедней прози (роман, приповедка, драгопис, дньовнік).

Цалосна аналіза лирскей писні.

Систематизоване основних поняцох о лирскей поезії. Файти лирики, композиция писні и основи версификації.

Читанє

Усовершоване виразного читаня з вимогами яки були у предходних класох. Розвиване особного тона при читаню и гурореню.

Усовершоване техніки швидкого читаня у себе з напредок поставеним задатком. Вежбанє диягоналного (на прескаковацо) читаня у себе з целью швидкого находзеня информациейох.

Поняца

Усвоюю ше шлїдуюци поняца: Творенє словох, лексика, лексикологія, лексикографія, класификация лексики, калк, фразеологія, ономастика. Тема, идея, мотив, фігура, попатрунок на швет. Роман, приповедка, новела, мемоари, драгопис, есей, поема, балада, рефлексивна писня.

КУЛТУРА ВИСЛОВЙОВАНЯ

Усне висловйованє

Приповеданє о власних и цудзих дожицох з ефектним початком и законченьом.

Описованє: зложених предметох, зложених роботних поступкох, виражованє прецизносци; гумористични опис, наукови опис, урядови опис, розлики у ниянсох як розлики у значеню, интонация.

Портретованє: подоба зоз филмского, сценского витвореня, на основи фабули и диялогу; точносц и приближносц у висловйованю о звуку, фарби, руху, природним зявеню, характерних прикметох особох.

Висловйованє складаня, процивеня, обаваня, жаданя на директни и поштредни способ.

Розправянє з предходним вибором тезох, уводзенє до способох зазберованя податкох як аргументації з рижних жридлох. Хаснованє енциклопедії, словнікох, приручнікох, лексиконох и подобних жридлох у друкованей и електронскей верзії.

Критицки приказ новей кнїжки, филма, концерту. Збиванє розличних думаньох о истим зявеню з толкованьом причинох за таке або иншаке становиско, думанє або дожице.

Комуникация: Виражованє порозуменя и непорозуменя. Виражованє ниянсох. Интонация и пременка значеня.

Схопносц згваряня: Обачованє, розуменє, менованє и виражованє подобносцох и розликох (генераційних, полних, возростних, образовних, социялних, националних, вирских).

Виражованє становискох: Особних (я-ти), групних (ми-ви), спознающих (хасновите-чкодліве), фахових (точно-неточно), естетичних (красне-некрасне), моралних (добре-зле).

Писане висловйоване

Преприповедоване, приповедане и описоване (систематизоване).

Портретоване на основі фабули и диялогу. Автобиоґрафия и цурицулум витае (CV).

Кратки приказ кнїжки, филму, концерту, представи.

Форми новинарського висловйованя. Запис, вистка, інтервю, репортажа.

Мотивоване школярох на самостойну творчосц. Самостойни роботи школярох.

Молба, записнік, поволанка, информация.

Осем домашні задатки и анализа на годзинох.

Штири писмени задатки (єдна годзина за писане и два за виправок).

СПОСОБ ВИТВОРЙОВАНЯ ПРОГРАМА

Осма класа обовязного основного образования то остатня етапа у циклусу та є по природи стварох источасно тота класа у котрей ше закончує и систематизує будова предвиджена за основне образование. У цеку осем етапох як осем медзисобно повязаних класох по вертикали, програмски змисти нарастали по логїки звекшаня количества очекваного знаня ускладзено з возрастними можлївосцями, ускладзено зоз нарастаньом наукових спознаньох о швецє и ускладзено зоз медзисобним преплетаньом змистох розличних дисциплинох. Зоз становиска предмета мацерински язык, у тим случаю руски язык, крайні смисел того осемкласового циклуса то здобуванє спознаня же язык то символічни систем, же кнїжовносц то уметносц словох, а же культура висловйованя то схопносц комуникації заснована на розуменю ниянсох.

У програмским подручу *язык*, поглєдоване и очекванє програма то же би школяр звладал основни писменосци и же би през ученє и розумене ґраматичних правилох здобул свидомосц о языку як ґлобалним систему людсїей комуникації. За розлику од давних методикох ученя языка по логїки деклинаційох и конюґацийох латинского языка, уж вецей як сто роки преовладує фахова свидомосц же ше язык жридлово учи без ґраматики, же дзецко чечно бешедує и у бешеди подполно розликує прешли, терашні и будучи час, а аж о дзешец роки после хаснованя рижних конструктороох дозна же ше то вола ґенитив. На тей логїки, од Де Сосира по teraz, вельо утемелєнше думанє же школярови треба помагац же би звладал схопносц комуникації як потрафяц припадки. Ученє ґраматики, значи, не цель сам по себе але є унапрямене на розвиванє свидомосци при школярови же єст цошка цо постої и дїйствує як зложени систем зоз своїм описом и фахову терминологию, же знука того система єст причиново вязи цо оможлївує установйованє законїтосцох а самим тим ґраматику квалификує як науку о языку Ґраматика, значи, то хасновита наука котра допомага же би ше похопело язык як систем и не цель є сама по себе але є на уровню основней школи множество систематизованих и доцільних знаньох. Прето ґраматику, без огляду же є у програму видвоєна як окреме програмске подруче, у добрей наставней пракси ніґда не учиме окреме и саму за себе але вше и обовязно на добрих и одвитующих прикладах кнїжовного языка. Не мож учиц кнїжовни язык без кнїжовносци. Крайні цель то розвита способносц же би ше информацию розумело и же би ше информацию пренєсло у комуникаційним каналу без завадзаньох. Прето ше у настави руского языка у осмей класи очекує же школяр на основи шицких предходних знаньох спозна же язык зложени систем але и же за добру комуникацию потребни софистицироване ремесло а то множество словох, або, як ше узвичаєло повесц - то активни и пасивни словнік. Пре тоти причини лексикология ше у осмей класи зявує як централна часц наставней матерії у подручу язык. Шицки предходни усвойовани знаня обдумани так же би школяр по штварту класу научел шицки файти словох, шицки часи и основни синтакси. З концентричними кругами то преширене у пиятей, шестей и седмей класи так же ше основа система языка у ствари закончує зоз седму класу, осма класа то финеси, систематизация и отверанє нового горизонту спрам скорей вихабених або неменованих подручох у науки о языку.

Програмске подруче котре тримає за окреме важне то культура висловйованя котрому ше у наставней пракси придава часточно менша увага цо, як нам ше видзи, условене и зоз кадровским школами бо наставніки на своїх факултетох жридлово закончили або на студийней чрупи за язык або на студийней ґрупи за кніжовносц. У тим ше програмским подручу обєдинюю шицки поняца котри характеризую культуру бешеди, не лєм як имаґинарну красоту висловйованя але скорей шицкого як способносц же би ше на найлепши способ з язичними средствами винянсованей бешеди на найлепши способ пренєсло думку котру собешеднік так похопи як бешеднік жадал. Очекує ше же тото програмске подруче у наставней пракси будзе витворйоване преїґ лексичних и других вежбох як язична пракса.

Кніжовносц то уметносц словох и заснована є на човековим намаганю же би описал и пренєсол свойо розуменє швета и живота, цо значи же ма цалком рационалну подлогу гоч за тото хаснує дзекеди ирационални средства. Кніжовне діло вше пробованє же би ше спознало швет и живот або же би з часци направело нови швет, як викрок з постоячого. Кед би то не було так, кніжовносц як и други уметносци не мала би смисла у одношеню на точносц и зложеносц слики котру нам оможлїваю нашо чула. Прето непотребне вичерпйованє енерґії на ученє писньох напамят окрем практичного або манифестацийного смисла. Школярох у основней школи ище лєм уводзиме до розуменя швета кніжовного діла та прето школярови указуєме на средства з котрима автор витворює свою намиру або указує свойо думки и чувства. Кніжовносц на уровню основней школи ма даяку функцию та у складзе зоз задуману функцию прави ше вибор кніжовних ділох Тот вибор вше подредзени функциї, од поучуюцей по естетичну. За дожице кніжовного діла, окрем шицкого другого, потребна и атмосфера у котрей шицки димензиї діла годни ше указац у своей подполносци. Без доброго методичного пририхтованя як предходних условийох, чежко же діло найдзе гевти чула з котрима треба дожиц уметніцке діло. Кніжовне діло вше треба указац як уметносц словох.

SLOVAČKI JEZIK SLOVENSKÝ JAZYK

Cieľ a úlohy

Cieľom vyučovania slovenského jazyka a literatúry je, aby žiaci zvládli a poznali materinský jazyk jednak kvôli posilneniu svojho jazykového vedomia, jednak aby sa prostredníctvom jazyka dostali aj k prameňom slovenskej literatúry a celkovej slovenskej kultúry a vedy.

Pri vyučovaní slovenského jazyka sa v našich podmienkach musí prihliadať nielen na vzťah spisovnej podoby slovenského jazyka a našich nárečí, ale tiež na vzťah medzi slovenským jazykom a srbským jazykom, ktorý používame na mimoetnické dorozumievanie.

Úlohy vyučovania slovenského jazyka sú:

- viesť žiakov k poznávaniu jazyka ako štruktúrovaného a uceleného systému;
- rozvíjať komunikačné schopnosti žiakov, aby získali kvalitnú jazykovú kompetenciu;
- pestovať u žiakov lásku k materinskému jazyku a vedomie jazykovej príslušnosti k istému etniku, pocit jazykovej príbuznosti a spolupatričnosti s inými etnikami;
- prostredníctvom jazyka viesť žiakov k poznávaniu histórie a kultúry vlastného národa a k získavaniu iných poznatkov;
- prehľbovať estetické cítenie žiakov;
- rozvíjať etické cítenie žiakov;
- naučiť žiakov uplatňovať získané vedomosti v praxi.

Čiastkové úlohy:

- rozvíjať u žiakov kladný postoj k slovenskému spisovnému jazyku ako nevyhnutnému základu jazykovej kultúry a k národnému jazyku ako dôležitej zložke národnej kultúry a histórie; s tým súvisí aj rešpektovanie iných národných jazykov;
- zopakovať, aktualizovať a zároveň rozšíriť poznatky o tom, čo sa žiaci naučili z jazyka v predchádzajúcich ročníkoch;
- naučiť žiakov vhodne, výstižne a jazykovo správne sa vyjadrovať v konkrétnych spoločenských komunikačných situáciách t. j. so zreteľom na funkciu (cieľ) prejavu a na adresáta, a to v hovorených i písaných prejavoch;
- tvoriť jazykové prejavy hovorové (bežnej komunikácie), administratívne, náučné (odborné), rečnícke, prípadne aj umelecké; informačné, rozprávacie, opisné, výkladové a úvahové;
- skvalitniť rečovú kultúru žiakov a pravopisnú správnosť ich písomných prejavov,
- vypestovať zručnosť a návyk v používaní výkladových a synonymických slovníkov, jazykových príručiek a rozličných encyklopédií;
- rozvíjať estetické cítenie najmä rozborom, hodnotením, citovaním a výrazným prednesom textov spisovateľov a publicistov, sústavnou starostlivosťou o estetiku vlastného ústneho a písomného prejavu;
- interpretovať a hodnotiť jazykové prejavy a texty cudzie i vlastné, zaznamenať a citovať;
- odôvodniť výber jazykových prostriedkov vo vlastnom prejave, argumentovať;
- estetickým a výchovným pôsobením literatúry formovať charakter žiakov: rozširovať vedomosti a poznatky žiakov o živote, ľuďoch, prírode a spoločnosti.

NÁPLŇ UČEBNÝCH OSNOV

JAZYK

Z dejín spisovnej slovenčiny, slovenská jazykoveda.

Vývin slovenského jazyka od štúrovcov po súčasnosť (s ukázkami textov z jednotlivých období). Slovenčina ako národný jazyk a jeho podoby. Starostlivosť o čistotu spisovnej slovenčiny - základné normatívne diela. Prostriedky spisovného jazyka a ich používanie.

Jazyková kultúra

Jazyková kultúra vo verejnom a súkromnom styku. Problematika jazykovej kultúry u nás (systematicky poukazovať na funkciu nárečia a funkciu spisovnej slovenčiny a na vplyv srbčiny na slovenčinu v jednotlivých jazykových rovinách). Pohotová, vhodná štylizácia krátkych informačných útvarov podľa naznačenej komunikatívnej situácie ústne a písomne, telefonicky i v priamych dialógoch, napr. úradný list, ospravedlnenie, vyjadrenie sústrasti, blahoželanie, výzva; na nástenné noviny alebo do vysielania školského rozhlasu atď.

Lexikológia

Členenie slovnej zásoby (slová: spisovné - nespisovné; domáce - cudzie; bez citového zafarbenia - s citovým zafarbením; zastarané - nové). Zmeny slovnej zásoby a spôsoby jej obohacovania. Frazeológia v slovnej zásobe. Prevzaté slová, ich používanie, výslovnosť, skloňovanie a pravopis. Lexikálne, frazeologické, pravopisno-ortoepické cvičenia. Práca s rozličnými druhmi slovníkov.

Štylistika

Funkčné jazykové štýly. Základné informácie o hovorovom, náučnom, publicistickom, administratívnom, rečníckom a umeleckom štýle (rozbor ukážok). Štýlotvorné činitele. Slohové postupy a slohové útvary a žánre.

Systematizácia jazykového učiva

(Vzhľadom na to, že 8. ročník ZŠ je záverečný, treba dať krátky a výstižný prehľad hláskovej, lexikálnej, morfolologickej a syntaktickej roviny).

Hláskoslovie - samohlásky (krátke, dlhé), dvojhlásky, spoluhlásky (tvrdé, mäkké, obojaké; znelé, neznelé, nepárové znelé); rytmické krátenie

Tvaroslovie (morfológia) - slovné druhy (delenie podľa ohybnosti, vecného významu a vetnočlenskej platnosti)

Podstatné mená (gramatické kategórie, skloňovanie). Prídavné mená (skloňovacie vzory, pravidelné a nepravidelné stupňovanie). Zámená (osobné, zvrtné, ukazovacie, opytovacie, neurčité; skloňovanie). Číslovky (skloňovanie, pravopis radových a násobných čísloviek). Slovesá (gramatické kategórie, časovanie). Príslovky (odlíšenie prísloviak od ostatných slovných druhov). Predložky (predložky v slovenskom a srbskom jazyku s dôrazom na rozdiely v používaní predložiek rovnako znejúcich v oboch jazykoch). Spojky, častice, citoslovčia. Opakovanie a utvrdzovanie učiva z predchádzajúcich ročníkov. Zo syntaxe pádov. Štylistika pádov.

Skladba (syntax) - základné a rozvíjacie vetné členy, vetné sklady, jednoduchá veta, súvetie (priradovacie a podradovacie).

Pravopis

Systematizácia pravopisných poučiek o písaní y/ý a i/í. Práca s *Pravidlami slovenského pravopisu*, *Slovníkom cudzích slov*, *Krátkym slovníkom slovenského jazyka*, *Synonymickým slovníkom slovenčiny* (na hodinách).

KULTÚRA VYJADROVANIA - SLOH

Ústne vyjadrovanie

Otvorenie a záver podujatia. Príhovor. Slávnostný prejav (príležitostný).

Vyjadrenie vlastného názoru (pokus o diskusiu), vyjadrenie nesúhlasu (pokus o polemiku), riešenie konfliktných situácií.

Diskusia: vlastnosti tvorivej osobnosti, vzor v živote mladého človeka.

Pokus o hodnotenie postavy z filmu alebo drámy na základe fabuly a dialógov.

Samostatný výklad (na základe záznamu/osnovy a údajov vyhladaných z rozličných zdrojov (encyklopédie, príručky a pod.).

Úvaha na aktuálnu tému (napr. tolerancia, správanie na verejnom mieste).

Kritický posudok filmu, knihy, televízneho vysielania a pod.

Reakcia na podnety: vyjadrenie obdivu, radosti, prekvapenia, pochvaly, pokarhania (simulovanie situácií).

Pokus o charakterizáciu jednotlivých štýlov na základe ukážok (napr. umelecký štýl analýzou práve spracúvanej poviedky, resp. básne).

Dopĺňanie rozprávania o opisné a úvahové prvky, dialógy, vnútornú reč postáv, zvyšovanie napätia krátkymi a nedokončenými vetami. Hľadanie námetov (konfliktov) v udalostiach všedného dňa: prepracovanie stručnej správy z tlače na umelecké rozprávanie atď.

Kompozičné a jazykové prostriedky dynamického, pútavého rozprávania.

Písomné vyjadrovanie

Charakteristika postavy z literárneho diela.

Vzťah medzi opisom a charakteristikou.

Druhy opisu: praktický (jednoduchý); odborný, umelecký; statický, dynamický, opis s dejovým rámcom.

Odborný opis. Opis pracovného postupu. Náladový (umelecký) opis.

Výťah, konspekt, zostavovanie osnovy.

Praktické písomnosti: zápisnica, žiadosť, životopis, pozvánka.

Nácvičné a kontrolné diktáty.

Osem domácich slohových prác a ich rozbor na hodine.

Štyri školské slohové práce (písanie na jednej a rozbor s opravou na dvoch hodinách).

Školské čítanie

Poézia

P. O. Hviezdoslav: Hájnikova žena (úryvok)

Ivan Krasko: Topole a iné básne

Vojtech Mihálik: Hračky

Miroslav Válek: Jesenná láska

Sergej Jesenin: List materi

Paľo Bohuš: Konopa

Ján Labáth: Keď sa zapalujú slnečnice

Viera Benková: Výber z diela

Výber zo srbskej a svetovej lyriky

Výber zo súčasnej slovenskej lyriky

Slovenská populárna pieseň - výber

Próza

Janko Jesenský: Malomestské rozprávky (úryvok)

Rudolf Jašík: Námestie svätej Alžbety (úryvok)

František Hečko: Červené víno (úryvok)

Margita Figuli: Tri gaštanové kone (úryvok)

Milo Urban: Živý bič (úryvok)

Jaroslava Blažková: Výber z diela

Klára Jarunková: Jediná (úryvok)

A. P. Čechov: Žartík

Gustáv Maršall Petrovský: Baronica

Ján Čajak ml.: Zuzka Turanová (úryvok)

Pavel Grňa: Prázdniny v poli (úryvok)

Mária Kotvášová - Jonášová: Výber z diela

Výber zo slovenskej, srbskej a svetovej dievčenskej prózy

Výber zo slovenskej, srbskej a svetovej chlapčenskej prózy

Esej - výber zo slovenskej a svetovej tvorby

Úvaha - výber zo slovenskej tvorby

Reportáž - výber zo slovenskej tvorby

Dráma

Výber zo slovenskej a svetovej tvorby

Domáce čítanie

Klára Jarunková: Jediná

Zo súčasnej slovenskej poézie pre deti a mládež (výber)

Zo súčasnej poézie vojvodinských Slovákov (výber)

Kniha podľa voľného výberu detí

Literárna teória

Poézia

- reflexívna a spoločenská lyrika

- ľúbostná poézia

- texty populárnej piesne

Próza:

- epické dielo

- lyrizovaná próza
- poviedky a romány predstaviteľov slovenského realizmu
- dievčenský román
- vedecko-fantastický román
- úvaha
- reportáž

Náučná literatúra:

- esej
- literatúra faktu
- náučný slovník

Dráma:

- tragédia, komédia

Literárnovedné pojmy

Umelecká literatúra, národná literatúra, svetová literatúra.

Reflexívna lyrika, spoločenská lyrika.

Rým, verš, strofa, metafora, personifikácia, prirovnanie, epiteton.

POKYNY PRE REALIZÁCIU PROGRAMU

JAZYK

Gramatika

Vyučovanie gramatiky a pravopisu v 8. ročníku má za cieľ umožniť žiakom komunikáciu v ústnej alebo písomnej podobe, používajúc spisovný slovenský jazyk. Žiak má poznať základné pravidlá z oblasti gramatiky. Systematizovať učivo z predchádzajúcich ročníkov (morfológia a syntax). Jazykové vyučovanie má v porovnaní s ostatnými vyučovacími predmetmi tú osobitosť a náročnosť, že osvojenie si každého poznatku musí byť preukázané nielen zručnosťou, ale aj návykom v rečových činnostiach.

Pravopis

Pravopis treba vždy nacvičovať s odôvodnením paralelne so spracovaním učiva z jazyka, používajúc literárne texty z učebníc, ako východiskové texty pre analýzu pravopisných javov. Treba prihliadať na písanie **i, í, y, ý** po tvrdých, mäkkých a obojakých spoluhláskach, na písanie koncoviek pri slovesných časoch, pri jednotlivých pádoch podstatných mien, pri množnom nominatíve prídavných mien a čísloviek. Žiakov treba nacvičovať písať správne interpunkčné znamienka. Diktáty odporúčame: nácvičné: s dopĺňaním, s upozornením, zrakový, sluchový a kontrolný diktát. Odporúča sa so žiakmi diktáty nacvičovať s odôvodňovaním pravopisných javov a len potom písať kontrolné diktáty. Diktáty sa píše podľa potreby. Nemusia ísť o súvislé texty. Môžu to byť slová, slovné spojenia, samostatné vety. Kontrolné diktáty sa píše po prebratí daného učiva, na ktoré je diktát zameraný.

LITERATÚRA

Odporúča sa na druhej hodine spracovania textu ponúknuť žiakom diferencované úlohy (podľa stupňov zložitosti). Okrem uvedených textov môžeme ponúkať žiakom texty podľa vlastného výberu z čítanky, detských a mládežníckych časopisov, novín, encyklopédií a iných foriem literatúry, ktorá im je vekove primeraná. Poskytnúť im základy literárneho vzdelania, utvárať ich estetické názory a vkus, viesť ich k tomu, aby rozumeli a obľúbili si hodnoty pravej literárnej tvorby a aby mohli rozlišovať hodnoty (ozajstné) literatúry od tendenčných a propagačných. Zároveň ich podnecovať k tomu, aby sa učili objavovať a chápať tematické a formálne prvky literárneho diela ako umeleckej výpovede spisovateľa o niektorej (zobrazenej) oblasti života. Na tomto základe poznania literárneho diela sa predpokladá aj žiakovo estetické prežívanie zobrazenej skutočnosti. Žiaci sa postupne menia z "naivných" čitateľov na čitateľov analytických.

Literárne diela: päť kníh podľa výberu učiteľa a žiakov.

Prednesom troch až piatich básní, kratších úryvkov z prózy alebo drámy majú žiaci vedieť vyjadriť pochopenie obsahu a estetickéj pôsobivosti textu.

KULTÚRA VYJADROVANIA

Ústne vyjadrovanie

U žiakov v tomto veku treba pestovať spisovnú podobu slovenského jazyka v ústnom a v písomnom prejave s dôrazom na plynulosť prejavu, jasnosť, správnu dikciu a melódiu viet. Viesť ich k tomu, aby dokázali samostatne skomponovať príležitostný príhovor (prednes pripraveného i nepripraveného rečníckeho útvaru) a jeho tón prispôbili poslucháčom a príležitosti a osvojili si pravidlá verejného vystupovania. Od žiakov sa očakáva výrazný prednes básne ako aj krátka reprodukcia jednoduchých textov z čítanky, detskej tlače, reprodukcia obsahu filmu, divadelnej hry, rozhlasových alebo televíznych vysielaní pre deti tohto veku - podľa osnovy. Jazykové didaktické hry treba používať vo funkcii zveľaďovania slovných zásob a skvalitňovania ústnej a písomnej komunikácie žiakov. Treba dbať na spisovnú výslovnosť, slovnú zásobu prehľbovať vysvetlením významu nových slov a slovných spojení, ako aj s významom slov v srbskom jazyku. Dopĺňanie rozprávania o opisné a úvahové prvky, dialógy, vnútornú reč postáv, zvyšovanie napätia krátkymi a nedokončenými vetami. Hľadanie námetov (konfliktov) v udalostiach všedného dňa: prepracovanie stručnej správy z tlače na umelecké rozprávania atď.

Dramatizácia

V oblasti dramatizácie textu je predvídané striedavé reprodukovanie textu so zreteľom na intonáciu vety, uvádzanie pohybu v priestore. V dramatických dielach (v dramatickom žánri) majú pochopiť a zvládnuť pomer textu a prednesu, hodnotia kompozíciu, dej, postavy, charaktery, dialógy, monológy, konflikt.

Druhy filmu: hraný, dokumentárny, animovaný (kreslený, bábkový). Literárny scenár, technický scenár. Film ako syntetické umenie. Filmová adaptácia literárnej predlohy. Réžia vo filmovom a dramatickom umení. Špecifické výrazové prostriedky filmového a dramatického umenia.

Formy spoločenského styku

S cieľom pestovať výchovný aspekt vzdelávania v škole treba dať dôraz na základné etické normy, ktoré sú ujaté v našom spoločenskom systéme. Žiakom treba pravidelne tlmočiť ujaté frázy a slovné spojenia a pestovať u nich spoločensky prijateľnú formu komunikácie a kódex správania.

Čítanie

V prvom rade treba v tomto veku žiakov učiť správne, s porozumením čítať. Žiak má vedieť plynule čítať prozaický text. Tempo čítania musí byť podobné hovorovej reči. Musí mať schopnosť rozlišovať v textoch dôležité veci od menej dôležitých. Má vedieť reprodukovat' prečítaný text vlastnými slovami. Musí mať schopnosť vytvoriť si vlastný názor a postoj k prečítanému dielu, k postavám a situáciám a hodnotiť ho na základe vlastných a čitateľských skúseností. Pri zreprodukovaní básne alebo prózy uplatňuje doteraz určené teoretické vedomosti. Má spoznať a chápať kompozičnú ucelenosť diela. Pri čítaní nových textov musí spoznať doteraz spracované literárnoteoretické poznatky. Žiaci si upevňujú dosiaľ osvojené čitateľské zručnosti na náročnejších umeleckých textoch.

Písomné vyjadrovanie

Aj v tomto veku sa dbá na dodržiavanie všetkých znakov písania s čiastočným formovaním vlastného čitateľného rukopisu u žiakov, s prihliadnutím na pravopis. Od žiakov treba žiadať dodržiavanie formy pri písaní (úvod, hlavná časť, záver). Školské slohové práce sa môžu robiť podľa danej osnovy, ale aj po rozbere a spoločnej analýze, ako má práca vyzerat' a čo má obsahovat'. Žiak vie samostatne zostavovat' stručnú dejovú osnovu z prečítaných diel, pritom používa básnické výrazy a prostriedky. Musí byt' schopný pokračovat', doplnit', prípadne pozmenit', skrátiť alebo rozšíriť počutý text. Z pomocných kníh a učebníc ako aj z iných zdrojov zhromaždiť materiály na danú tému (odpoveď, riešenie úloh v skupine ap.). Odporúča sa analýza ôsmich domácich slohových prác na hodine a štyroch školských slohových prác - písanie na jednej hodine a oprava a rozbor na dvoch hodinách (so zreteľom na pravopis). Také práce si vyžadujú jednu alebo dve hodiny prípravy: ústnu a písomnú. V referáte má vedieť vyjadrovat' svoje city, myšlienky, ktoré v ňom vyvolala prečítaná kniha. Samostatne hovoriť o zvláštnostiach epických diel, o kompozícii dramatických diel a v referáte o lyrických žánroch používať čím viac citátov. Tiež dokáže samostatne vysvetliť odlišnosti alebo podobnosti medzi literárnymi textami.

HRVATSKI JEZIK

HRVATSKI JEZIK

Cilj i zadatci:

- Razvijanje zaključivanje,
- Razvijanje kriterijuma za samostalnu analizu,
- Usavršavanje tehnike brzog čitanja u sebi sa razumijevanjem,
- Usvajanje pravila abc norme književnog jezika,
- Usustavljanje gradiva iz svih područja,
- Usavršavanje izražajnog čitanja i razvijanje ličnog tona,
- Osnovni pojmovi o stilu i štampi,
- Funkcionalni pojmovi - zadatci, refleksija, memorija, racionalno, samokritičnost, samoinicijativnost,
- Jezik kao sredstvo komunikacije: štokavsko narječje, književni jezik i lokalni govori, kajkavsko i čakavsko narječje,
- Osposobljavanje učenike za uporabu hrvatskoga standardnoga jezika u svim tekstovnim vrstama, funkcionalnim stilovima i sredstvima priopćavanja.

OSMI RAZRED

(4 sata tjedno, 136 sati godišnje)

Operativne zadaće:

Učenici trebaju:

- biti osposobljeni za samostalno čitanje, razumijevanje i tumačenje književnih tekstova
- biti osposobljeni za jezično izražavanje i stvaranje
- spoznati povijest hrvatskoga jezika od prvih pisanih spomenika i njegovu ulogu u razvoju i njegovu ulogu u održanju nacionalne samobitnosti

- razvijati svijet o pripadnosti hrvatskoj nacionalnoj zajednici
- usvojiti naviku aktivnog slušanja i razvijati opću kulturu govorenja
- steći sposobnost pisanja svih vrsta tekstova na temelju pravopisnih normi
- steći sposobnost samostalnog čitanja, tumačenja i vrednovanja književnih djela
- razvijati umijeće svrhovite uporabe Interneta u nastavi hrvatskoga jezika

SADRŽAJI PROGRAMA

JEZIK

- Tvorba riječi: Načini tvorbe riječi: izvođenjem, umanjeće, uvećanje, odmlice
- Imenice: Mjesne imenice, mislene imenice, glagolske i zbirne imenice
- Pridjevi koji znače sličnost, opskrbljenost i obilje
- Tvorba riječi prefiksacijom
- Tvorba glagola
- Novotvorenice
- Sastavljno i rastavljeno pisanje riječi
- Rečenica
- Red riječi u rečenici
- Sročnost
- Višestruko složena rečenica
- Rečenični i prvopisni znakovi

JEZIČNO STVARALAŠTVO

- Uporaba funkcionalnih stilova
- Riječ u sredstvima priopćavanja
- Predavanje
- Zamolba, zahtjev, prijava
- Narječja hrvatskog jezika
- Štokavsko narječje
- Čakavsko narječje
- Kajkavsko narječje

RIJEČ

- Riječi iz drugih jezika
- Žargonizmi i vulgarizmi

GLAS

- Glas i slog
- Glasovne promjene (sve osim palatalizacije, sibilizacije i jotacije)
- Naglasak
- Povijest hrvatskog jezika
- Hrvatski jezik od Bašćanske ploče do danas
- Hrvatski jezik u 19. i 20. stoljeću
- Bartol Kašić i četiri stoljeća hrvatskog jezikoslovlja

LEKTIRA

1. Ivo Andrić: Pripovjetke (Djeca, Prozor)
2. Slavko Kolar: Breza i druge pripovjetke
3. Dragutin Tadijanović: Srebrne svirale
4. August Šenoa: Branka
5. Eugen Kumičić: začuđeni svatovi
6. Silvij Šesto Stipančić: Vanda
7. Miroslav Krleža: Novele
8. Dinko Šimunović: Izbor iz djela (Duga, Alkar, Muljika)
9. Sunčana Škrinjarić: Ulica predoka i druga proza
10. Antun Gustav Matoš: Izbor iz djela
11. Ivan Goran Kovačić: Sedam zvonara majke Marije

KNJIŽEVNOST

- Silvije Strahimir Kranjčević: Moj dom
- Vesna Parun: Konjanik
- I. Mamužić: Smrt Smail-age Čengića - Noćnik
- A. Šenoa: Prosjak Luka
- J. Kaštelon: Svjetliš u travi
- I. Cankar: Šalica kave

- B. Stanković: Uvela ruža
- D. Cesarić: Slap
- A. B. Šimić: Opomena
- Višnja Stahuljak: Osvetnik
- Narodna: Smrt Senjanina Ive

MEDIJSKA KULTURA

- Dokumentarni film (O Sinju - Alka)
- Igrani film (po izboru)

IZBORNI SADRŽAJI

- Popridjevljeni glagolski prilozi
- Tvorba riječi - osnovni pojmovi i tvorbeni načini
- Tvorenje novih riječi prijenosom značenja
- Tvorenje novih riječi preobrazbom
- Novotvorenice
- Riječi iz stranih jezika
- Ne mogu se sve strane riječi prevesti na hrvatski. Ili ipak mogu?
- Obilježen red riječi i govorna sredstva
- Priložne oznake uzroka i namjere
- Uzročna i namjerna rečenica
- Sličnosti i razlike između rečenica s veznicima da i kako
- Najvažnije gramatike, pravopisi, rječnici i časopisi
- filološke škole
- Štokavsko, kajkavsko i čakavsko narječje
- Proučavanje govora materinskoga narječja i dijalekta
- Književnoumjetnički stil
- Znanstveni stil
- Popularno-znanstveni stil
- Vrste intervjua
- Moj prvi intervju

- Humorističko pripovijedanje
- Pisanje putopisa
- Pisanje scenarija i knjige snimanja
- Osvrt (esej)
- Nacionalni i umjetnički epovi
- Stari pisci hrvatski prema načelu zavičajnosti
- Povijest filma
- Filmski trik
- Filmska montaža

NAČINI OSTVARIVANJA PROGRAMA

Jezik je jedan od najopsežnijih predmeta, a ujedno i osnovno sredstvo sporazumijevanja pa je stoga vrlo bitno ovladavanje ovim predmetom kako bi se što uspješnije ovladalo svim nastavnim predmetima.

Predmet se ostvaruje u nastavnim područjima: hrvatskom jeziku, književnosti i jezičnom izražavanju.

Sadržaji i zadaće svih nastavnih područja međusobno se prožimaju i dopunjuju prema načelu unutarpredmetnog povezivanja, a prema načelu međupredmetnog povezivanja povezuju se s ostalim nastavnim predmetima.

Hrvatski jezik

U nastavnom području hrvatski jezik poučavaju se sadržaji rječnika, gramatike, pravopisa i pravogovora. Učenici se osposobljavaju za samostalnu uporabu glasovnog i pisanog sustava hrvatskoga jezika. Učeći gramatiku učenici razvijaju sposobnost apstraktnog mišljenja i logičkog zaključivanja. Uvježbavajući pravilno pisanje, razvijaju osjećaj za točnost i urednost.

Književnost

U nastavnome području književnost razvijaju se literarne i jezične sposobnosti. Učenici sudjeluju u školskim interpretacijama reprezentativnih književnih tekstova različitih vrsta i tema. Razvijaju osjetljivost za književnu riječ, za njezine vrijednosti u životu čovjeka i za trajne ljudske vrijednosti. Za samostalan rad kod kuće preporučuje se razvijanje učenikova stvaralaštva u jezičnome izražavanju.

Učenici se osposobljavaju za samostalno čitanje književne lektire, za prosudbu i vrjednovanje pročitanih djela. U nastavi se treba koristiti različitim metodama rada, primjerice: metodom čitanja, metodom razgovora, metodom pisanja, metodom samostalnog rada na tekstu ili inserta, metodom obrade teme iz različitih perspektiva, metodom pisanja sastavaka na temelju zadanih pojmova...

Jezično izražavanje

Temeljna je zadaća jezičnog izražavanja razvijati učenikovu komunikacijsku sposobnost u svim funkcionalnim stilovima, učenikove jezične sposobnosti u govorenju i pisanju te njegovo jezično stvaralaštvo. Nastava jezičnog izražavanja upućuje učenika na kvalitetnu komunikaciju, u kojoj će poštivati pravila kulturnog razgovora, te mu omogućuje spoznaju da je sloboda govora osnovno ljudsko pravo svake osobe. Učenike treba osposobiti u područjima govorenja, slušanja, čitanja i pisanja. Nastava izražavanja uglavnom se obrađuje u sklopu sadržaja nastave jezika i književnosti. Tako se ostvaruje korelacija unutar svih nastavnih područja unutar predmeta.

U izvedbi nastavnik rabi različite metode i oblike rada, kao što su: analiza ključnih pojmova, činkvine (sažimanje), komparativna tablica, metoda pisanja "za sebe", oluja mozgova, poučavanje u koracima, čitanje sa zadatkom bilježenja citata, pisanje dvostrukog dnevnika, rad u skupinama na ispravljanju jezičnih pogrešaka, semantička mapa (grozd), "T" tablica, recipročno učenje, obilazak galerije, stvaralačka diskusija, vrijednosna os i dr.

SRPSKI KAO NEMATERNJI JEZIK

(2 časa nedeljno, 68 časova godišnje)

Cilj i zadaci

Cilj nastave srpskog jezika jeste da se osigura da svi učenici steknu bazičnu jezičku pismenost i da napreduju ka realizaciji odgovarajućih Standarda obrazovnih postignuća, da se osposobe da rešavaju probleme i zadatke u novim i nepoznatim situacijama, da izraze i obrazlože svoje mišljenje i diskutuju sa drugima, razviju motivisanost za učenje i zainteresovanost za predmetne sadržaje, kao i da produktivno ovladaju srpskim jezikom u okviru predviđene jezičke i leksičke građe, da upoznaju elemente kulture naroda koji govore tim jezikom i osposobe se za sporazumevanje, druženje i zbližavanje sa pripadnicima većinskog naroda i drugih nacionalnosti.

Zadaci nastave srpskog jezika jesu da učenici:

- produktivno ovladaju govornim jezikom u okviru osnovnih jezičkih struktura i rečnika od oko 2000/3000¹ frekventnih reči i izraza;
- razumeju sagovornika i usmena izlaganja o temama iz svakodnevnog života;
- usvajaju pravilan izgovor i intonaciju pri usmenom izražavanju i čitanju;
- osposobljavaju se za razgovor o temama iz svakodnevnog života;
- savladaju dva srpska pisma i osnove pravopisa radi korektnog pismenog izražavanja u granicama usvojenih jezičkih struktura i leksike;
- upoznaju elementarne zakonitosti srpskog jezika;
- razumeju tekstove različitog žanra u okviru predviđene tematike;
- upoznaju se sa osnovnim karakteristikama kulture naroda čiji jezik uče;
- stiču navike samostalnog korišćenja rečnika i jezičkih priručnika i osposobe se za informisanje, obrazovanje i samoobrazovanje na srpskom jeziku;
- razviju interesovanja i motivaciju za učenje srpskog jezika i tako steknu veću komunikativnu kompetenciju i sposobnost razmišljanja na njemu.

Operativni zadaci

Učenici treba da:

- stiču jezičku i komunikativnu kompetenciju usvajanjem novih znanja o srpskom jeziku putem nastave gramatike i bogaćenjem rečnika od oko 250/400 novih reči i izraza;
- razumeju na sluh novi tekst u okviru tematike;
- koriguju greške koje se javljaju na svim jezičkim nivoima;

- samostalno čitaju duže tekstove, u odnosu na prethodni razred, različitog žanra sa upoznavanjem kulturnog konteksta;
- dalje se osposobljavaju za analizu teksta;
- dalje se osposobljavaju za sadržajnu i estetsku analizu teksta;
- osposobe se za korektno pismeno izražavanje u okviru jezičke i leksičke građe;
- osposobe se da koriste jezičke priručnike i rečnike.

SADRŽAJI PROGRAMA

TEMATIKA

Škola: mogućnosti daljeg školovanja; srednje obrazovanje, više i visoke škole.

Iz života mladih: razne akcije; logorovanje; lična interesovanja mladih; takmičenja, smotre, festivali; oblačenje mladih; bolesti zavisnosti i mladi; posete galeriji slika, naučna fantastika.

Društvo i priroda: aktuelne teme; iz nacionalne istorije Srba; značajni događaji iz istorije srpske kulture; značajne kulturne institucije: biblioteke, Matica srpska; prirodne lepote naše zemlje.

Komunikativne funkcije: slaganje ili neslaganje sa mišljenjem sagovornika, izražavanje tolerantnog stava prema sagovorniku, odobravanje nečijeg postupka, prigovor; izražavanje uverenosti, neuverenosti, davanje prednosti, saveta, ocene; iskazivanje simpatije, obećanja, izražavanje osećaja i osećanja, opraštanje.

GRAMATIKA

Glagoli. Glagolski vid (svršeni i nesvršeni, najčešći prefiksi i sufiksi u tvorbi glagola i njihova uloga u promeni glagolskog vida. Prozodijske i glasovne alternacije u promeni glagolskog vida; glagolski rod - prelazni i neprelazni glagoli, povratni glagoli).

Pregled obrazaca promene glagolskih oblika: lični i bezlični glagolski oblici (infinitiv, glagolski pridevi). Tvorba glagolskih priloga (Ukazivati na prateće glasovne i prozodijske promene).

Osnovno značenje prezenta, perfekta, futura I, futura II, potencijala, imperativa i infinitiva. Upotreba glagolskih priloga.

Upotreba reči se (Povratni glagoli).

Složena rečenica: nezavisna složena rečenica; zavisno-složena rečenica (objekatska, atributska, načinska, namerna, vremenska, mesna, uzročna, pogodbeno).

Red reči u rečenici. Redosled rečenica u složenoj rečenici.

PRAVOPIS

Sistematizacija pravopisnih pravila usvojenih u prethodnim razredima uz isticanje različitih ortografskih rešenja koja se primenjuju u maternjem jeziku i u nematrnjem.

GOVORNE VEŽBE

Prepričavanje slušanog teksta, iznošenje ličnog stava u vezi sa pročitanim tekstom.

Razgovori: na datu temu, o samostalno pročitanoj tekstu, o pozorišnoj predstavi i dr.

Analiza tekstova. Književno - estetska analiza tekstova.

Analiza učeničkih izlaganja.

PISMENE VEŽBE

Kao i u prethodnim razredima.

Pisanje podsetnika za vođenje sastanka i učešće u diskusiji.

Dva pismena zadatka u toku školske godine.

ČITANJE

Čitanje dužih tekstova u odnosu na prethodni razred, različitog žanra sa upoznavanjem kulturnog konteksta.

Napomena: Nastavnik slobodno bira književne i druge tekstove za sva područja programa, izuzev za područje Lektira.

LEKTIRA

Narodna pesma: *Srpska djevojka*

Izbor iz narodne lirске poezije

Jovan Jovanović Zmaj: *Đulići* (izbor)

Desanka Maksimović: *Proletnja pesma*

Vasko Popa: *Očiju tvojih da nije*

Vuk Stefanović Karadžić: *Srpski rječnik* (izbor); *O narodnim pevačima*

Narodna pripovetka: *Nemušti jezik*

Laza Lazarević: *Sve će to narod pozlatiti*

Petar Kočić: *Kroz mećavu*

Ivo Andrić: *Most na Žepi*, izbor pripovedaka o deci

Branislav Nušić: *Sumnjivo lice*

Izbor iz enciklopedija i časopisa za decu i omladinu.

Obavezan je izbor najmanje pet dela za obradu.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Program sadrži: cilj, vaspitno-obrazovne zadatke, operativne zadatke, tematiku sa osnovnim oblicima komunikacije, jezičku materiju, govorne vežbe, čitanje (od II razreda). Svi elementi programa su međusobno povezani i tako ih treba realizovati.

Zadaci nastave sadrže: opšte zahteve koji se odnose na kvalitet znanja, posebne zahteve za razvijanje i sticanje jezičkih umenja i vaspitne zadatke. Svi delovi programa su u skladu sa zadacima nastave i treba da doprinesu njihovoj realizaciji.

Operativnim zadacima formulisani su zahtevi u pogledu obima programske građe koju učenici treba da savladaju u svakom razredu.

Tematika je data po razredima sa temama i situacijama u kojima se usvaja jezik. Ona sadrži nekoliko tematskih oblasti: **škola, porodica i dom, bliže i šire okruženje, priroda i društvo, aktuelne teme, slobodno vreme učenika, iz života mladih** i dr. Tematika je data okvirno da bi u izvesnoj meri usmeravala nastavnike i pisce udžbenika prilikom izbora najfrekventnije leksike u okviru datih područja.

Uz tematiku su date forme ophođenja (pozdravljanje, obraćanje, predstavljanje, molba, zahvaljivanje), počev od najjednostavnijih do složenijih, koje su potrebne za učenje autentičnog jezika, odnosno, ostvarivanje prirodne komunikacije.

Jezička materija data je u vidu rečeničnih modela koji su konkretizovani. U njima je izdvojena ona jezička materija koja pokriva veći deo govornog jezika. Ona je kumulativna jer se nova građa uvek naslanja na prethodnu. Jezički modeli se iz razreda u razred iskazuju drugim jezičkim i leksičkim sredstvima. Jednostavni iskazi postepeno se šire i međusobno kombinuju.

U odeljku **Gramatika** izdvojena je jezička građa koja je u funkciji bržeg savladavanja jezika na produktivnom nivou. U gramatici se pošlo od sintakse, zatim morfologije da bi u završnim razredima (VII i VIII) došlo do sistematizacije znanja o jezičkom sistemu.

Pravopis sadrži one pravopisne norme koje se, manje ili više, razlikuju od onih u pravopisu maternjeg jezika učenika.

U programu je dat i **prošireni deo** koji se prevashodno tiče sadržaja u odeljku *Jezička materija*, a u zavisnosti od karakteristika pojedinih kategorija. Za njegovu realizaciju u celini ili fragmentarno, opredeljuju se škole na predlog predmetnog nastavnika. Obim realizacije ovog dela programa može da varira od škole do škole, od generacije do generacije, od odeljenja u istoj školi, u zavisnosti od nivoa predznanja učenika na koji utiče:

- nacionalni sastav sredine u kojoj učenici žive,
- srodnost nematernjeg jezika i jezika učenika,
- uslovi rada u školi i dr.

Organizacija vaspitno-obrazovnog rada

U nastavi srpskog kao nematernjeg jezika težište rada prenosi se na učenika: on aktivno učestvuje u radu, postaje subjekt nastave, a svojim zalaganjem i radom treba da stiče i razvija jezička umenja, da usvaja jezik i usvojeno znanje primenjuje u komunikaciji.

Nastavnik planira, vodi i organizuje nastavni proces (odabira sadržinu rada, leksiku, nastavne metode, oblike rada, tipove i broj vežbi itd.), koordinira radom učenika da bi se što uspešnije ostvarivali postavljeni zadaci.

Nastava mora biti postavljena tako da se svakom učeniku omogući što češće verbalne aktivnosti jer se samo govorenjem može produktivno ovladati jezikom. Neobično je važno da se poštuje princip individualizacije u radu, s obzirom na to da je znanje jezika veoma heterogeno i među učenicima jednog odeljenja.

Program je jedinstven za sve nacionalnosti. To, međutim, ne znači da pri njegovom ostvarivanju nastavnik ne treba da vodi računa o odnosu srpskog jezika i jezika učenika. Mada ne uvek, teškoće će biti veće ukoliko su i strukturne razlike između dva jezika veće. Poželjno je da nastavnik poznaje strukturu jezika učenika, kako bi težište rada (intenzivnijim vežbama) usmerio na one elemente koji ne postoje u jeziku učenika, a pri čijem usvajanju učenici najviše greše. Naime, pri učenju srpskog jezika javlja se interferencija maternjeg jezika jer formirani mehanizam maternjeg jezika učenika "teži da gotovo neprimetno naturi šablone akcenta, izgovora i rečenične strukture svojstvene maternjem jeziku ukorenjene još u najranijem detinjstvu". Da bi se uticaj maternjeg jezika isključio, nastava srpskog jezika organizuje se bez učešća maternjeg jezika, **direktnom metodom**, što znači da je jezik komunikacije na časovima srpski.

U realizaciji svih zadataka nastavnik treba maksimalno da motiviše učenike koristeći odgovarajuća AV - nastavna sredstva, kompakt - diskove, magnetofonske trake i kasete, aplikacije za flanelograf, ilustracije u udžbeniku, slajdove, dija - film, film, slike, fotografije, grafofolije, slojevite folije, TV - emisije i dr. Nastavnik mora podsticati učenike da se i oni angažuju na prikupljanju nastavnih sredstava vezanih za temu koja se obrađuje (razglednice, keširane slike, članci iz dnevne i nedeljne štampe i sl.).

Nastavu maternjeg jezika treba povezivati sa nastavom jezika učenika, poznavanjem prirode i društva, istorije, geografije, muzičke i likovne kulture, tehničkog obrazovanja i drugih nastavnih predmeta. Uspostavljanje korelacije među ovim predmetima neophodno je jer omogućuje ostvarivanje obostrano efikasnijih rezultata. Nastavnik, naravno, mora voditi računa o tome da nove pojmove učenik najpre treba da usvoji u nastavi predmeta na svom maternjem jeziku.

Nastavni program od I do VIII razreda čini celinu, ali se u njemu mogu izdvojiti tri etape: I - II, III - VI, VII - VIII razred. Svaka etapa ima svoje specifičnosti.

I etapa (I i II razred)

Pristup u nastavi ovog predmeta je u osnovi oralan. Učenici usvajaju osnovne fonetsko - fonološke odlike jezika, artikulaciju novih glasova, akcentat - mesto, kvalitet i kvantitet akcenta, ritam i intonaciju izjavne, upitne i odrične rečenice, osnovne rečenične strukture i osnovni rečenični fond od oko 500 do 600 (u zavisnosti od realizacije i proširenog dela programa) leksičkih jedinica u okviru predviđene tematike; osposobljavaju se da razumeju na sluh jednostavne iskaze: da korektno i osmišljeno reaguju na imperativne iskaze i pitanja, osposobljavaju se za korišćenje i variranje usvojenih struktura i leksike u kraćim dijalozima vezanim za poznatu situaciju, za samostalno opisivanje slika i situacija na osnovu usvojenih elemenata i da usvoje i pravilno upotrebljavaju najosnovnije oblike komunikacije predviđene programom. Nastavnik mora podsticati učenike da se spontano stvaraju što prirodnije situacije u učionici koje se tematski uklapaju u predviđene sadržaje, a koje će biti podsticajne za njihovo verbalno uključivanje.

U II etapi (III-VI razred) nastavlja se rad na razvijanju govornih sposobnosti učenika: savladavaju se elementi izgovora, jezički modeli, koji se proširuju novim elementima, kombinuju se i variraju i nova leksika (900/1600 leksičkih jedinica); koriguju se greške na svim jezičkim nivoima; **razvijaju se još dva jezička umenja** - čitanje i pisanje (prvo pismo, čiji se grafemi manje razlikuju od grafema maternjeg jezika učenika, usvaja se u III razredu, a drugo se usvaja u IV razredu); stiču se jezička znanja (gramatika od IV razreda) koja su u funkciji bržeg savladavanja jezika, odnosno u funkciji sticanja jezičke kompetencije; učenici se osposobljavaju da koriste usvojene jezičke modele i leksiku u dužoj dijaloškoj i monološkoj formi u odnosu na prethodnu etapu; osposobljavaju se za pismeno izražavanje, da razumeju na sluh komplikovanije jezičke iskaze u skladu sa zahtevima programa, da usvoje i pravilno koriste komunikativne funkcije, osposobljavaju se za samostalno čitanje lektire (od V razreda), upoznaju se sa elementima kulture naroda koji govore srpski, upoznaju se sa najfrekventnijim sufiksima i pravopisnim normama srpskog jezika (od V razreda).

Treća etapa (VII i VIII razred) je završna za učenike koji ne produžuju školovanje, ali je istovremeno i osnova za uspešno izučavanje jezika u okviru srednje škole. U ovoj etapi treba da se formiraju komunikativne sposobnosti učenika. U tom cilju nastavlja se rad na sticanju jezičke i komunikativne kompetencije učenika, usvajaju se komplikovaniji jezički modeli (VII razred), sistematizuje se jezička građa i upoređuje sa maternjim jezikom učenika, intenzivnije se koriguju greške intralingvalnog (u okviru istog jezičkog sistema) i interlingvalnog karaktera (pod uticajem jezika učenika), usvaja se nova leksika i frazeološki izrazi karakteristični za srpski jezik; razvija se pismeno izražavanje učenika, osposobljava se za analizu teksta i sistematizuje se pravopisna građa (VIII).

Uvežbavanje jezičkih modela. Da bi se učenici osposobili za pravilnu komunikaciju potrebno je da savladaju predviđene jezičke modele. Učenik treba da prepozna zvučnu sliku predočenog iskaza koji ilustruje jezički model, da ga razume, imitira, reprodukuje, da ga dugotrajnim raznovrsnim vežbama sa različitim sadržajem automatizuje. Nakon automatizacije jezičkog modela, učenik će moći samostalno da sastavi sopstvene iskaze, odnosno u normalnom govornom tempu moći će da gradi analogne strukture sa novim konkretnim sadržajem, steći će komunikativnu kompetenciju, što je i cilj učenja jezika.

Proces uvežbavanja jezičkih modela treba sprovesti planski uz dosledno poštovanje principa postupnosti. Jezički modeli se najpre uvežbavaju u čistom obliku jer učenici treba da usvoje osnovne modele u okviru ograničenog vokabulara.

Modeli se usvajaju na poznatoj leksici. U određeni jezički model unosi se samo jedan novi element jer bi istovremeno unošenje dva nepoznata elementa (npr. futur glagola i namenu iskazanu dativom imenice i zamenice) stvaralo nepotrebne teškoće i usporilo bi usvajanje određenog jezičkog modela. Kasnije se jezički modeli proširuju, kombinuju i uvode se u rad novi, složeniji.

Ilustrovaćemo to na jezičkom modelu **imenovanje predmeta i bića**. Na primer, u obrascu **Petar je učenik**, koji je jedan od konkretnih realizacija navedenog modela, može se predikativ **učenik** zameniti drugom imenicom u nominativu - **dečak, mladić, fudbaler, stolar** i sl., već prema stvarnoj situaciji. U normalnom iskazu te vrste akcenat je na predikativu, jer se njime otkriva ono što je novo, njime se imenuje lice, a to znači da subjekt i glagolska kopula moraju biti poznati učenicima od ranije da bi shvatili ovu konstataciju, odnosno da bi shvatili informaciju u celini. U praktičnom radu predikativ će se veoma često menjati, jer se na početnom stupnju učenja veoma često vrši imenovanje bića i predmeta kad god je potrebno savladati neku novu imenicu (npr. **Ovo je stolica, ovo je knjiga, a to je olovka** i sl.).

Ako se u tom jezičkom modelu želi savladati nova (leksički i morfološki) kopula, subjekt i predikativ treba da su poznati, npr.:

je bio,

će biti

... Petar želi postati učenik,

mora biti.

Subjektat je takođe promenljiv element u obrascu. Mesto imena **Petar** može se upotrebiti svako drugo ime ili zamenica u nominativu, već prema objektivnoj situaciji. Ako subjekt u obrascu promeni rod, po pravilu menja rod i predikativ i zato ovaj obrazac može poslužiti ne samo za uvežbavanje novih imenica, zamenica i pomoćnih glagola, nego i za uvežbavanje slaganja rodova.

Neposredni cilj uvežbavanja ovog obrasca jeste usvajanje novih reči (imenica, pomoćni glagol) i novih oblika (prezent, perfekt i futur pomoćnih glagola) i nekih glagolskih konstrukcija u službi glagolske kopule (**želi postati, mora biti, hoće da bude i sl.**).

Konačni cilj uvežbavanja ovog obrasca jeste da učenici steknu sposobnosti da u novoj govornoj situaciji od novih reči stvore iskaz analogan uvežbanom obrascu.

Kad god se pojavi potreba da se imenuje neko biće ili predmet, učenici će automatski aktivirati u svesti jezički model imenovanja predmeta i bića, koji se može izraziti formulom $S = P$, gde je P glagolska kopula + imenica dakle uslovnom formulom.

$S = P / = k + im.$

Subjekt, kopula i predikativ su obavezni elementi ovog jezičkog modela. Oni moraju biti iskazani da bi iskaz bio potpun.

Ali ovakav iskaz može imati i neobavezne elemente, npr. atribut. Pošto se u obrascu mogu javiti dve imenice, obe mogu imati atribut ili čak svaka i po više atributa. Tako se početni obrazac popunjava novim elementima kako bi iskaz bio potpuniji, precizniji.

Atribut uz imenice u službi predikativa ima tu osobinu da povlači na sebe logički akcenat (npr. **Petar je dobar učenik** - u svesti i govornog lica i sagovornika ima u prvom redu kvalitativnu ocenu koju daje pridev dobar) i zato ne treba žuriti sa dodavanjem atributa predikativu ako nije automatizovano iskazivanje početnog obrasca.

U tome i jeste prednost ovakvog rada što se početna struktura koja je sintaksičko-semantički i leksičko-morfološki određena, obeležena, posle automatizovanja navike građenja osnovnog obrasca "otvara" i prima "neobavezne" elemente, to se na taj način proširuje, zasićuje se potrebnim semantičkim kvantitetom i ulazi u govorni proces, zauzima mesto u mehanizmu jezika.

Reč je o najprostijoj rečeničkoj strukturi koja služi za imenovanje bića i predmeta, ali treba imati na umu da se njome ne savlađuje samo sintaksička struktura $S = P / = k + p /$, niti se njome savlađuje samo nova leksika (imenice, pokazne i lične zamenice, pomoćni glagoli sa nepotpunim značenjem), nego se savlađuju i morfološke kategorije (nominativ imenica i zamenica, tri osnovna glagolska vremena i imperativ, brojna konstrukcija u službi subjekta i predikata, kategorija roda i kategorija broja i neki izuzeci od opštih morfoloških i sintaksičkih pravila).

Dakle, shematizovanje, uprošćavanje i ukalupljivanje izraza samo je prividno jer se obrazac u početnom obliku javlja samo na početku vežbanja, dok se ne postigne automatizacija, a kasnije se popunjava drugim elementima, dok se ne postigne bogatstvo potpunog iskaza. Za usvajanje jezičke materije koriste se raznovrsni **tipovi vežbi manipulativnog karaktera**. Funkcija tih vežbi je uvežbavanje, učvršćivanje i automatizacija jezičkih modela da bi se učenici osposobljavali da ih samostalno koriste sa različitim sadržajem u svakodnevnoj komunikaciji.

Manipulativne vežbe su strogo kontrolisane, što znači da pri uvežbavanju pojedinih jezičkih elemenata, nastavnik ispravlja učenika ako greši i ponovo uvežbava nesavladanu jezičku materiju dok je učenik ne usvoji.

U I etapi to su, na primer, vežbe razumevanja na sluh, oralno ponavljanje, odgovori na pitanja, postavljanje pitanja, vežbe supstitucije, vežbe dopunjavanja, vežbe transformacije rečenica (vreme, lice, broj, rod), vežbe sastavljanja rečenica od datih elemenata i datih reči prema modelu, vežbe povezivanja rečenica i dr.

Vežbe odgovora na pitanja i postavljanja pitanja zauzimaju centralno mesto pri uvežbavanju jezičkog modela i doprinose sticanju komunikativne kompetencije. Od ovih vežbi treba razlikovati pitanja i odgovore koji se koriste za proveru razumevanja teksta, razumevanja situacije i leksičkih jedinica.

Kod ovih prvih vežbi svako pitanje i odgovor sadrži obrazac jezičkog modela koji se uvežbava. Zbog toga odgovori učenika moraju biti potpuni, celoviti, što se pri proveru razumevanja teksta ne zahteva uvek.

U skladu sa obimnijim jezičkim gradivom i predznanjem učenika u II etapi, pored navedenih, koriste se složeniji tipovi govornih vežbi. Na primer, variranje modela (dodavanje sintagmatskih veza) pretvaranje u drugi model, transformacija niza rečenica (vreme, lice, rod, broj), integracija rečenica i njihovo proširivanje (skraćivanje i dr.).

S obzirom na to da učenici u III razredu usvajaju prvo pismo srpskog jezika i u prvom polugodištu IV razreda usvajaju drugo, u ovoj etapi koriste se i **pismene vežbe manipulativnog karaktera** kojima se, takođe, usvajaju pojedini jezički elementi.

Pismene vežbe se vezuju za prethodno oralno usvojenu sadržinu. Pored vežbi, kraćih diktata, dopunjavanja, supstitucije, koriste se i druge. Od IV razreda organizuju se vežbe uvođenja učenika u korišćenje rečnika. Postupno se, u ovoj i sledećoj (III) etapi, uvode i složenije pismene vežbe: sastavljanje rečenica od datih reči prema modelu, diktati lakšeg (težeg) teksta na osnovu usvojenih jezičkih modela i leksičkih jedinica, ali sa novim sadržajem, transformacije rečenice, transformacije niza rečenica, sastavljanje rečenica od datih reči prema supstitucionoj tabeli sa novim sadržajem, pravopisne vežbe, leksičke vežbe, korišćenja rečnika i priručnika i dr.

Koliko će se vremena posvetiti uvežbavanju jednog jezičkog modela zavisi, pre svega, od toga da li postoji velika razlika u određenoj jezičkoj konstrukciji u odnosu na maternji jezik. Onim jezičkim modelima koji predstavljaju problem zbog interferencije maternjeg jezika, posvećuje se više pažnje i više vremena da bi i oni prešli u automatizovanu naviku. Neopravdano je preći na uvežbavanje novog jezičkog modela ako nije usvojen prethodni.

Tematika i leksika. Svi delovi programa: tematika, jezička materija, govorne i pismene vežbe i dr. ne čine poseban deo nastave, nego su sastavni delovi celokupnog rada kome je osnovni cilj formiranje i razvijanje govornih sposobnosti učenika.

Jedinstvo ovih oblasti, koje su u programu izdvojene samo zbog preglednosti, ogleda se u tome što se određena sintaksička konstrukcija - jezički model uvežbava na tematski najpogodnijoj materiji, a u radu se koriste oblici govornih i pismenih vežbi. Prema tome, predviđena tematika treba da obezbedi usvajanje,

programom predviđene, jezičke modele, kao i usvajanje određene leksike. Iste tematske oblasti javljaju se u više razreda, ali se ostvaruje drugom sadržinom koja je primerena poznavanju jezika i interesovanju učenika. Tema o porodici, na primer, u I razredu može se ograničiti na pet osnovnih jezičkih struktura: imenovanje predmeta i bića, iskazivanje osobine, iskazivanje radnje, iskazivanje objekta i iskazivanje prostornih odnosa.

Zadatak sve tri etape jeste i savlađivanje određenog fonda reči. Međutim, broj reči u početnoj nastavi nije tako bitan. Minimalni produktivni fond mnogo će uspešnije doprineti savlađivanju mehanizama na maternjem jeziku, nego leksička rezerva u kojoj se učenik (i učitelj) na kraju izgubi, pa u kasnijim godinama zna samo reči, a ne zna da ih upotrebi. U prvoj etapi je osnovni cilj koristiti leksički minimum koji će omogućiti da se savlađuju bitni elementi jezika, a kada se oni savladaju, prirodno je i tako savladati potreban fond reči jer bogaćenje rečnika ide uporedo sa opštim razvojem, kao i sa razvojem izražavanja na maternjem jeziku. I reči svoga jezika uče se do kraja života, ali je mehanizam jezika savladan na početku. U detinjstvu su automatizovane navike sklapanja rečenica radi postizanja određenog cilja u procesu komunikacije.

Usvajanje leksičkih jedinica obuhvata semantizaciju i asimilaciju reči. Semantizacija se vrši korišćenjem predmeta, ili predmeta na slici, odnosno vizuelnih sredstava. Asimilacija reči vrši se u kontekstu, u rečenici i vezuje se za određene govorne situacije. Pored produktivnog leksičkog fonda učenici treba da savladaju i receptivno izvesne reči, rečenice i izraze.

Govorne i pismene vežbe. Osnovni cilj u toku celokupne nastave od I do VIII razreda jeste da se izađe izvan okvira receptivno - reproduktivne nastave i da se ne ostane na nerazvijenom, stešnjenom i siromašnom odgovaranju na pitanja, nego da učenici steknu sposobnost i razvijaju naviku dužeg izlaganja povezanih misli, što je moguće samo ako misle na srpskom jeziku.

Govorne sposobnosti se stiču i razvijaju govorenjem. Zbog toga treba odabrati metodičke postupke koji će učenike staviti u situaciju da **pitaju, odgovaraju**, izražavaju neslaganje ili slaganje sa određenom akcijom ili pojavom, kazuju mogućnost ili nemogućnost izvršenja određene radnje, itd.

Treba stvoriti situaciju koja stvarno odgovara realnoj govornoj komunikaciji.

Da bi se učenici osposobili da produktivno usvoje predviđene elemente govornog i pisanog jezika, pored navedenih manipulativnih vežbi, koriste se i komunikativne vežbe. **Komunikativne (govorne) vežbe** obuhvataju one tipove vežbi u kojima se jezik koristi samostalno, funkcionalno u određenoj govornoj situaciji. U situacionim vežbama učenici treba da usvajaju i pravilno koriste komunikativne funkcije koje su date uz tematiku. **Tipovi komunikativnih pismenih vežbi** dati su po razredima u programu u odeljku pismene vežbe.

U prvoj etapi preovladavaće pitanja i odgovori, ali treba nastojati da učenici postepeno iskazuju odgovore sa više rečenica. U II etapi odgovori na pitanja ne mogu biti samo prepričavanje, nego i komentar ili vezivanje svojih iskustava sa obrađenom temom. Osim raznih oblika prepričavanja učenici treba, u ovoj etapi sve češće samostalno da pričaju lične ili zajedničke doživljaje, a u III etapi treba da preovladava slobodno pričanje.

Sa učenicima koji realizuju prošireni deo programa, nastavnik koristi, osim navedenih, i različite oblike usmenog i pismenog izražavanja koji su prethodno uvežbani na časovima jezika učenika.

U odeljku **Pravopis** izdvojene su samo one kategorije gde postoje manje ili veće razlike u odnosu na pravopisnu normu maternjeg jezika. Stoga se, na primer, ne ističu kao posebni zahtevi: veliko slovo na početku rečenice, tačka na kraju rečenice, upitnik, uzvičnik, pisanje upravnog i neupravnog govora, pisanje dveju tačaka, tačka i zapeta itd.

Paralelno sa usvajanjem jezičke građe, učenici moraju sticati navike primene principa fonološkog pravopisa.

Izdvojene su prvenstveno one kategorije u kojima postoje drukčija rešenja u dva pravopisna uzusa (pravopisu jezika učenika i pravopisu srpskog jezika), što ne isključuje i poneka identična rešenja u njima.

Međutim, i njih treba uvežbavati jer će se samo tako ukloniti mnogobrojne greške koje su evidentirane u pismenim zadacima učenika.

Za obradu pravopisne građe potrebno je izdvojiti 2-3 časa godišnje, ali se preporučuje da se predviđeno vreme razvije na 10-12 vežbi koje će se uklapati u druge časove gramatike i pismene vežbe.

Usvojenost svakog elementa pravopisnih normi može se povremeno proveravati kratkim diktatima koji su sastavljeni od poznate strukture i leksike. Kada učenici savladaju pisma, mogu se proveravati pojedinačni elementi. Na primer, upotreba velikih slova može se proveravati na taj način što se učenicima daju nastavni listići sa kratkim tekstom koji je napisan malim slovima. Za pisanje negacije glagola učenicima se daju nastavni listići sa tekstom u kome se izostavljeni glagoli. Nastavnik čita polako ceo tekst, uključujući i ispuštene glagole. Učenici prate tekst i upisuju glagole.

Domaći zadaci predstavljaju važnu komponentu nastavnog procesa. Njima se ne proverava samo koliko su učenici savladali određeno gradivo i njihova osposobljenost da to znanje primene, nego su pogodni za razvijanje jezičkih umenja (informativno čitanje i pisanje) i za pismeno uvođenje učenika u samostalni rad i samoobrazovanje. Oni se daju učenicima redovno sa osmišljenim ciljem. Zadaci treba da budu raznovrsni, a po težini treba da su odmereni, u skladu sa znanjem i sposobnostima učenika. Nastavnik na času pregleda 2-3 domaća zadatka detaljnije, a po određenom planu pregleda i ocenjuje domaće zadatke svih učenika.

Školski pismeni zadaci su oblik provere usvojenosti programske materije, tj. sinteze veće etape (tromesečja, polugodišta ili godine). Za svaki školski pismeni zadatak u godišnjem planu nastavnik treba da odvoji tri časa. Na jednom času učenici pišu, na drugom nastavnik obrazlaže svakom učeniku ocene, analizira sa učenicima najčešće greške i zajedno sa učenicima ih ispravlja, a na trećem času učenici ispravljaju svoje zadatke.

Rad na tekstu. U III razredu učenici razvijaju još jedno jezičko umenje - čitanje koje se realizuje identično kao i u nastavi maternjeg jezika učenika. **Savladavanje čitanja može započeti u II polugodištu II razreda**, posle savladanih lekcija u slikovnici, sa učenicima koji savladaju prošireni deo programa **samo ako po proceni nastavnika** postoje realne mogućnosti i interesovanja učenika. Na primer, ako u odeljenju ima učenika koji pokušavaju ili mogu da pročitaju naslove iz listova za decu i sl. ti učenici savladavaju čitanje, grupnim ili individualnim radom, globalnom metodom. To znači, da se čitaju cele reči i kratke rečenice koje učenici usmeno već dobro znaju. Nastavnik treba da koristi grafoskop, plakat, kartice, aplikacije ili slike sa ispisanim rečima koje se sastavljaju u rečenice poznate učenicima i sl. Vežbe u čitanju realizuju se prvo na osnovu zvučnog modela (nastavnik ili zvučni snimak), a kasnije i bez toga.

Upotreba rečnika je sastavni deo čitanja. Uvođenje učenika da se služe rečnikom (tehnika nalaženja reči) počinje IV razredu. Od V do VII razreda koriste se dvojezični i jednojezični rečnici te je potrebno da učenici savladaju tehniku nalaženja i biranja značenja reči.

Tekst u nastavi srpskog jezika pruža osnovu za savladavanje jezika na nivou sistema i na nivou komunikacije. Tekst ima najspecifičniji položaj u III razredu, jer se posle dvogodišnje oralne nastave prelazi na nastavu koja se temelji na udžbeniku, odnosno polazi se od teksta.

Rad na tekstu u III i IV razredu sadrži sledeće faze:

a) **obrada teksta** (uvodni razgovor sa semantizacijom novih reči, čitanje teksta, provera razumevanja pročitano);

b) **korišćenje jezičkih i sadržinskih elemenata teksta za sticanje jezičke kompetencije** (dalje savlađivanje jezičkog sistema);

c) **vođenje razgovora o tekstu i povodom teksta uključujući i kulturni kontekst koji tekstovi sadrže.**

Od V do VIII razreda, pored navedenih elemenata, rad na tekstu obuhvata:

a) analizu teksta sa učenicima koji savladavaju proširen program a sa ostalim učenicima, u skladu sa njihovim mogućnostima i prema proceni nastavnika, analiza teksta vrši se u VII i VIII razredu i

b) rad na bogaćenju leksike.

Gramatika. Iskustva su pokazala da uvežbavanje određene jezičke materije bez gramatičkih objašnjenja i uputstava, bez funkcionalne sistematizacije ne obezbeđuje produktivno znanje određenog jezika. Stoga gramatika mora naći svoje mesto u nastavnom procesu i u skladu sa psihofizičkim mogućnostima učenika datog uzrasta. Imajući u vidu ovaj momenat opravdano je da se sa nastavom gramatike otpočne u IV razredu da bi njen udeo iz razreda u razred bivao sve veći. Drugi momenat koji opravdava uvođenje gramatike od IV razreda jeste i to što je jezički sistem u određenom obimu globalno savladan.

U učenju drugog jezika nemoguće je osloniti se isključivo na intuitivno usvajanje njegove gramatike. Kada je u pitanju ova nastava, mora se govoriti o didaktičkoj gramatici kojom se izgrađuju sposobnosti koje se uopšteno mogu nazvati jezičkim sposobnostima. Ovakva nastava gramatike podrazumeva nužno pojednostavljivanje pravila, definicije (definicije je moguće dati učenicima koji su bolje savladali jezik). Krajnji cilj didaktičke gramatike jeste da izgradi poimanje o funkcionisanju jezičkih pojava u sistem i razvijanje sposobnosti da učenik sam ispravlja greške.

Nastava gramatike je sredstvo da se uči jezik, a ne da se stiču znanja o jeziku. Od učenika ne treba zahtevati da nauči napamet različita gramatička pravila i paradigme, da ih ilustruje odgovarajućim primerima, već da se osposobe za njihovu upotrebu u komunikaciji.

Nastava gramatike ne predstavlja izolovanu nastavnu oblast ovog predmeta, već njen čvrsti integralni deo i pretpostavlja nekoliko faza:

a) davanje većeg broja primera vezanih za govornu situaciju i obrađeni tekst koji ilustruje jezičku pojavu;

b) navođenje učenika, individualnim putem, da shvate jezičku pojavu, da uoče njene karakteristike, da dođu do jezičke zakonitosti i pravila po kojima ona funkcioniše u sistemu, odnosno da dođe do zaključaka vlastitom misaonom delatnošću;

v) davanje objašnjenja - kratkih uputstava o tome čemu služi određena gramatička građa, šta se njome izražava, kada i u kojim okolnostima se upotrebljava, odnosno funkcioniše i princip po kojem funkcioniše u sistemu i

g) vežbanje.

Redosled usvajanja određenih jezičkih kategorija određuje kontrastivni odnos između jezika učenika i nematernjeg jezika. U nastavi, dakle, treba obezbediti kontrastivni pristup.

Za građu koja ne postoji u jeziku učenika, nego samo u nematernjem jeziku, nastavnik preciznije objašnjava osobinu i funkciju tih pojava primereno uzrastu učenika.

Jezička građa sistematizuje se frontalno, dok se u uvežbavanju primenjuje i grupni i individualni rad sa učenicima.

Za realizaciju gramatičke građe, gde god za to postoje uslovi koriste se šeme i tabele da bi se jezičke pojave bolje razumele.

Izbor, broj, vrsta vežbi zavisi od jezičke građe i njenog odnosa prema jeziku učenika. Gde su razlike izraženije koristi se veći broj različitih vežbi.

I u gramatici predviđen je prošireni deo za učenike koji brže napreduju u savladavanju srpskog jezika.

Lektira je takođe domaći rad. Ona je predviđena u nastavnom programu od V do VIII razreda. Funkcija lektire je da se učenici osposobljavaju i navikavaju za čitanje u sebi, da samostalno dolaze do saznanja koja ih interesuju, na srpskom jeziku.

U toku školske godine, za lektiru u svakom razredu, učenici treba da pročitaju određeni broj tekstova po sopstvenom izboru ili po izboru nastavnika. Izbor se vrši iz literarnih tekstova, ali i iz listova za decu, odnosno omladinu (u VII i VIII razredu), iz naučnopopularnih tekstova.

Nastavnik može da zada isti tekst po svom izboru svim učenicima: duži tekst može da podeli na delove, isti deo, ili različite delove, koji čine celinu, da zada grupi učenika ili se za različite tekstove individualno opredeljuju učenici. Bilo da tekstove bira nastavnik ili učenik, nastavnik daje potrebna uputstva učenicima.

Prilikom određivanja časa lektire potrebno je motivisati učenike. Čitanjem, na primer, odabranog odlomka podstiće se radoznalost i motivisanost učenika da pročitaju lektiru. Za bolje razumevanje teksta učenicima se mogu podeliti pripremljeni nastavni listići sa zadacima koji će ih usmeravati da bolje razumeju tekst i da se pripreme za razgovor.

Provera pročitane lektire vrši se dijaloškom metodom. Učenici koji ne savladavaju prošireni deo programa odgovaraće na pitanja nastavnika, samostalno će prepričavati tekst i sl. učenicima koji bolje znaju jezik i koji savladavaju prošireni deo programa postavljaju se veći zahtevi: da pročitaju ceo tekst, na primer, da daju više odgovora na postavljeno pitanje, samostalno prepričaju i komentarišu tekst i dr. Ovi učenici se postupno, iz razreda u razred, uvode u analizu teksta lektire kao i na časovima jezika učenika.

STRANI JEZIK (osma godina učenja)

(2 časa nedeljno, 68 časova godišnje)

Zajednički deo programa

Cilj

Cilj nastave stranog jezika jeste da se osigura da svi učenici steknu bazičnu jezičku pismenost i da napreduju ka realizaciji odgovarajućih Standarda obrazovnih postignuća, da se osposobe da rešavaju probleme i zadatke u novim i nepoznatim situacijama, da izraze i obrazlože svoje mišljenje i diskutuju sa drugima, razviju motivisanost za učenje i zainteresovanost za predmetne sadržaje, kao i da ovladaju komunikativnim veštinama i razviju sposobnosti i metode učenja stranog jezika.

Zadaci nastave stranog jezika u osnovnom obrazovanju i vaspitanju jesu:

- razvijanje saznanjih i intelektualnih sposobnosti učenika, njegovih humanističkih, moralnih i estetskih stavova,
- sticanje pozitivnog odnosa prema sopstvenom jeziku i kulturnom nasleđu, kao i prema drugim jezicima i kulturama, uz uvažavanje različitosti i navikavanje na otvorenost u komunikaciji,
- sticanje svesti i saznanja o funkcionisanju stranog i maternjeg jezika,
- unapređivanje znanja iz stranog jezika, koja će mu omogućiti da se u jednostavnoj usmenoj i pismenoj komunikaciji sporazumeva sa ljudima iz drugih zemalja,
- usvajanje normi verbalne i neverbalne komunikacije u skladu sa specifičnostima jezika koji se uči,
- podsticanje na dalje učenje istog ili drugog stranog jezika, bilo samostalno ili na višem nivou obrazovanja.

U procesu učenja stranih jezika učenik bogati sebe i, upoznajući drugog, stiče svest o značaju sopstvenog jezika i kulture u kontaktu sa drugim jezicima i kulturama. Učenik razvija radoznalost, istraživački duh i otvorenost prema komunikaciji sa govornicima drugih jezika.

Standardi

Razumevanje govora

Učenik razume i reaguje na usmeni tekst u vezi sa temama¹, situacijama i komunikativnim funkcijama predviđenim nastavnim programom.

Razumevanje pisanog teksta

Učenik čita sa razumevanjem pisane i ilustrovane tekstove u vezi sa temama, situacijama i komunikativnim funkcijama predviđenim nastavnim programom.

Usmeno izražavanje

Učenik se usmeno izražava, pristupa različitim komunikativnim situacijama i ostvaruje komunikativne funkcije u vezi sa temama predviđenim nastavnim programom.

Pismeno izražavanje

Učenik se u pisanoj formi izražava u vezi sa temama i situacijama i komunikativnim funkcijama, predviđenim nastavnim programom, poštujući pravila pisanog koda.

Interakcija

Učenik ostvaruje komunikaciju i sa sagovornikom razmenjuje informacije u vezi sa temama, situacijama i komunikativnim funkcijama predviđenim nastavnim programom, poštujući sociokulturne norme interakcije.

Medijacija

U komunikativnim kontekstima, koji uključuju govornike učenikovog prvog jezika (L1) i ciljnog jezika (L2), prenosi i prevodi kratke poruke (u usmenoj i pisanoj formi), u skladu sa potrebama komunikacije.

Znanja o jeziku¹

Učenik prepoznaje principe jezika, odnosno gramatičke i sociolingvističke kompetencije uočavajući značaj razvijanja ličnih strategija učenja stranog jezika.

¹ Teme predviđene nastavnim programom obuhvataju i one teme koje su obrađene tokom prethodnih godina učenja stranog jezika.

² Pod znanjem o jeziku podrazumeva se funkcionalno znanje, odnosno sposobnost učenika da jezičke strukture pravilno upotrebi u datom komunikativnoj situaciji.

Operativni zadaci po jezičkim veštinama

Operativni zadaci po jezičkim veštinama postepeno se proširuju i usložnjavaju. Istovremeno se kontinuirano primenjuju i operativni zadaci iz prethodnih razreda.

Razumevanje govora

Učenik treba da:

- globalno, detaljno i selektivno (u zavisnosti od zahteva komunikativne situacije) razume različite usmene tekstove (dijaloge, monologe, pesme i drugo) o temama predviđenim nastavnim programom u trajanju od 3 do 5 minuta (u zavisnosti od stepena poznavanja teme i konteksta), koje čuje uživo ili sa audio vizuelnih zapisa.

a) Razume i reaguje na odgovarajući način na usmene poruke u vezi sa aktivnostima na času (govor nastavnika i drugova, audio i vizuelni materijali u nastavi);

b) Razume reklame, radio i TV emisije bliske interesovanjima učenika ili značajne za mlade, kao i o temama obrazovnog karaktera iz *popularne nauke*;

v) Razume usmene tekstove koje iskazuju govornici različitih standardnih varijeteta o temama iz svakodnevnog života bližeg i daljeg učenikovog okruženja, a koje se odnose na uzrasno specifična interesovanja.

Razumevanje pisanog teksta

Učenik treba da:

- razume globalno, detaljno i selektivno (u zavisnosti od zahteva komunikativne situacije i ličnih potreba) različite pisane tekstove (pisma, novinske članke, jasna ilustrovana uputstva, oglase, prilagođene književne tekstove, tekstove u vezi sa gradivom drugih nastavnih predmeta i slično) o temama iz svakodnevnog života i popularne nauke, bližeg i daljeg učenikovog okruženja, a koje se odnose na uzrasno specifična interesovanja i čija dužina zavisi od činjenice u kolikoj meri učenik poznaje datu temu i kontekst.

Uviđajući nameru autora teksta i konteksta u kojem je tekst nastao (emocionalni i drugo), učenik čita:

a) da bi se informisao;

b) da bi pratio uputstva;

v) radi zadovoljstva.

Usmeno izražavanje

Učenik treba da:

- prilagođavajući svoj govor komunikativnoj situaciji, u vremenskom trajanju od dva do tri minuta, na strukturisani način:

a) govori o sebi i svom okruženju, o događajima i aktivnostima u školi i izvan nje;

b) izrazi svoje utiske, osećanja i argumentovano mišljenje i stavove u vezi sa temama koje su programom predviđene.

Interakcija

Učenik treba da:

- poštujući sociokulturne norme komunikacije, sa sagovornicima razmenjuje informacije, mišljenja i stavove o temama iz svakodnevnog života, bliske njegovom interesovanju ili iz popularne nauke i kulture,

- započinje i vodi razgovor o poznatim temama, održava njegov kontinuitet i završava ga.

Pismeno izražavanje

Učenik treba da piše:

- strukturisane i koherentne tekstove dužine od 140 do 160 reči u kojima, koristeći poznatu leksiku i morfosintaksičke strukture, opisuje događaje i lična iskustva,

- poruke i pisma (u elektronskoj i tradicionalnoj formi) različitog sadržaja (zahvaljivanje, pozivanje, izvinjenje, traženje i davanje informacija).

Medijacija

U situaciji kada posreduje između osoba (vršnjaka i odraslih) koje ne mogu da se sporazumeju, učenik treba da:

- usmeno prenosi suštinu poruke sa maternjeg na ciljni jezik i sa ciljnog na maternji,
- pismeno prenosi poruke i objašnjenja,
- prepričava sadržaj pisanog ili usmenog teksta.

Doživljaj i razumevanje književnog teksta

Učenik može da:

- izrazi utiske i osećanja o kratkom prilagođenom književnom tekstu i tekstu iz oblasti književnosti za mlade (pesma, skraćena verzija priče, muzička pesma), koristeći verbalna i neverbalna sredstva izražavanja (crteži, modeliranje, gluma),
- prepoznaje u tekstu elemente kulture zemalja čiji jezik uči,
- uviđa sličnosti i razlike sa matičnom i ostalim kulturama.

Znanja o jeziku i strategije učenja³

Učenik treba da:

- prepoznaje i koristi gramatičke sadržaje predviđene nastavnim programom,
- poštuje osnovna pravila smislenog povezivanja rečenica u šire celine,
- koristi jezik u skladu sa nivoom formalnosti komunikativne situacije (npr. forme učtivosti),
- razume vezu između sopstvenog zalaganja i postignuća u jezičkim aktivnostima,
- uočava sličnosti i razlike između maternjeg i stranog jezika i stranih jezika koje uči,
- razume značaj upotrebe internacionalizama,
- primenjuje kompenzacione strategije i to tako što:
 1. usmerava pažnju, pre svega, na ono što razume,
 2. pokušava da odgonetne značenje na osnovu konteksta i proverava pitajući nekog ko dobro zna (druga, nastavnika itd),
 3. obraća pažnju na reči / izraze koji se više puta ponavljaju, kao i na naslove i podnaslove u pisanim tekstovima,
 4. obraća pažnju na neverbalne elemente (gestovi, mimika itd. u usmenim tekstovima; ilustracije i drugi vizuelni elementi u pisanim tekstovima),
 5. razmišljajući utvrđuje sličnosti i dovodi u vezu strane reči koje ne razume sa rečima u srpskom jeziku,
 6. traži značenje u rečniku,
 7. pokušava da upotrebi poznatu reč približnog značenja umesto nepoznate (npr. **automobil** umesto **vozilo**),
 8. pokušava da zameni ili dopuni iskaz ili deo iskaza adekvatnim gestom / mimikom,
 9. uz pomoć nastavnika kontinuirano radi na usvajanju i primeni opštih strategija učenja (generalizacija, indukcija, dedukcija, inferencija i pozitivni transfer).

³ Pod znanjem o jeziku podrazumeva se funkcionalno znanje, odnosno sposobnost učenika da jezičke strukture pravilno upotrebi u datoj komunikativnoj situaciji.

Teme i situacije po domenima upotrebe jezika

Privatno	Javno	Obrazovno
<ul style="list-style-type: none">- zajedničke aktivnosti i interesovanja u školi i izvan nje (izlasci, dogovori, preuzimanje odgovornosti u dogovorenoj situaciji);- dogovor i uzajamno poštovanje među članovima porodice, kao i prema drugim osobama;- izražavanje obaveze, zabrane, nedostataka;- vršnjačka komunikacija i ljudska prava (tolerancija, razumevanje, humanost);- profesionalna orijentacija (želje i realne mogućnosti u vezi sa daljim školovanjem i usavršavanjem)	<ul style="list-style-type: none">- razvijanje pozitivnog odnosa prema životnoj sredini i drugim živim bićima (opisivanje vremena, prognoza, zagađivanje/zaštita čovekove okoline);- tradicija i običaji u kulturama zemalja čiji se jezik uči;- odnos prema zdravlju (razvijanje svesti o zdravom načinu života);- stanovanje - kako stanujemo (prednosti života u selu i u gradu);- znamenitosti, interesantna mesta i dešavanja u većim gradovima (u zemljama čiji se jezik uči);- znameniti ljudi i popularne ličnosti, njihova delatnost (u zemljama čiji se jezik uči)	<ul style="list-style-type: none">- tematske celine i povezanost sadržaja sa drugim predmetima;- snalaženje u radu s kompjuterom- upotreba informacija iz medija i jačanje medijske pismenosti;- obrazovni sistem u drugim zemljama- profesionalna orijentacija (mogućnosti daljeg školovanja)

KOMUNIKATIVNE FUNKCIJE

1. Predstavljanje sebe i drugih
2. Pozdravljanje
3. Identifikacija i imenovanje osoba, objekata, delova tela, životinja, boja, brojeva itd. (u vezi sa temama)
4. Razumevanje i davanje jednostavnih uputstava i komandi
5. Postavljanje i odgovaranje na pitanja
6. Molbe i izrazi zahvalnosti
7. Primanje i upućivanje poziva za učešće u igri/grupnoj aktivnosti
8. Izražavanje dopadanja/nedopadanja,
9. Izražavanje fizičkih senzacija i potreba
10. Imenovanje aktivnosti (u vezi sa temama)
11. Iskazivanje prostornih odnosa, relacija i veličina (idem, dolazim iz..., levo, desno, gore, dole...)
12. Davanje i traženje informacija o sebi i drugima
13. Traženje i davanje obaveštenja
14. Opisivanje lica i predmeta
15. Izricanje zabrane i reagovanje na zabranu
16. Izražavanje pripadanja i posedovanja
17. Traženje i davanje obaveštenja o vremenu na časovniku
18. Skretanje pažnje
19. Traženje mišljenja i izražavanje slaganja/neslaganja
20. Iskazivanje izvinjenja i opravdanja

SADRŽAJI PROGRAMA

Svi gramatički sadržaji uvode se sa što manje gramatičkih objašnjenja, osim ukoliko učenici na njima ne insistiraju, a njihovo poznavanje se evaluira i ocenjuje na osnovu upotrebe u odgovarajućem komunikativnom kontekstu, bez insistiranja na eksplicitnom poznavanju gramatičkih pravila.

Napomena:

U osmom razredu nastavniku se preporučuje da vrši česte sistematizacije gramatičkih sadržaja, čije je usvajanje i učenje bilo predviđeno u prethodnim razredima. Obim novih sadržaja koji se uvode u osmom razredu, kao i stepen njihovog produbljanja, zavisi, prvenstveno, od nivoa savladanosti prethodno obrađivanih gramatičkih sadržaja, ali i od kognitivnog stila učenika.

Engleski jezik

Učenici treba da razumeju i koriste:

1. Imenice - receptivno i produktivno

a) Složenice: *downtown, waterfall, network, masterpiece, footprint, firework*

b) Kolokacije: *city centre, global warming, heart attack, climate change, brand name*

v) Sufikse za građenje imenica od glagola i prideva (*-ion, -ity, -ation, -ment, -ence, -y, -ness, -er, -or*)

2. Pridevi - receptivno i produktivno

a) Složeni pridevi (*brehtaking, hard-working, top-quality, well-off, part-time, freshwater*)

b) Sufiksi za građenje prideva od imenica i glagola (*-ive, -ful, -less, -ing, -ed, -ent, -ous, ious, -al, -ive*)

v) Negativni prefiksi (*un-, in-, il-*)

3. Predlozi - receptivno i produktivno:

a) Posle prideva: *afraid of, keen on, allergic to*

b) Posle glagola: *apologize for, pay for, agree with, argue with, complain about, use as, arrive at, belong to, agree on, believe in, consist of, suffer from*

v) U izrazima: *by chance, for ages, for a moment, in trouble, off the coast, on the radio, face to face, on the move*

4. Glagoli:

a) *The Past Perfect Tense*

b) Indirektni govor: iskazi i pitanja

v) Pasiv

- *The Present Simple, the Past Simple Tense, the Present Perfect Tense, the Future Tense* - produktivno i receptivno

- Pasiv uz modalne glagole, pasiv uz glagol *get* (*get interviewed*) samo receptivno

g) *The Future Continuous Tense* - receptivno

d) Modalni glagoli

- Modalnost u prošlosti (*had to, was able to, should have done*)

- Spekulisanje o sadašnjim događajima (receptivno i produktivno)

He may be ... He might be ... He can't be ...

- Spekulisanje o prošlim događajima (receptivno) *He may have been...*

e) Prvi i drugi kondicional (obnavljanje), treći kondicional (receptivno)

z) Prepozicionalni i frazalni glagoli: *get down to, get on with, fall in love with, keep in touch with, hang around*

5. Prilozi i priloške odredbe (i receptivno i produktivno)

a) intenzifikatori: *extremely, quite, rather*

6. Brojevi

Veliki brojevi (*million, billion*), čitanje decimala (*one point seven*) i razlomaka (*a half, a third*), davanje brojčanih procena (*nearly 80%, over a half*) i poređenja (*twice, three times as many /as much*)

7. Veznici

a) *since, for, after, before, so... that, such a ... that, because, because of, as, although, despite, in case, in order that*

b) *as well as, apart from, instead of*

8. Rečenične konstrukcije:

- *I'd rather, I'd rather not*

- *To have /get something done*

- *Look like, be like*

- *After /before + -ing*

- *Having done ...*

- *Didn't you ... Haven't you ...*

9. Idiomatski izrazi

- *safe and sound, spitting image*

- *be a light sleeper, heavy music, heavy rain*

Italijanski jezik

Učenici treba da razumeju i koriste:

1. **Imenice** - vlastite i zajedničke, odgovarajući rod, broj, sa determinativom: *Signora/Signor Rossi, Maria, Anna, Federica, Giovanni, Riccardo, Belgrado, l'Italia, la Serbia, il Tirreno, l'Adriatico, le Alpi, gli Appennini; i miei genitori, mia madre, Il loro padre, il nostro paese, i vostri figli, questo studente, questa ragazza, quell'amico, quella casa.*

Derivacija imenica i građenje složenih imenica. Ponavljanje gradiva iz prethodnih godina učenja.

Alteracija imenica (osnovni sufixi za augmentativ, pejorativ, deminutiv i hipokoristike *-ino, -one, -accio, -etto, -ello, -uccio, -otto*).

Lažna alteracija (*focaccia, fioretto, montone...*).

Sistemska prikaz morfoloških karakteristika.

2. Upotreba člana sistematizacija

Partitivni član: *Ho comprato un'etto di prosciutto. Voglio delle mele. Non mangio pane.*

3. **Zamenice** za direktni i indirektni objekat: *Marco e Ana sono tuoi amici? Non, non li conosco. Il libro? Scusi, lo porto domani. E tu Marco, hai scritto a tua sorella? No, non le ho scritto, non ho avuto tempo.*

Zamenice za direktni i indirektni objekat, u paru, slaganje sa imperativom, infinitivom i *ecco*: *Che bel libro! Me lo compri? Sì, te lo compro per il compleanno. Devo comprarti anche l'orologio, arrivi sempre in ritardo! Dove ho messo il biglietto per il cinema? Me l'ha portato Maria ieri sera. Eccolo, l'ho messo in tasca. Gerundio presente + nenaglašene lične zamenice, reflektivne zamenice i rečce *ci, ne*.*

Nenaglašene lične zamenice, sistematizacija.

Relativne zamenice *che, cui, il quale/la quale i dove*: *Ho incontrato il professore di matematica che mi ha detto di portare i compiti domani. Siamo andati a casa in montagna dove abbiamo passato le vacanze l'anno scorso. Relativna zamenica *cui*. E' il ragazzo di cui ti ho parlato. E' l'amica con cui vado al cinema spesso.*

Neodređene zamenice - pridevi (*niente/nulla, nessuno, qualcosa, qualcuno, qualche, alcuni*).

4. **Prideve** - odgovarajući rod, broj, mesto, poređenje: *un ragazzo grande, una ragazza grande, le persone simpatiche, un piore rosso, Giovanna è più alta della sua sorella, noi siamo meno veloci di voi. Giorgio è il più grande chiacchierone di noi tutti.* Alteracija prideva. Najčešći frazeološki izrazi uz prideve (*sano come un pesce, lento come una lumaca, matto da legare, ubriaco fradicio...*). Komparacija prideva, komparativ i superlativ *Maria e' la piu' alta della classe.* Apsolutni superlativ *Maria è bellissima.*

Prisvojne prideve i zamenice: *Dove sono le tue scarpe? Ecco le mie! Upotreba člana uz prisvojne prideve: Mia madre parla l'italiano. La mia sorellina non va ancora a scuola. Il loro fratello fa la sesta.*

5. **Brojeve**: osnovne, redne: *E' un libro di cento pagine! Abito al settimo piano. Faccio la sesta.*

6. **Pitanja**: *Puoi venire a casa mia domani? Conosci la mia cugina? Che cosa aspettate? Dove andate? A che ora tornate a casa? E quando torni? Abiti qui? C'è qui il tuo indirizzo? Perché? Chi torna domani?*

7. **Negaciju**: *Io non mangio frutta. Tu non lo vedi domani.*

8. **Zapovedni način** za sva lica: *Fa' presto! Non tornare tardi! Non andate via senza di me. Prego Signora, entri! Mi dia un etto di prosciutto e tre tosette, per favore! Imperativ sa nenaglašenim ličnim zamenicama: Guardalo! Portami il libro!*

9. **Modalne glagole**: *dovere, potere, volere i sapere*, sa modalnom vrednošću, u svim vremenima. *Devi partire subito. Sai nuotare?* Upotreba pomoćnih glagola sa modalnim glagolima u složenim vremenima: *Ho dovuto comprare l'aspirina. Sono dovuto andare a letto tardi.* Slaganje nenaglašenih zamenica sa participom: *Hai il nuovo quadreno? Ho dovuto comprarlo per le ore di matematica.*

10. Glagolska vremena:

- Presente Indicativo frekventnih glagola, računajući i povratne;

- Congiuntivo Presente frekventnih glagola, vezana za medijaciju: *Penso che Maria non capisca bene. Penso che non possa venire alle sei.*
- Passato prossimo i Imperfetto- građenje i kontrastiranje upotrebe: *Dormivo quando è tornato Marco. L'ho conosciuto al mare, tanti anni fa, quando avevo appena cinque anni!*
- Futuro: *Ragazzi, domani andremo tutti insieme a teatro. Giulia tornerà fra quattro mesi.*
- Imperfekta (Imperfetto): *C'era una volta un re e viveva in un castello.*
- Pluskvamperfekta (Trapassato prossimo): *Sono arrivato alla stazione quando il treno era già partito.*
- Present konjunktiva (Congiuntivo presente): *Penso che Maria debba studiare di più.*
- Prosti perfekt (Passato Remoto) tvorba i osnovna upotreba, **samo receptivno**: *Marco entrò e vide il computer acceso. Ma nella stanza non c'era nessuno.*
- Kondicional prezenta (Condizionale Presente): *Vorrei un chilo di mele, per favore! Potresti prestarmi il tuo libro di italiano?*
- Gerundio presente. Građenje i upotreba u vremenskim i načinskim rečenicama *Ho incontrato Marco tornando a casa. Maria andava a scuola mangiando il gelato.*
- Frazeološki izrazi sa glagolima (*fumare come un turco, ridere come un matto, bere come una spugna...*).
- Hipotetički period: realna pogodbeno rečenica *Se fa bel tempo vado in gita. Se farà bel tempo andrò in gita* Irealna hipotetička rečenica sa imperfektom: *Se faceva bel tempo andavo al mare.*

Irealna pogodbeno rečenica, sa imperfektom u protazi i apodozi: *Se faceva bel tempo, andavo in gita.*

11. **Predloge i sažete članove**: *Vivo a Kragujevac, in Serbia; in luglio andiamo in vacanza a Belgrado; ieri siamo andati allo Zoo; ritorni dalla scuola a quest'ora? E' in macchina, arriva a casa fra poco. Non faremo tardi al cinema, lo spettacolo inizia alle otto, ci aspetteranno a casa di Marco, ci andiamo tutti a piedi.*

12. **Priloge za vreme, mesto, način, količinu**: *prima, dopo, oggi, domani, sempre, qui, lì, là, davanti, dietro, bene, male, poco, molto, tanto, troppo, più, meno.* Položaj priloga u odnosu na glagol. Položaj priloga *mai, sempre, ancora, già uz passato prossimo.*

Građenje priloga od prideva pomoću sufiksa *mente* .

13. **Rečce**: Priloške vrednosti rečca *ci* i *ne*: *Ci vado subito. Lui ci crede. Ci scherziamo tutti. Ne parlo spesso. Non ne penso nulla. Ne sono tornata ieru.*

14. **Veznike** *e, o, ma, se.*

Složena rečenica: upotreba veznika koji uvode zavisnu rečenicu (vremensku, uzročnu, relativnu, hipotetički period).

Nemački jezik

1. Imenica, zamena, član, pridevi

Upotreba imenica sa svim kategorijama roda, broja, padeža. Upotreba osnovnih sufiksa za izvođenje imenica i njihovo genusno određenje: *die Freundschaft, die Meinung, die Müdigkeit; der Schlaf, der Lehrer; das Gerede, das Gebirge.* Upotreba frekventnijih izvedenih i složenih imenica (receptivno i produktivno).

Upotreba neodređenog, određenog, nultog, negacionog, upitnog, prisvojnog i pokaznog člana: *Ich habe ein Buch. Schau mal, das Buch da! Er trinkt gern Tee. Er trinkt keinen Tee. Welches Buch liest du? Gib mir*

dein Buch. Gibt mir dieses Buch. Upotreba neodređenih determinativa (*manch-, viel-, einig-, all-*). Upotreba kontrahovanog člana: *im Buch, am Strand, ans Meer.*

Upotreba ličnih zamenica u nominativu, akuzativu i dativu. Upotreba neodređenih zamenica *man, jemand, etwas.*

Upotreba prideva u atributskoj funkciji (receptivno i produktivno). Upotreba komparativa i superlativa (uključujući i komparativske fraze: *Dein Haus ist billiger als meine Wohnung.*).

2. Glagoli i glagolska vremena, stanja i načina

Upotreba glagola u prezentu, preteritu, perfektu i futuru.

Upotreba glagola u konjunktivu II za izražavanje želje i ljubazne molbe. Upotreba imperativa.

Upotreba glagola u pasivu (receptivno).

Upotreba modalnih i osnovnih modalitetnih glagola: *Ich habe zu packen. Ich hoffe, dich wiederzusehen.*

Upotreba refleksivnih i recipročnih glagola: *Ich lege mich ins Bett. Wir küssen uns.*

3. Predlozi, prilozi, partikule

Upotreba predloga koji regiraju genitiv, dativ i akuzativ. Upotreba predloga koji regiraju po dva padeža - dativ i akuzativ (*Wechselpräpositionen*).

Upotreba temporalnih, lokalnih i modalnih priloga.

Upotreba osnovnih partikula (receptivno): *Was machst du denn da? Kommst du einfach mal vorbei? Das kann ich aber nicht.*

4. Fraza i rečenica

Upotreba genitivske posesivne fraze: *das Haus meiner Eltern.*

Upotreba osnovnih glagola, imenica, prideva sa predložnom dopunom: *Interesse für Sport, interessiert daran, sich interessieren für.*

Glagolski kompleks: upotreba rečeničnog okvira i razokvirenje u komunikativne svrhe (receptivno).

Upotreba osnovnih bezličnih glagola (*Es regnet. Es blitzt.*), jednovalentnih (*Ich schlafe. Ich laufe.*), dvovalentnih (*Ich lese ein Buch. Ich schreibe einen Brief.*) i najfrekventnijih trovalentnih glagola - glagola saopštavanja i davanja (*Ich gebe meiner Mutter ein Geschenk.*). Upotreba glagola sa većim brojem dopuna različitog oblika (imeničke i zameničke fraze) i njihov redosled u rečenici: *Ich gebe meiner Mutter ein Geschenk. Ich gebe ihr ein Geschenk. Ich gebe es meiner Mutter. Ich gebe es ihr.*

Ruski jezik

Učenici treba da razumeju i koriste:

1) Izgovor i beleženje akcentovanih i redukovanih samoglasnika o i a. Izgovor i beleženje suglasničkih grupa - asimilacija suglasnika po zvučnosti. Pojam fonetske reči.

Osnovni tipovi intonacionih konstrukcija u okviru složene rečenice.

2) Slaganje subjekta (imenica, zamenica) i imenskog predikata: *Я уверена (уверен) в том, что... Я согласна (согласен). Это новое пальто.*

3) Osnovni pojmovi o značenju i upotrebi glagolskog vida i sistema glagolskih vremena: *Анна (Вера) читает... вчера читала Вера (вчера читал Дима)... завтра будет читать Мила (Толя)... я прочитала (прочитал)... мы (вы, они) прочитали... я читаю... ты читаешь.*

4) Upotreba sadašnjeg i prošlog vremena glagola *хотеть, бежать, бегать, ехать, ездить, идти, ходить, лететь, летать, плыть, плавать.*

5) Iskazivanje zapovesti: *Читай (читайте) вслух! Давайте повторим! Сядьте! Смотри, не опоздай! По газонам не ходить!*

6) Iskazivanje negacije: *Ученик пишет не карандашом, а ручкой. Нет, она не придёт. Никого (ничего) не вижу. Ни о ком (чём) не думаю.*

7) Iskazivanje načina vršenja radnje: *хорошо учиться, писать по-русски...; рассказать своими словами, написать без ошибок.*

8) Iskazivanje vremenskih odnosa: *сейчас, теперь, всегда, никогда; в среду, в сентябре, в 2008 году.*

9) Iskazivanje mesta i pravca: *сидеть дома, идти домой; в чем, во что; за чем, за что; быть у врача, прийти от врача; идти по городу (по улице).*

10) Upotreba glagola kretanja *идти, ходить* u prenesenim značenjima: *снег идет; часы идут; костюм тебе идет; идет!*

Francuski jezik

Učenici treba da razumeju i koriste⁴:

1. Sredstva za naglašavanje rečeničnih delova - poziciono naglašavanje: *Alors, cette chanson, elle vous plaît? Elles, on ne veut plus les voir!*

2. Sredstva koja ukazuju na lice - lične zamenice uz negativni imperativ: *Ne me regarde pas! Ne lui ouvre pas! Ne te fâche pas!*

3. Aktualizatore imenice:

a) Oblici *mon, ton, son* ispred imenica ženskog roda koje počinju samoglasnikom ili nemim h: *Mon école, ton amie, son héroïne;*

b) oblik *cet* ispred imenica muškog roda koje počinju samoglasnikom ili nemim h: *cet ami, cet homme.*

4. Sredstva za iskazivanje vremenskih i prostornih odnosa:

- *pendant, de ... à, depuis, il y a...;*

- *près de ..., loin de..., au milieu de... au sommet de..., le long de..., au bord de... .*

5. Glagolske oblike, načine, vremena i stanja:

- gerundiv: *Je lis mon journal en mangeant; il a réussi en travaillant jour et nuit;*

- futur drugi indikativa: *Tu sortiras quand tu auras fini tes devoirs;*

- receptivno (radi razumevanja književnog jezika): oblike prostog perfekta indikativa pravilnih glagola i frekventnih nepravilnih glagola;

- slaganje vremena u indikativu, uključujući i oblike kondicionala za iskazivanje budućnosti u prošlosti;

- imperativ (receptivno): *Sachez reconnaître les vrais amis!*

- pasiv: *Ce pauvre chien a été trouvé au bord de l'autoroute; il sera adopté par une famille qui aime les animaux.*

6. Modalitete rečenica:

- indirektni govor (zapovedne rečenice): *Claire te demande de la rappeler; La dame vous demande / prie de fermer la porte.*

7. Sredstva za iskazivanje argumenata i logičkih odnosa:

- *comme*: *Comme j'étais en retard, j'ai pris un taxi;*

- *parce que i puisque*: *Je voulais venir avec toi parce que tu me semblais triste; mais puisque tu ne veux pas, je n'insiste pas;*

- *c'est pourquoi*: *Sa mère est tombée malade, c'est pourquoi elle n'a pas pu venir;*

- *pourtant*: *Ils étaient très fatigués: ils sont pourtant venus et ils ont dansé toute la nuit!*

- *à cause de / grâce à*: *Il s' est trompé à cause de moi, je suis désolé; Elle a réussi grâce au soutien de ses amis;*

- *pour*: *Je vous appelle pour réserver;*

- *pour que*: *Elle te le dit pour que tu fasses attention la prochaine fois;*

- *d'abord, ensuite, enfin*: *D'abord, je vous présenterai le plan de mon exposé; ensuite, je parlerai de quelques cas intéressants; enfin, je vous proposerai de discuter les questions suivantes...*

⁴ *Napomena: Date kategorije, uglavnom preuzete iz sementičkih gramatika koncipiranih za učenike francuskog kao stranog jezika, namenjene su autorima udžbenika i nastavnicima i nije potrebno da ih učenici znaju; savetuje se, stoga, što manja upotreba lingvističkih termina u nastavnim materijalima i u procesu nastave. Objašnjenja treba davati u što jednostavnijoj, po mogućnosti shematizovanoj formi.*

Španski jezik

1. Imenska grupa

Rod i broj imenica - sistematski prikaz morfoloških karakteristika; sistematizacija gradiva pređenog od 1. do 7. razreda.

Determinativi - sistemski prikaz morfoloških karakteristika; sistematizacija gradiva pređenog od 1. do 7. razreda.

Opisni pridevi - sistemski prikaz morfoloških i morfo-sintaksičkih karakteristika; sistematizacija gradiva pređenog od 1. do 7. razreda.

Zamenice - sistemski prikaz morfoloških karakteristika.

Brojevi - sistematizacija gradiva pređenog od 1. do 7. razreda.

Predlozi u imenskoj grupi - sistematizacija gradiva pređenog od 1. do 7. razreda

2. Glagolska grupa

Glagoli sistemski prikaz morfo-sintaksičkih karakteristika; sistematizacija gradiva pređenog od 1. do 7. razreda.

Glagolska vremena, indikativ: (futura, prezent, perfekat (*pretérito perfecto simple, imperfecto, pretérito perfecto compuesto*), pluskvamperfekat) pravilnih i do tada usvojenih nepravilnih glagola.

Prezent subjunktiva pravilnih glagola i do tada usvojenih nepravilnih glagola.

Prezent 3. lica subjunktiva u funkciji imperativa.

Osnovne glagolske perifraze: *ir a + infinitivo, tener que + infinitivo, deber + infinitivo, deber de + infinitivo, dejar de + infinitivo, estar + gerundio* u do tada obrađenim glagolskim vremenima.

Glagolska vremena: subjunktiv (prezent, perfekat (*pretérito perfecto simple, imperfecto, pretérito perfecto compuesto*), pluskvamperfekat): tvorba i osnovna upotreba, **samo receptivno**.

Prilozi i priloške konstrukcije - sistemski prikaz morfoloških karakteristika; sistematizacija gradiva pređenog od 1. do 7. razreda.

Predlozi u glagolskoj grupi - sistematizacija gradiva pređenog od 1. do 7. razreda.

3. Složena rečenica

Složena rečenica - sistematizacija tipova složenih rečenica i njihovih upotreba:

Jukstaponirane složene rečenice (*Estaba durmiendo, no escuché nada*) i

Koordinirane složene rečenice (*Pedro lee y Jorge escucha la música*).

Direktan i indirektan govor sa *que*;

Bezlične i lične konstrukcije sa infinitivom i subjunktivom (*es necesario que trabajes/es necesario trabajar/te recomiendo que trabajes*);

Subordinirane rečenice sa *que, cuando, como*, uz upotrebu subjunktiva (**samo receptivno**);

Kondicionalne rečenice: *si tengo dinero, viajaré a España; si tuviera dinero, viajaría a España; si hubiera tenido dinero, habría viajado a España* (**druga dva tipa samo receptivno**).

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Komunikativna nastava je kompletno usmerena na jezik kao sredstvo komunikacije. Primena ovog pristupa u nastavi stranih jezika zasniva se na nastojanjima da se dosledno sprovede i primenjuju sledeći stavovi:

- ciljni jezik upotrebljava se u učionici u dobro osmišljenim kontekstima od interesa za učenike, u prijatnoj i opuštenoj atmosferi; govor nastavnika prilagođen je uzrastu i znanjima učenika;
- nastavnik mora biti siguran da je shvaćeno značenje poruke uključujući njene kulturološke i vaspitne elemente kao i elemente koji vode što boljoj socijalizaciji učenika;
- bitno je značenje jezičke poruke;
- nastavnik i dalje učenicima skreće pažnju i upućuje ih na značaj gramatičke preciznosti iskaza;
- znanja učenika mere se jasno određenim **relativnim** kriterijumima tačnosti i zato uzor nije izvorni govornik;

- u cilju unapređivanja kvaliteta i kvantiteta jezičkog materijala, nastava stranog jezika zasniva se i na socijalnoj interakciji; rad u učionici i izvan nje sprovodi se putem grupnog ili individualnog rešavanja problema, potragom za informacijama iz različitih izvora (internet, dečiji časopisi, prospekti i audio materijal), kao i rešavanjem manje ili više složenih zadataka u realnim i virtuelnim uslovima sa jasno određenim kontekstom, postupkom i ciljem;
- nastavnik upućuje učenike u zakonitosti usmenog i pismenog koda i njihovog međusobnog odnosa.

Komunikativno-interaktivni pristup u nastavi stranih jezika uključuje i sledeće:

- usvajanje jezičkog sadržaja ciljanim i osmišljenim učestvovanjem u društvenom činu;
- poimanje nastavnog programa kao dinamične, zajednički pripremljene i prilagođene liste zadataka i aktivnosti;
- nastavnik je tu da omogući pristup i prihvatanje novih ideja;
- učenici se tretiraju kao odgovorni, kreativni, aktivni učesnici u društvenom činu;
- udžbenici postaju izvori aktivnosti i moraju biti praćeni upotrebom autentičnih materijala;
- učionica postaje prostor koji je moguće prilagođavati potrebama nastave iz dana u dan;
- rad na projektu kao zadatku koji ostvaruje korelaciju sa drugim predmetima i podstiče učenike na studiozni i istraživački rad;
- za uvođenje novog leksičkog materijala koriste se poznate gramatičke strukture i obrnuto;

Tehnike (aktivnosti)

Tokom časa se preporučuje dinamično smenjivanje tehnika / aktivnosti koje ne bi trebalo da traju duže od 15 minuta.

1. Slušanje i reagovanje na komande nastavnika ili sa trake (slušaj, piši, poveži, odredi ali i aktivnosti u vezi sa radom u učionici: crtaj, seci, boji, otvori/zatvori svesku, itd.).
2. Rad u parovima, malim i velikim grupama (mini-dijalozi, igra po ulogama, simulacije itd.).
3. Manualne aktivnosti (izrada panoa, prezentacija, zidnih novina, postera za učionicu ili roditelje i sl.)
4. Vežbe slušanja (prema uputstvima nastavnika ili sa trake povezati pojmove u vežbanki, dodati delove slike, dopuniti informacije, selektovati tačne i netačne iskaze, utvrditi hronologiju i sl.)
5. Igre primerene uzrastu
6. Pevanje u grupi
7. Klasiranje i upoređivanje (po količini, obliku, boji, godišnjim dobima, volim/ne volim, komparacije...)
8. Rešavanje "tekućih problema" u razredu, tj. dogovori i mini-projekti
9. Crtanje po diktatu, izrada slikovnog rečnika
10. Prevođenje iskaza u gest i gesta u iskaz
11. Povezivanje zvučnog materijala sa ilustracijom i tekstom, povezivanje naslova sa tekstom ili pak imenovanje naslova

12. Zajedničko pravljenje ilustrovanih i pisanih materijala (izveštaj/dnevnik sa putovanja, reklamni plakat, program priredbe ili neke druge manifestacije)

13. Razumevanje pisanog jezika:

- uočavanje distinktivnih obeležja koja ukazuju na gramatičke specifičnosti (rod, broj, glagolsko vreme, lice...)

a. prepoznavanje veze između grupa slova i glasova

b. odgovaranje na jednostavna pitanja u vezi sa tekstem, tačno/netačno, višestruki izbor

c. izvršavanje pročitanih uputstava i naredbi

14. Uvođenje dečije književnosti i transponovanje u druge medije: igru, pesmu, dramski izraz, likovni izraz.

15. Pismeno izražavanje:

- povezivanje glasova i grupe slova,

- zamenjivanje reči crtežom ili slikom,

- pronalaženje nedostajuće reči (upotpunjavanje niza, pronalaženje "uljeza", osmosmerke, ukrštene reči, i slično),

- povezivanje kraćeg teksta i rečenica sa slikama/ilustracijama,

- popunjavanje formulara (prijava za kurs, pretplatu na dečiji časopis ili sl, nalepnice za kofer),

- pisanje čestitki i razglednica,

- pisanje kraćih tekstova.

Elementi koji se ocenjuju ne bi trebalo da se razlikuju od uobičajenih aktivnosti na času. Isto tako, ocenjivanje treba shvatiti kao sastavni deo procesa nastave i učenja, a ne kao izolovanu aktivnost koja podiže nivo stresa kod učenika. Ocenjivanjem i evaluacijom treba da se obezbedi napredovanje učenika u skladu sa operativnim zadacima i kvalitet i efikasnost nastave. Ocenjivanje se sprovodi tako da težište bude na proveru postignuća i savladanosti radi jačanja motivacije, a ne na učinjenim greškama. Elementi za proveru i ocenjivanje su sledeći:

- razumevanje govora,

- razumevanje kraćeg pisanog teksta,

- usmeno izražavanje,

- pismeno izražavanje,

- usvojenost leksičkih i sintaksičkih sadržaja,

- usvojenost gramatičkih struktura,

- pravopis,

- zalaganje učenika na času,

- izrada domaćih zadataka i projekata (pojedinačnih, u paru i grupi).

Načini provere i utvrđivanja usvojenog znanja moraju biti poznati učenicima, odnosno u skladu sa tehnikama, tipologijom vežbi i vrstama aktivnosti koje se primenjuju na redovnim časovima.

Predviđena su dva pismena zadatka, po jedan u svakom polugodištu.

Gramatički sadržaji u osmom razredu

U prethodnim razredima osnovne škole učenici su *usvajali* strani jezik. Učenje je na tom uzrastu bilo pretežno intuitivno: odgovarajućim nastavnim aktivnostima učenici su dovođeni u situaciju da slušaju strani jezik u okviru određenih, njima bliskih i razumljivih situacija, a zatim da naučene iskaze kombinuju da bi se usmeno i pismeno izrazili u sličnim kontekstima.

U petom razredu učenici su počeli da uočavaju prva jezička pravila koja su im olakšavala početno opismenjavanje na stranom jeziku.

Od petog razreda, paralelno sa *usvajanjem*, počinje i *učenje* stranog jezika; reč je o svesnom procesu koji posmatranjem relevantnih jezičkih (i nejezičkih) fenomena i razmišljanjem o njima omogućuje uočavanje određenih zakonitosti i njihovu konceptualizaciju.

Gramatički sadržaji predviđeni u prethodnim razredima dati su, dakle, sa dvostrukim ciljem: da bi učenici mogli da unaprede svoju komunikativnu kompetenciju, ali i da bi stekli osnovna znanja o jeziku kao složenom sistemu.

Savladavanje gramatičkih sadržaja, stoga, nije samo sebi cilj, te se autorima udžbenika i nastavnicima predlaže da:

1. ohrabruju učenike da posmatranjem sami pokušavaju da otkriju gramatička pravila;
2. otkrivena gramatička pravila prikažu na shematizovan način;
3. u primerima i vežbanjima koriste što je moguće više poznatu leksiku;
4. primere i vežbanja kontekstualizuju;
5. dodatna objašnjenja - samo najneophodnija - zasnuju na analizi najčešćih gramatičkih grešaka svojih učenika;
6. ukazuju učenicima na nerazumevanje ili nesporazum kao moguće posledice gramatičke nepreciznosti / netačnosti.

Budući da se na ovom uzrastu gramatička znanja proširuju (sposobnost učenika da razumeju strani jezik i da se izraze njime umnogome prevazilazi njihova eksplicitna gramatička znanja), njihovo vrednovanje trebalo bi predvideti, pre svega, u okviru formativne evaluacije, to jest davanjem kratkih usmenih / pisмениh vežbi kojima se proverava sposobnost učenika da primene određeno otkriveno gramatičko pravilo; ispravak je za učenike prilika da ga bolje razumeju i zapamte. U sumativnoj evaluaciji (na kraju polugodišta i školske godine), to jest u pisмениm zadacima i prilikom provere sposobnosti usmenog izražavanja, ne bi trebalo davati gramatička vežbanja, već bi gramatičku tačnost nastavnik trebalo da vrednuje kao jedan od više elemenata kojim se ocenjuju različite receptivne i produktivne jezičke veštine. Elementi i skala vrednovanja, usaglašeni na nivou škole, potrebno je da budu dostupni, poznati i jasni učenicima.

LIKOVNA KULTURA

(1 čas nedeljno, 34 časa godišnje)

Cilj i zadaci

Cilj nastave likovne kulture jeste da se osigura da svi učenici steknu bazičnu jezičku i umetničku pismenost i da napreduju ka realizaciji odgovarajućih Standarda obrazovnih postignuća, da se osposobe da rešavaju

probleme i zadatke u novim i nepoznatim situacijama, da izraze i obrazlože svoje mišljenje i diskutuju sa drugima, razviju motivisanost za učenje i zainteresovanost za predmetne sadržaje, kao i da podstiče i razvija učeničko stvaralačko mišljenje i delovanje u skladu sa demokratskim opredeljenjem društva i karakterom ovog nastavnog predmeta.

Zadaci:

- stvaranje raznovrsnih mogućnosti da kroz različite sadržaje i oblike rada tokom nastave likovne kulture svrha, ciljevi i zadaci obrazovanja, kao i ciljevi nastave predmeta likovna kultura budu u punoj meri realizovani.
- razvijanje sposobnosti učenika za opažanje kvaliteta svih likovnih elemenata;
- stvaranje uslova da učenici na časovima u procesu realizacije sadržaja koriste različite tehnike i sredstva i da upoznaju njihova vizuelna i likovna svojstva;
- razvijanje sposobnosti učenika za vizuelno pamćenje i povezivanje opaženih informacija kao osnove za uvođenje u vizuelno mišljenje;
- razvijanje smisla za estetske likovne i vizuelne vrednosti, koje se stiču u nastavi, a primenjuju u radu i životu;
- razvijanje motoričkih sposobnosti učenika i navike za lepo pisanje;
- podsticanje interesovanja stvaranje i negovanje potrebe kod učenika za posećivanjem muzeja, izložbi, kao i za čuvanje kulturnih dobara i estetskog izgleda sredine u kojoj učenici žive i rade;
- stvaranje uslova da se upoznavanjem likovnih umetnosti bolje razumeju prirodne zakonitosti i društvene pojave;
- omogućavanje razumevanja i pozitivnog emocionalnog stava prema vrednostima izraženim i u delima različitih područja vizuelnih umetnosti;
- razvijanje sposobnosti za prepoznavanje osnovnih svojstava tradicionalne, moderne i savremene umetnosti.

Operativni zadaci

Učenici treba da se:

- osposobe da opažaju i predstavljaju: slobodne kompozicije, vizuelne metaforike, kontrasta, jedinstva i dominante u prostoru, fantastike;
- formiraju navike za viši nivo kulture rada, kvalitet proizvoda, kulturu života i slobodnog vremena;
- likovno-vizuelno opismene, razviju kreativne sposobnosti, pripremaju za efikasno i savremeno uključivanje u rad odnosno za različita zanimanja.

Struktura:

1. Sadržaji programa
2. Kreativnost
3. Medijumi

SADRŽAJI PROGRAMA

1.1. SLOBODNO KOMPONOVANJE (3+2)

1.1.1. **Akciono slikanje** (1)

2.1.1. Neposredno prenošenje dinamičnog toka misli u određenom vremenskom intervalu

3.1.1. Slikanje, odgovarajuća sredstva i materijali

1.1.2. **Ritmičko-harmonijska kompozicija čistog odnosa boje i forme** (1)

2.1.2. Percepcija - apercepcija

3.1.2. Crtanje, slikanje, vajanje, odgovarajuća sredstva i materijali

1.1.3. **Sistem nizanja skupova tačaka, linija, boja, oblika volumena prema određenoj shemi** (1)

2.1.3. Kombinatorika unapred datog skupa geometrijskih bojenih površina, plastičnih elemenata ili lineatura

3.1.3. Crtanje, slikanje, vajanje, odgovarajuća sredstva i materijali

1.1.4. **Slobodno komponovanje - vežbanje** (2)

1.2. VIZUELNA METAFORIKA I SPORAZUMEVANJE (5+2)

1.2.1. **Amblem, simbol, znak, personifikacija, alegorije, heraldika, boja, oblik kao simbol, piktogrami...** (5)

2.2.1. Percepcija i apercepcija

3.2.1. Crtanje, slikanje, vajanje, odgovarajuća sredstva i materijali

1.2.2. **Vizuelna metaforika - vežbanje** (2)

1.3. KONTRAST, JEDINSTVO I DOMINANTA U PROSTORU (10+6)

1.3.1. **Kontrast kao sredstvo likovnog izraza** (1)

2.3.1. Opažanje i predstavljanje

3.3.1. Crtanje, slikanje, vajanje, odgovarajuća sredstva i materijali

1.3.2. **Jedinstvo kao osnovna vrednost kompozicije** (1)

2.3.2. Opažanje i predstavljanje

3.3.2. Crtanje, slikanje, vajanje, odgovarajuća sredstva i materijali

1.3.3. **Statično i dinamično jedinstvo** (1)

2.3.3. Opažanje i predstavljanje

3.3.3. Crtanje, slikanje, vajanje

4.3.3. Odgovarajuća sredstva i materijali

1.3.4. **Jedinstvo i ravnoteža** (1)

2.3.4. Opažanje i predstavljanje

3.3.4. Crtanje, slikanje, vajanje, odgovarajuća sredstva i materijali

1.3.5. **Jedinstvo izraza (2)**

2.3.5. Opažanje i predstavljanje

3.3.5. Crtanje, slikanje, vajanje, odgovarajuća sredstva i materijali

1.3.6. **Srodnost likovnih vrednosti (2)**

2.3.6. Opažanje i predstavljanje

3.3.6. Crtanje, slikanje, vajanje, odgovarajuća sredstva i materijali

1.3.7. **Dominanta kao uslov za povezivanje raznorodnih elemenata (2)**

2.3.7. Opažanje i predstavljanje

3.3.7. Crtanje, slikanje, vajanje, odgovarajuća sredstva i materijali

1.3.8. **Kontrast, jedinstvo i dominanta u prostoru - vežbanje (6)**

1.4. SLOBODNO KOMPONOVANJE I FANTASTIKA (4+2)

1.4.1. **Realni oblici u nerealnim odnosima (4)**

2.4.1. Apercepcija (zamišljanja, podsticanje imaginacije)

3.4.1. Crtanje, slikanje, vajanje, odgovarajuća sredstva i materijali

1.4.2. **Slobodno komponovanje i fantastika (2)**

ORIJENTACIONI IZBORI LIKOVNIH DELA I SPOMENIKA KULTURE

I CELINA: SLOBODNO KOMPONOVANJE

- Kolonijalni enterijer, 1976, Valerio Adami (1935)
- Veliki panoramički vibrirajući zid, 1966, Jesus Rafael Soto (1923)
- Odri I 1965. Kenet Snelson (1927)
- Figure na morskoj obali, 1952, Nikolac de Stal (1914-1955)
- Draži otoka, 1965, Kornel (1922)
- Sve u jednom Lyucra-priboru, 1965, Džim Dajn (1935)
- Je li to Če Ge Vara, 1969, Džo Tilson (1928)

II CELINA: VIZUELNA METAFORIKA I SPORAZUMEVANJE

- Jarac i drvo iz Ura, oko 2600. godine pre nove ere
- Boginja zmija, kritska umetnost

- Dobri pastir, IV vek
- Kralj Milutin, Kraljeva crkva u Studenici, XIV vek
- Mimohod maski koje predstavljaju stilizovane životinje
- Ilustracija, Toni Randal
- Igrač sa maskom iz oblasti Man, Obala Slonovače
- Reklama za računare
- Reklama za boju za kosu
- Video-slika

III CELINA: KONTRAST, JEDINSTVO, DOMINANTA

- Portret majke, 1631, Rembrant van Rijn (1606-1669)
- Šartr, unutrašnjost katedrale
- Oluja, 1505, Đorđone (1478-1510)
- Sloboda na barikadama, Ežen Delakroa (1798-1863)
- Četiri jablana, 1891, Klod Mone (1840-1926)
- Kupačica, Pol Sezan (1838-1906)
- Put sa čempresima i zvezdama, Vinsent van Gog (1853-1890)
- Park kraj Lucerna, 1938, Paul Kle (1878-1940)
- Tri igračice, 1925, Pablo Pikaso (1881-1973)
- Gospođica Pogani, Konstantin Brankusi (1876-1957)
- Mojsije, 1913-15, Mikelandelo Buonaroti (1475-1564)
- Odmor, 1954, Zora Petrović (1894-1962)
- Atelje, 1960, Nedeljko Gvozdenović (1902)
- Spomen-područje Dudik, Bogdan Bogdanović (1922)
- Sopoćani, XIII vek
- Mileševa, 1228. godina
- Severni portal Šibenske katedrale, detalj
- Sveta Sofija u Carigradu, 523-537. godine
- Morača, 1252. godine
- Serigrafija I, 1966, Miroslav Šutej (1936)

- Krst sa Agilulfove krune, 615. godina
- Portret Karla Velikog, oko 1350. godine
- Katedrala u Pizi, XI-XIII vek
- Trenutak vremena, 1966, Stefan Manevski (1934)
- Vazdušni metro, 1955, Viera da Silva (1908)
- Bogorodičina kapela u Ronšanu, 1955, Le Korbizije (1887-1965)
- Minifestanti, 1957, Drago Tršar (1927)
- Podgarić, Dušan Džamonja (1928)

IV CELINA: SLOBODNO KOMPONOVANJE I FANTASTIKA

- Osetljiva žica, 1955, Rene Magrit (1898-1967)
- Predskazanje građanskog rata; konstrukcija s kuvanim pasuljom, 1936, Salvador Dali (1904)
- Torzo s krilom, 1932, Milena Pavlović Barili (1909-1945)
- Građanski rat, 1967, Miodrag Dado Đurić (1923)
- Crkva Daščara u Urnesu, IX-X veka

[Sledeći](#)

[Prethodni](#)

DODATNI RAD

Za dodatni rad od V do VIII razreda opredeljuju se daroviti učenici čija su posebna interesovanja iz oblasti nastave predmeta likovna kultura, odnosno koja žele da svoja znanja iz ove oblasti umetnosti prošire i prodube. Usvajanjem sadržaja dodatnog rada, kod učenika se naročito podstiče razvijanje stvaralačkog mišljenja i estetskog ukusa. Za ovaj oblik nastavnog rada opredeljuju se učenici čija se darovitost izrazitije ispoljava već u I, II i III razredu. Takve učenike prate i podstiču nastavnici razredne nastave, kao i pedagoško-psihološka služba škole sve do V razreda, kada se prvi put organizuje dodatni rad. Važno je da se dodatni rad izvodi tokom cele godine, odnosno sve dok traje realizacija utvrđenog programa. Iako se povremeno, iz objektivnih razloga, ova nastava ne organizuje u kontinuitetu, važno je da se rad sa darovitom decom ne prekida. U tom slučaju, neophodno je podsticati učenike na samostalni rad u drugim formama (pojačanom individualizacijom rada u redovnoj nastavi, davanjem posebnih zadataka i angažovanjem u slobodnim aktivnostima).

Dodatni rad je zasnovan na interesovanjima učenika za nova saznanja, proširivanje i produbljivanje umenja i veština. Neposrednije aktivira učenike i osposobljava ih za samoobrazovanje, razvija njihovu maštu, podstiče stvaralački rad i kreativnost i upućuje ih na samostalnost u traganju različitih izvora saznanja. Pod rukovodstvom nastavnika, učenici u dodatnom radu samostalno biraju odgovarajuće medijume, sredstva za rad i neposrednije izlažu svoj kritičan stav prema vrednostima. Angažovane učenike stoga valja posebno stimulisati (pohvale, nagrade, stipendije za dalje školovanje) i postepeno uvoditi u oblasti profesionalne orijentacije ka širokom polju likovnih delatnosti.

Programom rada obuhvaćeni su segmenti orijentacionih sadržaja programa (zavisno od mogućih interesovanja). Nastavnik u saradnji sa učenicom (eventualno roditeljima i školskim pedagogom-psihologom) sastavlja program dodatnog rada. U realizaciji programa nastavnik vodi razgovor, pronalazi i primenjuje najpogodnije oblike i metode rada, pre svega one koje motivišu učenike. Učenici se samostalno

opredeljuju za rad, ali neophodno je proceniti motive koji su uticali na njihovu odluku. Nastavnik prati konkurse, smotre, takmičenja, izložbe i druga javna predstavljanja, te obaveštava i motiviše učenike u pravcu određene likovne aktivnosti i afirmiše dečje stvaralaštvo. Podržava ih u radu insistirajući na formiranju zbirke radova (mape) i, u saradnji sa roditeljima, u vreme nastave vodi dnevnik i prati razvoj deteta. Očuvanjem težnje darovitih učenika ka kreativnom izražavanju, zajedno sa ovladavanjem materijalom (razvoj tehničke spretnosti i senzibiliteta), doprinosi se njihovom daljem likovnom obrazovanju i podsticanju njihove individualnosti.

U tom cilju, sledeće oblasti će se realizovati u dodatnoj nastavi:

Crtanje: autonomnost linije kao samostalnog izražajnog sredstva u crtežu.

Slikanje: tehnika, akvarel; doslednost.

Grafika: visoka, duboka i ravna štampa, grafika u boji; primenjena grafika.

Teorija forme: osnovni likovni elementi; linija, boja, pravac, veličina, oblik struktura, valer; kompozicija.

UMETNIČKO NASLEĐE

Idejne osnove evropske umetnosti XX veka. Ekspresionizam, Kubizam, Futurizam, Nadrealizam. Pojava apstraktne umetnosti. Ruska umetnost početkom XX veka. Škola industrijskog dizajna - Bauhaus. Moderna umetnost - društveni i umetnički okviri epohe u Srbiji. Umetnost između dva rata. Posleratna umetnost u Srbiji. Savremena umetnost.

FILM

Teorija filma

Specijalnost filmskog jezika i načina filmskog izražavanja; način snimanja - kadar, gro-plan, uglovi snimanja, kretanje kamere; montaža; tehnički problemi filma; tehnologija razvijanja filma; idejna strana filma; kratka istorija filma; praktični zadaci - lakši zadaci u realizaciji.

Praktičan rad

Animiranje kolaž-tehnikom, animiranje pomoću crteža, izrada kraćih dokumentarnih filmova.

ARHITEKTURA

Teorija, potreba za oblikovanjem prostora; namena zgrada, materijali i tehnike gradnje, najosnovniji oblici u arhitekturi - stilovi u arhitekturi; savremena arhitektura i urbanizam u realizaciji arhitektonskih ideja, tehničko crtanje - perspektiva (upoznavanje).

OBLIKOVANJE I ZAŠTITA SREDINE

Čovek radom menja prirodu radi zadovoljavanja svojih potreba. Korišćenje energije i oblikovanje materijala dovodi do otpadaka gasovite, tečne i čvrste prirode koje zagađuju čovekovu sredinu. Ergonomija, kao nauka o prilagođavanju čoveka koji radi i njegovog rada, ima za cilj, putem projektovanja, inženjeringa i tehnologije, uzajamno prilagođavanje čoveka i njegovog rada. Razumevanje zakonitosti u ekologiji, u pogledu biološke ravnoteže permanentan je cilj obrazovanja dece. U skladu sa ovim poimanjem, tj. razumevanjem prirode, jasno se izdvaja jedan od značajnih ciljeva likovne kulture koji se odnosi na osposobljavanje učenika za stvaralačko prenošenje vizuelno-likovnih iskustava u prirodno-društvena naučna područja i samim tim na razvijanje interesovanja za zaštitu prirode i smisao za unapređivanje kulture življenja.

VAJANJE

Teorijske poruke

Volumen i prostor su opšta orijentacija u vajarstvom, odnosno funkcija plastike u arhitekturi, eksterijeru i enterijeru.

Sadržaji i ideje u vajarstvom su nezamenljiv didaktički materijal kao primer rešenja likovnog problema koga je moguće realizovati u različitim varijantama.

Meki materijal - glina, gips, priprema i izrada konstrukcija i modelovanje pune plastike glinom ili gipsanom kašom.

Nanošenje gline ili gipsa.

Gipsana kaša sa usporenim vezivanjem.

Finalna obrada i sušenje radova.

Izrada jednostavnih alata za rad.

Opremanje i čuvanje izvajanih radova.

Pečenje glinenih predmeta.

Korišćenje primerenih tvrdih materijala koji se obrađuju postupkom oduzimanja.

Drvo i vajarstvom od drveta, puna plastika u drvetu, reljef, upotreba raznovrsnih dleta, noževa, struga i alata za glačanje.

Izbor drveta i njegova obrada.

Kuvanje drveta, sečenje, struganje, glačanje, lakiranje i patiniranje.

Opremanje i konzerviranje vajarstvom radova.

Vajanje u metalu, kovačka obrada metala, vajanje metala, obrada metalnih listića i lima.

Sečenje metala, spajanje (zakivanjem, lepljenjem i varenjem), bušenje, izvlačenje i poliranje.

Zaštita od korozije i patiniranje. Opremanje vajarstvom radova.

Vajanje u vezanom gipsu, tvrdj glini ili odgovarajućem kamenu.

Izrada svih oblika plastike koje dozvoljava krta materijal (glina, gips, kamen).

Korišćenje dleta, sekača, noža i čekića, brušenje, glačanje i patiniranje. Oprema i čuvanje vajarstvom radova.

PLASTIČNE MASE

Odlivci (gips, plastika, metal) i umnožavanje vajarstvom radova. Priprema kalupa, pravljenje mase za odlivke i skidanje kalupa.

Oblikovanje u pešćanom kalupu i oblikovanje u kalupu za plastiku. Finalna obrada odlivaka, patiniranje i opremanje odlivaka.

KERAMIKA

Uvod u keramiku, svojstva keramičke gline. Istorija keramike, keramički proizvodi, tehnologija keramike.

Sticanje prvog iskustva u radu sa glinom.

Mešanje, gnječenje, dodavanje i oduzimanje mase gline.

Plastične forme.

Ispupčenje i udubljenje forme, puni i prazni prostor u raznim funkcijama (cigla sa šupljinama i slično).

Elementarno upoznavanje reljefa i razlika između reljefa i pune plastike u prostoru.

Obrada površina, upoznavanje crta i utiskivanjem drugih oblika ili reljefnim dodacima.

Izrada dekorativnih i funkcionalnih predmeta.

Proces sušenja i kontrola sušenja, slaganje - punjenje peći predmetima, nadgledanje pečenja, hlađenje i pražnjenje peći.

Slikanje pečenih predmeta. Pečenje i kontrolisanje pečenja i slikanje glaziranih predmeta.

Oslikavanje keramičkih pločica emajlom i glazurom.

Izrada kalupa i livenje keramičkih predmeta (broševi, medaljoni, pepeljare i vaze za ikebanu).

PRIMENJENA GRAFIKA

Osnovi primenjene grafike.

Korišćenje reproduktivne grafike u industriji.

Grafika u jednoj boji - nacrt za etiketu.

Grafika u dve boje - nacrt za plakat.

Grafika u više boja - nacrt za naslovnu stranu knjige (skica u kolažu).

Grafika i grafički slog (korišćenje grafike letraset-slova).

Grafika - skica za poštansku marku.

Grafika i ambalaža (kutije - nacrt i finalni rad).

Plakat - izvođenje visokom štampom. Plakat - nacrt - skica kolažom.

TAPISERIJA

Istorija tapiserije: tapiserija u srednjem veku.

Tapiserija u 18. i 19. veku.

Savremena tapiserija.

Izražajna sredstva tapiserije.

Tehnika tapiserija.

Materijali za tkanje; način tkanja.

Boje (biljne i mineralne) i načini bojenja.

Praktični rad. Izrada nekoliko manjih tapiserija u raznim tehnikama.

SLOBODNE AKTIVNOSTI

Crtanje, slikanje, vajanje, primenjena grafika; scenografija; kostim; keramika; tapiserija; zidno slikarstvo; vizuelne komunikacije; pantomima; istorija umetnosti i teorijsko izučavanje kulturnog nasleđa; praćenje savremenog likovnog života (izložbe i druge likovne manifestacije).

Formiranje i čuvanje zbirki (individualnih ili zajedničkih kolekcija): crteža, slika, grafika, figura (originala ili reprodukcija), vrednih stvari (delovi nošnje, stare pegle, stari satovi itd), interesantnih oblika iz prirode (korenje, kamen itd), umetničkih fotografija (crno-belih i u boji).

U toku školske godine članovi likovne sekcije učestvuju u estetskom uređivanju škole i njene okoline, kao i u pripremanju i opremi izložbi i raznih drugih manifestacija u organizaciji obrazovno-vaspitnog rada u okviru kulturne i javne delatnosti škole i šire. Uloga nastavnika je veoma značajna u podsticanju, okupljanju i angažovanju učenika.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Nastavni program likovne kulture za osmi razred podrazumeva postojanje određenog fonda znanja koji su učenici sticali od prvog razreda i pretpostavlja da se njegovo puno ostvarenje postiže u korelaciji sa drugim nastavnim predmetima (*srpski jezik, muzička kultura, biologija, hemija, istorija, fizika, matematika*) i različitim vannastavnim aktivnostima. Imajući u vidu da je u pitanju završni razred osnovnog obrazovanja i vaspitanja neophodno je izvršiti sistematizaciju naučenog, kao i pripremu za izbor odgovarajuće stručne škole. U tom pogledu nastavnik treba da ukaže učenicima na široki spektar obrazovnih profila u kojima je obrazovanje u oblasti likovne kulture od velikog značaja. To je istovremeno razlog da se ukazuje na važnost predmeta.

Strukturu programa čine:

1) *nastavni sadržaji* koji se odnose na savladavanje likovnog jezika i upoznavanje sadržaja likovne kulture, poznavanje dela iz umetničkog nasleđa i elemenata likovne pismenosti;

2) *kreativnost* - razvijanje percepcije i apercepcije, podrška učenicima da otkrivaju i dolaze do novih rešenja; pretpostavka za podsticanje kreativnosti su motivacioni sadržaji praktičnih likovnih aktivnosti učenika, koji obuhvataju:

- domen učeničkih doživljaja,

- domen korelacije sa drugim obrazovno-vaspitnim područjima.

3) *medijumi (tradicionalni i savremeni) i sredstva* - korišćenje likovnih disciplina i upotreba određenih materijala u oblikovanju, kao i prošireni medijumi.

Nastavni program likovne kulture tako je koncipiran da posebnu važnost pridaje učeniku. Nastavnik koncipira metodičke postupke i oblike rada usaglašavajući obrazovno-vaspitne zadatke (likovne probleme) sa pobuđenim interesovanjem učenika, tako da ove zadatke prihvate na nivou samoinicijative, odnosno u skladu sa vlastitom izraženom potrebom. Različitim (primerenim) metodama rada treba tumačiti sadržaje programa kako bi učenici postupno i spontano usvajali nova znanja. U tom smislu, uloga nastavnika naglašena je u fazi izbora i didaktičke pripreme motivacionog sadržaja, a izbor teme zavisi od suštine likovnog zadatka, odnosno, konkretnog sadržaja kojim se učenik motiviše u pravcu određenog likovnog problema.

Nastavni sadržaji likovne kulture, problemski postavljeni, vertikalno se razvijaju od prvog do osmog razreda i proizilaze jedan iz drugog. Polazeći od uzrasnih mogućnosti učenika, vodilo se računa o prilagođenosti i spiralnim krugovima sadržaja obrazovnog karaktera za svaki razred posebno, što je i određeno u operativnim zadacima. Takvi sadržaji kao osnov imaju teoriju oblikovanja, a informativnost se stiže u praktičnom (delimično i u teorijskom radu) putem analiza umetničkih dela i estetskim procenjivanjem učeničkih radova. Nastavni programi ovog predmeta organizovani su na principu kumulativnog širenja

znanja o pojmovima i pojavama planiranim za upoznavanje i izučavanje u ovoj oblasti u skladu sa uzrastom. Iz razreda u razred se širi opseg znanja i produbljuje njegovo usvajanje na saznanom, iskustvenom i praktičnom (delatnom) nivou. Učenike je potrebno usmeravati ka kreativnim potencijalima uvažavanjem individualnih sposobnosti prema praktičnom radu gde ponuđene informacije nisu apsolutno obavezujući okviri delovanja i definitivne vrednosti. Podsticanjem kreativnosti učenika isključuje se gotovo rešenje i rad po šablonu. Problemski zahtevi ovog programa imaju karakter nastavnog sadržaja, a teme su u službi realizacije predviđenih zadataka. U procesu pripremanja za rad, neophodno je posvetiti pažnju realizaciji nastavnih tema kako ne bi preovladale nad sadržajima. Stoga je nastavniku data mogućnost da, u skladu sa individualnim sposobnostima učenika, bude slobodan u izboru didaktičke pripreme.

Imajući u vidu obrazovni karakter sadržaja predmeta neophodno je na časovima svaku tematsku jedinicu ilustrovati karakterističnim likovno-umetničkim delom iz različitih epoha. Metodom demonstracije učenike navoditi da uočavaju, upoređuju i razlikuju umetnička dela iz različitih kultura i perioda.

Imajući u vidu racionalno korišćenje vremena, umetničko nasleđe za osmi razred treba obraditi kroz povezivanje teorije oblikovanja sa praktičnim radom. Iz umetničkog nasleđa treba izdvojiti umetnička dela koja najpotpunije ilustruju teoretske probleme koji se obrađuju. Učenici će stoga istovremeno usvajati saznanja iz teorije oblikovanja i umetničkog nasleđa, koja će povezivati u praktičnom radu. Neophodno je imati u vidu i estetsko procenjivanje, koje se vrši u funkciji praktičnih likovnih aktivnosti i didaktičko-metodičke opravdanosti.

Programski sadržaji za osmi razred su organizovani u četiri tematske celine i za svaku od njih je preporučan broj časova koji se smatra optimalnim za realizaciju. Naravno, svaki nastavnik u skladu sa konkretnom situacijom (predznanjem i interesovanjima učenika, itd.) pri izradi operativnih planova može napraviti izvesne izmene u broju časova, vodeći računa da se ne naruši celina nastavnog programa i da svaka tema dobije adekvatan prostor.

U realizaciji sadržaja treba imati u vidu da je za njegovu obradu predviđeno (okvirno) 60% časova, dok je za vežbanje predviđeno 40%. Pod obradom se podrazumeva neposredna prva realizacija tematske jedinice. Pod vežbanjem se podrazumeva produbljivanje iste tematske jedinice u drugom medijumu (drugi, novi materijali i tehnike, utvrđivanje, ponavljanje, sistematizacija). Na časovima vežbanja, takođe, treba vršiti estetsku analizu umetničkih radova, estetsko procenjivanje učeničkih radova, vrednovanje i ocenjivanje. Neophodno je težiti otkrivanju suštine likovnih pojava putem selekcije i apstrahovanja. Nastavnik navodi učenika da vrši selekciju (odvaja bitno od nebitnog) kako bi razmišljao u pravcu kvalitetnog rešavanja likovnog zadatka. Odvajanje bitnog od nebitnog višestruko je celishodno i iz razloga racionalnog korišćenja vremena školskog časa. U programu likovne kulture za osmi razred nastavniku se nude moguća rešenja kojima se preporučuje opažanje i uočavanje neponovljivosti prirode, kao i prirodnog i veštačkog čovekovog okruženja. Mogućnosti učenja po modelu iz prirode i putem umetničke recepcije je samo jedna od metoda kojima nas priroda i umetnička dela uvode u oblike otkrivanja.

Na osnovu stečenog znanja iz sedmog razreda treba uspostaviti povezanost sa pojmom kompozicija i obraditi prvu celinu **Slobodno komponovanje**. Nastavnik treba da ima u vidu da su učenici skloni ovakvim aktivnostima kojima se često pristupa bez unapred određenog plana. Kao ishod stečenog likovnog iskustva i obrazovanja učenik treba da razume oslobađanje likovnog dela od opisa predmeta i figure. Stoga je neophodno celinu ilustrovati slikarstvom Vasilija Kandinskog i istovremeno je povezati sa teorijom oblikovanja.

Tematska celina **Vizuelna metaforika i sporazumevanje** se odnosi na karakteristike savremene komunikacije i tehnologije bliske uzrastu učenika. Potrebno je uspostaviti povezanost sa iskustvom iz šestog razreda i ukazati na karakter sadržaja u funkciji masovne komunikacije. U tom pogledu važno je istaći značaj ove celine kroz tumačenje amblema, simbola, znaka, personifikacije, alegorije, heraldike, piktograma i stilizacije u likovnom rešenju. Sadržaje treba povezivati sa nastavnim predmetom istorija.

Celina **Kontrast, jedinstvo i dominantna u prostoru** pretpostavlja odgovarajući nivo stečenih znanja kako bi se razumele likovne pojave, posebno one u oblasti savremene umetnosti. U obradi ove celine potrebno je pojmovno određenje kontrasta kao suprotstavljanja kvaliteta istih ili različitih likovnih elemenata. Učenicima treba ukazivati na aspekte dominacije maksimalne razlike veličina (veliko-malo, visoko-nisko, kratko-dugo), oblika (oblo-ugaono, jednostavno-složeno, puno-šuplje), boja (svetlo-tamno, komplementarni kontrast, toplo-hladno), linija (uske-široke, prave-krive,...), položaja (vodoravno-koso). U pogledu trodimenzionalnog oblikovanja takođe treba imati u vidu konveksno-konkavno, otvoreno-zatvoreno, itd. Pod

harmonijom podrazumevati međusobni sklad elemenata kompozicije. Pojmovno određenje *dominante* u likovnom delu treba tumačiti kao naglašenu vrednost, isticanje najbitnijeg, onog što je u centru pažnje ili što predstavlja dominirajuće karakteristike kompozicije. Pojam *jedinstva* tumačiti sagledavanjem postupaka koji dovode do ujedinjenja svih likovnih elemenata u kompoziciju. Učenicima demonstrirati karakteristična dela iz savremene umetnosti.

Slobodno komponovanje i fantastika je poslednja celina drugog ciklusa osnovnog obrazovanja i vaspitanja. Za tumačenje ovog sadržaja je neophodno objasniti pojmove: *fantastika, imaginacija i nadrealizam* i povezati ih sa slikarstvom Hijeronima Boša.

Osnovni uslov za pravilno učeničko usvajanje nastavnih sadržaja jeste ozbiljna priprema nastavnika, koja proizilazi iz prethodnog proučavanja nastavnog plana i programa. Na taj način nastavnik može da, pored pisane pripreme, načini i odgovarajuću i vizuelnu pripremu.

Imajući u vidu broj časova, ovaj program je moguće realizovati samo ako nastavnik stavlja akcenat na likovni problem, čijim rešavanjem se razvijaju kvaliteta u likovnoj kulturi. Usavršavanje nastavnika stoga treba da bude permanentno i primereno savremenim zahtevima i dostignućima metodike nastave ovog predmeta. U vezi sa savremenom tehnologijom prenošenjem vizuelnih informacija u likovnoj kulturi, potrebno je omogućiti da učenici stiču što veću bliskost sa nastavnim sadržajima, oslanjajući se na prethodna znanja. Od njih se ne očekuje da budu samo pasivni posmatrači, već da kroz praktične aktivnosti razvijaju osetljivost za likovne vrednosti, motoričke sposobnosti, estetsko mišljenje i kritičku svest.

MUZIČKA KULTURA

(1 čas nedeljno, 34 časa godišnje)

Cilj i zadaci

Cilj nastave muzičke kulture jeste da se osigura da svi učenici steknu bazičnu umetničku pismenost i da napreduju ka realizaciji odgovarajućih Standarda obrazovnih postignuća, da se osposobe da rešavaju probleme i zadatke u novim i nepoznatim situacijama, da izraze i obrazlože svoje mišljenje i diskutuju sa drugima, razviju motivisanost za učenje i zainteresovanost za predmetne sadržaje, kao i da

- upoznaju muzičke kulture putem obrade tema povezanih sa muzikom različitih epoha;
- razvijaju muzikalnost i kreativnost;
- neguju smisao za zajedničko i individualno muziciranje u svim oblicima vaspitno-obrazovnog rada sa učenicima.

Zadaci nastave muzičke kulture su sledeći:

- stvaranje raznovrsnih mogućnosti da kroz različite sadržaje i oblike rada tokom nastave muzičke kulture svrha, ciljevi i zadaci obrazovanja, kao i ciljevi nastave muzičke kulture budu u punoj meri realizovani;
- sticanje znanja o muzici različitih epoha;
- sticanje znanja o muzici različitih epoha;
- razvijanje sposobnosti izvođenja muzike (pevanje/sviranje);
- razvijanje navike slušanja muzike, podsticanje doživljaja i osposobljavanje za razumevanje muzike;
- podsticanje kreativnosti u svim muzičkim aktivnostima (izvođenje, slušanje, istraživanje i stvaranje muzike);
- dalje upoznavanje izražajnih sredstava muzičke umetnosti;

- oformiti i negovati rad školskog ansambla.

Operativni zadaci

Učenik ume da:

- prepozna osnovne elemente muzičke pismenosti - opiše osnovne karakteristike:
- muzičkih instrumenata;
- istorijsko-stilskih perioda;
- muzičkih žanrova;
- narodnog stvaralaštva.

Učenik ume da analizira povezanost:

- muzičkih elemenata i karakteristika muzičkih instrumenata sa muzičkom;
- izražajnosti (npr. brz tempo sa živahnim karakterom);
- strukture i dramaturgije određenog muzičkog žanra (npr. operski finale sa događajima u drami);
- oblika narodnog muziciranja sa specifičnim kontekstom narodnog života.

Učenik:

- zna funkciju elemenata muzičke pismenosti i izvođačkih sastava u okviru muzičkog dela;
- razume istorijske i društvene okolnosti nastanka žanra i oblika muzičkog folklora;
- kritički i argumentovano obrazlaže svoj sud;
- ume kreativno da kombinuje izražajne muzičke elemente u estetičkom kontekstu (određeni muzički postupak dovodi u vezu sa željenim efektom).

Učenici umeju da:

- prepoznaju teme iz poznatih kompozicija domaćih i stranih autora;
- upoznaju muziku različitih žanrova;
- budu angažovani u svim muzičkim aktivnostima i sami stvaraju muziku;
- aktivno učestvuju u pripremanju programa za takmičenja i javne nastupe;
- stečena stvaralačka iskustva i iskustva u slušanju muzike koriste za procenu svojih i drugih muzičkih dela.

SADRŽAJI PROGRAMA

Upoznavanje muzike različitih epoha i izvođenje muzike

Primenjivati stečena znanja o muzici različitih epoha kroz muzičke primere.

Osnove muzičke pismenosti

Stečena znanja iz muzičke kulture proširivati i primenjivati na primerima za pevanje i sviranje.

Stvaranje muzike

- Podsticanje muzičke kreativnosti kroz improvizaciju na dostupnim instrumentima.
- Stvaranje dečjih kompozicija.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

U programu nastave muzičke kulture za osmi razred istaknuto mesto ima sticanje znanja o muzici, koje se ostvaruje praćenjem njenog razvoja u različitim epohama. Cilj nastave zasnovan je na obradi tema značajnih za razumevanje uloge muzike u društvu, upoznavanje muzičkih izražajnih sredstava, žanrova i oblika, kao i istaknutih stvaralaca i izvođača. Ovi ciljevi se ostvaruju slušanjem muzičkih dela i aktivnim muziciranjem (pevanje i sviranje). Osnove muzičke pismenosti i muzičko-teorijski pojmovi u ovakvom pristupu planirani su u funkciji boljeg razumevanja muzike i muzičkog dela.

Osnovni princip u ostvarivanju ciljeva i zadataka nastave muzičkog vaspitanja jeste aktivno učešće učenika na času. U tom procesu neophodno je na jednom času obuhvatiti različita područja iz programa predviđenog za taj razred i kombinovati različite metode i oblike rada u nastavi. Čas posvećen samo jednom području i izvođen samo jednom metodom (primenom samo jedne metode) nije didaktički i metodički osmišljen, deluje demotivaciono i monotono-nezanimljiv je za učenike.

Realizacija nastave muzičke kulture:

- sticanjem znanja o muzici;
- pevanjem, sviranjem i sticanjem muzičke pismenosti;
- slušanjem muzike;
- negovanjem dečjeg muzičkog stvaralaštva.

Grupnim i pojedinačnim pevanjem ili sviranjem razvija se interesovanje učenika za aktivno učestvovanje u muzičkom životu svoje sredine.

Preporuke za ostvarivanje nastavnog programa

Sticanje znanja

Učenici usvajaju znanja o delatnosti muzičke profesije. Za usvajanje i utvrđivanje sadržaja nastave muzička kultura u osmom razredu, treba koristiti sledeće nastavne metode: dijalošku, metodu demonstracije i pokazivanja, monološku i dr. Prilikom obrade tema obavezno koristiti očigledna sredstva i uvek ih povezivati sa slušnim primerima i izvođačkom praksom.

Slušanje muzike

U oblasti *SLUŠANJA MUZIKE* učenik ume na osnovu slušanja muzičkih primera da imenuje:

- muzičke izražajne elemente;
- izvođački sastav;
- muzičke žanrove;
- srpski muzički folklor;

- opiše i analizira karakteristike zvučnog primera kroz sadejstvo opaženih muzičkih elemenata (npr. uzburkana melodija kao rezultat specifičnog ritma, tempa, agogike, dinamike, intervalske strukture);
- prepozna strukturu određenog muzičkog žanra;
- strukturalnom i dramaturškom dimenzijom zvučnog primera;
- žanrovskim i istorijsko-stilskim kontekstom zvučnog primera;
- kontekstom nastanka i primenom različitih oblika muzičkog folklor.

Osnove muzičke pismenosti

- Obnavljanje stečenih znanja iz muzičke pismenosti na konkretnim muzičkim primerima (predznaci, oznake za dinamiku i tempo, notne vrednosti, obrađene lestvice).
- Analiza muzičkih elemenata i karakteristika (tempo, karakter).
- Upoznavanje funkcije elemenata muzičke pismenosti i izvođačkih sastava.

Izvođenje pesama po sluhu i iz notnog teksta:

- ukazivanje na značaj pravilne higijene glasa, stalna briga o položaju tela pri pevanju, vežbe za pevačko disanje, vežbe artikulacije, raspevanje uz instrumentalnu pratnju i bez nje, pevanje kadence;
- učenje pesme počinje uvođenjem u tematiku, zatim sledi nastavnikovo tumačenje literarnog teksta sa naglašavanjem vaspitnih elemenata;
- prilikom učenja pesama po sluhu prvo se demonstrira originalni oblik pesme (u tempu, sa dinamikom), a zatim se vrši jednostavna analiza pesme zbog razumevanja forme (zajedničko uočavanje ponavljanja i kontrasta);
- prilikom učenja pesama iz notnog teksta prvo se vrši analiza zapisa pesme (uočavaju se: ključ, predznaci, takt uz probu taktiranja, dinamičke i artikulacione oznake, dužine i imena tonova), zatim se notni tekst iščitava *parlato* (sa ponavljanjima dok se tekst ne utvrdi), uradi se vežba raspevanja i prelazi na pevanje dok nastavnik svira melodiju;
- osmišljavanje početne intonacije pesme ostvarivati instrumentalnim uvodom;
- pesma se uči po delovima i frazama, uz instrumentalnu pratnju koja se u početku svodi na melodiju (aranžmane dodati tek pošto je pesma naučena);
- teže ritmičke figure i melodijske skokove obrađivati kombinovanjem ponavljanja i uvežbavanja;
- tokom učenja neprekidno insistirati na izražajnom i doživljenom pevanju.

Muzičko izvođenje

U oblasti MUZIČKOG IZVOĐENJA učenik ume da:

- peva jednostavne dečje, narodne ili popularne kompozicije;
- izvodi jednostavne dečje, narodne ili popularne kompozicije na bar jednom instrumentu;
- izvodi raznovrsni muzički repertoar pevanjem i sviranjem, kao solista i u školskim ansamblima;
- svira na instrumentima Orfovog instrumentarijuma;

- svira na frulici, melodici, tamburi, gitari i drugim dostupnim instrumentima;
- svira primere iz muzičke literature.

Muzičko stvaralaštvo

U oblasti MUZIČKOG STVARALAŠTVA učenik ume da:

- napravi muzičke instrumente, koristeći predmete iz okruženja;
- osmisli manje muzičke celine na osnovu ponuđenih modela;
- izvodi prateće ritmičke i melodijsko-ritmičke deonice na napravljenim muzičkim instrumentima;
- učestvuje u odabiru muzike za dati žanrovski i istorijski kontekst;
- osmišljava prateće aranžmane za Orfov instrumentarijum i druge zadate muzičke instrumente;
- improvizuje i/ili komponuje manje muzičke celine (ritmičke i melodijske) u okviru različitih žanrova i stilova;
- osmisli muziku za školsku predstavu, priredbu, performans;
- improvizuje melodije na zadati tekst.

Didaktičko-metodička uputstva

Sadržaji nastave učenicima pružaju znanja i informacije iz oblasti muzičke umetnosti, koja su neophodna za dalje razumevanje, doživljavanje, praćenje i procenjivanje osnovnih muzičkih vrednosti. Za uspešnu realizaciju sadržaja nastave muzičke kulture neophodno je ostvariti osnovni didaktički preduslov: kabinet sa nastavnim i očiglednim sredstvima. Osnovna nastavna sredstva su: klavir, komplet Orfovog instrumentarija za sve učenike, tabla sa linijskim sistemima, kvalitetni uređaj za slušanje muzike, a poželjni su i kompjuter, uređaj za emitovanje, Di-vi-di sa pratećom opremom. Očigledna nastavna sredstva su: slike pojedinačnih instrumenata, gudačkog i simfonijskog orkestra, slike stranih i domaćih kompozitora i izvođača, uglednih i značajnih poslenika iz oblasti muzičke umetnosti, kvalitetni snimci primera.

Sadržaji muzičke kulture pružaju učenicima dovoljno znanja i sposobnosti za formiranje istančanog muzičkog ukusa (kriterijuma za izbor pravih muzičkih sadržaja) i pomoći da razlikuju stvarne vrednosti i kvalitete u svetu muzike koja ih okružuje u svakodnevnom životu od onih sadržaja koji ne doprinose razvoju njihove muzičke percepcije, ukusa i estetskog vaspitanja.

Usvajanje znanja učenika zavisi od metodičke organizacije časa, koja mora biti dobro planirana, osmišljena i zanimljiva. Na časovima je neophodno učenike prethodno valjano motivaciono pripremiti za aktivno učešće u nastavnom radu, a sam čas muzičke kulture treba da kod učenika podstiče umetnički doživljaj muzičkog dela koje se interpretira. Različitim oblicima i metodama rada u nastavi, tehnikama i očiglednim sredstvima učenici se podstiču na usvajanje novih znanja. Nastavnik je u nastavnom radu ravnopravni učesnik u svim aktivnostima.

Domaće pismene zadatke ili pisane testove, kontrolne zadatke, referate ne treba zadavati ni u jednom razredu.

Sadržaje nastave, kad god je to moguće, povezivati sa drugim nastavnim predmetima, muzičkim životom društvene sredine i učestvovati na takmičenjima i muzičkim priredbama.

ZAHTEVI PROGRAMA PO AKTIVNOSTIMA

Izvođenje muzike

Pevanjem pesama učenik stiče nova saznanja i razvija muzički ukus. Izvođenjem muzike učenik ovladava pojmovima iz osnova muzičke pismenosti. Ciljevi i zadaci nastave doprinose razvijanju ljubavi prema muzičkoj umetnosti, podsticanju smisla za lepo, formiranju estetskih kriterijuma i svestranom razvoju ličnosti učenika, da učenika oplemeni i da mu ulepša život.

Prilikom izbora kompozicija nastavnik polazi od psihofizičkog razvoja učenika i njima bliskih sadržaja, šireći pri tom njihova interesovanja i obogaćujući dotadašnja znanja novim sadržajima. Takođe, potrebno je da se sagledaju i ocene mogućnosti učenika neophodne za izbor i realizaciju kompozicija za pevanje i sviranje.

Prilikom interpretacije pesme po sluhu potrebno je izvršiti analizu pesme, obraditi tekst i utvrditi o čemu pesma govori, kao i odrediti lestvicu u kojoj je napisana. Za saznavanje i doživljavanje narodne pesme važno je razumeti njeno etničko i geografsko poreklo, ulogu pesme u narodnim običajima ili svakodnevnom životu.

Takođe, u postupku izbora predloženih pesama, neophodno je voditi računa o tome da u toku rada budu zastupljene: državna himna, Himna Svetom Savi, umetničke, narodne i prigodne pesme savremenih dečjih kompozitora, kao i kompozicije koje su stvarala deca, zastupljene na festivalima dečjeg muzičkog stvaralaštva. Radi aktuelizacije programa, nastavnik, takođe, može predložiti i poneku pesmu izvan programa predloženih kompozicija ako je u skladu sa ciljevima i zadacima predmeta i ukoliko odgovara kriterijumima vaspitnih i umetničkih vrednosti.

Posebnu pažnju posvetiti izražajnosti interpretacije - dinamici, fraziranju, dobroj dikciji.

Muzičko izvođenje

U radu koristiti ritmičke i melodijske instrumente. Pošto su učenici opismenjeni, sviranje na melodijskim instrumentima biće olakšano jer se mogu koristiti notni primeri pesama koje su solmizaciono obrađene.

Različitim nastavnim postupcima potrebno je podsticati dečje predispozicije za muzičko oblikovanje i omogućiti im da dožive radost sviranja, čime se bogati ličnost u osetljivom periodu emocionalnog sazrevanja.

Obavezno je izvođenje državne himne i Himne Svetom Savi.

U svakom odeljenju postoji jedan broj učenika koji ima veće ili manje poteškoće u pevanju. Takvim učenicima pružiti mogućnost afirmacije sviranjem na dečjim muzičkim instrumentima i učešćem u grupnom muziciranju.

Slušanje muzike

Slušanje muzike je aktivni psihički proces, koji obuhvata emocionalno doživljavanje i misaonu aktivnost učenika. Uloga nastavnika u organizovanju pravilnog pristupa slušanju muzike suštinski je važna za estetski odnos prema muzici i za tumačenje i doživljavanje muzičkog dela. Slušanje muzike je u funkciji sticanja znanja o muzici i deo je obrade zadatih tema.

Pre časova slušanja muzike potrebno je metodički tako organizovati nastavu da se prvo obnove znanja iz oblasti muzičkih izražajnih sredstava, koja se stavljaju u funkciju izabranog primera. Treba izbegavati utvrđene methodske postupke i tragati za novim pristupom u skladu sa delom koje se obrađuje. Ličnost stvaralaca se predstavlja celovito, u skladu sa njegovim umetničkim portretom i sa osnovnim hronološkim podacima, uz odabrane anegdote i uz nastojanje da se učenikova znanja iz različitih oblasti povežu i stave u funkciju razumevanja slušanog dela.

Elementi muzičkog oblika mogu se usvajati grafičkim predstavljanjem, ali je neophodno insistirati na zvučnoj predstavi svakog oblika kao osnovi razumevanja. Muzički oblici se usvajaju u okviru istorijskog konteksta u kojem su se pojavili. Poželjno je koristiti paralele sa savremenim stvaralaštvom korelacija sa ostalim srodnim nastavnim predmetima.

Muzičko stvaralaštvo

Dečje muzičko stvaralaštvo predstavlja viši stepen aktiviranja muzičkih sposobnosti koje se stiču u svim muzičkim aktivnostima, a kao rezultat kreativnog odnosa prema muzici. Ono ima veliku vaspitnu i obrazovnu vrednost: podstiče muzičku fantaziju, oblikuje stvaralačko mišljenje, produbljuje interesovanja za muzičku umetnost i doprinosi trajnijem usvajanju i pamćenju muzičkih reproduktivnih aktivnosti i znanja.

Navedene aktivnosti treba vrednovati u skladu sa stvaralačkim angažovanjem učenika, a ne prema kvalitetu nastalog dela jer su i najskromnije muzičke improvizacije pedagoški opravdane.

Praćenje i vrednovanje učenika

Da bi se ostvario proces praćenja napredovanja i stepena postignuća učenika u nastavi muzičke kulture, neophodno je da nastavnik prethodno upozna muzičke sposobnosti svakog učenika.

Vrednovanje usvojenog znanja i ocenjivanje učenika u nastavi sprovodi se organizovano. U postupku vrednovanja znanja, nastavnik posebno prati razvoj svakog učenika, njegov rad, zalaganje, interesovanje, stav, umešnost, kreativnost i slično. Takođe, nastavnik prati razvoj ličnosti u celini i objektivno procenjuje koliko je učenik savladao programske zahteve.

Smisao i svrha ocenjivanja u nastavi muzičke kulture ne treba da se odnose isključivo na ocenu i procenu muzičkih sposobnosti, već je potrebno da budu u funkciji nagrade i podsticanja za zalaganje, interesovanje, ljubav prema muzici. Ocenu treba koristiti kao oblik motivacije: ona treba učenike da motiviše na muzičke aktivnosti i na bavljenje muzikom, u skladu s njihovim stvarnim sposobnostima i potrebama.

Domaće pismene zadatke ili pisane tekstove, kontrolne zadatke i slično ne primenjivati u nastavi muzičke kulture ni u jednom razredu. Nastavni sadržaji muzičke kulture ostvaruju se samo u školi.

PROGRAM DODATNOG RADA

Dodatna nastava se organizuje za učenike koji su posebno dodatno motivisani za saznavanje, učenje i proširivanje znanja u oblasti muzičke umetnosti, kao i za sviranje na pojedinim instrumentima.

Zadaci nastave su:

- razvijanje muzičke sposobnosti učenika i želju za aktivnim muziciranjem i učestvovanjem u školskim ansamblima;
- korelacija instrumentalne nastave sa teorijskim znanjima iz oblasti muzike;
- podsticanje kreativnih sposobnosti učenika i smisla za kolektivno muziciranje.

Programom i sadržajima dodatne nastave obuhvatiti odgovarajuće udžbenike, priručnike i zbirke za pojedine instrumente.

Svoja postignuća u dodatnoj muzičkoj nastavi učenici predstavljaju i prikazuju na školskim i drugim priredbama.

VANNASTAVNE AKTIVNOSTI

U svakoj osnovnoj školi mogu se osnovati: grupe pevača vokalnih solista i solista instrumentalista koji uvećavaju solo pesme, kraće komade, duete, tercete, kvartete; mali kamerni instrumentalni sastavi; sekcije ljubitelja slušanja muzike - koji će slušati razna muzička izvođenja u školi ili van nje (koncerte, radio i televizijske emisije, muzičke filmove i sl.). Osim sekcija vokalnih solista, instrumentalnih solista i ljubitelja slušanja muzike, moguće je organizovati sekciju mladih kompozitora i sa njima raditi individualno na razvoju muzičke kreativnosti. Takođe, moguće je osnovati sekciju mladih etnomuzikologa, koji će prikupljati nedovoljno poznate ili gotovo zaboravljene pesme sredine u kojoj žive. Broj i vrsta muzičkih sekcija koje je moguće oformiti u osnovnoj školi u odnosu na sposobnosti i interesovanja učenika određeni su samo afinitetom učenika i entuzijazmom nastavnika. Za slobodne aktivnosti određuje se 1 čas nedeljno.

Rad formiranih sekcija odvija se kontinuirano tokom cele školske godine.

HOR

Svaka osnovna škola je obavezna da organizuje rad horova, i to: hor mlađih razreda i hor starijih razreda. U svakoj školi u kojoj postoje uslovi treba osnovati školski orkestar. Časovi hora i orkestra se u okviru 40-časovne radne nedelje izvode kontinuirano od početka do kraja školske godine, u skladu sa nastavnim programom.

Repertoar školskih horova obuhvata odgovarajuća dela domaćih i stranih autora različitih epoha.

U toku školske godine hor izvodi najmanje deset kompozicija.

ORKESTAR

Školskim orkestrom se smatra instrumentalni ansambl sa najmanje deset instrumentalista koji izvode kompozicije u najmanje tri deonice. Orkestri mogu biti sastavljeni od instrumenata koji pripadaju istoj porodici (blok flaute, mandoline, tambure, harmonike, Orfov instrumentarijum itd.), ili mešovitog su sastava, prema raspoloživim instrumentima. Repertoar školskog orkestra čine dela domaćih i stranih kompozitora različitih epoha, u originalnom obliku ili prilagođena za postojeći školski sastav.

U toku školske godine orkestar izvodi najmanje osam dela, od kojih neka zajedno sa horom.

KOMPOZICIJE ZA PEVANJE I SVIRANJE

Himne

Državna himna

Himna Svetom Savi

Školska himna

Narodna muzika

Nadžnjeva se momče i devojče

Sve tičice zapjevale

Sedi moma na pendžeru

Ti, jedina

Treskavica kolo

Šano, dušo

Duhovne pesme

Božiću, naša radosti

Isajija Srbin - Aliluja

Pomozi nam, dragi Bože

K. Stanković - Mnogaja ljeta

Tropar za Božić

Tropar Svetom Savi

S. Mokranjac - odlomak iz liturgije, Budi imja

Starogradske pesme

Ajde, Kato, ajde, zlato

Nebo je tako vedro

Što se bore misli moje

Oj, jesenske duge noći

U tem Somboru

Pesme iz balkanskih ratova i svetskog rata

Kapetan Koča putuje

Kreće se lađa francuska

Tamo daleko

Kanoni

M. Pretorijus - Živela muzika

M. Pretorijus - Osvanu dan

J. Hajdn - Intervali

Pesme koje su komponovala deca

Izbor pesama nagrađenih na festivalu dečjeg muzičkog stvaralaštva.

Pesme nacionalnih manjina

Ak kojun (turska)

Zeka (mađarska)

Mala ptica (albanska)

Rodile su trnjine (rusinska)

Todoro, Todorke (bugarska)

Crvena jabuka (slovačka)

Čobančić (rumunska)

Đelem, đelem (romska)

Zabavna i filmska muzika

Izbor savremenih popularnih pesama.

KOMPOZICIJE ZA RAD HOROVA

Himne

Državna himna

Himna Svetom Savi

Pesme domaćih autora

K. Babić - Balada o dva akrepa

I. Bajić - Srpski zvuci

Z. Vauda - Mravi

Z. Vauda - Pahuljice

S. Gajić - Tužna muha

D. Despić - Kiša

D. Despić - Oglasi

D. Despić - Smejatica

V. Đorđević - Veće vrana

V. Ilić - Vodenica

D. Jenko - Bože pravde

D. Jenko - pesme iz "Đida"

J. Kaplan - Žuna

P. Konjović - Vragolan

J. Marinković - Ljubimče proleća

M. Milojević - Vetar

M. Milojević - Mladost

M. Milojević - Muha i komarac

S. Mokranjac - II rukovet

S. Mokranjac - X rukovet

S. Mokranjac - XI rukovet

S. Mokranjac - Na ranilu

S. Mokranjac - Pazar živine

S. Mokranjac - Slavska

S. Mokranjac - Tebe pojem

S. Mokranjac - Himna Vuku

B. Simić - Pošla mi moma na voda

T. Skalovski - Makedonska humoreska

M. Tajčević - Dodolske pesme

M. Tajčević - I svita iz Srbije

Šistek-Babić - Oj, Srbijo

Strani kompozitori

Autor nepoznat - La violeta

J. Brams - Uspavanka

K. M. Veber - Jeka

G. Gusejnli - Moji pilići

G. Dimitrov - Ana mrzelana

Z. Kodalj - Katalinka

Z. Kodalj - Hidlo Vegen

O. di Laso - Eho

L. Marencio - Ad una freska riva

V. A. Mocart - Uspavanka

D. Đovani - Ki la galjarda

S. Obretenov - Gajdar

Palestrina - Benediktus

Palestrina - Vigilate

B. Smetana - Doletele laste

F. Supe - Proba za koncert

F. Šopen - Želja

F. Šubert - Pastrmka

Kanoni

Autor nepoznat - Dona nobis pacem

L. Kerubini - Na času pevanja

V. A. Mocart - Noć je mirna

J. G. Ferari - Kukavica

V. Ilić - Sine muzika

J. Hajdn - Mir je svuda

ISTORIJA

(2 časa nedeljno, 68 časova godišnje)

Cilj nastave istorije jeste da se osigura da svi učenici steknu bazičnu jezičku i naučnu pismenost i da napreduju ka realizaciji odgovarajućih Standarda obrazovnih postignuća, da se osposobe da rešavaju probleme i zadatke u novim i nepoznatim situacijama, da izraze i obrazlože svoje mišljenje i diskutuju sa drugima, razviju motivisanost za učenje i zainteresovanost za predmetne sadržaje, kao i razvijanje istorijske svesti i humanističko obrazovanje učenika. Nastava istorije treba da doprinese razumevanju istorijskog prostora i vremena, istorijskih događaja, pojava i procesa, kao i razvijanju nacionalnog i evropskog identiteta i duha tolerancije kod učenika.

Zadaci nastave istorije su:

- stvaranje raznovrsnih mogućnosti da kroz različite sadržaje i oblike rada tokom nastave istorije svrha, ciljevi i zadaci obrazovanja, kao i ciljevi nastave istorije budu u punoj meri realizovani
- da učenici razumeju istorijske događaje, pojave i procese, ulogu istaknutih ličnosti u razvoju ljudskog društva i da poznaju nacionalnu i opštu istoriju (političku, ekonomsku, društvenu, kulturnu...).

Cilj i zadaci nastave istorije ostvaruju se kroz različite sadržaje, metode i oblike rada, uz poštovanje Obrazovnih standarda za kraj obaveznog obrazovanja.

Operativni zadaci

Učenici treba da:

- steknu osnovna znanja o najvažnijim odlikama istorijskog perioda od druge polovine XIX do kraja XX veka
- steknu osnovna znanja o najvažnijim odlikama istorijskog perioda od druge polovine XIX do kraja XX veka na srpskom i jugoslovenskom prostoru
- steknu osnovna znanja o istoriji evropskih i vanevropskih država u periodu od druge polovine XIX do kraja XX veka
- razumeju najznačajnije političke ideje istorijskog perioda od druge polovine XIX do kraja XX veka
- steknu osnovna znanja o znamenitim ličnostima perioda od druge polovine XIX do kraja XX veka u opštoj i nacionalnoj istoriji
- se upoznaju sa kulturnim i naučnotehnološkim dostignućima na srpskom, jugoslovenskom, evropskom i vanevropskom prostoru u periodu od druge polovine XIX do kraja XX veka
- razumeju da nacionalna istorija predstavlja sastavni deo opšte istorije
- razvijaju istraživački duh i kritički odnos prema prošlosti i osposobe se da prepoznaju različita tumačenja istih istorijskih događaja
- razumeju uzroke i posledice najvažnijih istorijskih pojava u periodu od druge polovine XIX do kraja XX veka

- ovladaju veštinom korišćenja istorijskih karata za period od druge polovine XIX do kraja XX veka
- nauče da povezuju različite istorijske sadržaje (ličnosti, događaje, pojave i procese) sa odgovarajućom vremenskom odrednicom i istorijskim periodom
- poseduju svest o povezanosti pojava iz prošlosti sa pojavama iz sadašnjosti.

SADRŽAJI PROGRAMA

SVET U DRUGOJ POLOVINI XIX I POČETKOM XX VEKA

Promene u privredi, društvu i kulturi u drugoj polovini XIX i početkom XX veka (Druga industrijska revolucija, promene u svetskoj ekonomiji; političke ideje - imperijalizam, nacionalizam, rasizam, demokratija, socijalizam, klerikalizam; duhovni horizonti epohe - kultura, nauka, obrazovanje).

Međunarodni odnosi u drugoj polovini XIX i početkom XX veka (nastanak Trojnog saveza i Antante, borba za kolonije u Africi i Aziji, uspon SAD i Japana, podela Kine, međunarodne političke krize).

Velike sile i balkanske zemlje (Istočno pitanje - opadanje Osmanskog carstva, prodor Habzburške monarhije na Balkan; uticaj velikih sila - Rusije, Velike Britanije, Francuske, Nemačke, Italije; uobličavanje nacionalnih država na Balkanu - Grčka, Rumunija, Bugarska, Albanija).

SRBIJA, CRNA GORA I SRBI U HABZBURŠKOM I OSMANSKOM CARSTVU OD BERLINSKOG KONGRESA DO PRVOG SVETSKOG RATA

Srbija od 1878. do 1903. godine (sticanje nezavisnosti, prostor, društvo, privreda, nauka i kultura, obrazovanje, svakodnevni život, unutrašnja i spoljna politika, politički život - osnivanje stranaka, proglašenje kraljevine, Timočka buna, srpsko-bugarski rat, ustavi iz 1888. i 1901, Majski prevrat; ličnosti - kralj Milan, kraljica Natalija i kralj Aleksandar Obrenović, Jovan Ristić, Stojan Novaković, Nikola Pašić, Milutin Garašanin...).

Srbija od 1903. do 1914. godine (unutrašnja politika - Ustav iz 1903, razvoj parlamentarne demokratije; spoljnopoličko okruženje - Carinski rat i Aneksiona kriza; modernizacija privrede i društva, kultura, obrazovanje - osnivanje Univerziteta 1905, svakodnevni život; ličnosti - kralj Petar I i prestolonaslednik Aleksandar Karađorđević, Jovan Cvijić, Jovan Skerlić, Mihailo Petrović Alas, Nadežda Petrović...).

Crna Gora od 1878. do 1914. godine (sticanje nezavisnosti, prostor, stanovništvo, društvo, privreda, kultura i obrazovanje; modernizacija državne uprave, svakodnevni život; unutrašnja i spoljna politika - odnosi sa Srbijom, donošenje Ustava 1905, političke podele, proglašenje kraljevine; ličnosti - kralj Nikola Petrović, Valtazar Bogišić, Marko Miljanov...).

Srbi u Habzburškoj monarhiji (Srbi u južnoj Ugarskoj, Hrvatskoj i Slavoniji, Dalmaciji - društvo, privreda, kultura i obrazovanje, položaj crkve; politički život - političke stranke; ličnosti - Mihailo Polit-Desančić, Jaša Tomić, Svetozar Pribičević, Stefan Mitrov Ljubiša...).

Bosna i Hercegovina pod austrougarskom vlašću (prostor, stanovništvo, pravni položaj Bosne i Hercegovine, uprava Benjamina Kalaja, Aneksija i Aneksiona kriza; društvo, privreda, kultura i obrazovanje, položaj crkve; politički život - političke stranke, omladinski pokret i Mlada Bosna, međunacionalni i međuverški odnosi; Sarajevo, Mostar i Banja Luka kao kulturni i politički centri; ličnosti - Aleksa Šantić, Jovan Dučić, Vladimir Ćorović, Petar Kočić, Osman Đikić...).

Srbi u Osmanskom carstvu (Kosovo, Metohija, Raška oblast i Makedonija - politička, imovinska i lična obespravljenoš Srba; kulturne, prosvetne i crkvene prilike - značaj Prizrenske bogoslovlje; uticaj Srbije; ličnosti - Bogdan Radenković, Petar Kostić...).

Balkanski ratovi (uzroci i povodi, suprotnosti između balkanskih nacionalnih politika, Mladoturska revolucija, Balkanski savez i Prvi balkanski rat - Kumanovska i Bitoljska bitka, teritorijalne promene; sukobi među saveznicima i Drugi balkanski rat - Bregalnička bitka; Bukureški mir i nove granice na Balkanu).

SAVREMENO DOBA

PRVI SVETSKI RAT I REVOLUCIJE U RUSIJI I EVROPI

Svet u Velikom ratu (Velike sile i njihovi sukobljeni interesi, uzroci i povod, savezništva i frontovi, ratna hronika - prelomnice rata; aspekti rata - tehnologija rata, gubici i žrtve, vodeće ličnosti država u sukobu).

Čovek u ratu - lično i kolektivno iskustvo (život u pozadini i na frontu; rat i kultura - umetničko viđenje rata, rat kao poništavanje civilizacijskih vrednosti; lični doživljaj rata).

Revolucije u Rusiji i Evropi (društvene, političke i ekonomske prilike u Rusiji uoči i u toku Prvog svetskog rata, Februarska revolucija, Oktobarska revolucija i građanski rat, uticaj Oktobarske revolucije na prilike u Evropi, revolucionarno vrenje, anarhija i raspad velikih carstava; ličnosti - car Nikolaj II Romanov, Vladimir Ilič Lenjin, Roza Luksemburg, Maksim Gorki, Džon Rid...).

SRBIJA I CRNA GORA U PRVOM SVETSKOM RATU

Srbija i Crna Gora u Velikom ratu (odbrana otadžbine 1914. godine - Cerska i Kolubarska bitka; slom i okupacija - život u senci rata, bolest, glad i epidemije, odbrana Beograda, povlačenje kroz Srbiju, Mojkovačka bitka, Albanska golgota; okupacija i izbeglištvo - okupacione uprave, pljačka, represija i otpor, pokušaji menjanja nacionalnog i kulturnog identiteta stanovništva, država u izbeglištvu, život u izbeglištvu; Solunski front i oslobođenje, doprinos pobjedi; ličnosti - regent Aleksandar Karađorđević, Radomir Putnik, Stepa Stepanović, Živojin Mišić, Petar Bojović, Janko Vukotić, major Gavrilović, Arčibald Rajs, Milutin Bojić...).

Iskorak ka Jugoslaviji (jugoslovenska ideja, državni programi i koncepti - Niška, Krfska, Majska i Ženevska deklaracija; činioci jugoslovenskog ujedinjenja - srpska vlada, Jugoslovenski odbor, Narodno vijeće, međunarodno okruženje; završne vojne operacije - doseganje do granica nove države; ličnosti - regent Aleksandar Karađorđević, Nikola Pašić, Frano Supilo, Ante Trumbić...).

SVET IZMEĐU PRVOG I DRUGOG SVETSKOG RATA

Prilike u svetu posle Velikog rata (bilans Prvog svetskog rata - pobednici i poraženi, Mirovna konferencija u Parizu i nova karta Evrope i sveta; Društvo naroda, uloga Vudroa Vilsona).

Ekonomske, kulturne i društvene prilike (velike ekonomske krize i njihove posledice; svet u pokretu - kultura, nauka i obrazovanje, umetnički pokreti, masovna zabava, pojava radija, televizije, zvučnog filma, upotreba veštačkih materijala u industriji; ličnosti - Albert Ajnštajn, Aleksandar Fleming, Tomas Man, Štefan Cvajg, Ernest Hemingvej, Džon Golsvordi, Mihail Šolohov, Čarli Čaplin, Volt Dizni, Sergej Ejzenštajn, Pablo Pikaso, Salvador Dali...).

Svet između demokratije i totalitarizma (liberalne demokratije - Francuska, Velika Britanija, SAD; fašizam, nacionalsocijalizam, militarizam - Italija, Nemačka, Japan; komunizam - Sovjetski Savez; ličnosti - Frenklin Ruzvelt, Tomaš Masarik, Benito Musolini, Adolf Hitler, Josif Visarionovič Staljin...).

Svet na putu ka novom ratu (Daleki istok, intervencija u Etiopiji, građanski rat u Španiji; rušenje poretka - kriza Društva naroda, Anšlus, Minhenski sporazum, okupacija Albanije, pakt Molotov-Ribentrop).

JUGOSLOVENSKA KRALJEVINA

Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca od 1918. do 1929. godine (prostor, društvo i okruženje, konstituisanje države i međunarodno priznanje, Vidovdanski ustav, jugoslovenski parlamentarizam; političke stranke, izbori i izborne borbe; ekonomske prilike; nacionalno i versko pitanje i pitanje demokratije; ličnosti - kralj Aleksandar Karađorđević, Nikola Pašić, Ljuba Davidović, Svetozar Pribičević, Stjepan Radić...).

Jugoslavija od 1929. do 1941. godine (lični režim kralja Aleksandra - osnovne karakteristike, međunarodni činioci, ideologija integralnog jugoslovenstva, Ustav iz 1931, oživljavanje političkog života, atentat u Marseju; vlada Milana Stojadinovića - unutrašnja i spoljna politika; izazovi novog rata - preuređenje države, stvaranje Banovine Hrvatske, vlada Cvetković-Maček, promena međunarodne pozicije Jugoslavije i porast

separatizma; otvaranje srpskog pitanja - Srpski kulturni klub; ličnosti - knez Pavle Karađorđević, Milan Stojadinović, Vlatko Maček...).

Jugoslavenski kulturni prostor (kulturni uzlet, saradnja i prožimanja; univerzitet i nauka; umetnički pokreti, humanitarne i sportske organizacije; ličnosti - Milutin Milanković, Nikola Tesla, Mihajlo Pupin, Branislav Nušić, Isidora Sekulić, Ksenija Atanasijević, Miloš Crnjanski, Slobodan Jovanović, Sava Sumanović, Ivan Meštrović, Miroslav Krleža, Jovan Dučić...).

DRUGI SVETSKI RAT - TOTALNI RAT

Dominacija sila osovine i prelomne godine 1939-1941-1943. (uzroci i povodi, zaraćene strane, savezništva, napad na Poljsku i njena podela, sovjetsko-finski rat, rat na Zapadu do 1940. godine - pad Francuske, Bitka za Britaniju; ratne operacije na Balkanu; napad na SSSR i otvaranje Istočnog fronta; od evropskog ka svetskom ratu - Afrički front, rat na Pacifiku i ulazak SAD u rat; prelomne bitke - bitka za Moskvu, opsada Lenjingrada, Staljingradska bitka, bitka kod El Alamejna).

Pobeda antifašističke koalicije (pad Italije, iskrcavanje u Normandiji; kraj rata u Evropi i na Dalekom istoku - kapitulacija Nemačke i Japana; izgrađivanje novog poretka - od Atlantske povelje do Potsdamske konferencije, ličnosti - Frenklin Ruzvelt, Vinston Čerčil, Josif Visarionovič Staljin, Šarl de Gol, maršal Žukov, general Montgomeri, general Ajzenhauer, feldmaršal Romel...).

Posledice rata (ljudski i materijalni gubici, tehnologija smrti - logori smrti, genocid, holokaust; moderna vojna tehnologija - upotreba atomskog oružja; život u ratu; rat i kultura - umetničko viđenje rata, rat kao poništavanje civilizacijskih vrednosti; lični doživljaj rata).

JUGOSLAVIJA U DRUGOM SVETSKOM RATU

Aprilski rat i posledice poraza (od diplomatskog i vojnog pritiska do rata - pristupanje Trojnom paktu, vojni puč i demonstracije, vlada Dušana Simovića; tok rata - od bombardovanja Beograda do vojne kapitulacije; vlada i monarh u izbegištvu, podela Jugoslavije, uspostavljanje okupacionih sistema i kolaboracionističkih režima, teror i represija, NDH - genocidna tvorevina).

Otpor, ustanak i građanski rat (komunisti i revolucionarna perspektiva, antiokupatorske snage građanstva; ustanak - egzistencijalni, ideološki i nacionalnooslobodilački motivi; suparnički pokreti otpora - različite strategije nacionalne politike; građanski rat, jugoslovensko ratište 1941-1942 - nosioci terora i genocida, osnovne institucije revolucionarne vlasti).

Jugoslovensko ratište i završna faza rata 1943-1945. (AVNOJ i stvaranje jugoslovenske federacije - nedovršena institucionalizacija; velike sile i jugoslovensko ratište - britanska politika kompromisa i borba za međunarodno priznanje nove Jugoslavije; obračun sa protivnicima revolucije; prelomne bitke na jugoslovenskom ratištu - Neretva, Sutjeska, Beogradska operacija, Sremski front i završne operacije za oslobodjenje zemlje).

Bilans rata i doprinos Jugoslavije pobedi antifašističke koalicije (vojni doprinos pobedi, ljudski i materijalni gubici, demografske promene; logori smrti - Jasenovac, Stara Gradiška, Sajmište, Banjica...; genocid i holokaust; uništavanje i pljačka kulturnih i privrednih dobara; ratna svakodnevnica; rat i kultura - umetničko viđenje rata; lični doživljaj rata; ličnosti - kralj Petar II Karađorđević, general Dragoljub Mihailović, Josip Broz Tito, general Milan Nedić, Ante Pavelić, Alojzije Stepinac...).

SVET POSLE DRUGOG SVETSKOG RATA

Posleratni svet i njegove suprotnosti (od ratnog savezništva do hladnog rata; nova karta sveta i nove podele - hladni rat u Evropi i Aziji, blokovska podela, trka u naoružanju, nova ratna žarišta, dekolonizacija i rađanje Trećeg sveta; pokreti emancipacije - pokreti za ženska i manjinska prava, antiratni i antirasni pokreti; naučna dostignuća, osvajanje svemira, mediji, popularna kultura; pred novim izazovima - globalizacija, terorizam, ekološki problemi...).

Evropske integracije - od ideje do realizacije (pad Berlinskog zida - simbolični kraj jednog poretka; Evropska unija, Savet Evrope...).

JUGOSLAVIJA POSLE DRUGOG SVETSKOG RATA

Nova vlast (proglašenje republike, izgradnja novog društvenog uređenja, politička i ekonomska osnova nove vlasti - hegemonija komunista; represija, međunarodni položaj - oslonac na Sovjetski Savez; obnova privrede i industrijalizacija, državna privreda i njene protivrečnosti; sukob Jugoslavije i socijalističkih zemalja - rezolucija Informbiroa, Goli otok; nova unutrašnjopolitička i spoljnopolitička orijentacija: samoupravljanje - nova koncepcija društvenog razvoja i nesvrstanost - iskorak ka Trećem svetu; Jugoslavija između istoka i zapada - od saradnje sa zapadom do pomirenja sa istokom; ličnosti - Josip Broz Tito, Aleksandar Ranković, Milovan Đilas, Edvard Kardelj...).

Društveni, ekonomski, politički i kulturni razvoj - glavni procesi i problemi (politika - ustavno, nacionalno, versko pitanje, pitanje političkih sloboda...; ekonomija - protivrečnosti ekonomskog razvoja i ekonomske krize; kultura, nauka i obrazovanje; svakodnevnica, životni standard, popularna kultura; ličnosti - Ivo Andrić, Miloš Crnjanski, Bojan Stupica, Borislav Pečić, Dobrica Ćosić, Aleksandar Petrović, Aleksandar Popović, Dušan Kovačević...).

Društvena kriza i poraz Jugoslavije (poraz Jugoslavije kao ideje, političkog projekta i društvenog sistema; razbijanje i raspad Jugoslavije - ratovi u Sloveniji, Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini; velike sile i jugoslovenska kriza - internacionalizacija sukoba; nastanak novih država, posledice raspada jugoslovenske države - demografske, ekonomske i kulturne; sukobi na Kosovu i Metohiji i NATO intervencija 1999, Kosovsko pitanje, razdvajanje Srbije i Crne Gore; ličnosti - Slobodan Milošević, Franjo Tuđman, Alija Izetbegović, Zoran Đinđić...).

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Značaj perioda koji se izučava u osmom razredu osnovnog obrazovanja i vaspitanja zahteva posebnu pažnju u izboru nastavnih sadržaja. U programu su obrađeni najvažniji događaji, pojave i procesi, kao i znamenite ličnosti koje su obeležile razdoblje od sedamdesetih godina XIX do kraja XX veka. Ključni sadržaji u okviru nastavnih tema dati su u zagradama koje se nalaze iza naziva nastavnih jedinica. Ovakva struktura programa koncipirana je s ciljem da pomogne nastavniku u planiranju neposrednog rada sa učenicima jer mu olakšava određivanje obima i dubine obrade pojedinih nastavnih sadržaja. Nastavnik ima slobodu da sam odredi raspored i dinamiku aktivnosti za svaku temu uvažavajući ciljeve i zadatke predmeta.

Poželjno je na ovakav način osmišljeni program dopuniti sadržajima iz lokalne prošlosti, čime se kod učenika postiže jasnija predstava o tome šta od istorijske i kulturne baštine njihovog kraja potiče iz ovog perioda (učesće u balkanskim i svetskim ratovima, spomenici znamenitim ličnostima i učesnicima ratova, značajne građevine, ustanove kulture i obrazovanja...).

U školama na nastavnom jeziku neke od nacionalnih manjina mogu se, osim sadržaja iz njihove istorije koji su dati u programu, obraditi i prošireni nastavni sadržaji iz prošlosti tog naroda. Pri tome, nastavnici će nastojati da, korišćenjem raznovrsnih izvora i relevantne historiografske i etnografsko-antropološke literature, učenicima pruže mogućnost da steknu jasnu predstavu o prošlosti naroda kome pripadaju, ali i okruženja u kome žive: kakav im je bio način života i koje su značajne ličnosti obeležile ovo razdoblje njihove istorije.

Savlađujući nastavni program istorije, učenici osmog razreda, osim toga što stiču znanja o događajima, pojavama i procesima iz prošlosti, dobijaju i podsticaje za svoj intelektualni razvoj. Oni se, učeći istoriju, vežbaju u logičkom zaključivanju i shvatanju uzročno-posledičnih veza. *Istorija* je izuzetno pogodan nastavni predmet za podsticanje razvoja kritičkog mišljenja, odnosno za razlikovanje činjenica od pretpostavki, podataka od njihove interpretacije i bitnog od nebitnog. Zbog toga je posebno značajno kojim će se metodičkim postupkom i pristupom obrađivati nastavni sadržaji.

Istorija kao narativni predmet, u kome su usmeno izlaganje, opis, razgovor, objašnjenja, tumačenja, argumentovanje nastavnika i učenika glavna aktivnost, pruža velike mogućnosti za podsticanje učeničke radoznalosti, koja je u osnovi svakog saznanja. Nastavni sadržaji treba da budu predstavljeni kao "priča" bogata informacijama i detaljima, ne zato da bi opteretili pamćenje učenika, već da bi im istorijski događaji, pojave i procesi bili predočeni jasno, detaljno, živo i dinamično. Nastava ne bi smela biti statistička zbirka podataka i izveštaj o tome šta se nekada zbilo, već bi trebalo da pomogne učenicima u stvaranju što jasnije

predstave ne samo o tome šta se tada desilo, već i zašto se to desilo i kakve su posledice iz toga proistekle. Program se ostvaruje uz primenu metoda interaktivne nastave.

Posebno mesto u nastavi *istorije* imaju pitanja, kako ona koja postavlja nastavnik učenicima, tako i ona koja dolaze od učenika, podstaknuta onim što su čuli u učionici ili što su saznali van nje koristeći različite izvore informacija. Dobro osmišljena pitanja nastavnika imaju podsticajnu funkciju za razvoj istorijskog mišljenja i kritičke svesti, ne samo u fazi utvrđivanja i sistematizacije gradiva, već i u samoj obradi nastavnih sadržaja. Precizno postavljena pitanja, kao poziv na razmišljanje i traganje za odgovorom "kako je uistinu bilo", obezbeđuju razumevanje, a samim tim i uspešno pamćenje i trajno usvajanje znanja i veština kod učenika. U zavisnosti od cilja koji nastavnik želi da ostvari, pitanja mogu imati različite funkcije, kao što su: fokusiranje pažnje na neki sadržaj ili aspekt, podsticanje poređenja, traganje za pojašnjenjem, procena mogućih posledica i dr.

Nastavnik, pored toga što kreira svoja predavanja, osmišljava i planira na koji način će se učenici uključiti u obrazovno-vaspitni proces. Nije bitno da li je učenička aktivnost organizovana kao individualni rad, rad u paru, maloj ili velikoj grupi, kao radionica ili domaći zadatak, već koliko i kako "uvodi" u prošle događaje, odnosno koliko podstiče učenike da se distanciraju od sadašnjosti i sopstvenog ugla gledanja.

Da bi shvatio događaje koji su se dogodili u prošlosti, učenik mora da ih oživi u svom umu, u čemu veliku pomoć pruža upotreba različitih istorijskih tekstova, karata i drugih izvora istorijskih podataka (dokumentarni i igrani video i digitalni materijali, muzejski eksponati, ilustracije, kao i obilasci kulturno-istorijskih spomenika i posete ustanovama kulture). Korišćenje istorijskih karata je izuzetno važno jer one omogućavaju učenicima ne samo da na očigledan i slikovit način dožive prostor na kome se neki od događaja odvijao, već im i pomažu da prate promene na određenom prostoru kroz vreme.

Nastava istorije ima uticaja i na razvijanje jezičke i govorne kulture (besedništva), jer istorijski sadržaji bogate i oplemenjuju jezički fond učenika. Naravno, potrebno je da se sve reči i pojmovi koji su nepoznati ili nedovoljno dobro poznati učenicima precizno objasne. Gde god je to moguće, poželjno je izbegavati pojmove visokog nivoa apstraktnosti. Kako nemaju svi učenici jednak dar za verbalno izražavanje, nastavnik će pozitivno vrednovati kada se učenik dobro snalazi na istorijskoj karti, postavlja promišljena pitanja ili vešto argumentuje u diskusiji, čak i onda kada je njegovo izražavanje, posmatrano po broju reči, siromašno.

U radu sa učenicima neophodno je imati u vidu integrativnu funkciju istorije, koja u obrazovnom sistemu, gde su znanja podeljena po nastavnim predmetima, pomaže učenicima da postignu celovito shvatanje o povezanosti i uslovljenosti bioloških, geografskih, ekonomskih i kulturnih uslova života čoveka kroz prostor i vreme. Takođe, poželjno je izbegavati fragmentarno i izolovano znanje istorijskih činjenica jer ono ima najkraće trajanje u pamćenju i najslabiji transfer u sticanju drugih znanja i veština. U nastavi treba što više koristiti zadatke koji zahtevaju primenu naučenog u razumevanju i rešavanju svakodnevnih problemskih situacija.

Postoji prirodna veza istorije sa drugim obaveznim i izbornim nastavnim predmetima (*geografija, srpski jezik, likovna kultura, muzička kultura, narodna tradicija, svakodnevni život u prošlosti, verska nastava, građansko vaspitanje...*) i zato je poželjna saradnja između predmetnih nastavnika, koja se može ostvarivati na različite načine (redovna nastava, dodatni rad, slobodne aktivnosti, izleti i ekskurzije...).

Program se ostvaruje uz uvažavanje Obrazovnih standarda za kraj obaveznog obrazovanja i nivoa znanja koji su u njima definisani (osnovni, srednji i napredni nivo).

GEOGRAFIJA

(2 časa nedeljno, 68 časova godišnje)

Cilj i zadaci

Cilj nastave geografije jeste da se osigura da svi učenici steknu bazičnu jezičku i naučnu pismenost i da napreduju ka realizaciji odgovarajućih Standarda obrazovnih postignuća, da se osposobe da rešavaju probleme i zadatke u novim i nepoznatim situacijama, da izraze i obrazlože svoje mišljenje i diskutuju sa drugima, razviju motivisanost za učenje i zainteresovanost za predmetne sadržaje, kao i da učenicima pruži

znanja i objašnjenja o savremenim geografskim pojavama, objektima i procesima na teritoriji Republike Srbije. Oslanjajući se na prethodno stečena znanja i umenja učenika, nastava geografije će im omogućiti razumevanje osnovnih fizičko-geografskih odlika naše zemlje i upoznavanje složenih društveno-ekonomskih procesa i promena, kako u našoj državi, tako i na Balkanskom poluostrvu, Evropi i svetu kao celini.

Zadaci nastave geografije su stvaranje raznovrsnih mogućnosti da kroz različite sadržaje i oblike rada tokom nastave geografije svrha, ciljevi i zadaci obrazovanja, kao i ciljevi nastave geografije budu u punoj meri realizovani. Njihovo ostvarivanje doprineće osposobljavanju i razvijanju znanja, veština, stavova i vrednosti koji su neophodni za razvoj humane, harmonične i interkulturno usmerene ličnosti, sposobne da se snalazi u složenim uslovima društva u transformaciji i da doprinese razvoju svoje zajednice kao odgovoran građanin.

Operativni zadaci

Učenici treba da:

- određuju, povezuju i shvataju značaj geografskog položaja svoje zemlje na Balkanu, u Evropi i u svetu;
- steknu osnovna znanja o prirodno-geografskim i društveno-ekonomskim odlikama Srbije, njenim prirodnim lepotama i kulturnom nasleđu;
- primenjuju stečena znanja u svakodnevnom životu, kako bi sa razumevanjem mogli da prate društveno-geografske pojave, procese i odnose na prostoru naše zemlje, na Balkanu, u Evropi i u svetu;
- poznaju svojstva geografskih objekata, pojava i procesa u kraju u kome žive i povezuju pojave i procese na regionalnom i nacionalnom nivou;
- razvijaju sposobnosti povezivanja znanja iz geografije sa znanjima iz srodnih nastavnih predmeta;
- shvataju potrebu ličnog učešća u zaštiti, obnovi i unapređivanju kvaliteta životne sredine i značaj očuvanja prirode i prirodnih resursa;
- poseduju osećanja socijalne pripadnosti i privrženosti sopstvenoj naciji i kulturi, te aktivno doprinose očuvanju i negovanju nacionalnog i kulturnog identiteta;
- razvijaju međusobno uvažavanje, kao i saradnju i solidarnost između pripadnika različitih socijalnih, etničkih i kulturnih grupa i doprinose društvenoj koheziji;
- podržavaju procese međunarodne integracije naše zemlje;
- koriste različite izvore informacija i uočavaju njihovu važnost u geografskim saznanjima;
- budu osposobljeni da na terenu osmatraju, mere, analiziraju, intervjuišu, skiciraju i prikupljaju podatke i razvijaju sposobnost iskazivanja geografskog znanja rečima, slikom, kvantitativno, tabelarno, grafički i shematski;
- ovladaju tehnikama timskog/grupnog rada i grupnog odlučivanja;
- budu osposobljeni za kontinuirano obrazovanje i samoobrazovanje.

SADRŽAJI PROGRAMA

I UVOD U PROGRAMSKE SADRŽAJE (1)

Ciljevi, zadaci i programski sadržaji geografije za osmi razred osnovne škole.

II GEOGRAFSKI POLOŽAJ, GRANICE I VELIČINA SRBIJE (2)

Geografski položaj, državne granice i veličina Srbije.

III PRIRODNE ODLIKE SRBIJE (26)

Postanak i teritorijalni raspored glavnih reljefnih celina.

PANONSKI BASEN

Panonska nizija: geografski položaj, prostiranje, podela, odlike i značaj.

Južni obod Panonskog basena: geografski položaj, prostiranje, podela, odlike i značaj.

PLANINSKI RELJEF SRBIJE

Geografski položaj, prostiranje, osnovne odlike i podela.

SRPSKO-MAKEDONSKA MASA

Geografski položaj, prostiranje, podela, odlike i značaj.

DINARIDI

Dinarske planine, Šarske planine, Kosovska i Metohijska kotlina: geografski položaj, prostiranje, podela, odlike i značaj.

KARPATO-BALKANIDI

Karpatske i Balkanske planine: geografski položaj, prostiranje, podela, odlike i značaj.

KLIMA SRBIJE

Klimatski elementi i faktori.

Klimatske oblasti, tipovi klime i njihove odlike.

VODE SRBIJE

Reke crnomorskog sliva: osnovne odlike i ekonomski značaj.

Reke jadranskog i egejskog sliva: osnovne odlike i ekonomski značaj.

Jezera: postanak, razmeštaj i značaj.

Termomineralne vode: postanak, razmeštaj, značaj i iskorišćavanje.

ZEMLJIŠTE I BILJNI I ŽIVOTINJSKI SVET

Zemljište: osnovni tipovi, odlike, prostiranje i značaj.

Biljni i životinjski svet: rasprostranjenost i značaj.

ZAŠTITA PRIRODE

Zaštita geonasleđa, vazduha, vode, zemljišta i biljnog i životinjskog sveta.

Zaštićeni prirodni objekti i nacionalni parkovi u Srbiji.

IV STANOVNIŠTVO I NASELJA SRBIJE (9)

Stanovništvo: broj, gustina naseljenosti, prirodni priraštaj.

Migracije stanovništva: vrste, uzroci i posledice.

Struktura stanovništva: biološka, nacionalna, kulturno-obrazovna, socio-ekonomska, verska.

Narodi i etničke zajednice u Srbiji.

Naselja: podela, razmeštaj i perspektive razvoja.

Beograd - glavni grad Republike Srbije.

V PRIVREDA SRBIJE (13)

Osnovne odlike i podela privrede.

Poljoprivreda: prirodni i društveni uslovi za razvoj, mere za unapređivanje, prioriteti razvoja i značaj.

Grane poljoprivrede (zemljoradnja, stočarstvo, lov i ribolov), osnovne odlike i perspektive razvoja.

Šumarstvo: vrste šuma, eksploatacija i značaj.

Industrija: osnovne odlike, podela i značaj.

Rudarstvo: razvoj i značaj rudarstva; nalazišta ruda metala i nemetala.

Teška industrija: crna i obojena metalurgija, razmeštaj i značaj.

Energetika: vrste i razmeštaj izvora energije i njihov značaj.

Prerađivačka industrija: mašinska industrija, elektroindustrija, hemijska industrija, industrija građevinskog materijala i nemetala: razmeštaj proizvodnje i značaj.

Laka industrija: podela, odlike, teritorijalni razmeštaj i značaj.

Saobraćaj: podela, saobraćajna mreža, uslovi, perspektive razvoja i značaj.

Trgovina: unutrašnja i spoljna, obim i struktura izvoza i uvoza.

Turizam: podela i uslovi za razvoj, turističke regije i centri, privredni značaj turizma i perspektive razvoja.

VI ZAVIČAJNA GEOGRAFIJA (6)

Pojam zavičaja, geografski položaj, veličina i prostiranje u okviru Srbije.

Prirodne odlike zavičaja: reljef, klima, vode, zemljište, biljni i životinjski svet.

Vrste i tipovi naselja.

Stanovništvo: broj stanovnika, gustina naseljenosti, prirodni priraštaj, struktura stanovništva i migracije.

Glavne privredne delatnosti i grane.

Perspektive razvoja.

VII SRBI VAN GRANICA SRBIJE (6)

Srbi u susednim državama: Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Hrvatska, Slovenija, Mađarska, Rumunija, Bugarska, Makedonija, Albanija; osnovne geografske odlike prostora u kojima žive Srbi.

Srbi u dijaspori: broj i teritorijalni razmeštaj; Evropa i vanevropski kontinenti; veze sa zemljom maticom.

VIII SRBIJA U SAVREMENIM INTEGRACIJSKIM PROCESIMA (3)

Značaj integracijskih procesa u Evropi i savremenom svetu.

Saradnja naše zemlje sa drugim državama i međunarodnim organizacijama: politička, ekonomska, kulturno-prosvetna i naučno-tehnološka.

GODIŠNJA SISTEMATIZACIJA NASTAVNOG GRADIVA (2)

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

U osmom razredu osnovne škole programsku strukturu čini osam nastavnih tema, raspoređenih tako da svaka prethodna nastavna tema predstavlja osnovu za razumevanje naredne, a sve one zajedno čine jedinstvenu celinu. To, praktično, znači da bi u procesu nastave svim delovima programa trebalo posvetiti određenu pažnju uvažavajući sve programske zahteve.

U okviru prve nastavne teme "Uvod u programske sadržaje" potrebno je da učenici upoznaju i razumeju svrhu, ciljeve i zadatke programskih sadržaja nacionalne geografije.

Nastavna tema "Geografski položaj, granice i veličina Srbije" obuhvata političko-geografske sadržaje. Programom je predviđena obrada samo osnovnih političko-geografskih elemenata: geografski položaj, granice i veličina.

Tema "Prirodne odlike Srbije" odnosi se na opšte oblike reljefa, klimatske, hidrografske, pedološke i biogeografske odlike naše zemlje. Prilikom obrade fizičkogeografskih sadržaja težište valja staviti na opšte sadržaje, kao i na interaktivne veze i odnose svih činilaca geografske sredine. Prilikom obrade navedenih geografskih sadržaja, posebnu pažnju neophodno je posvetiti problemima zaštite i unapređivanja životne sredine.

Vidno mesto u nastavnom programu ima nastavna tema "Stanovništvo i naselja Srbije". Izučavanje sadržaja ove teme trebalo bi da podstakne učenike da bolje upoznaju problematiku demografskog razvoja i naseljenost Srbije. Ovo nastavno gradivo moguće je korelativno povezivati sa sličnim sadržajima drugih nastavnih predmeta, u cilju sagledavanja populacionih problema i izgrađivanja svesti o neophodnosti zajedničkog života različitih naroda. Kroz sadržaje ove nastavne teme učenici upoznaju populacionu politiku i značaje njenih odredbi za obnavljanje stanovništva. U vezi sa tim, neophodno je objasniti i ukazati na faktore koji su doveli do krupnih promena i transformacije na našim prostorima početkom ovog veka, što se snažno odražava na stanovništvo i naselja u našoj zemlji. Učenici treba da se upoznaju sa različitim funkcijama, tipovima i razvojem naselja u našoj zemlji.

Prilikom obrade teme "Privreda Srbije" neophodno je insistirati da učenici steknu znanja o razvoju privrede u celini i pojedinih privrednih delatnosti, kao i o prirodno-geografskoj osnovi razvoja. S obzirom na složenost ove problematike, težište treba staviti na najvažnije karakteristike razvoja, teritorijalni razmeštaj i neravnomernost u nivou razvijenosti, a izbegavati suvoparno nabranje obilja brojčanih podataka.

Nastavna tema "Zavičajna geografija" obuhvata pregled geografskih odlika lokalne sredine/zavičaja. Prilikom realizacije ovih nastavnih sadržaja učenici će koristiti stečena znanja i umenja postavljena zadacima nastave geografije. Uz pomoć nastavnika, grupno ili u paru, učenici će raditi kratka istraživanja, a potom prezentaciju geografskih odlika lokalne sredine, na osnovu čega nastavnik može da sagleda obim i kvalitet samostalnog rada svakog pojedinca.

U nastavnoj temi "Srbi van granica Srbije" obuhvaćeni su sadržaji koji se odnose na susedne države i njihove osnovne prirodne i društveno-geografske odlike u kojima živi srpsko stanovništvo i sadržaji sa teritorijalnim razmeštajem srpskog stanovništva u evropskim državama i državama van granica evropskog kontinenta. Potrebno je da učenici usvoje podatke o broju Srba koji se nalaze van granica Srbije, sa uslovima u kojima žive i rade i njihovim vezama sa matičnom državom.

U okviru nastavne teme "Srbija u savremenim integracijskim procesima" učenicima omogućiti da shvate razgranatost i razvojnost političke, ekonomske, kulturno-prosvetne i naučno-tehnološke saradnje naše države sa drugim državama i organizacijama u svetu. Važno je upoznati učenike sa aktuelnim integracijskim procesima u Evropi i svetu i ukazati na značaj i mesto naše zemlje u ovoj sferi.

Broj nastavnih časova po nastavnim temama dat je orijentaciono. Nastavnicima se preporučuje da, u zavisnosti od predznanja učenika i strukture odeljenja, mogu sami da odrede broj časova za usvajanje, vežbanje, ponavljanje, utvrđivanje i proveravanje programom predviđenih nastavnih sadržaja.

FIZIKA

(2 časa nedeljno, 68 časova godišnje)

Cilj i zadaci

Cilj nastave fizike jeste da se osigura da svi učenici steknu bazičnu jezičku i naučnu pismenost i da napreduju ka realizaciji odgovarajućih Standarda obrazovnih postignuća, da se osposobe da rešavaju probleme i zadatke u novim i nepoznatim situacijama, da izraze i obrazlože svoje mišljenje i diskutuju sa drugima, razviju motivisanost za učenje i zainteresovanost za predmetne sadržaje, kao i da upoznaju prirodne pojave i osnovne zakone prirode, da steknu osnovnu naučnu pismenost, da se osposobe za uočavanje i raspoznavanje fizičkih pojava u svakodnevnom životu i za aktivno sticanje znanja o fizičkim pojavama kroz istraživanje, da oforme osnovu naučnog metoda i da se usmere prema primeni fizičkih zakona u svakodnevnom životu i radu.

Zadaci nastave fizike su:

- stvaranje raznovrsnih mogućnosti da kroz različite sadržaje i oblike rada tokom nastave fizike svrha, ciljevi i zadaci obrazovanja, kao i ciljevi nastave fizike budu u punoj meri realizovani,
- razvijanje funkcionalne pismenosti,
- upoznavanje osnovnih načina mišljenja i rasuđivanja u fizici,
- razumevanje pojava, procesa i odnosa u prirodi na osnovu fizičkih zakona,
- razvijanje sposobnosti za aktivno sticanje znanja o fizičkim pojavama putem istraživanja,
- podsticanje radoznalosti, sposobnosti racionalnog rasuđivanja, samostalnosti i kritičkog mišljenja,
- razvijanje veštine jasnog i preciznog izražavanja,
- razvijanje logičkog i apstraktnog mišljenja,
- razumevanje smisla i metoda ostvarivanja eksperimenta i značaja merenja,
- rešavanje jednostavnih problema i zadataka u okviru nastavnih sadržaja,
- razvijanje sposobnosti za primenu znanja iz fizike,
- uočavanje i razumevanje povezanosti fizičkih pojava i ekologije i razvijanje svesti o potrebi zaštite, obnove i unapređivanja životne sredine,

- razvijanje radnih navika i sklonosti ka izučavanju nauka o prirodi,
- razvijanje svesti o sopstvenim znanjima, sposobnostima i daljoj profesionalnoj orijentaciji.

Operativni zadaci

Učenik treba da:

- razlikuje fizičke veličine koje su određene samo brojnomo vrednošću (vreme, masa, temperatura, rad, energija, količina naelektrisanja, električni napon i struja) od onih koje su definisane intenzitetom, pravcem i smerom (brzina, ubrzanje, sila, jačina električnog i magnetnog polja ...),
- ume da slaže i razlaže silu, jačinu električnog polja...
- razlikuje različite vrste kretanja (translatorno, oscilatorno, talasno) i da zna njihove karakteristike,
- zna osnovne karakteristike zvuka i svetlosti,
- zna da je brzina svetlosti u vakuumu najveća postojeća brzina u prirodi,
- razume da je rad sile jednak promeni energije i na nivou primene koristi transformaciju energije u rad i obrnuto,
- primenjuje zakone održanja (mase, energije, količine naelektrisanja),
- zna uslove za nastanak struje i Omov zakon,
- pravi razliku između temperature i toplote,
- ume da rukuje mernim instrumentima,
- koristi jedinice Međunarodnog sistema (SI) za odgovarajuće fizičke veličine.

SADRŽAJI PROGRAMA

OSCILATORNO I TALASNO KRETANJE (4+3+1)

Obnavljanje dela gradiva iz sedmog razreda koje se odnosi na zakon održanja mehaničke energije. Oscilatorno kretanje (oscilovanje tela obešenog o oprugu, oscilovanje kuglice klatna). Pojmovi i veličine kojima se opisuje oscilovanje tela (amplituda, period, frekvencija). Zakon o održanju mehaničke energije pri oscilovanju tela. (2+1)

Talasno kretanje (mehanički talas). Osnovni parametri kojima se opisuje talasno kretanje (talasna dužina, frekvencija, brzina). (1+1)

Zvuk. Karakteristike zvuka i zvučna rezonancija. (1+1)

Demonstracioni ogledi. Oscilovanje kuglice klatna i tela obešenog o oprugu (u vazduhu i u tečnosti). Oscilovanje žica i vazdušnih stubova (frula zaronjena u vodu, ksilofon, različite zategnute žice, jednake staklene flaše sa različitim nivoima vode). Odakle dolazi zvuk (gumeno crevo sa dva levka, kanap i dve plastične čaše...). Talasi (talasna mašina ili kada).

Laboratorijska vežba

1. Merenje perioda oscilovanja klatna. (1)

SVETLOSNE POJAVE (7+6+2)

Svetlost (osnovni pojmovi). Pravolinijsko prostiranje svetlosti (senka i polusenka, pomračenje Sunca i Meseca). (1+0)

Zakon odbijanja svetlosti. Ravna i sferna ogledala i konstrukcija likova predmeta. (2+2)

Brzina svetlosti u različitim sredinama. Indeks prelamanja i zakon prelamanja svetlosti. Totalna refleksija. (1+1)

Prelamanje svetlosti kroz prizmu i sočiva. Određivanje položaja likova kod sočiva. Optički instrumenti. Lupa i mikroskop. (3+2)

Sistematizacija i obnavljanje gradiva. (0+1)

Demonstracioni ogledi. Senke. Hartlijeva ploča za ilustriranje zakona o odbijanju i prelamanju svetlosti. Prelamanje svetlosti (štipić delimično uronjen u čašu s vodom, novčić u čaši sa vodom i ispod nje). Prelamanje bele svetlosti pri prolazu kroz prizmu. Prelamanje svetlosti kroz sočivo, oko i korekcija vida (optička klupa, geometrijska optika na magnetnoj tabli, staklena flaša sa vodom kao sočivo). Lupa i mikroskop.

Laboratorijske vežbe

1. Provera zakona odbijanja svetlosti korišćenjem ravnog ogledala. (1)

2. Određivanje žižne daljine sabirnog sočiva. (1)

ELEKTRIČNO POLJE (5+5+0)

Naelektrisanje tela. Elementarna količina naelektrisanja. Zakon o održanju količine naelektrisanja. Uzajamno delovanje naelektrisanih tela. Kulonov zakon. (2+2)

Električno polje (linije sila, homogeno i nehomogeno polje). Rad sile električnog polja. Napon. Veza napona i jačine homogenog električnog polja. Električne pojave u atmosferi. (3+2)

Sistematizacija i obnavljanje gradiva. (0+1)

Demonstracioni ogledi. Naelektrisanje čvrstih izolatora i provodnika. Elektrofor, električno klatno i elektroskop. Linije sila električnog polja (perjanice, griz u ricinusovom ulju i jakom električnom polju). Faradejev kavez. Antistatičke podloge. Influentna mašina. Mehuri sapunice u električnom polju. Model gromobrana.

ELEKTRIČNA STRUJA (8+8+3)

Električna struja (jednosmerna, naizmenična). Uslovi za nastajanje električne struje i izvori struje (EMS). Merenje električne struje i napona. (3+3)

Električna otpornost provodnika. Provodnici i izolatori. Omov zakon za deo strujnog kola. Rad i snaga električne struje. Džul-Lencov zakon. Omov zakon za celo strujno kolo. Vezivanje otpornika. (4+4)

Električna struja u tečnostima i gasovima. (1+0)

Sistematizacija i obnavljanje gradiva. (0+1)

Demonstracioni ogledi. Demonstracioni ampermetar u strujnom kolu. Regulisanje električne struje u kolu reostatom i potenciometrom. Grafitna mina (olovke) kao potenciometar. Merenje električne otpornosti ommetrom. Zagrevanje provodnika električnom strujom. Proticanje električne struje u vodenom rastvoru kuhinjske soli. Limun kao baterija. Pražnjenje u Gajslorovim cevima pomoću Teslinog transformatora.

Laboratorijske vežbe

1. Zavisnost električne struje od napona na provodniku (tablični i grafički prikaz zavisnosti). (1)
2. Određivanje električne otpornosti otpora u kolu pomoću ampermetra i voltmetra. (1)
3. Merenje električne struje i napona u kolu sa serijski i paralelno povezanim otpornicima i određivanje ekvivalentne otpornosti. (1)

MAGNETNO POLJE (4+2+0)

Magnetno polje stalnih magneta. Magnetno polje Zemlje. (1+1)

Magnetno polje električne struje. Dejstvo magnetnog polja na strujni provodnik. (2+1)

Doprinos Nikole Tesle i Mihajla Pupina razvoju nauke o elektromagnetnim pojavama i njihovoj primeni. (1+0)

Demonstracioni ogledi. Linije sila magnetnog polja potkovičastog magneta i magnetne šipke. Magnetna igla i školski kompas. Erstedov ogled. Elektromagnet. Uzajamno delovanje dva paralelna provodnika kroz koje protiče struja.

ELEMENTI ATOMSKE I NUKLEARNE FIZIKE (5+3+0)

Struktura atoma (jezgro, elektronski omotač). Nuklearne sile. (1+1)

Prirodna radioaktivnost. Radioaktivno zračenje (alfa, beta i gama zraci) i njihovo biološko dejstvo na biljni i životinjski svet. Zaštita od radioaktivnog zračenja. (2+1)

Veštačka radioaktivnost. Fisija i fuzija. Primena nuklearne energije i radioaktivnog zračenja. (2+1)

Demonstracioni ogled. Detekcija prisustva radioaktivnog zračenja. (školski Gajger-Milerov brojač)

FIZIKA I SAVREMENI SVET (2+0)

Uticaj fizike na razvoj drugih prirodnih nauka, medicine i tehnologije. (2+0)

DODATNI RAD

(Orijentacioni sadržaji programa)

1. Fenomen Doplerovog efekta. Ultra zvuk. Problem buke.
2. Rezonancija. Određivanje brzine zvuka u vazduhu.
3. Videozapis ili simulacija na računaru različitih svetlosnih pojava u svakodnevnom životu.
4. Posmatranje udaljenih tela pomoću teleskopa ili posmatranje malih objekata pomoću mikroskopa.
5. Pomračenje Sunca i Meseca.
6. Eratostenov ogled za određivanje poluprečnika Zemlje.
7. Rešavanje problema koji se odnose na zakon odbijanja svetlosti, sferna ogledala i konstrukciju lika.
8. Totalna refleksija svetlosti i njena primena.
9. Oko i korekcija vida.

10. Rešavanje problema koji se odnose na zakon prelamanja svetlosti, totalnu refleksiju, sočiva i optičke instrumente.
 11. Videozapis ili simulacija na računaru različitih oblika električnih pojava u svakodnevnom životu.
 12. Rešavanje problema koji se odnose na zakon o održanju količine naelektrisanja, Kulonov zakon, rad u električnom polju i napon.
 13. Ampermetar i voltmetar u električnom kolu. Korišćenje multimetra.
 14. Rešavanje problema koji se odnose na Omov zakon, rad i snagu električne struje i Džulov zakon.
 15. Korišćenje računara u obradi eksperimentalnih rezultata merenja na primeru Omovog zakona.
 16. Kirhofova pravila.
 17. Rešavanje problema primenom Kirhofovih pravila.
 18. Simulacija na računaru električnog kola jednosmerne struje s promenljivim parametrima.
 19. Videozapis ili simulacija na računaru različitih oblika magnetnih pojava.
 20. Rešavanje problema iz oblasti elektromagnetne indukcije.
 21. Magnetno polje Zemlje i Sunca. Određivanje horizontalne komponente magnetnog polja Zemlje. Upotreba kompasa.
 22. Teslin transformator i njegova primena u kabinetu za fiziku.
 23. Videozapis ili simulacija na računaru različitih modela atoma, jezgra, nuklearnih reakcija i sl.
 24. Interakcija radioaktivnog zračenja s materijom.
 25. Primena radioaktivnih preparata, registracija prisustva radioaktivnosti i prirodni fon. Mere zaštite od radioaktivnog zračenja.
 26. Poseta laboratoriji za fiziku na fakultetu, naučnoistraživačkom institutu, elektrani, fabrici, kabinetu u gimnaziji, Muzeju Nikole Tesle...
- Pored ponuđenih sadržaja, mogu se realizovati i teme za koje učenici pokažu posebno interesovanje ili ih sami predlože.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Prilikom izradi ovog programa uzete su u obzir primedbe i sugestije nastavnika fizike osnovne škole, izrečene na stručnim skupovima i seminarima u okviru razgovora o programima i nastavi fizike u osnovnoj i srednjim školama. One se mogu sažeti u sledećem:

- smanjiti ukupnu opterećenost učenika,
- rasteretiti važeći program svih sadržaja koji nisu primereni psihofizičkim mogućnostima učenika,
- "vratiti" eksperiment u nastavu fizike,
- metodski unaprediti izlaganje programskih sadržaja i
- izvršiti bolju korelaciju redosleda izlaganja sadržaja predmeta fizika sa matematikom i predmetima drugih prirodnih nauka.

Na osnovu primedbi nastavnika fizike na važeći program i višegodišnjeg sopstvenog iskustva članova Stručne komisije, stečenog kroz izvođenje nastave fizike u osnovnoj i srednjoj školi i na fakultetu, Stručna komisija je pripremila izmenjeni i dopunjeni program fizike. On je po sadržaju, obimu i metodskom prezentovanju znatno prilagođeniji učenicima osnovne škole nego što je to bio prethodni program.

Polazna opredeljenja za koncipiranje programa fizike

Prilikom izrade programa fizike dominantnu ulogu imale su sledeće činjenice:

- osnovno obrazovanje je obavezno za celokupnu populaciju učenika,
- kod učenika osnovne škole sposobnost apstraktnog mišljenja još nije dovoljno razvijena,
- fizika je apstraktna, egzaktna i razučena naučna disciplina čiji se zakoni često iskazuju u matematičkoj formi koja je učeniku osnovne škole potpuno nepristupačna,
- u nastavi fizike je zapostavljen ogled (iako je fizika eksperimentalna nauka) a laboratorijske vežbe učenici sve ređe izvode.

Navedene činjenice uticale su na *izbor programskih sadržaja i metoda logičkog zaključivanja*, kao i na uvođenje jednostavnih eksperimenata, tzv. "*malih ogleda*", koji ne zahtevaju skupu i složenu opremu za demonstriranje fizičkih pojava.

1. Izbor programskih sadržaja

Iz fizike kao naučne discipline odabrani su samo oni sadržaji koje na određenom nivou mogu da usvoje svi učenici osnovne škole. To su, uglavnom, sadržaji iz osnova klasične fizike, dok su u osmom razredu uzeti i neki sadržaji atomske i nuklearne fizike. Obim odabranih programskih sadržaja prilagođen je godišnjem fondu časova fizike u osnovnoj školi. Međutim, i usvajanjem ovih sadržaja učenici mogu da upoznaju egzaktnost fizičkih zakona i raznovrsnost fizičkih pojava u makrosvetu, ali i u mikrosvetu koji nije direktno dostupan našim čulima. Pošto su makrofizičke pojave očiglednije za proučavanje, one dominiraju u nastavnim sadržajima šestog i sedmog razreda. U osmom razredu, pored njih, date su i tematske celine u kojima se obrađuju i neki procesi u mikrosvetu (omotač i jezgro atoma).

2. Izbor metoda logičkog zaključivanja

Od svih metoda logičkog zaključivanja koje se koriste u fizici kao naučnoj disciplini (induktivni, deduktivni, zaključivanje po analogiji itd.), učenicima osnovne škole najpristupačniji je induktivni metod (od pojedinačnog ka opštem) prilikom pronalaženja i formulisanja osnovnih zakona fizike. Zato program predviđa da se u proučavanju makrofizičkih pojava pretežno koristi induktivni metod.

Na ovako izabranim poglavljima fizike može se u potpunosti ilustrovati suština metodologije koja se i danas koristi u fizici i u svim prirodnim naukama u početnoj etapi naučnog istraživanja, tj. u procesu sakupljanja eksperimentalnih činjenica i na osnovu njih formulisanja osnovnih zakona o pojavama koje treba da se prouče. Ova etapa sazajnog procesa obuhvata: posmatranje pojave, uočavanje bitnih svojstava sistema na kojima se pojava odvija, zanemarivanje manje značajnih svojstava i parametara sistema, merenje u cilju pronalaženja međuzavisnosti odabranih veličina, planiranje novih eksperimenata radi preciznijeg formulisanja fizičkih zakona i sl. Sa nekim naučnim rezultatima, do kojih se došlo deduktivnim putem, treba upoznati i učenike starijih razreda, ali samo na informativnom nivou. Zato program predviđa da se neka znanja do kojih se došlo deduktivnim putem koriste za objašnjavanje određenih fizičkih procesa u makro i mikrosvetu.

3. Jednostavni eksperimenti

Uvođenje jednostavnih eksperimenata za demonstriranje fizičkih pojava ima za cilj "vraćanje" ogleda u nastavu fizike, razvijanje radoznalosti i interesa za fiziku i istraživački pristup prirodnim naukama.

Jednostavne eksperimente mogu da izvode i sami učenici na času ili da ih ponove kod kuće, koristeći mnoge predmete i materijale iz svakodnevnog života.

Način prezentovanja programa

Programski sadržaji dosledno su prikazani u formi koja zadovoljava osnovne metodičke zahteve nastave fizike:

Postupnost (od prostijeg ka složenijem) prilikom upoznavanja novih pojmova i formulisanju zakona.

Očiglednost prilikom izlaganja nastavnih sadržaja (uz svaku tematsku celinu pobrojano je više demonstracionih oglada).

Induktivni pristup (od pojedinačnog ka opštem) kod uvođenja osnovnih pojmova i zakona fizike.

Povezanost nastavnih sadržaja (horizontalna i vertikalna).

Stoga, prilikom ostvarivanja ovog programa bilo bi poželjno da se svaka tematska celina obrađuje onim redosledom koji je naznačen u programu. Time se omogućuje da učenik postupno i lakše usvaja nove pojmove i spontano razvija sposobnost za logičko mišljenje.

Program predviđa da se unutar svake veće tematske celine, posle postupnog i analitičnog izlaganja pojedinačnih nastavnih sadržaja, kroz sistematizaciju i obnavljanje izloženog gradiva, izvrši sinteza bitnih činjenica i zaključaka, i da se kroz njihovo obnavljanje omogući da ih učenici u potpunosti razumeju i trajno usvoje. Pored toga, program predviđa da svaka tematska celina, počinje *obnavljanjem dela gradiva iz prethodnog razreda koje se odnosi na...* Time se postiže i vertikalno povezivanje nastavnih sadržaja. Veoma je važno da se kroz rad u razredu ispoštuje ovaj zahtev Programa, jer se time naglašava činjenica da su u fizici sve oblasti međusobno povezane i omogućuje učeniku da sagleda fiziku kao koherentnu naučnu disciplinu u kojoj se početak proučavanja nove pojave naslanja na rezultate proučavanja nekih prethodnih.

Uz naslov svake tematske celine naveden je (u zagradi) zbir tri broja. Na primer, Svetlosne pojave (7+6+2). Prva cifra označava broj časova predviđenih za neposrednu obradu sadržaja tematske celine i izvođenje demonstracionih oglada, druga cifra određuje broj časova za utvrđivanje tog gradiva i ocenjivanje učenika, dok treća cifra označava broj časova za izvođenje laboratorijskih vežbi.

Svaka tematska celina razbijena je na više tema koje bi trebalo obrađivati onim redosledom koji je dat u Programu. Iza teksta svake teme, u zagradi, naveden je zbir dve cifre: prva označava optimalni broj časova za obradu teme i izvođenje demonstracionih oglada, a druga daje optimalni broj časova za utvrđivanje sadržaja teme. Pri tome, na primer, zbir (1+1) ne treba shvatiti bukvalno, tj. da se jedan čas koristi samo za izlaganje novog sadržaja, a sledeći čas, samo za obnavljanje i utvrđivanje. Naprotiv, pri obradi sadržaja skoro svake teme, na svakom času deo vremena posvećuje se obnavljanju gradiva, a deo vremena se koristi za izlaganje novih sadržaja.

Iza naziva svake laboratorijske vežbe nalazi se, u zagradi, cifra koja označava broj časova predviđenih za njeno ostvarivanje.

Kako program nastave matematike za osnovnu školu ne obuhvata sadržaje iz vektorske algebre, u okviru programa fizike nije predviđeno da se fizičke veličine, koje imaju vektorsku prirodu (brzina, ubrzanje, sila itd.), eksplicitno tretiraju kao vektori, već kao veličine koje su jednoznačno određene sa tri podatka: brojnomo vrednošću, pravcem i smerom.

Osnovni oblici nastave i metodička uputstva za njihovo izvođenje

Ciljevi i zadaci nastave fizike ostvaruju se kroz sledeće osnovne oblike:

1. izlaganje sadržaja teme uz odgovarajuće demonstracione oglade,
2. rešavanje kvalitativnih i kvantitativnih zadataka,
3. laboratorijske vežbe,

4. korišćenje i drugih načina rada koji doprinose boljem razumevanju sadržaja teme (domaći zadaci, čitanje popularne literature iz istorije fizike i sl.) i

5. sistematsko praćenje rada svakog pojedinačnog učenika.

Veoma je važno da nastavnik tokom realizovanja prva tri oblika nastave naglašava njihovu objedinjenost u jedinstvenom cilju: otkrivanje i formulisanje zakona i njihova primena. U protivnom, učenik će steći utisak da postoje tri različite fizike: jedna se sluša na predavanjima, druga se radi kroz računске zadatke, a treća se koristi u laboratoriji. Uz to, ukoliko još nastavnik ocenjuje učenike samo na osnovu pismenih vežbi, učenik će s pravom zaključiti: *U školi je važna samo ona fizika koja se radi kroz računске zadatke.* Nažalost, često se dešava da učenici osnovne i srednje škole o fizici kao nastavnoj disciplini steknu upravo takav utisak.

Da bi se ciljevi i zadaci nastave fizike ostvarili u celini, neophodno je da učenici aktivno učestvuju u svim oblicima nastavnog procesa. Imajući u vidu da svaki od navedenih oblika nastave ima svoje specifičnosti u procesu ostvarivanja, to su i metodička uputstva prilagođena ovim specifičnostima.

Metodska uputstva za predavanja

Kako se uz svaku tematsku celinu primenjuju demonstracioni ogledi, učenici će spontano pratiti tok posmatrane pojave, a nastavnik je dužan da podstakne učenika da svojim rečima, na osnovu sopstvenog rasuđivanja, opiše pojavu koju posmatra. Posle toga nastavnik, koristeći precizni jezik fizike, definiše nove pojmove (veliĉine) i rečima formuliše zakon pojave. Kada se realizuju sve etape u izlaganju sadržaja teme (ogled, uĉenikov opis pojave, definisanje pojmova i formulisanje zakona), prelazi se, ako je moguće, na prezentovanje zakona u matematiĉkoj formi. Ovakvim naĉinom izlaganja sadržaja teme nastavnik pomaže uĉeniku da potpunije razume fiziĉke pojave, trajnije zapamti usvojeno gradivo i u drugi plan potisne formalizovanje usvojenog znanja. Ako se insistira samo na matematiĉkoj formi zakona, dolazi se nekada do besmislenih zakljuĉaka.

Na primer, drugi Njutnov zakon mehanike $F = ma$ uĉenik mođe da napiše i u obliku $m = F/a$. S matematiĉke taĉke gledišta, to je potpuno korektno. Međutim, ako se ova formula iskaže rečima: *Masa tela direktno je srazmerna sili koja deluje na telo, a obrnuto srazmerna ubrzanju tela*, tvrđenje je s aspekta matematike taĉno, ali je s aspekta fizike potpuno pogrešno.

Veliki fiziĉari, Ajnštajn na primer, naglašavali su da u makrosvetu koji nas okruđuje svaka novootkrivena istina ili zakon prvo je formulisana rečima, pa tek zatim prikazana u matematiĉkoj formi. Ćovek, naime, svoje misli iskazuje rečima, a ne formulama. Majkl Faradej, jedan od najvećih eksperimentalnih fiziĉara, u svom laboratorijskom dnevniku nije zapisao ni jednu jedinu formulu, ali je zato sva svoja otkrića formulisao preciznim jezikom fizike. Ti zakoni (zakon elektromagnetne indukcije, zakoni elektrolize) i danas se iskazuju u takvoj formi, iako ih je Faradej otkrio još pre 180 godina.

Metodska uputstva za rešavanje računskih zadataka

U postupku rešavanja kvantitativnih (raĉunskih) zadataka iz fizike, u zadatku prvo treba na pravi naĉin sagledati i razumeti zahteve i fiziĉke sadržaje, pa tek posle toga preći na matematiĉko formulisanje i izraĉunavanje. Naime, rešavanje zadataka odvija se kroz tri etape: fiziĉka analiza zadatka, matematiĉko izraĉunavanje i diskusija rezultata. U prvoj etapi uoĉavaju se fiziĉke pojave na koje se odnosi zadatak, a zatim se nabrajaju i rečima iskazuju zakoni po kojima se pojave odvijaju. U drugoj etapi se, na osnovu matematiĉke forme zakona, izraĉunava vrednost tražene veliĉine. U trećoj etapi traži se fiziĉko tumaĉenje dobijenog rezultata. Ako se, na primer, primenom Džulovog zakona izdvoje različite koliĉine toplote na paralelno vezanim otpornicima, treba protumaĉiti zašto se na otporniku manjeg otpora oslobađa veća koliĉina toplote. Tek ako se od uĉenika dobije korektan odgovor, nastavnik mođe da bude siguran da je sa svojim uĉenicima zadatak rešavao na pravi naĉin.

Metodska uputstva za izvođenje laboratorijskih vežbi

Laboratorijske vežbe ĉine sastavni deo redovne nastave i organizuju se na sledeći naĉin: uĉenici svakog odeljenja dele se u dve grupe, tako da svaka grupa ima svoj termin za laboratorijsku vežbu. Oprema za

svaku laboratorijsku vežbu umnožena je u više kompleta, što omogućava da na jednoj vežbi (radnom mestu) rade dva do tri učenika. Vežbe se rade frontalno.

Čas eksperimentalnih vežbi sastoji se iz uvodnog dela, merenja i zapisivanja rezultata merenja.

U uvodnom delu časa nastavnik:

- obnavlja delove gradiva koji su obrađeni na časovima predavanja, a odnose se na datu vežbu (definicija veličine koja se određuje i metod koji se koristi da bi se veličina odredila),

- obraća pažnju na činjenicu da svako merenje prati odgovarajuća greška i ukazuje na njene moguće izvore,

- upoznaje učenike s mernim instrumentima i obučava ih da pažljivo rukuju laboratorijskim inventarom,

- ukazuje učenicima na mere predostrožnosti kojih se moraju pridržavati radi sopstvene sigurnosti, prilikom rukovanja aparatima, električnim izvorima, raznim uređajima i sl.

Dok učenici vrše merenja, nastavnik aktivno prati njihov rad, diskretno ih nadgleda i, kad zatreba, objašnjava i pomaže.

Pri unošenju rezultata merenja u đlačku svesku, procenu greške treba vršiti samo za direktno merene veličine (dužinu, vreme, električnu struju, električni napon i sl.), a ne i za veličine koje se posredno određuju (električni otpor određen primenom Omovog zakona). Procenu greške posredno određene veličine nastavnik može da izvodi u okviru dodatne nastave.

Ako nastavnik dobro organizuje rad u laboratoriji, učenici će se ovom obliku nastave najviše radovati.

Metodska uputstva za druge oblike rada

Jedan od oblika rada sa učenicima su domaći zadaci. Nastavnik planira domaće zadatke u svojoj redovnoj pripremi za čas. Prilikom odabira zadataka, neophodno je težinu zadatka prilagoditi mogućnostima prosečnog učenika i dati samo one zadatke koje učenici mogu da reše bez tuđe pomoći. Domaći zadaci odnose se na gradivo koje je obrađeno neposredno na času (1-2 zadatka) i na povezivanje ovog gradiva sa prethodnim (1 zadatak).

Analiza rešenih zadataka vrši se na prvom sledećem času, kako bi učenici dobili povratnu informaciju o uspešnosti svog samostalnog rada i na taj način utvrdili grešku u izradi i otklonili nejasno i nenaučeno.

Praćenje rada učenika

Nastavnik je dužan da kontinuirano prati rad svakog učenika kroz neprekidnu kontrolu njegovih usvojenih znanja, stečenih na osnovu svih oblika nastave: demonstracionih oglada, predavanja, rešavanja kvantitativnih i kvalitativnih zadataka i laboratorijskih vežbi. Ocenjivanje učenika samo na osnovu rezultata koje je on postigao na pismenim vežbama neprimereno je učeničkom uzrastu i fizici kao naučnoj disciplini. Nedopustivo je da nastavnik od učenika, koji prvi put izučava fiziku, traži samo formalno znanje, umesto da ga podstiče na razmišljanje i logičko zaključivanje. Učenik se kroz usmene odgovore navikava da koristi preciznu terminologiju, razvija sposobnost da svoje misli jasno i tečno formuliše i ne doživljava fiziku kao naučnu disciplinu u kojoj su jedino formule važne.

Budući da je program, kako po sadržaju tako i po obimu, prilagođen psihofizičkim mogućnostima učenika osnovne škole, stalnim obnavljanjem najvažnijih delova iz celokupnog gradiva postiže se da stečeno znanje bude trajnije i da učenik bolje uočava povezanost različitih oblasti fizike. Istovremeno se obezbeđuje da učenik po završetku osnovne škole ovlada osnovnim pojmovima i zakonima fizike, da poznaje logiku i metodologiju koja se koristi u fizici prilikom proučavanja fizičkih pojava u prirodi i da ih primenjuje u svakodnevnom životu.

Dodatna i dopunska nastava

Dodatna nastava iz fizike organizuje se u osmom razredu sa po jednim časom nedeljno. Programski sadržaji ove nastave obuhvataju:

- izabrane sadržaje iz redovne nastave koji se sada obrađuju kompleksnije (koristi se i deduktivni pristup fizičkim pojavama, rade se teži zadaci, izvode se preciznija merenja na složenijim aparatima itd.) i
- nove sadržaje, koji se naslanjaju na program redovne nastave, ali se odnose na složenije fizičke pojave ili na pojave za koje su učenici pokazali poseban interes.

Redosled tematskih sadržaja u dodatnoj nastavi prati redosled odgovarajućih sadržaja u redovnoj nastavi. Ukoliko u školi trenutno ne postoje tehnički uslovi za ostvarivanje nekih tematskih sadržaja dodatne nastave, nastavnik bira one sadržaje koji mogu da se ostvare. Pored ponuđenih sadržaja, mogu se realizovati i teme za koje učenici pokažu posebno interesovanje ili ih sami predlože. Korisno je da nastavnik pozove istaknute stručnjake da u okviru dodatne nastave održe popularna predavanja.

Dopunska nastava se takođe organizuje sa po jednim časom nedeljno. Nju pohađaju učenici koji u redovnoj nastavi nisu uspešno savladali određene nastavne sadržaje. Cilj dopunske nastave je da učenik, uz dodatnu pomoć nastavnika, stekne minimum osnovnih znanja iz sadržaja koje predviđa program fizike u osnovnoj školi.

Slobodne aktivnosti učenika, koji su posebno zainteresovani za fiziku, mogu se organizovati kroz razne sekcije mladih fizičara.

Osnovna znanja i umenja učenika na kraju osmog razreda

Znati i razumeti

U okviru *funkcionalne pismenosti*:

- prikazivati relacije jednostavnim formulama i grafikom i znati da koristi dijagram i skicu (na nivou uzrasnih mogućnosti),
- razumeti ulogu modela i eksperimenta u prikazivanju fizičkih pojava, procesa i zakona,
- razumeti i znati osnovne zakone održanja (mase, energije, naelektrisanja..) i njihov značaj,
- razumeti ulogu eksperimenta, dokaza i kreativne misli u razvoju naučnih ideja,
- razumeti nastajanje i značaj naučnih otkrića u fizici, kao i doprinos nekih naučnika,
- primenjivati stečena znanja i veštine iz matematike i fizike.

U okviru *razumevanja pojava, procesa i odnosa u prirodi na osnovu fizičkih zakona*:

- znati i razumeti da fizika proučava osnovne zakone po kojima se dešavaju sve pojave,
- znati da je fizika eksperimentalna nauka i da se pojave opisuju zakonima i odgovarajućim fizičkim veličinama koje se mogu meriti,
- razumeti i uočavati da je uzajamno delovanje tela (mehaničko, gravitaciono, električno, magnetno) uzrok promena i pojava u prirodi i prepoznati uzrok konkretne promene ili pojave,
- objašnjavati promene, pojave i procese u prirodi koristeći naučne pojmove,
- razumeti različite vrste kretanja i znati da opiše translatorno, oscilatorno i talasno kretanje,
- znati prirodu vidljive svetlosti, njena svojstva i značaj za živi svet,

- razumeti da su makroskopske pojave uslovljene različitim nivoima strukture na mikronivou (atom, jon, molekul),
- razlikovati živu od nežive prirode i shvatiti njihovu međusobnu uslovljenost i promenljivost u vremenu i prostoru,
- razumeti gravitaciju i njen uticaj na kretanje tela, pojave i procese na Zemlji i u Sunčevom sistemu,
- razumeti povezanost kretanja sa silom i energijom,
- razumeti svojstva statičkog naelektrisanja i jednosmerne električne struje,
- razumeti da se magnetna svojstva ispoljavaju kroz interakciju magnetna i nekih drugih objekata posredstvom magnetnog polja (tela od gvožđa, provodnik sa strujom i magnetno polje Zemlje),
- znati svojstva toplote i zvuka,
- upoznati radioaktivnost kao prirodnu pojavu,

U okviru *razvijanja sposobnosti za aktivno sticanje znanja o fizičkim pojavama kroz jednostavna istraživanje:*

- odlučivati o izboru opreme i tehnike rada,
- koristiti usmena i pismena uputstva za izvođenje oglada i laboratorijskih vežbi,
- znati da opiše rečima i slikom postupke i korake u istraživanju,
- izražavati fizičke veličine u jedinicama Međunarodnog sistema jedinica (SI),
- objašnjavati podatke prikupljene posmatranjem i merenjima, izvoditi zaključke i procenjivati njihovu saglasnost sa predviđanjima,
- procenjivati greške merenih fizičkih veličina (srednja vrednost i apsolutna greška),
- znati da korišćenjem odgovarajućih mernih instrumenata izmeri i izračuna fizičke veličine: temperaturu, period oscilovanja klatna, struju, napon, električni otpor.

U okviru *razvijanja logičkog i apstraktnog mišljenja:*

- uočavati uzročno-posledične veze između nekih fizičkih pojava i odnose između fizičkih veličina,
- poznavati logičke procedure i vladati njima,
- koristiti različite načine za rešavanje problem-situacija,
- razlikovati činjenice i teoriju od njihovih interpretacija i ličnog iskustva,
- rezimirati i izvoditi zaključke.

U okviru *razvijanja radoznalosti i samostalnosti:*

- postavljati pitanja i pokazivati inicijativu u traženju odgovora,
- tražiti informacije iz različitih oblasti i različitih izvora.

U okviru *razvijanja sposobnosti za primenu znanja iz fizike:*

- znati da primeni stečena znanja u svakodnevnim školskim i vanškolskim situacijama,
- znati da prepozna fizičke procese i zakone u drugim naučnim disciplinama (npr. meteorologija, geografija, astronomija...),
- shvatiti da su znanja iz fizike uslovila tehnološki napredak.

Umeti

U okviru *razvijanja funkcionalne pismenosti*:

- umeti da se jasno izrazi rečima, slikom, tabelom i da se koristi jezikom matematike i fizike,
- da precizno, koncizno i jasno izrazi svoje mišljenje i zaključke,
- koristiti različite izvore informacija (udžbenik, priručnik, popularnu naučnu literaturu, Internet...),
- koristiti u fizici svoju informatičku pismenost.

U okviru *razvijanja sposobnosti za aktivno sticanje znanja o prirodnim pojavama kroz istraživanje*:

- osmisлити i postaviti jednostavan eksperiment,
- prikupiti podatke posmatranjem, merenjem i dr.
- izvoditi jednostavne eksperimente,
- imati razvijene manuelne veštine za rukovanje priborom, mernim instrumentima i materijalom,
- opisati i prikazati (tabelarno, grafički) dobijene podatke,
- imati kritički stav prema izvorima informacija i njihovoj upotrebi
- izabrati i koristiti odgovarajuće merne jedinice, u zavisnosti od vrste i veličine objekta merenja i odabrati i koristiti odgovarajući pribor za merenje,
- oceniti rezultat nezavisno od merenja i računanja,
- procenjivati i proveravati smislenost rezultata merenja i računanja.

U okviru *razvijanja logičkog i apstraktnog mišljenja*:

- koristiti različite pristupe u razumevanju i predstavljanju problem-situacija i razlikovati bitne od nebitnih informacija,
- planirati i realizovati jednostavna istraživanja, formulisati pitanja, tražiti odgovore i izvoditi logičke zaključke,
- izvesti na osnovu primera (iz udžbenika, onih koje navodi nastavnik, prikazanih demonstracionih oglada, primera iz okruženja...) odgovarajući zaključak.

U okviru *razvijanja samostalnosti i sposobnosti za rad u grupi*:

- saslušati druge, samostalno iskazivati svoje ideje i u timu razmenjivati znanja i iskustva,
- aktivno učestvovati u procesu učenja,
- svoje stavove braniti činjenicama i primerima i

- odgovorno preuzimati obaveze i biti spreman za njihovo ispunjenje.

MATEMATIKA

(4 časa nedeljno, 136 časova godišnje)

Cilj i zadaci

Cilj nastave matematike u osnovnoj školi jeste da se osigura da svi učenici steknu bazičnu jezičku i matematičku pismenost i da napreduju ka realizaciji odgovarajućih Standarda obrazovnih postignuća, kao i da:

- osposobi učenike da rešavaju probleme i zadatke u novim i nepoznatim situacijama;
- osposobi učenike da izraze i obrazlože svoje mišljenje i diskutuju sa drugima;
- razvije motivisanost za učenje i zainteresovanost za predmetne sadržaje;
- osigura da učenici usvoje elementarna matematička znanja koja su potrebna za shvatanje pojava i zakonitosti u prirodi i društvu;
- osposobi učenike za primenu usvojenih matematičkih znanja u rešavanju raznovrsnih zadataka iz životne prakse;
- predstavlja osnovu za uspešno nastavljanje matematičkog obrazovanja i za samoobrazovanje;
- doprinosi razvijanju mentalnih sposobnosti, formiranju naučnog pogleda na svet i svestranom razvitku ličnosti učenika.

Zadaci nastave matematike jesu:

- stvaranje raznovrsnih mogućnosti da kroz različite sadržaje i oblike rada tokom nastave matematike svrha, ciljevi i zadaci obrazovanja, kao i ciljevi nastave matematike budu u punoj meri realizovani;
- numeričko opismenjavanje radi uspešnog bavljenja bilo kojom profesijom i ostvarivanja kvaliteta života;
- sticanje znanja neophodnih za razumevanje kvantitativnih i prostornih odnosa i zakonitosti u raznim pojavama u prirodi, društvu i svakodnevnom životu;
- sticanje osnovne matematičke kulture potrebne za sagledavanje uloge i primene matematike u različitim područjima ljudske delatnosti (matematičko modelovanje), za uspešno nastavljanje obrazovanja i uključivanje u rad;
- razvijanje učenikovih sposobnosti posmatranja, opažanja i logičkog, kritičkog, analitičkog i apstraktnog mišljenja;
- razvijanje kulturnih, radnih, etičkih i estetskih navika učenika, kao i pobuđivanje matematičke radoznalosti;
- sticanje sposobnosti izražavanja matematičkim jezikom, jasnost i preciznost izražavanja u pismenom i usmenom obliku;
- usvajanje osnovnih činjenica o skupovima, relacijama i preslikavanjima;
- savlađivanje osnovnih operacija s prirodnim, celim, racionalnim i realnim brojevima, kao i usvajanje osnovnih svojstava tih operacija;
- upoznavanje najvažnijih geometrijskih objekata: linija, figura i tela, i razumevanje njihovih uzajamnih odnosa;

- osposobljavanje učenika za preciznost u merenju, crtanju i geometrijskim konstrukcijama;
- priprema učenika za razumevanje odgovarajućih sadržaja prirodnih i tehničkih nauka;
- izgrađivanje pozitivnih osobina učenikove ličnosti, kao što su: sistematičnost, upornost, tačnost, urednost, objektivnost, samokontrola i smisao za samostalni rad;
- sticanje navika i umešnosti u korišćenju raznovrsnih izvora znanja.

Operativni zadaci

Učenike treba osposobiti da:

- umeju da rešavaju linearne jednačine (nejednačine) i sisteme linearnih jednačina s jednom i dve nepoznate na osnovu ekvivalentnih transformacija, kao i da rešenja tumače grafički;
- odgovarajuće tekstualne zadatke izraze matematičkim jezikom i reše ih koristeći jednačine;
- uoče funkcionalne zavisnosti i da ih prikazuju na različite načine, tj. da shvate pojam funkcije i njenog grafika;
- ovladaju pojmom funkcije upoznavanjem/usvajanjem linearne funkcije i njenih svojstava, tako da mogu da crtaju i čitaju razne grafike linearne funkcije;
- umeju da tumače podatke predstavljene različitim dijagramima i tabelama;
- umeju da sastavljaju tabele i crtaju odgovarajuće grafikone-dijagrame raznih stanja, pojava i procesa; umeju da izračunaju medijanu i da je koriste;
- shvate međusobne odnose tačaka, pravih i ravni u prostoru;
- nauče najbitnije činjenice o projekcijama na ravan;
- nauče elemente i svojstva geometrijskih tela (prizma, piramida, valjak, kupa i lopta); umeju da crtaju mreže i da izračunavaju površinu i zapreminu tela;
- primenjuju znanja o geometrijskim telima u praksi, povezujući sadržaje matematike i drugih oblasti;
- primenjuju elemente deduktivnog zaključivanja.

SADRŽAJI PROGRAMA

SLIČNOST TROUGLOVA

Talesova teorema. Sličnost trouglova, primena sličnosti na pravougli trougao.

TAČKA, PRAVA I RAVAN

Odnos tačke i prave, tačke i ravni. Elementi koji određuju položaj prave i ravni. Odnosi pravih; mimoilazne prave. Odnosi prave i ravni, normala na ravan, rastojanje tačke od ravni. Odnosi dve ravni.

Ortogonalna projekcija na ravan (tačke, duži i prave).

Poliedar.

LINEARNE JEDNAČINE I NEJEDNAČINE S JEDNOM NEPOZNATOM

Linearna jednačina. Ekvivalentnost jednačina.

Rešavanje linearnih jednačina s jednom nepoznatom.

Linearna nejednačina. Ekvivalentnost nejednačina. Rešavanje jednostavnijih primera linearnih nejednačina s jednom nepoznatom.

Primena.

PRIZMA

Prizma: pojam, vrste, elementi.

Mreža prizme. Površina prizme: površina prave četvorostrane, pravilne trostrane i pravilne šestostrane prizme.

Zapremina prizme. Zapremina prizme: prave četvorostrane prizme, pravilne trostrane i pravilne šestostrane prizme; masa tela.

PIRAMIDA

Piramida; pojam, vrste, elementi.

Mreža piramide. Površina piramide; izračunavanje površine četvorostrane, pravilne trostrane i pravilne šestostrane piramide.

Zapremina piramide. Zapremina četvorostrane piramide, pravilne trostrane i pravilne šestostrane piramide.

LINEARNA FUNKCIJA

Linearna funkcija ($y = ax + b$). Grafik linearne funkcije; nula funkcije. Implicitni oblik zadavanja linearne funkcije. Crtanje i čitanje grafika linearnih funkcija.

GRAFIČKO PREDSTAVLJANJE PODATAKA

Predstavljanje zavisnih veličina tabelarno i u koordinatnom sistemu. Grafičko predstavljanje statističkih podataka u obliku dijagrama (stubičastih, kružnih,...). Računanje srednje vrednosti i medijane. Poređenje vrednosti uzorka sa srednjom vrednošću.

SISTEMI LINEARNIH JEDNAČINA S DVE NEPOZNATE

Pojam linearne jednačine s dve nepoznate. Pojam sistema od dve linearne jednačine s dve nepoznate. Ekvivalentnost sistema linearnih jednačina. Rešavanje sistema metodom zamene i metodom suprotnih koeficijenata; grafički prikaz rešavanja. Raznovrsni primeri primene sistema linearnih jednačina u rešavanju problema iz života, geometrije, fizike i dr.

VALJAK

Valjak i njegovi elementi. Mreža valjka. Površina i zapremina pravog valjka.

KUPA

Kupa i njeni elementi. Mreža kupe. Površina i zapremina prave kupe.

LOPTA

Pojam lopte i sfere. Preseci lopte (sfere) i ravni. Površina i zapremina lopte.

Napomena: Obavezna su četiri jednočasovna školska pismena zadatka godišnje (sa ispravkama 8 časova).

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Radi lakšeg planiranja nastave daje se orijentacioni predlog broja časova po temama po modelu (ukupan broj časova za temu; časova za obradu, časova za ponavljanje i uvežbavanje).

Sličnost trouglova (8; 3 + 5)

Tačka, prava i ravan (12; 6 + 6)

Linearne jednačine i nejednačine s jednom nepoznatom (18; 6 + 12)

Prizma (14; 6 + 8)

Piramida (16; 6 + 10)

Linearna funkcija (12; 5 + 7)

Grafičko predstavljanje statističkih podataka (8; 4 + 4)

Sistemi linearnih jednačina s dve nepoznate (12; 6 + 6)

Valjak (10; 4 + 6)

Kupa (12; 4 + 8)

Lopta (6; 3 + 3)

Sličnost trouglova. - Ponoviti da je sličnost trouglova uvedena preko jednakosti uglova. Talesova teorema (bez dokaza). Poređenje trouglova po sličnosti - koeficijent sličnosti. Primeniti sličnost na pravougli trougao i na taj način izvesti Pitagorinu teoremu.

Tačka, prava, ravan. - Učenike upoznati s međusobnim odnosima tačaka, pravih i ravni u prostoru i korišćenjem modela i objekata u realnom okruženju i na slikama (crtežima) kojima se predstavljaju. Elemente koji određuju ravan (tri nekolinearne tačke, dve prave koje se seku ili su paralelne) i odnos dveju ravni predstavljati slikama, i na taj način razvijati tu vrstu prostornog sagledavanja.

Posebno posvetiti pažnju odnosu ravni i na njoj normalne prave. Ortogonalna projekcija tačke na ravan i ortogonalno projektovanje duži (tačka-po-tačka). Nastavnik treba da demonstrira ova svojstva koristeći pripremljeni materijal, a ne da zahteva da to učenici samostalno rade.

Poliedar kao telo ograničeno konačnim brojem poligona. Neki osnovni poliedri će se detaljnije obrađivati (vidi dalje).

Linearne jednačine i nejednačine. - Do sada su učenici rešavali samo jednostavne primere jednačina i nejednačina, oslanjajući se na veze među operacijama i na svojstva zbira i proizvoda. Sad se rešavaju i složeniji primeri, primenom pravila kojima se jednačine i nejednačine transformišu u njima ekvivalentne. Zato je potrebno obnoviti pojam algebarskog izraza sa promenljivom i osnovna pravila računanja s brojevima. Istaći da ova pravila važe i kad se brojevi zamene izrazima sa promenljivom.

Dva izraza su *ekvivalentna* (identički jednaka) ako se jedan od njih dobija iz drugog primenom pravila računanja u konačnom broju koraka. Istaći činjenicu da su *vrednosti dvaju ekvivalentnih izraza jednake za sve dopustive vrednosti promenljivih*. Iz ovoga sledi da su linearne jednačine $f(x)=g(x)$ i $f(x)=h(x)$ (odnosno nejednačine $f(x)>g(x)$ i $f(x)>h(x)$, tj. $f(x)<g(x)$ i $f(x)<h(x)$) ekvivalentne ako je izraz $g(x)$ ekvivalentan izrazu $h(x)$.

Treba reći da je algebarski izraz s promenljivom x *linearan* ako je ekvivalentan izrazu oblika $ax+b$, i jednačina (nejednačina) je linearna ako je ekvivalentna jednačini (nejednačini) oblika $ax+b=0$ ($ax+b>0$, $ax+b<0$).

Geometrijska tela - Da bi učenici što lakše upoznali geometrijska tela (prizmu, piramidu, valjak, kupu i loptu), njihove elemente i svojstva i naučili da izračunavaju površine i zapremine ovih tela, treba koristiti njihove modele, mreže, skice i slike. Preporučljivo je da i sami učenici crtaju mreže i izrađuju modele proučavanih tela. Izračunavati površine i zapremine samo onih tela koja su navedena u programu. Izvođenje formule za zapreminu vezivati za prihvaćenu formulu za zapreminu kvadra. Pogodnim primerima iz fizike pokazati vezu između zapremine, mase i gustine tela.

Računati površine i zapremine preko osnovnih elemenata (datih odgovarajućim formulama) kao i s njima zavisnih elemenata (dužine ivica, bočne visine, poluprečnika opisanog ili upisanog kruga,...). Praktično primenjivati ova znanja kroz različite konkretne primere računanja površina i zapremina objekata iz okruženja.

Linearna funkcija - Govoriti o linearnoj funkciji ne uvodeći opšti pojam funkcije. Detaljno obraditi linearnu funkciju i njena svojstva i naučiti učenike da crtaju grafike i čitaju njihova svojstva.

Grafičko predstavljanje statističkih podataka - Za primere statističkih podataka navedenih u sadržaju programa birati podatke koje učenici ovog uzrasta razumeju i koji za njih imaju relevantno značenje: školske ocene i proseci, rezultati medicinskih merenja i slične podatke iz svakodnevnog života.

Sistemi linearnih jednačina s dve nepoznate. - Učenici treba da upoznaju linearnu jednačinu s dve nepoznate, grafik jednačine s dve nepoznate (prava) i pojam sistema jednačina; oni treba da znaju da je grafik jednačine $ax + by + c=0$, gde je $a \neq 0$ ili $b \neq 0$ prava i da umeju da nacrtaju taj grafik. Grafički prikaz i interpretacija sistema linearnih jednačina s dve nepoznate imaju značajnu ulogu. Rešavati jednostavnije oblike sistema metodama zamene i suprotnih koeficijenata.

U izučavanju linearnih jednačina s jednom nepoznatom i sistema linearnih jednačina značajnu pažnju treba posvetiti u njihovoj primeni na rešavanju raznih jednostavnih problema.

Neophodno je da se osmišljenim planiranjem nastave izvrši ponavljanje i povezivanje gradiva nastavnih sadržaja iz prethodnih razreda i "tekućeg" gradiva, pri čemu posebnu pažnju treba obratiti na usvojene standarde postignuća učenika na kraju obaveznog obrazovanja. To bi doprinelo da učenici na kraju osnovne škole imaju zaokrugljena i sistematizovana matematička znanja. Takođe, poželjno je povezati nastavne sadržaje predmeta matematika sa nastavnim sadržajima drugih predmeta u saradnji sa kolegama koji predaju te predmete.

Dodatna nastava

Sadržaji dodatne nastave moraju, pre svega, biti vezani za sadržaje ovog razreda i na taj način biti njihova intenzivnija obrada. Uz to, mogu da se izaberu i sve druge zanimljive teme vodeći računa da su bitno sadržajne. Preporučuje se da rukovodioci stručnih veća kontaktiraju dobro afirmisane stručne institucije, kao što su Društvo matematičara Srbije, Matematička gimnazija, KMM "Arhimedes" itd.

BIOLOGIJA

(2 časa nedeljno, 68 časova godišnje)

Cilj i zadaci

Cilj nastave biologije jeste da se osigura da svi učenici steknu bazičnu jezičku i naučnu pismenost i da napreduju ka realizaciji odgovarajućih Standarda obrazovnih postignuća, da se osposobe da rešavaju probleme i zadatke u novim i nepoznatim situacijama, da izraze i obrazlože svoje mišljenje i diskutuju sa drugima, razviju motivisanost za učenje i zainteresovanost za predmetne sadržaje, kao i da usvajanjem obrazovno-vaspitnih sadržaja razvijaju znanja, veštine i umenja iz oblasti ekologije i zaštite životne sredine, uz primenu koncepta održivog razvoja.

Zadaci nastave biologije su:

- stvaranje raznovrsnih mogućnosti da kroz različite sadržaje i oblike rada tokom nastave biologije. svrha, ciljevi i zadaci obrazovanja, kao i ciljevi nastave biologije budu u punoj mjeri realizovani,
- upoznavanje ekoloških pojmova,
- obrazovanje za životnu sredinu,
- razvijanje potreba i mogućnosti ličnog angažovanja u zaštiti životne sredine,
- usvajanje i primena principa održivosti, etičnosti i prava budućih generacija na očuvanu životnu sredinu.

Operativni zadaci

Učenici treba da:

- upoznaju pojam biološke raznovrsnosti i njen značaj za opstanak i evoluciju života na Zemlji;
- nauče i shvate nivoe organizacije živog sveta u prirodi;
- upoznaju predmet istraživanja ekologije i njen značaj;
- upoznaju komponente životne sredine;
- upoznaju ekološke faktore i njihov značaj za živi svet;
- shvate osnovne odnose ishrane i povezanost živih bića u lancima ishrane;
- shvate uzajamne odnose živih bića i životne sredine i dinamiku odnosa materije i energije;
- shvate značaj ekološke ravnoteže za održavanje ekosistema;
- upoznaju osnovne tipove ekosistema i životne uslove u njima;
- steknu znanja u vezi sa izvorima i posledicama ugrožavanja životne sredine - ekosistema;
- upoznaju globalne posledice zagađivanja životne sredine;
- upoznaju pojam i koncepciju održivog razvoja;
- razumeju ulogu i značaj ličnog angažovanja u zaštiti životne sredine;
- upoznaju prirodne resurse, njihovu ograničenost i značaj racionalnog korišćenja;
- izgrade stavove, razvijaju znanja i umenja neophodna za zaštitu životne sredine i doprinos održivom razvoju;
- razvijaju ekološku, zdravstvenu i kulturu življenja.

SADRŽAJI PROGRAMA

I. UVOD

Biološka i kulturna evolucija čoveka.

Uslovi života na Zemlji.

Raznovrsnost živog sveta. Biodiverzitet.

Nivoi organizacije živog sveta.

II. EKOLOGIJA I ŽIVOTNA SREDINA

Predmet istraživanja, istorijski razvoj i značaj ekologije.

Životna sredina - pojam i komponente.

Životno stanište - biotop.

Uslovi života u staništu - ekološki faktori.

Odnos organizama i životne sredine (adaptacije, životne forme).

Populacija - osnovne odlike.

Životna zajednica i njena organizacija (ekološka niša, prostorna i vremenska organizacija).

Ekosistem - osnovni procesi koji se odvijaju u ekosistemu. Odnosi ishrane. Prenos energije i kruženje supstance (materije). Razvoj ekosistema (sukcesije).

Osnovni biomi na Zemlji. Biosfera.

III. UGROŽAVANJE, ZAŠTITA I UNAPREĐIVANJE EKOSISTEMA - ŽIVOTNE SREDINE

Raznovrsnost i struktura ekosistema (prirodni i antropogeni).

Ekosistemi kopnenih voda; zagađivanje i mogućnosti zaštite.

Ekosistemi mora; zagađivanje i mogućnosti zaštite.

Šumski ekosistemi; ugroženost i mogućnosti zaštite.

Travni ekosistemi; ugroženost i mogućnosti zaštite.

Antropogeni ekosistemi (agroekosistemi i urbani ekosistemi); ugroženost i mogućnosti zaštite.

Aktivnost: Uočavanje raznovrsnosti i strukture ekosistema u neposrednom okruženju.

Ugrožavanje i zaštita biodiverziteta.

Kategorije zaštićenih prirodnih dobara (nacionalni i međunarodni nivo).

Crvene knjige flore i faune.

Ugrožavanje i zaštita kulturnih dobara.

Unapređivanje životne sredine - značaj i mogućnosti.

Projekat: Istraživanje stanja ugroženosti životne sredine u neposrednom okruženju.

Aktivnost: Primeri pozitivnog i negativnog uticaja antropogenog faktora na životnu sredinu.

Aktivnost: Poseta jednom zaštićenom prirodnom dobru.

IV. GLOBALNE POSLEDICE ZAGAĐIVANJA ŽIVOTNE SREDINE

Klimatske promene. Efekat staklene bašte.

Oštećenje ozonskog omotača.

Kisele kiše. Sušenje šuma.

Erozija zemljišta. Širenje pustinja.

Nestajanje biljnih i životinjskih vrsta.

Projekat: Globalne posledice zagađivanja životne sredine (pretraživanje internet strana, naučnih časopisa ...).

V. ŽIVOTNA SREDINA I ODRŽIVI RAZVOJ

Koncept održivog razvoja.

Pravo na informisanost i učešće javnosti u donošenju odluka u vezi zaštitne životne sredine.

Prirodni resursi - održivo korišćenje.

Energetska efikasnost.

Aktivnost: Procena primene nekih oblika energetske efikasnosti.

Otpad i reciklaža.

Aktivnost: Konkretan doprinos selekciji otpada.

Debata na temu: Informisanost i učešće mladih u zaštiti životinja (dobrobit životinja).

VI. ŽIVOTNA SREDINA, ZDRAVLJE I KULTURA ŽIVLJENJA

Pravo na zdravu životnu sredinu.

Savremen način života i zdravlje (buka, brza hrana, duvanski dim...).

Kultura življenja (ekološka kultura).

Aktivnost: Organizacija i realizacija raznih aktivnosti unapređivanja zaštite životne sredine i kulture življenja.

Obnavljanje i sistematizacija sadržaja nastavnog programa petog, šestog, sedmog i osmog razreda (provera znanja definisanih obrazovnim standardima za kraj obaveznog obrazovanja).

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Sadržaji programa nastave biologije koji obuhvataju ekologiju i zaštitu životne sredine logički su raspoređeni u šest tematskih celina: Uvod, Ekologija i životna sredina, Ugrožavanje, zaštita i unapređivanje ekosistema - životne sredine, Globalne posledice zagađivanja životne sredine, Životna sredina i održivi razvoj i Životna sredina, zdravlje i kultura življenja.

Navedeni sadržaji programa, pored osnovnog teorijskog pristupa, poseduju i aktivan pristup koji je usmeren praktičnoj realizaciji zaštite životne sredine sa brojnim aktivnostima i projektima u učionici i u neposrednom okruženju. Ovako koncipiran program daje veliku kreativnu slobodu nastavnicima i učenicima da ga, shodno uslovima, mogućnostima i vremenu realizuju.

Uloga nastavnika je da uz primenu interaktivne nastave razvija odgovoran odnos prema životnoj sredini i usmerava interesovanje učenika u pokušaju da samostalno organizuju aktivnosti i realizuju projekte.

Nivoi postignuća znanja, veština i umenja učenika zahtev su definisanih obrazovnih standarda znanja za kraj obaveznog obrazovanja. Profesionalno iskustvo i adekvatno angažovanje nastavnika u radu sa učenicima doprineće ostvarivanju zahteva definisanih obrazovnim standardima.

Koncepcija programa pruža široke mogućnosti za primenu različitih nastavnih metoda, kao i upotrebu informacionih tehnologija. Izbor nastavnih metoda zavisi od cilja i zadataka nastavnog časa, psihofizičkih i mentalnih sposobnosti učenika, raspoloživih nastavnih sredstava i učila, kao i opremljenosti kabineta. Izbor oblika rada prepušten je nastavniku.

Prilikom izrade planova rada (globalnog i operativnog) neophodno je predvideti 60% časova za obradu novog gradiva i 40% za druge tipove časova.

Nastavnik za pripremu rada na času treba da koristi udžbenik odobren od Ministarstva prosvete i najnoviju stručnu literaturu.

HEMIJA

(2 časa nedeljno, 68 časova godišnje)

Cilj i zadaci

Cilj nastave hemije jeste da se osigura da svi učenici steknu bazičnu jezičku i naučnu pismenost i da napreduju ka realizaciji odgovarajućih Standarda obrazovnih postignuća, da se osposobe da rešavaju probleme i zadatke u novim i nepoznatim situacijama, da izraze i obrazlože svoje mišljenje i diskutuju sa drugima, razviju motivisanost za učenje i zainteresovanost za predmetne sadržaje, kao i

- razvijanje funkcionalne hemijske pismenosti;
- razumevanje promena i pojava u prirodi na osnovu stečenih znanja o hemijskim pojmovima, teorijama, modelima i zakonima;
- osposobljavanje učenika za komuniciranje korišćenjem hemijskih termina, hemijskih simbola, formula i jednačina;
- razvijanje sposobnosti za izvođenje jednostavnih hemijskih istraživanja;
- razvijanje sposobnosti za rešavanje teorijskih i eksperimentalnih problema;
- razvijanje logičkog, apstraktnog i kritičkog mišljenja;
- osamostaljivanje učenika za traženje i korišćenje relevantnih informacija u različitim izvorima (udžbenik, naučnopopularni članci, Internet);
- razvijanje svesti o važnosti odgovornog odnosa prema životnoj sredini, odgovarajućeg i racionalnog korišćenja i odlaganja različitih supstanci u svakodnevnom životu;
- podsticanje učeničke radoznalosti, potrebe za saznavanjem o svojstvima supstanci u okruženju i pozitivnog odnosa prema učenju hemije;
- razvijanje svesti o sopstvenim znanjima i sposobnostima i daljoj profesionalnoj orijentaciji.

Zadaci nastave hemije jesu:

- stvaranje raznovrsnih mogućnosti da kroz različite sadržaje i oblike rada tokom nastave hemije svrha, ciljevi i zadaci obrazovanja, kao i ciljevi nastave hemije budu u punoj meri realizovani;

- omogućavanje učenicima da razumeju predmet izučavanja hemije;
- omogućavanje učenicima da sagledaju značaj hemije u svakodnevnom životu, za razvoj različitih tehnologija i razvoj društva uopšte;
- omogućavanje učenicima da razumeju naučni metod kojim se u hemiji dolazi do saznanja;
- osposobljavanje učenika da koriste jezik hemije kao nauke: da znaju hemijsku terminologiju i da razumeju kvalitativno i kvantitativno značenje hemijskih simbola, formula i jednačina;
- stvaranje nastavnih situacija u kojima će učenici do saznanja o svojstvima supstanci i njihovim promenama dolaziti na osnovu demonstracionih oglada ili oglada koje samostalno izvode, i razvijati pri tom analitičko i kritičko mišljenje;
- stvaranje nastavnih situacija u kojima će učenici razvijati eksperimentalne veštine, pravilno i bezbedno, po sebe i druge, rukovati laboratorijskim priborom, posuđem i supstancama;
- osposobljavanje učenika za izvođenje jednostavnih istraživanja;
- stvaranje situacija u kojima će učenici primenjivati teorijsko znanje i eksperimentalno iskustvo za rešavanje teorijskih i eksperimentalnih problema;
- stvaranje situacija u kojima će učenici primenjivati znanje hemije za tumačenje pojava i promena u realnom okruženju;
- omogućavanje učenicima da kroz jednostavna izračunavanja razumeju kvantitativni aspekt hemijskih promena i njegovu praktičnu primenu.

SADRŽAJI PROGRAMA

NEMETALI, OKSIDI NEMETALA I KISELINE (13)

Operativni zadaci

Učenik treba da:

- zna o zastupljenosti nemetala u prirodi, u elementarnom vidu i u jedinjenjima;
- razume osnovna fizička i hemijska svojstva važnijih predstavnika nemetala (vodonika, kiseonika, sumpora, azota i ugljenika);
- povezuje strukturu atoma nemetala sa njihovim svojstvima i položajem u Periodnom sistemu elemenata;
- zna koja svojstva nemetala određuju njihovu praktičnu primenu;
- zna da nemetali reaguju sa kiseonikom i grade okside;
- sastavlja formule oksida nemetala primenom znanja o valenci nemetala;
- zna da oksidi nemetala, koji reaguju sa vodom, sa njom grade kiseline;
- primenjuje znanje da je valenca nemetala ista u kiselini i odgovarajućem oksidu;
- ume da dokaže kiseline pomoću indikatora.

Sadržaji: (6+5+2)

Zastupljenost nemetala u prirodi i njihova osnovna fizička svojstva.

Vodonik, njegova svojstva i primena.

Kiseonik, njegova svojstva i primena.

Sumpor, njegova svojstva i primena. Sumpor(IV)-oksid, sumpor (VI)-oksid, sumporna kiselina i primena.

Azot, njegova svojstva i primena. Azot(V)-oksid, azotna kiselina i primena. Amonijak, njegova svojstva i primena.

Ugljenik, njegova svojstva i primena. Ugljenik(II)-oksid. Ugljenik(IV)-oksid, ugljena kiselina i primena.

Demonstracioni ogledi

Dobijanje i ispitivanje svojstava vodonika i kiseonika. Dobijanje sumpor(IV)-oksida, reakcija nastalog oksida sa vodom i ispitivanje svojstava nastale kiseline pomoću lakmus-hartije. Demonstracija pravilnog načina razblaživanja koncentrovane sumporne kiseline. Dobijanje ugljenik(IV)-oksida i ispitivanje njegovih svojstava (ne podržava gorenje, gustina u odnosu na vazduh).

Vežba I: Fizička svojstva nemetala

Ispitivanje fizičkih svojstava nemetala (agregatno stanje, rastvorljivost u vodi i nepolarnom rastvaraču).

Vežba II: Oksidi nemetala i njihova svojstava. Ispitivanje kiselosti

Dobijanje sumpor(IV)-oksida i ispitivanje njegovog uticaja na biljne pigmente. Dokazivanje kiselosti neorganskih kiselina pomoću lakmus-hartije.

Uputstvo za realizaciju nastavne teme

U okviru teme potrebno je da učenici saznaju koji su najzastupljeniji nemetali u neživoj i živoj prirodi i da uoče sličnosti i razlike u zastupljenosti. Na osnovu znanja stečenog u sedmom razredu o strukturi atoma koja uslovljava reaktivnost elemenata i način njihovog međusobnog povezivanja (hemijska veza), učenici zaključuju u kom vidu se nemetali nalaze u prirodi (u elementarnom vidu ili u vidu jedinjenja).

Demonstracioni ogledi i laboratorijske vežbe omogućavaju učenicima da uoče fizička svojstva nemetala (agregatno stanje, rastvorljivost u vodi i nepolarnim rastvaračima).

Prilikom posmatranja demonstracionih ogleda za dobijanje vodonika i kiseonika, učenike pitanjima usmeravati i podsticati da uočavaju svojstva ovih gasova na osnovu načina prikupljanja (prikupljanje iznad vode ukazuje na malu rastvorljivost u vodi). Posmatrajući ispitivanje svojstava vodonika, učenici uočavaju načine kojima se manipuliše gasovima i uče o merama opreza prilikom rukovanja zapaljivim gasovima.

Upoznajući kroz ogleda svojstva kiseonika i nemetala, učenici treba da nauče da je važno hemijsko svojstvo kiseonika građenje oksida. Drugim rečima, oni formiraju znanje o tome da je kiseonik neophodan reaktant u reakcijama sagorevanja. Uputno je alotropske modifikacije prvi put spomenuti kod kiseonika i, kasnije, kod ugljenika.

Učenici treba da razlikuju okside nemetala koji ne reaguju sa vodom (na primer, CO) od onih koji sa vodom grade kiseline.

Kiselost neorganskih kiselina učenici dokazuju pomoću indikatora. Pri tome, mogu uporedo dokazivati kiselost njima poznatih kiselina iz svakodnevnog života (sirćetna kiselina, limunska kiselina). Pojam indikatora treba uvesti pri ispitivanju svojstava rastvora nastalog u reakciji između sumpor(IV)-oksida i vode.

Na svakom času na kome se izučavaju oksidi i kiseline, učenike podsticati da pišu formule oksida i kiselina. Uz trivijalne nazive oksida i nazive kiselina, dati i njihove nazive po anjonskoj nomenklaturi.

Veoma je važno da se na primerima ukaže na praktičan značaj izučavanih kiselina u svakodnevnom životu.

U prvoj vežbi (ispitivanje fizičkih svojstava nemetala), zavisno od opremljenosti škole, mogu se pored sumpora, ispitivati i svojstva drugih nemetala.

METALI, OKSIDI METALA I HIDROKSIDI (BAZE) (8)

Operativni zadaci

Učenik treba da:

- zna o zastupljenosti metala u prirodi, u elementarnom vidu i u jedinjenjima;
- razume osnovna fizička svojstva metala;
- povezuje strukturu atoma metala sa njihovim svojstvima i položajem u Periodnom sistemu elemenata;
- razlikuje svojstva hemijski izrazitih metala od tehnički važnih metala;
- zna svojstva metala koja određuju njihovu praktičnu primenu;
- zna da metali u reakciji sa kiseonikom grade okside metala;
- sastavlja formule oksida metala primenom znanja o valenci metala;
- zna da oksidi metala, koji reaguju sa vodom, sa njom grade hidrokside (baze);
- zna da je valenca metala ista u hidroksidu i odgovarajućem oksidu;
- zna da je hidroksidna grupa jednovalentna;
- sastavlja formule hidroksida na osnovu valence metala;
- ume da pomoću indikatora dokaže bazna svojstva rastvora hidroksida;
- zna da u reakciji nekih metala sa kiselinama nastaje vodonik;
- zna da su metali podložni koroziji i postupke zaštite od korozije;
- zna da se legiranje vrši u cilju dobijanja materijala sa svojstvima pogodnim za određenu namenu.

Sadržaji: (4+3+1)

Zastupljenost metala u prirodi i njihova osnovna fizička svojstva.

Kalcijum. Kalcijum-oksidi i kalcijum-hidroksid, svojstva i primena.

Gvožđe, aluminijum, bakar - svojstva na kojima se zasniva primena ovih metala. Korozija metala. Gvožđe(III)-oksidi, aluminijum-oksidi. Legure koje se najčešće primenjuju (bronzna, mesing, čelik, duraluminijum, silumini).

Demonstracioni ogledi

Reakcija metala druge grupe Periodnog sistema elemenata sa vodom. Reakcija oksida metala druge grupe sa vodom i ispitivanje svojstava nastalog rastvora pomoću lakmus-hartije. Ispitivanje korozije gvožđa u različitim uslovima.

Vežba III: Fizička svojstva metala. Reakcija metala sa kiselinama

Ispitivanje provodljivosti toplote i elektriciteta, kao i magnetičnosti nekih metala. Upoređivanje tvrdoće i gustine gvožđa, aluminijuma i bakra.

Reakcija razblažene sumporne kiseline sa magnezijumom i gvoždem.

Uputstvo za realizaciju nastavne teme

Obradu sadržaja ove teme započeti razmatranjem zastupljenosti metala u prirodi i povezivanjem sa zastupljenošću nemetala. Takođe, potrebno je podsticati učenike da povezuju vidove nalaženja metala u prirodi (u elementarnom vidu ili u vidu jedinjenja) sa strukturom atoma, odnosno reaktivnošću metala.

Fizička svojstva metala se obrađuju u pregledu. Hemijska svojstva tipičnih metala izučavaju se na primeru kalcijuma. Ako škola nema kalcijum, dobijanje oksida i hidroksida može se pokazati na primeru magnezijuma, uz ukazivanje na sličnost (i razlike) u hemijskim svojstvima magnezijuma i kalcijuma. Pored toga, važno je podsetiti učenike na gradivo sedmog razreda i podsticati ih da povezuju položaj metala u grupi i periodi Periodnog sistema elemenata sa njegovom reaktivnošću.

U okviru treće vežbe učenici ispituju osnovna fizička svojstva metala (agregatno stanje, boja, provodljivost električne struje i toplote, magnetičnost). Takođe, ispituju ponašanje metala sa razblaženom sumpornom kiselinom i proširuju svoje znanje time da je važno svojstvo kiselina reakcija sa metalima.

Na osnovu oglada učenici uočavaju da zajednička svojstva metala nisu podjednako izražena kod svih metala. Oni treba da nauče da je kiseonik neophodan reaktant za reakcije oksidacije metala, kao što su rđanje i sagorevanje, i da upoređuju težnju različitih metala da podležu tom tipu reakcije. Demonstracionim ogledom pokazati da brzina korozije zavisi od uslova (pod vodom, na dodirnoj površini vode i vazduha, u vazduhu). Takođe, potrebno je ukazati na to da oksidi nekih metala sa vodom grade hidrokside, a neki ne reaguju sa vodom (gvožđe(III)-oksid i aluminijum-oksid). Dobijanje hidroksida ovih metala u reakciji između njihovih soli i hidroksida elemenata prve grupe može se demonstrirati kasnije u okviru nastavne teme: Soli.

SOLI (5)

Operativni zadaci

Učenik treba da:

- usvoji znanja o pojmu soli;
- sastavlja formule soli na osnovu valence metala i valence kiselinskog ostatka;
- sastavlja formule soli na osnovu naziva soli i obrnuto;
- zna da soli mogu nastati u hemijskim reakcijama: kiseline i baze, metala i kiseline, kiselog oksida i baze;
- uočava međusobnu povezanost oksida, kiselina, hidroksida i soli;
- predviđa proizvode reakcija u kojima učestvuju hemijski elementi i jedinjenja koja su predstavnici određenih klasa neorganskih jedinjenja;
- zna o zastupljenosti natrijum-hlorida i kalcijum-karbonata u prirodi;
- zna o značaju i primeni važnih soli.

Sadržaji: (3+1+1)

Soli. Formule i nazivi soli. Dobijanje soli.

Fizička svojstva soli (agregatno stanje, rastvorljivost). Hemijske reakcije soli (reakcije sa kiselinama, bazama i solima).

Primena soli.

Demonstracioni ogledi

Reakcija neutralizacije hlorovodonične kiseline i rastvora natrijum-hidroksida. Reakcija između metala i kiseline.

Hemijske reakcije soli: između kalcijum-karbonata i hlorovodonične kiseline, rastvora gvožđe(III)-hlorida i natrijum-hidroksida, rastvora srebro-nitrata i natrijum-hlorida.

Vežba IV: Dobijanje soli i utvrđivanje rastvorljivosti soli

Pripremanje rastvora olovo(II)-nitrata, kalijum-jodida, natrijum-sulfata i barijum-hlorida. Dobijanje olovo(II)-jodida i barijum-sulfata.

Dokazivanje ugljenik(IV)-oksida i nastajanje kalcijum-karbonata.

Uputstvo za realizaciju nastavne teme

Nastavnik planira nastavne situacije u kojima učenici vežbaju sastavljanje formula soli kiselina koje su obrađene u temi Nemetali, oksidi nemetala i kiseline.

Na primeru pripremanja fiziološkog rastvora, temu Soli povezati sa temom Homogene smeše - rastvori odnosno sa kvantitativnim sastavom rastvora, što je obrađivano u sedmom razredu. Učenici treba da znaju svojstva, primenu i dobijanje kuhinjske soli. Korelacija sa nastavom geografije može se ostvariti ukazivanjem na uslovljenost oblika krečnjačkog reljefa svojstvima kalcijum-karbonata i kalcijum-hidrogenbonata. Povezivanje sa svakodnevnim životom može se ostvariti ukazivanjem na tvrdoću vode, sastav mineralnih voda, demineralizaciju vode itd.

U okviru ove teme, učenicima se može pokazati kako se iz soli mogu dobiti hidroksidi metala čiji oksidi ne reaguju sa vodom. Takođe, učenici proširuju znanje o kiselinama još jednim njihovim svojstvom da reaguju sa solima ugljene kiseline uz izdvajanje ugljenik(IV)-oksida.

Na kraju obrade teme kroz različite primere (obuhvatajući i one obrađene u prvoj i drugoj temi) ukazati na međusobnu povezanost klasa neorganskih jedinjenja i tako sistematizovati usvojena znanja o svojstvima oksida, kiselina, hidroksida i soli.

ELEKTROLITIČKA DISOCIJACIJA KISELINA, HIDROKSIDA I SOLI (3)

Operativni zadaci

Učenik treba da:

- razume kako pod uticajem polarnih molekula vode disosuju kiseline, hidroksidi i soli;
- zna da kiseline u vodi daju kao pozitivne jone H^+ jone;
- zna da u vodenim rastvorima baza postoje hidroksidni joni, OH^- ;
- razume da je reakcija neutralizacije reakcija između H^+ i OH^- jona;
- razume da se dokazivanje kiselobaznih svojstava rastvora pomoću indikatora zasniva na postojanju određenih jona u rastvoru;
- poznaje pH-skalu i na osnovu pH-vrednosti razvrstava rastvore u kisele, bazne i neutralne;
- razume međusobnu povezanost oksida, kiselina, hidroksida i soli.

Sadržaji: (2+1+0)

Elektrolitička disocijacija kiselina, hidroksida i soli.

Mera kiselosti rastvora - pH-skala.

Demonstracioni ogledi

Elektroprovodljivost destilovane vode, hlorovodonične kiseline, rastvora natrijum-hidroksida i rastvora natrijum-hlorida.

Dokazivanje baznih svojstava vodenog rastvora amonijaka.

Uputstvo za realizaciju nastavne teme

Cilj razmatranja sadržaja u okviru ove teme je uopštavanje i sistematizacija znanja o kiselinama, hidroksidima i solima. Pojam kiselina, hidroksida i soli definiše se na osnovu Arenijusove teorije elektrolitičke disocijacije. Primerima disocijacije kiselina i hidroksida u vodi obuhvatiti i one kiseline i hidrokside koji nisu obrađivani u okviru prve dve teme, kao što su, na primer, hlorovodonična kiselina i natrijum-hidroksid.

Učenike informisati o pH-skali kao načinu za iskazivanje kiselosti rastvora i ilustrovati primerima iz svakodnevnog života (sredstva za održavanje higijene, kozmetički preparati, prehrambeni proizvodi, telesne tečnosti). Učenici procenjuju pH-vrednost pomoću univerzalne indikatorske hartije.

Na času utvrđivanja posvetiti pažnju sastavljanju formula i izvođenju naziva kiselih soli, na primer, natrijum-hidrogenkarbonata i natrijum-hidrogensulfata.

UVOD U ORGANSKU HEMIJU (2)

Operativni zadaci

Učenik treba da:

- zna da su jedinjenja ugljenika, izuzev oksida, ugljene kiseline i njenih soli (karbonata i hidrogenkarbonata) organska jedinjenja;
- zna da su ugljenikovi atomi u molekulima organskih jedinjenja četvorovalentni;
- razume da se ugljenikovi atomi mogu međusobno povezivati u otvorene i zatvorene nizove (prstenove), da veza između atoma ugljenika može biti jednostruka, dvostruka i trostruka, te da je to uzrok mnogobrojnosti organskih jedinjenja;
- razume da ugljenikovi atomi u molekulima organskih jedinjenja mogu biti povezani i sa atomima drugih elemenata jednostrukom, dvostrukom ili trostrukom vezom.

Sadržaji: (1+1+0)

Svojstva atoma ugljenika. Mnogobrojnost organskih jedinjenja. Opšta svojstva organskih jedinjenja, razlike u odnosu na neorganska jedinjenja.

Demonstracioni ogledi

Upoređivanje svojstava organskih i neorganskih jedinjenja:

- rastvorljivost u vodi (natrijum-hlorid, skrob, benzin, ulje);
- ponašanje pri zagrevanju (natrijum-hlorid i skrob).

Dokazivanje ugljenika u organskim supstancama.

Uputstvo za realizaciju nastavne teme

U okviru ove teme, učenici uočavaju razlike u svojstvima organskih i neorganskih jedinjenja. Formiraju znanje o tome da u sastav svih organskih jedinjenja ulazi ugljenik i povezuju mogućnost građenja velikog broja organskih jedinjenja sa strukturom ugljenikovog atoma.

UGLJOVODONICI (12)

Operativni zadaci

Učenik treba da:

- razlikuje alkane, alkene i alkine na osnovu molekulske i strukturne formule i na osnovu naziva;
- razume strukturnu izomeriju;
- zna fizička svojstva ugljovodonika (rastvorljivost, agregatno stanje na sobnoj temperaturi);
- zna da ugljovodonici podležu reakciji sagorevanja u kojoj se oslobađa toplota;
- razume razlike u strukturi i reaktivnosti zasićenih i nezasićenih ugljovodonika, odnosno da dvostruka veza u molekulima alkena i trostruka veza u molekulima alkina uslovljava njihova hemijska svojstva;
- razume osnovne hemijske reakcije alkana (supstitucija), alkena i alkina (adicija);
- zna da su glavni prirodni izvori ugljovodonika nafta i zemni gas;
- zna važnije derivate nafte (benzin, petroleum, dizel ulje, ulje za podmazivanje i asfalt) i da su to smeše jedinjenja sličnih fizičkih i hemijskih svojstava.

Sadržaji: (7+4+1)

Elementarni sastav, podela i fizička svojstva ugljovodonika.

Zasićeni ugljovodonici (alkani) i nezasićeni ugljovodonici (alkeni i alkini).

Hemijska svojstva ugljovodonika (sagorevanje, supstitucija, adicija). Aromatični ugljovodonici. Benzen.

Nafta i zemni gas - izvori ugljenikovih jedinjenja i energije.

Polimeri.

Demonstracioni ogledi

Ispitivanje rastvorljivosti i sagorevanje *n*-heksana (medicinski benzin).

Razlikovanje zasićenih i nezasićenih acikličnih ugljovodonika (reakcija sa kalijum-permanganatom).

Vežba V: Sastavljanje modela molekula ugljovodonika

Sastavljanje modela molekula, pisanje strukturnih formula i davanje naziva ugljovodonicima.

Uputstvo za realizaciju nastavne teme

Učenje o ugljovodonicima započeti isticanjem njihovog značaja i praktične primene. Da bi učenici ovladali pisanjem strukturnih i racionalnih strukturnih formula, omogućiti im da prethodno sastavljaju i posmatraju

modele molekula ugljovodonika. Imenovanje ugljovodonika pokazati na nekoliko jednostavnih primera, uključujući i imenovanje izomera. Pojam izomera povezati sa ranije istaknutom činjenicom da se određen broj ugljenikovih atoma međusobno može povezivati na različite načine.

Razlike u reaktivnosti alkana, alkena i alkina objasniti na osnovu razlike u strukturi molekula ovih jedinjenja. Hemijska svojstva zasićenih i nezasićenih ugljovodonika treba obraditi uporedo, što omogućava sagledavanje njihove sličnosti (sagorevanje) i različitosti (supstitucija, adicija).

Od hemijskih svojstava ugljovodonika navesti ona koja omogućavaju praktičnu primenu ugljovodonika:

- sagorevanje - upotreba ugljovodonika kao izvora energije (zemni i rafinerijski gas, benzin, dizel gorivo, mazut);
- reakcije supstitucije i adicije - od ugljovodonika se može dobiti mnoštvo jedinjenja različite praktične namene koja, pored atoma ugljenika i vodonika, sadrže i atome drugih elemenata (na primer, proizvodnja plastičnih masa, teflona, freona, boja, insekticida...).

Aromatične ugljovodonike obraditi na informativnom nivou, ukazujući na njihovu slabu reaktivnost i toksičnost.

Učeći o derivatima nafte, važno je da učenici uoče da su proizvodi frakcione destilacije (kondenzacije) i dalje smeše ugljovodonika.

Reakciju polimerizacije predstaviti kao reakciju u kojoj se od reaktanata, određenih svojstava (na primer, gasovito agregatno stanje), dobijaju supstance sa novim svojstvima (čvrsto agregatno stanje). Naglasiti praktičnu primenu različitih polimera.

ORGANSKA JEDINJENJA SA KISEONIKOM (9)

Operativni zadaci

Učenik treba da:

- razume da je funkcionalna grupa deo molekula koji uslovljava fizička i hemijska svojstva jedinjenja;
- zna funkcionalnu grupu alkohola i kako se alkoholi imenuju;
- razume kako hidroksilna grupa određuje fizička i hemijska svojstva alkohola;
- zna o dobijanju etanola alkoholnim vrenjem;
- razume osnovna fizička i hemijska svojstva etanola;
- zna o praktičnoj primeni alkohola (metanola, etanola, glikola i glicerola);
- zna o štetnom dejstvu etanola na ljudski organizam (alkoholizam), i o toksičnosti metanola;
- zna funkcionalnu grupu karbonilnih jedinjenja;
- zna da oksidacijom primarnih alkohola nastaju aldehidi, a sekundarnih alkohola ketoni;
- zna o praktičnoj primeni karbonilnih jedinjenja (metanala i propanona);
- zna funkcionalnu grupu karboksilnih kiselina i kako se karboksilne kiseline imenuju;
- razume kako karboksilna grupa određuje fizička i hemijska svojstva karboksilnih kiselina;
- zna da oksidacijom etanola može nastati etanska kiselina;

- zna o praktičnoj primeni karboksilnih kiselina;
- zna koje se karboksilne kiseline nazivaju masne kiseline;
- zna da u reakciji alkohola i karboksilnih kiselina nastaju estri i kako se nastali estri imenuju;
- razume fizička svojstva estara.

Sadržaji: (5+3+1)

Alkoholi.

Karboksilne kiseline. Masne kiseline.

Estri.

Demonstracioni ogledi

Dobijanje alkohola alkoholnim vrenjem.

Dokazivanje kiselosti karboksilnih kiselina.

Laboratorijsko dobijanje i ispitivanje svojstava etiletanoata.

Vežba VI: Fizička i hemijska svojstva organskih jedinjenja sa kiseonikom

Ispitivanje rastvorljivosti alkohola i karboksilnih kiselina sa različitim brojem atoma ugljenika u molekulu.

Reakcija etanske i limunske kiseline sa natrijum-hidrogenkarbonatom.

Uputstvo za realizaciju nastavne teme

Učenici uočavaju da su svojstva organskih jedinjenja sa istim brojem ugljenikovih atoma različita, u zavisnosti od funkcionalne grupe. Takođe, uče imenovanje organskih jedinjenja prema funkcionalnoj grupi koju sadrže i povezuju određenu funkcionalnu grupu u molekulu sa svojstvima jedinjenja. Uz nazive jedinjenja prema IUPAC nomenklaturi navesti i trivijalne nazive predstavnika organskih jedinjenja sa kiseonikom.

Karbonilna jedinjenja uputno je obraditi kao oksidacione proizvode odgovarajućih alkohola, uz ukazivanje na praktični značaj metanala (formaldehida) i propanona (acetona). Pored primene u svakodnevnom životu, potrebno je naglasiti važnost organskih jedinjenja sa kiseonikom kao industrijskih sirovina. Učenicima treba ukazati na štetno fiziološko delovanje alkohola i problem alkoholizma. U korelaciji sa nastavom biologije, učenici mogu samostalno, iz različitih izvora, da prikupljaju informacije o uticaju alkohola na organizam.

Tokom obrade nastavnih sadržaja o karboksilnim kiselinama, učenici uočavaju sličnosti i razlike u svojstvima neorganskih i organskih kiselina.

BIOLOŠKI VAŽNA ORGANSKA JEDINJENJA (12)

Operativni zadaci

Učenik treba da:

- zna šta su masti i ulja i njihova fizička svojstva;
- prepoznaje formule triacilglicerola kao glavnih sastojaka masti i ulja;

- razume osnovna hemijska svojstva masti i ulja (reakcije hidrogenizacije i saponifikacije);
- zna da se deterdženti po hemijskom sastavu i svojstvima razlikuju od sapuna, ali da je princip uklanjanja nečistoća isti;
- zna o značaju i ulozi masti i ulja u živim bićima;
- zna šta su ugljeni hidrati i o njihovom značaju i ulozi u živim bićima;
- razume fizička svojstva ugljenih hidrata;
- razlikuje prema složenosti monosaharide, disaharide i polisaharide i zna da hidrolizom disaharida i potpunom hidrolizom polisaharida nastaju monosaharidi;
- razlikuje saharozu od invertnog šećera;
- razume da su različita svojstva i biološka funkcija skroba i celuloze posledica razlika u njihovoj hemijskoj strukturi;
- zna o praktičnoj primeni ugljenih hidrata (na primer, da se hartija pravi od celuloze; da je pamuk, po hemijskom sastavu, celuloza);
- zna da molekuli aminokiselina sadrže karboksilnu i amino grupu;
- zna da su proteini prirodni polimeri proteinskih aminokiselina;
- zna da se esencijalne aminokiseline moraju unositi hranom;
- zna o značaju i ulozi proteina u živim bićima;
- navodi životne namirnice bogate mastima i uljima, ugljenim hidratima i proteinima;
- zna da se neki vitamini rastvaraju u vodi, a neki u mastima, što je uslovljeno njihovom hemijskom strukturom;
- zna o značaju i ulozi vitamina u ljudskom organizmu.

Sadržaji: (7+4+1)

Masti i ulja.

Ugljeni hidrati u pregledu: monosaharidi (glukoza i fruktoza), disaharidi (saharoza), polisaharidi (skrob i celuloza).

Aminokiseline. Proteini.

Vitamini.

Demonstracioni ogledi

Saponifikacija masti - sapuni.

Vežba VII: Masti i ulja

Ispitivanje rastvorljivost masti i ulja i ugljenih hidrata u vodi.

Dokazivanje skroba.

Denaturacija proteina.

Uputstvo za realizaciju nastavne teme

U okviru teme ne treba insistirati na pisanju strukturnih formula triacilglicerola, već na poznavanju svojstava ovih jedinjenja i njihovih smeša. Neophodno je da učenici znaju o svojstvima, biološkom i tehničkom značaju masti i ulja, kao i o primeni ovih jedinjenja kao sirovina ili poluproizvoda u daljoj hemijskoj preradi, na primer, dobijanje margarina iz ulja i proizvodnja sapuna. Energetska uloga masti i ulja u živim bićima i njihov značaj za pravilnu ishranu, kao i značaj nezasićenih masnih kiselina za ishranu, mogu da se obrade kroz samostalne radove učenika.

U korelaciji sa nastavom biologije učenici uče da glukoza, kao osnovni izvor energije za živa bića, nastaje procesom fotosinteze. Potrebno je učenicima hemijskom jednačinom prikazati proces fotosinteze, da bi sagledali da od jednostavnih neorganskih molekula, ugljenik(IV)-oksida i vode, pod određenim uslovima, nastaju složeni molekuli organskog jedinjenja (glukoze). Građenje polisaharida treba predstaviti kao način da se energija skladišti. Treba ukazati na gradivnu i zaštitnu ulogu celuloze u biljkama. Potrebno je istaći da su skrob i celuloza prirodni polimeri izgrađeni različitim vezivanjem istih monosaharidnih jedinica. Na tom primeru učenici mogu da uoče kako razlika u strukturi dovodi do razlike u svojstvima.

Važno je da se ukaže na široku zastupljenost ugljenih hidrata u prirodi i njihovu primenu u svakodnevnom životu: saharoze u prehrambenoj industriji, skroba u prehrambenoj i farmaceutskoj industriji, pamuka i celuloze u tekstilnoj industriji....

Na primeru saharoze i invertnog šećera obnoviti razliku između jedinjenja i smeša, a kristalizaciju meda predstaviti kao kristalizaciju prezasićenog rastvora.

Aminokiseline predstaviti kao jedinjenja koja u svom molekulu sadrže dve funkcionalne grupe: karboksilnu i amino grupu. Nastajanje peptidne veze, kao funkcionalne grupe polipeptida i proteina, objasniti kao reakciju amino grupe jedne aminokiseline sa karboksilnom grupom druge aminokiseline. Važno je ukazati na značenje pojmova: aminokiselina, α -aminokiselina, proteinska aminokiselina i esencijalne aminokiseline. Od najveće važnosti je, u korelaciji sa nastavom biologije, učenicima ukazati na biološki značaj proteina, njihovu gradivnu i katalitičku funkciju u organizmu. Značaj proteina za pravilnu ishranu može se obraditi kroz samostalne radove učenika. Posebnu pažnju posvetiti ogledima denaturacije proteina pod dejstvom toplote i kiselina.

U okviru teme učenici treba da nauče da se ishranom unosi šest glavnih vrsta supstanci neophodnih ljudskom organizmu (proteini, ugljeni hidrati, masti i ulja, vitamini, minerali i voda), o važnosti pravilne ishrane, kao i o poremećajima ishrane. U skladu sa tim, celishodno je i funkcionalno uputiti ih da iz različitih izvora pronađu informacije o važnosti vitamina (i minerala), kao i o namirnicama u kojima se nalaze navedene supstance.

HEMIJA ŽIVOTNE SREDINE (4)

Operativni zadaci

Učenik treba da:

- zna o značaju bezbednog postupanja sa supstancama i značaju pravilnog skladištenja;
- zna o zagađivačima (neorganskim i organskim supstancama) vazduha, vode i zemljišta i merama zaštite.

Sadržaji: (2+2+0)

Zagađivači vazduha, vode i zemljišta. Mere zaštite.

Uputstvo za realizaciju nastavne teme

U okviru teme učenici saznaju o neorganskim i organskim supstancama - glavnim zagađivačima vazduha, vode i zemljišta. U vezi sa tim, razmotriti uzroke zagađivanja životne sredine i, na osnovu svojstava supstanci, razmotriti njihov uticaj na okolinu i živa bića, kao i mere prevencije.

Važno je istaći doprinos hemije za očuvanje i unapređenje kvaliteta životne sredine kroz istraživanje složenosti hemije zemlje, voda u prirodi, atmosfere i biosfere, kroz razvoj novih reagenasa, metoda i instrumenata za detekciju i identifikaciju opasnih supstanci.

Jedan od časova za utvrđivanje i sistematizaciju sadržaja ove nastavne teme može se predvideti za izradu mini-projekta o zaštiti životne sredine u lokalnim uslovima.

DODATNI RAD

Program dodatnog rada obuhvata proširivanje i produblivanje sadržaja redovne nastave hemije.

SEDMI RAZRED

(Orijentacioni sadržaji programa)

Hemija i njen značaj

Razvoj hemije kao nauke. Hemija u savremenom životu.

Merenja u hemiji: merenje mase, merenje zapremine menzutom i pipetom.

Osnovni hemijski pojmovi

Metode razdvajanja smeša. Razdvajanje čvrsto-čvrste smeše natrijum-hlorida i joda sublimacijom i selektivnim rastvaranjem. Hromatografija kao metoda razdvajanja. Razdvajanje zelene boje lišća hromatografijom na koloni od prah-šećera i razdvajanje boje iz flomastera kružnom hromatografijom na papiru.

Homogene smeše ili rastvori

Rastvori - svojstva rastvora: eksperimentalna provera sniženja temperature mržnjenja rastvora natrijum-hlorida u odnosu na vodu. Rastvaranje kalijum-permanganata, nikal(II)-sulfata, bakar(II)-sulfata i gvožđe(III)-hlorida u vodi i u rastvoru vodenog stakla - "silikatni vrt". Koloidni rastvori - rastvaranje želatina (sol i gel stanje).

Izračunavanje masenog procentnog sadržaja u postupku razblaživanja rastvora i u postupku mešanja rastvora različitog sadržaja.

Hemijske reakcije i izračunavanja na osnovu hemijskih jednačina

Osnovni tipovi hemijskih reakcija - sinteza aluminijum-jodida ili cink-jodida iz elemenata, elektroliza vode i elektroliza kalijum-jodida u elektrohemijskoj ćeliji od krompira.

Izračunavanja na osnovu relacija količina supstance, masa supstance i brojnost čestica. Eksperimentalno određivanje Avogadrovog broja.

Izračunavanje na osnovu hemijskih formula - izračunavanje masenog elementarnog procentnog sastava jedinjenja.

Izračunavanja na osnovu hemijskih jednačina, na osnovu odnosa količine, mase i broja čestica učesnika u hemijskoj reakciji.

Toplotni efekti pri fizičkim i hemijskim promenama supstanci: egzotermne i endotermne reakcije. Rastvaranje natrijum-hidroksida i rastvaranje amonijum-hlorida u vodi.

OSMI RAZRED

(Orijentacioni sadržaji programa)

Hemijski elementi i jedinjenja

Dobijanje hlora reakcijom hlorovodonične kiseline sa kalijum-permanganatom, ili piroluzitom, mikrotehnikom.

Fosfor, njegova svojstva i primena. Fosfor(V)-oksid, fosforna kiselina i primena. Dobijanje fosfor(V)-oksida i reakcija nastalog oksida sa vodom. Dobijanje amonijaka i "amonijačni vodoskok".

Ugljenik(IV)-oksid i simulacija uređaja za gašenje požara. Dobijanje penušavog osvežavajućeg pića.

Kalijum i kalijum-hidroksid, svojstva i primena. Upoređivanje reaktivnosti metala iste grupe (reakcija natrijuma i kalijuma sa vodom) i iste periode (reakcija kalijuma i kalcijuma sa vodom). Ponašanje metala (gvožđa, cinka i bakra) u reakcijama sa razblaženim kiselinama (hlorovodoničnom i azotnom).

Ispitivanje fizičkih svojstava olova i upoređivanje sa svojstvima drugih metala, na primer, aluminijuma.

Korozija metala i zaštita od korozije. Uloga kiseonika u procesu korozije metala. Zaštitne prevlake - galvanostegija.

Klase neorganskih jedinjenja

Prirodni kiselobazni indikatori. Ispitivanje kiselosti rastvora sokovima od crvenog kupusa, cvekle, voća i cveća.

Dokazivanje nekih katjona: Ca^{2+} , Cu^{2+} i Fe^{3+}

Dokazivanje nekih anjona: Cl^- , CO_3^{2-} i SO_4^{2-}

Tvrdoća vode. Stalna i prolazna tvrdoća vode.

Uvod u organsku hemiju

Eksperimentalno dokazivanje ugljenika i vodonika u organskim jedinjenjima (skrob i etanol).

Ugljovodonici

Tečni ugljovodonici kao nepolarni rastvarači - rastvaranje joda i masti u medicinskom benzinu (*n*-heksanu ili petrol-etu). Razlikovanje alkana i alkena u reakciji sa rastvorom kalijum-permanganata i bromnom vodom. Sagorevanje ugljovodonika kao egzotermna reakcija.

Organska jedinjenja sa kiseonikom

Razdvajanje etanola i vode. Akroleinska proba - dehidracija glicerola. Dobijanje antifrizna mešanjem glicerola i vode. Izračunavanje masenog elementarnog procentnog sastava u kiseoničnim organskim jedinjenjima. Razlikovanje aldehida i ketona - Tolensova i Felingova proba na formaldehid i aceton.

Biološki važna jedinjenja

Dobijanje ulja presovanjem ili ekstrakcijom semenki suncokreta. Uklanjanje neprijatnog mirisa užeglih masnoća ekstrakcijom slobodnih masnih kiselina pomoću rastvora natrijum-hidrogenkarbonata.

Reakcija glukoze i fruktoze sa Tolensovim i Felingovim reagensom.

Razlikovanje meda i saharoze.

Dokazivanje skroba u namirnicama jednom probom. Rastvaranje celuloze i dobijanje veštačkih celuloznih vlakana.

Dokazivanje sumpora i azota u proteinima.

Dokazivanje proteina u uzorcima vune, perja i belanceta ksantoproteinskom reakcijom. Dokazivanje peptidne veze u proteinu belanceta biuretskom reakcijom.

Hemija životne sredine - eksperimentalni rad povezan sa konkretnim problemima lokalne sredine.

U okviru dodatne nastave i slobodnih aktivnosti, osim predloženih sadržaja, u okviru raspoloživog vremena nastavnik može, u zavisnosti od interesovanja učenika, da obrađuje i druge sadržaje.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Sadržaji nastave hemije u osnovnoj školi organizovani su tako da se u sedmom razredu uče osnovni pojmovi opšte hemije, a u osmom razredu sadržaji neorganske i organske hemije.

U sedmom razredu sadržaj je organizovan u okviru pet tema. U prvoj temi učenici usvajaju znanja o predmetu izučavanja hemije, o naučnom metodu kako hemičari dolaze do saznanja i o primeni i značaju hemije u svakodnevnom životu za razvoj tehnologije i društva.

U okviru druge teme uvode se osnovni hemijski pojmovi koji se u narednim temama dalje razvijaju.

Cilj učenja treće teme jeste saznavanje koje čestice izgrađuju supstancu, na koji način se one međusobno udružuju i uređuju i kako su svojstva supstance uslovljena njenom strukturom.

U četvrtoj temi učenici detaljnije uče o pojmu rastvora, rastvorljivosti i kvantitativnom izražavanju sastava rastvora, uz funkcionalno povezivanje navedenih pojmova sa svakodnevnom životom. Obrada rastvora posle obrade teme o strukturi supstance omogućava razumevanje procesa rastvaranja na čestičnom nivou, zašto se polarne supstance rastvaraju u polarnim rastvaračima i sl.

Peta tema obuhvata detaljnije razmatranje hemijskih promena, zakona po kojima se one odvijaju i kvantitativnog aspekta hemijskih reakcija. Time se omogućava ovladavanje kvalitativnim i kvantitativnim značenjem jednačina hemijskih reakcija. Kao model, mogu poslužiti jednačine reakcije sinteze ili analize binarnih jedinjenja. Kriterijum za podelu hemijskih reakcija na reakcije analize i sinteze posle učenja o strukturi supstance jasniji je jer se složenost supstanci može porediti. U okviru teme uvodi se fizička veličina količina supstance i njena jedinice mol, a važno je objasniti praktični značaj ove osnovne fizičke veličine i njene jedinice za planiranje hemijskih reakcija.

Nastavni sadržaji hemije za osmi razred razvijeni su u devet tema. U okviru prve dve teme, učenici upoznaju zastupljenost nemetala i metala u prirodi. Vidove nalaženja elemenata u prirodi učenici sagledavaju na osnovu strukture njihovih atoma i, prema tome, reaktivnosti elemenata. U pregledu i putem ogleda obraditi svojstva nemetala, oksida nemetala i kiselina. Svojstva tipičnih metala izučavaju se na primeru kalcijuma. Učenike stalno podsticati da samostalno sastavljaju formule oksida na osnovu znanja valence nemetala, odnosno metala, kao i da pišu formule kiselina i hidroksida.

Učenje o solima u okviru treće teme bazirati na znanju o jonskim jedinjenjima, stečenom u sedmom razredu. I u okviru ove teme učenike podsticati da samostalno sastavljaju formule soli, te da nauče o zastupljenosti njima najpoznatijih soli u prirodi, kao i o značaju i primeni važnih soli. Na kraju teme organizovati sistematizaciju znanja o sastavu i svojstvima oksida, kiselina, hidroksida i soli.

Cilj učenja četvrte teme jeste da učenici na osnovu teorije elektrolitičke disocijacije uopšte znanje o svojstvima kiselina, hidroksida i soli, tj. kako svojstva zavise od strukture ovih jedinjenja. Učenici treba da nauče o značaju reakcije neutralizacije u industrijskoj proizvodnji i u svakodnevnom životu. Takođe, potrebno je da se informišu o pH-skali kao načinu iskazivanja kiselosti rastvora.

Učeći gradivo prve četiri teme učenike stalno treba podsticati da povezuju sadržaje ovih tema. Na primer, kada uče o metalima, oni treba da uoče da neki metali reaguju sa kiselinama uz izdvajanje vodonika. Međusobna povezanost klasa neorganskih jedinjenja može se sagledati na primerima reakcija u kojima nastaju soli. Pored toga, učenici mogu uočiti da kiseline reaguju sa solima ugljene kiseline što je još jedno važno hemijsko svojstvo kiselina.

U okviru četiri naredne teme učenici uče o osnovnim svojstvima organskih jedinjenja, po kojima se razlikuju od neorganskih, i o fizičkim i hemijskim svojstvima nekih klasa organskih jedinjenja (ugljevodonici, alkoholi, karboksilne kiseline i estri), uključujući i biološki važna jedinjenja.

U okviru poslednje teme potrebno je razmotriti uzroke zagađivanja životne sredine, kako čovek svojim aktivnostima tome doprinosi i kako se posledice ovih uticaja mogu umanjiti. Polazeći od svojstava razmatranih neorganskih i organskih supstanci, neophodno je utvrditi šta su zagađivači vazduha, vode i zemljišta. Takođe, važno je istaći doprinos hemije za očuvanje i unapređenje kvaliteta životne sredine.

Specifičnost učenja hemije ogleda se u potrebi da se hemijski pojmovi razmatraju na tri nivoa: makro nivou, mikro nivou i simboličkom nivou. Značajno je planirati situacije u kojima se promene, koje se makroskopski opažaju u ogledima tumače na nivou čestica koje izgrađuju supstancu i to predstavlja pomoću hemijskih simbola, formula i hemijskih jednačina.

Formiranje hemijskih pojmova trebalo bi da bude rezultat istraživačkog pristupa koji obuhvata: prikupljanje podataka posmatranjem ili merenjem, predstavljanje podataka na strukturiran način (tabelarno), uočavanje pravilnosti među podacima, formulisanje objašnjenja i izvođenje zaključaka. Formiranje hemijskih pojmova uvek započinjati povezivanjem sa primerima iz svakodnevnog života, kao i sa prethodnim znanjem i iskustvom učenika. Takođe, zbog apstraktne prirode hemijskih pojmova, neophodno je da se njihovo formiranje zasnije na ogledima koje demonstrira nastavnik ili ih učenici samostalno izvode. Ako u školi ne postoje supstance predložene u programu za izvođenje demonstracionih ogleda i laboratorijskih vežbi učenika, one se mogu zameniti supstancama dostupnim u prodavnicama i apotekama. Za mnoge vežbe učenici mogu doneti različite materijale od kuće. Da bi učenici razumeli svojstva supstanci, uslovljenost svojstava strukturom supstance, promene kojima supstance podležu i zakone prema kojima se promene odvijaju, njihove aktivnosti na časovima treba da budu različite. Aktivnosti planirati prema operativnim zadacima, navedenim uz svaku temu, imajući u vidu znanja i sposobnosti koja se kod učenika razvijaju. Te aktivnosti mogu biti sledeće:

- posmatranje svojstava supstanci i promena u ogledu koje nastavnik izvodi;
- analiza rezultata ogleda i njihovo povezivanje sa prethodnim eksperimentalnim iskustvom i postojećim teorijskim znanjem;
- formulisanje pretpostavki;
- planiranje ogleda;
- izvođenje ogleda uz bezbedno rukovanje laboratorijskim priborom, posuđem i supstancama;
- beleženje rezultata ogleda;
- formulisanje objašnjenja za pravilnosti uočene među prikupljenim podacima;
- izvođenje zaključaka;
- diskutovanje;
- pretraživanje i korišćenje različite literature;
- pretraživanje Interneta radi prikupljanja informacija;
- pripremanje izveštaja o eksperimentalnom radu;

- izveštavanje;
- pravljenje nastavnih sredstava;
- rešavanje računskih zadataka, pri čemu se izračunavanja mogu povezati sa eksperimentalnim radom itd.

Prilikom planiranja časa poći od operativnih zadataka, prema njima formulirati ciljeve časa i izabrati metode koje će na datom sadržaju na najefikasniji način omogućiti učenicima da trajno formiraju znanja ili veštine. To uključuje planiranje odgovarajućih zadataka, čijim će ispunjavanjem najveći broj učenika za raspoloživo vreme naučiti dati sadržaj.

Kroz učenje hemije u osnovnoj školi svaki učenik treba da formira bazičnu hemijsku pismenost. Hemijski pismena osoba poseduje takvo znanje hemije koje joj, potom, obezbeđuje sagledavanje i razumevanje životnog okruženja, funkcionisanje na ličnom i budućem profesionalnom i društvenom planu. Ona bi trebalo da razume svojstva materijala kojima je okružena i koje koristi, da razume kako je upotreba materijala određena njihovim svojstvima i da, prema tome, bira odgovarajući materijal, kao i da bezbedno rukuje različitim supstancama. Hemijska pismenost omogućuje kritičku procenu informacija iz različitih izvora i procenu pouzdanosti samih izvora. Takvo znanje hemije omogućuje, takođe, i donošenje različitih odluka, na primer, od kog proizvođača kupiti određeni proizvod imajući u vidu hemijski sastav proizvoda, uz kritički odnos prema reklamnim kampanjama za proizvode.

Realizovanjem nastavnih sadržaja hemije učenici se podstiču na razumevanje pojava u prirodi i uče kako se primenom naučnog metoda dolazi do saznanja u hemiji. Takođe, veoma je važno isticati praktičan značaj tih saznanja u svakodnevnom životu, za razvoj tehnologije i, uopšte, za razvoj društva.

Učenička postignuća pratiti na svakom času i dati priliku učenicima da, primenom različitih oblika i metoda utvrđivanja i proveravanja znanja, ispolje svoj napredak u učenju hemije. Pri tome, neophodno je imati u vidu da način proveravanja i sadržaj obuhvaćen proveravanjem određuju način učenja učenika, usmeravajući često njihovu pažnju samo na one delove gradiva koji su proveravanjem obuhvaćeni i na nivo znanja koji se od njih traži. U skladu sa tim, prilikom osmišljavanja zadataka za ispitivanje učeničkih postignuća, veoma je važno utvrditi da li se tim zadacima proverava nivo znanja preciziran u operativnim zadacima i u kojoj se meri zadacima podstiče formiranje celovitog znanja, odnosno formiranje sistema pojmova.

Proučavanjem sadržaja nastave hemije učenici razvijaju i komunikacione sposobnosti, sposobnosti da iznesu ideje, da navode argumente, da se osposobljavaju za donošenje odluka i preuzimanje odgovornosti. Istraživanje u školskoj laboratoriji (hemijskom kabinetu) kao način učenja hemije, omogućava i podstiče razvoj navedenih veština. Učenici u takvim situacijama razvijaju sposobnosti da formulišu ideju u vidu pitanja/problema koji se može istražiti, da planiraju, da se dogovaraju, razmenjuju znanja i iskustva, da izveštavaju o urađenom na jasan i strukturiran način.

Slobodne aktivnosti

U okviru slobodnih aktivnosti, okupljaju se učenici koji iskazuju povećano interesovanje za hemiju. Cilj slobodnih aktivnosti je podsticanje i proširivanje interesovanja učenika za hemiju, kao i razvoj njihovih sklonosti i sposobnosti u funkciji profesionalnog opredeljivanja.

Grupe za rad u okviru slobodnih aktivnosti formiraju se od deset do petnaest učenika, i mogu se povećati pri obradi teorijskih sadržaja, ili smanjiti prilikom izvođenja nekih hemijskih eksperimenata. Značajna uloga nastavnika u slobodnim aktivnostima jeste da identifikuje darovite učenike, prati i podstiče darovitost, i usmerava ih u daljem profesionalnom razvoju ka izboru zanimanja u području hemije.

Oblici rada u okviru slobodnih aktivnosti mogu da budu raznovrsni: izrada i prezentacija učeničkih projekata, obrada interesantnih tema u vidu predavanja i prezentacije nastavnika ili predavača po pozivu, kolaborativni rad učenika u postupku obrade aktuelnih tema iz oblasti hemijskih aspekata ugroženosti i zaštite životne sredine, organizovane kratke stručne ekskurzije (posete hemijskim fabrikama, postrojenjima za preradu vode i drugo), neformalna mini-takmičenja kroz kvizove znanja, izrada prigodnih učila (zbirke minerala, sirovina, poluproizvoda i finalnih proizvoda hemijske industrije ili izrada jednostavnih modela i uređaja). Posebno mesto u slobodnim aktivnostima zauzimaju učenički samostalni hemijski eksperimenti, a

važan zadatak slobodnih aktivnosti jeste podsticanje interesovanja za hemijske eksperimente kao primarne izvore znanja u hemiji i razvijanje osnovnih laboratorijskih tehnika rada.

Teme koje se obrađuju u okviru slobodnih aktivnosti mogu da budu preuzete iz programa dodatne nastave, uz mogućnost korekcije u skladu sa nastavnikovom procenom i na osnovu učeničkih interesovanja.

TEHNIČKO I INFORMATIČKO OBRAZOVANJE

(2 časa nedeljno, 68 časova godišnje)

Cilj nastave tehničkog i informatičkog obrazovanja u osnovnoj školi jeste da se osigura da svi učenici steknu bazičnu jezičku, tehničku i informatičku pismenost i da napreduju ka realizaciji odgovarajućih Standarda obrazovnih postignuća, da se osposobe da rešavaju probleme i zadatke u novim i nepoznatim situacijama, da izraze i obrazlože svoje mišljenje i diskutuju sa drugima, razviju motivisanost za učenje i zainteresovanost za predmetne sadržaje, kao i da se učenici upoznaju sa tehničko-tehnološki razvijenim okruženjem, steknu osnovnu tehničku i informatičku pismenost, razviju tehničko mišljenje, tehničku kulturu rada.

Zadaci predmeta su stvaranje raznovrsnih mogućnosti da kroz različite sadržaje i oblike rada nastave tehničkog i informatičkog obrazovanja svrha, ciljevi i zadaci obrazovanja, kao i ciljevi nastave tehničkog i informatičkog obrazovanja budu u punoj meri realizovani, kao i da učenici:

- steknu osnovno tehničko i informatičko obrazovanje i vaspitanje,
- steknu osnovna tehničko-tehnološka znanja, umenja, veštine i osposobljavaju se za njihovu primenu u učenju, radu i svakodnevnom životu,
- saznaju osnovni koncept informaciono-komunikacionih tehnologija (IKT),
- saznaju uloge IKT u različitim strukama i sferama života,
- upoznaju rad na računaru,
- nauče upotrebu računara sa gotovim programima za obradu teksta, za grafičke prikaze, interfejs i internet,
- razvijaju stvaralačko i kritičko mišljenje,
- razvijaju sposobnost praktičnog stvaranja, odnosno da realizuju sopstvene ideje prema sopstvenom planu rada i afirmišu kreativnost i originalnost,
- razvijaju psihomotorne sposobnosti,
- usvoje pretpostavke za svesnu primenu nauke u tehnici, tehnologiji i drugim oblicima društveno korisnog rada,
- savladavaju osnovne principe rukovanja različitim sredstvima rada, objektima tehnike i upravljanja tehnološkim procesima,
- razvijaju preciznost u radu, upornost i istrajnost prilikom rešavanja zadataka,
- stiču radne navike i osposobljavaju se za saradnju i timski rad,
- komuniciraju na jeziku tehnike (tehnička terminologija, crteži),
- steknu znanja za korišćenje mernih instrumenata,
- razumeju tehnološke procese i proizvode različitih tehnologija,

- prepoznaju ograničenost prirodnih resursa,
- prilagode dinamičke konstrukcije (modele) energetsom izvoru,
- odaberu optimalni sistem upravljanja za dinamičke konstrukcije (modele),
- izrade ili primene jednostavniji program za upravljanje preko računara,
- upoznaju ekonomske, tehničko-tehnološke, ekološke i etičke aspekte rada i proizvodnje i njihov značaj na razvoj društva,
- primenjuju mere i sredstva za ličnu zaštitu pri radu,
- znaju mere zaštite i potrebu za obnovu i unapređenje životnog okruženja,
- na osnovu znanja o vrstama delatnosti i sagledavanja svojih interesovanja pravilno odaberu svoju buduću profesiju.

Operativni zadaci

Učenici treba da:

- prošire znanja o osnovnim komandama operativnog sistema,
- prošire znanja o korišćenju interneta i elektronske pošte,
- prošire znanja o korišćenju osnovnih programa za obradu teksta, tabela i slike,
- obuče se za pripremu prezentacija,
- upoznaju podsisteme elektroenergetskog sistema,
- steknu pojam o distribuciji električne energije,
- upoznaju elektroinstalacioni materijal i elemente prema standardima navedenih elektromaterijala,
- upoznaju osnovne elektrotehničke simbole,
- nauče da čitaju elektrotehničke šeme, a jednostavnije da koriste u praktičnom radu,
- steknu osnovna praktična znanja i umenja u sastavljanju električnih strujnih kola,
- upoznaju osnovne delove elektrotermičkih i elektrodinamičkih aparata i uređaja u domaćinstvu,
- nauče da pravilno koriste električne uređaje i aparate,
- upoznaju osnovne elektronske elemente,
- nauče simbole i šeme u elektronici,
- shvate principe rada telekomunikacionih i audiovizuelnih uređaja u domaćinstvu,
- razvijaju konstruktorske sposobnosti izradom i sklapanjem modela elektrotehničkih i elektronskih uređaja i aparata prema odgovarajućim šemama.

SADRŽAJI PROGRAMA

INFORMATIČKE TEHNOLOGIJE (16)

Praktična primena računara. Računarske mreže. Korišćenje interneta - pristup svetskoj računarskoj mreži (www), elektronska pošta.

Upravljanje pomoću personalnih računara sa okruženjem. Primena računara korišćenjem interfejs tehnologije - upravljanje modelima.

Korišćenje prethodno savladanih programa za obradu teksta, podataka, tabela, grafika, pripremati prezentacije u različitim oblastima.

Izrada tehničke dokumentacija u elektrotehnici korišćenjem odabranih programa.

ELEKTROTEHNIČKI MATERIJALI I INSTALACIJE (10)

Elektroinstalacioni materijali i pribor - svojstva i primena (provodnici, superprovodnici, izolatori, prekidači, utikači, sijalična grla, osigurači, grejna tela, termostati).

Kućne električne instalacije.

Opasnosti i zaštita od strujnog udara.

ELEKTRIČNE MAŠINE I UREĐAJI (14)

Proizvodnja, transformacija i prenos električne energije.

Alternativni izvori električne energije.

Elektrotehnički aparati i uređaji u domaćinstvu.

DIGITALNA ELEKTRONIKA (12)

Osnovi analogne i digitalne tehnologije.

Osnovni elektronski elementi.

Struktura računara: matična ploča, procesor, memorija, interfejs, modem.

Elektronski uređaji u domaćinstvu.

Telekomunikacije i audiovizuelna sredstva: mobilna telefonija, GPS sistemi, internet i kablovska televizija.

OD IDEJE DO REALIZACIJE - MODULI (16)

Praktična izrada električnih kola - eksperiment - istraživanje od konstruktorskog materijala i simulacija korišćenjem računarskog softvera prema sklonostima učenika. Praktični primeri upravljanja pomoću računara. Modelovanje električnih mašina i uređaja, automatskih sistema i robota.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Informatičke tehnologije - nastavni sadržaji se realizuju u kontinuitetu sa prethodnim godinama. S obzirom da su osnovne škole sa veoma neujednačenim nivoom opreme kako hardverom tako i softverom, ovu nastavnu temu treba prilagoditi datim uslovima. Treba nastojati da učenici ovladaju praktičnom primenom računara u rešavanju različitih zadataka: obradom teksta, podataka, tabela, grafike. U individualnom prilazu omogućiti nivelaciju opšteobrazovnih informatičkih znanja i kompetencija. Posebna pažnja u ovom razredu je posvećena moderskoj vezi, internetu i pristupu svetskoj računarskoj mreži (www), korišćenje interneta, elektronska pošta. Za realizaciju sadržaja vezanih za upravljanje pomoću

personalnih računara (serijski i paralelni ulaz, izlaz, komunikacija personalnih računara sa okruženjem), neophodno je obezbediti odgovarajuće modele.

Upoznati simbole koji se koriste pri izradi crteža i električnih šema, kao najosnovnije crteže i šeme električnih strujnih kola. Pored upotrebe pribora, učenike upoznati sa mogućnostima upotrebe jednostavnijih softvera za izradu tehničkih crteža i šema.

Elektrotehnički materijali i instalacije predstavljaju praktičnu primenu prethodnih sadržaja o materijalima i grafičkim komunikacijama. Upoznavanje elektroinstalacionog materijala i pribora najefikasnije se može ostvariti primenom u različitim konstrukcijama strujnih kola. Elektroinstalacioni materijali i pribor - svojstva i primena (provodnici, superprovodnici, izolatori, prekidači, utikači, sijalična grla, osigurači, električno brojilo, uklopni sat). Ovu oblast realizovati tako da se ostvari logična i funkcionalna celina sa sadržajima koji su izučavani prethodnih godina. Voditi računa da se radi samo sa naponima do 24 v. Posebne mogućnosti pružaju adekvatni softveri koji omogućavaju konstrukciju različitih strujnih kola u virtuelnom obliku. Opasnosti i zaštita od strujnog udara. Upoznati učenike sa mogućim neželjenim posledicama dejstva struje, načinom zaštite od strujnog udara i pružanje prve pomoći.

Električne mašine i uređaji - kao oblast realizuje se u tesnoj korelaciji sa nastavnim sadržajima fizike, posebno sa aspekta zakona elektrotehnike na kojima su zasnovani razni uređaji na elektrotermičkom ili elektromagnetnom dejstvu električne struje. Težište je na proizvodnji, transformaciji i prenosu električne energije. Deo sadržaja posvetiti alternativnim izvorima električne energije. Upoznavanje elektrotermičkih aparata i uređaja u domaćinstvu početi od jednostavnijih kao što su rešo, pegla, grejalice, a zatim upoznati i složenije kao što su štednjak, peć, bojler. Upoznavanjem konstrukcije relea upoznati primenu elektromagneta i u drugim uređajima koji rade na sličnom principu kao što je električno zvonce, dizalica i dr. Upoznavanje električnih mašina (generator, elektromotor) i njihove primene kod automobila i aparata za domaćinstvo zahteva odgovarajuće tehničke uslove za realizaciju. Tu se pre svega misli na razne crteže, šeme, modele, uzorke, preseke kao i na multimedijalne prezentacije.

Elektrotehnički aparati i uređaji u domaćinstvu. Upoznati osnovne delove i principe rada elektromehaničkih (ventilator, bušilica ..), elektrotermičko-mehaničkih uređaja u domaćinstvu (fen za kosu, kalorifer, klima uređaj...)

Digitalna elektronika - upoznati učenike sa osnovama na kojima je zasnovana analogna tehnologija koja je na zalasku primene i osnovne digitalne tehnologije koja je u sve većoj primeni. Objasniti prednosti digitalne tehnologije nad analognom. Upoznati osnovne elektronske elemente, logička kola, integrisana elektronska kola. U tom svetlu predstaviti osnovne delove računara: matična ploča, procesor, memorija, interfejs, modem. Elektronski uređaji u domaćinstvu - prelazak analogne na digitalnu tehniku, telekomunikacije i audiovizuelna sredstva (radio i TV), mobilna telefonija, GPS sistemi, internet i kablovska televizija.

Od ideje do realizacije - moduli. U skladu sa intencijama dokumenta "Evropske dimenzije u obrazovanju" u kojoj se navodi "Cilj osnovne škole je da obezbedi učenicima osnovu za naredne nivoe obrazovanja, da osposobi učenike da koriste i usmeravaju svoje iskustvo iz sveta oko sebe kako bi i dalje razvijali svoje psihomotorne veštine.." kao i ... "razvijanje i korišćenje oblika rada koji omogućava individualni prilaz nastavi i učenja i, istovremeno stvaranje uslova za zajedničko učenje; unapređenje učenja putem otkrića; podrška projektnom radu uz učenje koji se zasniva na inerdisciplinarnim globalnim temama" nastava tehničkog obrazovanja organizuje se kroz module mogućnost individualizacije i diferencijacije nastave. U realizaciji ove teme ostavlja se mogućnost da učenici izraze svoje lične afinitete, sposobnosti, interesovanja pa i pol kako bi se opredelili za neku od ponuđenih oblasti: Praktična izrada električnih kola - eksperiment - istraživanje, od konstruktorskog materijala i simulacija korišćenjem računarskog softvera; Praktični primeri upravljanja pomoću računara; Modelovanje električnih mašina i uređaja, automatskih sistema i robota. Isto tako moguće je izabrati intenzivniji rad za obradu teksta, podataka, tabela, grafika i animacije, priprema prezentacija. Za svaku aktivnost za koju se učenici opredele rade po **algoritmu od ideje do realizacije**.

U osmom razredu učenik treba da:

- samostalno koristi gotove programe u rešavanju jednostavnih problema pomoću računara;
- ume da se uključi u računarsku mrežu;

- ume da čitaju jednostavnije šeme kod kojih su primenjeni osnovni elektrotehnički i elektronski simboli;
- zna namenu tehničko-tehnološke dokumentacije u elektrotehnici i elektronici;
- zna sastav električne kućne instalacije i sve značajne elemente u njoj, kvarove koji se mogu dogoditi;
- pravilno koristi električne i elektronske uređaje u domaćinstvu.

FIZIČKO VASPITANJE

(2 časa nedeljno, 68 časova godišnje)

Cilj i zadaci

Cilj nastave *fizičkog vaspitanja* jeste da raznovrsnim i sistematskim motoričkim aktivnostima, povezanim sa ostalim vaspitno-obrazovnim područjima, doprinese integralnom razvoju ličnosti učenika (kognitivnom, afektivnom, motoričkom), razvoju motoričkih sposobnosti, sticanju, usavršavanju i primeni motoričkih umenja, navika i neophodnih teorijskih znanja u svakodnevnim i specifičnim uslovima života i rada.

Opšti operativni zadaci:

- stvaranje raznovrsnih mogućnosti da kroz različite sadržaje i oblike rada tokom nastave fizičkog vaspitanja svrha, ciljevi i zadaci obrazovanja, kao i ciljevi nastave fizičkog vaspitanja budu u punoj mjeri realizovani;
- podsticanje rasta, razvoja učenika i uticanje na pravilno držanje tela;
- razvoj i usavršavanje motoričkih sposobnosti;
- sticanje motoričkih umenja koja su kao sadržaji utvrđeni programom fizičkog vaspitanja i sticanje teorijskih znanja neophodnih za njihovo usvajanje;
- usvajanje znanja radi razumevanja značaja i suštine fizičkog vaspitanja, definisanog ciljem ovog vaspitno-obrazovnog područja;
- formiranje moralno-voljnih kvaliteta ličnosti;
- osposobljavanje učenika da stečena umenja, znanja i navike koriste u svakodnevnim uslovima života i rada;
- sticanje i razvijanje svesti o potrebi zdravlja, čuvanja zdravlja i zaštiti prirode i čovekove sredine.

Posebni operativni zadaci:

- razvoj osnovnih motoričkih sposobnosti, prvenstveno brzine i koordinacije;
- sticanje i usavršavanje motoričkih umenja i navika predviđenih programom fizičkog vaspitanja;
- primena stečenih znanja, umenja i navika u složenijim uslovima (kroz igru, takmičenje i sl.);
- zadovoljavanje socijalnih potreba za potvrđivanjem, grupnim poistovećivanjem i sl.;
- estetsko izražavanje pokretom i kretanjima i doživljavanje estetskih vrednosti;
- usvajanje etičkih vrednosti i podsticanje voljnih osobina učenika.

ORGANIZACIONI OBLICI RADA

Cilj nastave fizičkog vaspitanja ostvaruje se putem sledećih organizacionih oblika rada:

- časovi fizičkog vaspitanja;
- korektivno-pedagoški rad;
- slobodne aktivnosti učenika;
- krosevi;
- logorovanja;
- zimovanja;
- sportske aktivnosti od značaja za društvenu sredinu;
- školska i druga sportska takmičenja;
- priredbi i druge društvene aktivnosti škole na planu fizičke kulture.

SADRŽAJI PROGRAMA

Programski sadržaji ovog vaspitno-obrazovnog područja usmereni su na:

- razvijanje fizičkih sposobnosti;
- usvajanje motoričkih znanja, umenja i navika;
- teorijsko obrazovanje.

I. RAZVIJANJE FIZIČKIH SPOSOBNOSTI

Na svim časovima kao i na drugim organizacionim oblicima rada, posvećuje se pažnja:

- razvijanju fizičkih sposobnosti: brzine, snage, izdržljivosti i gipkosti - u pripremnom delu časa u okviru vežbi oblikovanja ili u drugim delovima časa putem onih oblika i metoda rada koji polaze od individualnih mogućnosti učenika i primereni su deci školskog uzrasta i specifičnim materijalnim i prostornim uslovima rada u kojima se nastava fizičkog vaspitanja izvodi;
- učvršćivanju pravilnog držanja tela.

II. USVAJANJE MOTORIČKIH ZNANJA, UMENJA I NAVIKA

ATLETIKA

1. Sprintersko trčanje - 60 m.
2. Štafetno trčanje - 4 x 60 m.
3. Trčanje na srednjim distancama i krosa (učenice 800 m, učenici 1500 m).
4. Skok u dalj - Koračna tehnika.
5. Skok u vis - "Leđna" varijanta.
6. Bacanje kugle - "Kružna" varijanta tehnike (korišćenje kugli težine 3 kg i 4 kg).

VEŽBE NA SPRAVAMA I TLU

Vežbe na tlu

- učenice i učenici:

1. Ponoviti vežbe iz sedmog razreda; 2. kombinacija vežbi koja sadrži: varijantu koluta napred i koluta nazad, stav na šakama - izdražaj uz pomoć; premet strance uporom i vežbe iz ritmike (plesni korak, skok, okret, ravnotežu),

- za naprednije učenike i učenice:

kombinacija vežbi predviđena za sve učenike i učenice sadrži teže varijante kolutova i stav na šakama, kolut napred.

Preskok: učenice i učenici (kozlič i konj, 110 ili 120 cm)

- učenici i učenice:

1. ponoviti sadržaje preskoka iz sedmog razreda; 2. konj u širinu visine 110 cm (uz kvalitetnu dasku visina konja 120 cm): zgrčka i raznoška - udaljavanjem daske od sprave usavršavanje faze prvog i faze drugog leta; 3. ukoliko škola ima uslove - skokovi sa trampuline: ponoviti skokove iz sedmog razreda, skokovi sa okretom oko uzdužne ose tela,

- za naprednije učenike i učenice:

konj u širinu, učenice 120 cm, učenici 125-130 cm: zgrčka, raznoška i skolonka, pripremne vežbe za preskoke sa zanoženjem i preskoci sa zanoženjem,

Greda

- učenice:

1. Ponoviti vežbe i kombinacije iz sedmog razreda; 2. naskok: čeonu prema gredi: iz mesta ili zaletom naskok premahom odnožno u upor jašući; okret za 90°gr čenjem nogu stopala postaviti iza grede i preći u upor čučajući; čučanj odručiti; usprav; 3. kombinovati različite načine hodanja, plesnih koraka, poskoka, okreta za 180° i ravnoteža); 4. saskoci pruženo i z grčeno,

- za naprednije (učenice):

program za sve učenice usavršiti: posle naskoka u upor čučajući preći zamahom nogama u zanoženje, a sva ostala kretanja i saskoke izvesti u težoj varijanti.

Vratilo

- učenici

1. ponoviti vežbe iz sedmog razreda;

dohvatno vratilo:

2. sunožnim odskokom uzmak u upor prednji, spadom nazad saskok podmetno

doskočno vratilo:

3. njihanje u visu prednjem, u prednjihu saskok sa okretom za 1800 do stava na tlu

- za naprednije učenike:

kombinacija vežbi: uzmak iz visa stojećeg, kovrtljaj nazad u upor, spadom nazad saskok podmetno

Dvovisinski razboj (ili vežbe izvesti na vratilu, posebno u upor i u visu)

- učenice:

1. Ponoviti vežbe iz sedmog razreda;
2. vis prednji, licem prema nižoj pritci: odgurivanjem jedne noge o n/p, zanjih prednjih do n/p, zanjih i spojeno saskok u zanjihu;
3. zaletom i sunožnim odskokom naskok u upor prednji,

- za naprednije učenice:

Kombinacija vežbi: zaletom i sunožnim odskokom naskok u upor prednji, kovrtljaj nazad u upor, premah odnožno desnom, premah odnožno levom do upra stražnjeg, saskok sasedom,

Paralelni razboj

- učenici

1. Ponoviti vežbe iz sedmog razreda;
2. Kombinacija (iz položaja bočno): naskok u upor i spojeno prednjih, zanjih, prednjihom do seda raznožno pred rukama; kroz uzručenje preхват do seda raznožno za rukama, zanoženjem snožiti, njihanje u upor i sp. saskok prednoška,

- za naprednije učenike:

kombinacija: njih u potporu; prednjihom upor do seda raznožno; upor za rukama i spojeno kolut napred do seda raznožno

Krugovi:

- učenici

1. Ponoviti vežbe iz sedmog razreda;

dohvatni krugovi

2. Iz zamaha prednjihom vis uzneto, vis strmoglavo, vis uzneto, vis stražnji - saskok (uz pomoć);
3. Iz visa prednjeg vučenjem vis uzneto, vis strmoglavo - izdržaj, vis uzneto, otvaranjem vis prednji i spojeno saskok (uz pomoć).

- za naprednije učenike:

predviđene kombinacije izvesti bez pomoći.

Konj sa hvataljkama

- učenici:

1. Ponoviti vežbe iz sedmog razreda;

2. Kombinacija: iz upora prednjeg na hvataljkama premah odnožno desnom do upora jašućeg; njih u uporu jašućem, premah odnožno levom do upora stražnjeg; premah odnožno desnom nazad do upora jašućeg, premah odnožno levom nazad i sp saskok;

- za naprednije učenike:

Naskok u upor prednji; premah odnožno desnom napred; premah odnožno levom napred, premah odnožno desnom nazad do upora jašućeg; njih u uporu sa izrazitijim prenošenjem težine sa ruke na ruku i spojeno premahom odnožno desne saskok sa okretom za 90° ule vo.

RITMIČKA GIMNASTIKA, PLES I NARODNE IGRE

Estetsko oblikovanje trupa vežbama za kičmeni stub i karlicu. Dalje usavršavati estetsko oblikovanje pokreta nogu i ruku.

Savladanu tehniku rada vijačom koristiti u pojedinim fazama časa: ritmički sastav loptom uz raznovrsnije korišćenje prostora (veći broj različitih formacija): ritmički sastav obručem; ritmičko udaranje čunjevima jedan o drugi i o pod: mali krugovi čunjevima (vertikalni i horizontalni). Plesovi: valcer, tango, jedan savremeni ples (aktuelan u datom trenutku) i jedna igra iz kraja u kojoj se škola nalazi.

Sportske igre

Usavršiti jednu sportsku igru koja je obrađivana u nekom od prethodnih razreda, koju učenici i nastavnici zajedno odaberu prema sklonostima i potrebama učenika.

Minimalni obrazovni zahtevi (provera)

1. Atletika

- višeboj - petboj: 60 m, skok u dalj, skok u vis, bacanje kugle, trčanje

učenice 1 200 m / učenici 1 500 m

2. Vežbe na tlu: učenice i učenici:

- stav na šakama, izdržaj (uz malu pomoć)

Preskok: učenice i učenici:

- zgrčka sa izrazitijim fazama leta

Greda: učenice

- naskok: čeonu prema gredi: iz mesta ili zaletom naskok premahom odnožno u upor

- jašućí; okret za 90° gr čenjem nogu stopala postaviti iza grede i preći u upor

- čučecí; čučanj odručiti; usprav, hodanje u usponu do kraja grede; saskok pruženim telom, bočno.

Vratilo: učenici

- sunožnim odskokom uzmak u upor prednji, spadom nazad saskok podmetno

Dvovisinski razboj, niža pritka vratila: učenice

- zaletom i sunožnim odskokom naskok u upor prednji

Paralelni razboj: učenici

- na početku razboja: njih u upor, prednjim do seda raznožno za rukama; sasedom

- snožiti i zanjihom saskok.

Krugovi: učenici

- zgibom vis uzneto, izdržaj; otvaranjem kroz vis prednji saskok (uz pomoć).

Konj sa hvataljkama: učenici

- iz upora prednjeg premah odnožno desnom do upora jašućeg; njih u upor

- jašućem i spojeno premah odnožno levom do upora stražnjeg

3. Sportske igre (igra, odabrane igre).

4. Ritmička gimnastika ples i narodne igre:

učenici: kompleks vežbi oblikovanja (lični sastav);

učenice: sastav sa obručem (lični sastav);

učenici i učenice: jedno kolo uz muzičku pratnju;

plesovi: valcer, tango, jedan savremeni ples (aktuelni u datom trenutku).

III. TEORIJSKO OBRAZOVANJE

Teorijsko obrazovanje podrazumeva sticanje određenih znanja putem kojih će učenici upoznati suštinu procesa vežbanja i zakonitosti razvoja mladog organizama, kao i sticanje higijenskih navika kako bi shvatili krajnji cilj koji se ostvaruje nastavom fizičkog vaspitanja.. Sadržaji se realizuju na redovnim časovima i na vančasovnim i vanškolskim aktivnostima, uz praktični rad za koji nisu predviđeni posebni časovi. Nastavnik određuje teme shodno uzrasnom i obrazovnom nivou učenika.

KOREKTIVNO-PEDAGOŠKI RAD

Korektivno-pedagoški rad organizuje se sa učenicima smanjenih fizičkih sposobnosti, oslabljenog zdravlja, sa telesnim deformitetima i lošim držanjem tela i to:

- radi savladavanja programskih sadržaja, u skladu sa propisanim programom, ali i sa njihovim individualnim mogućnostima, kao i razvijanja fizičkih sposobnosti, uglavnom gipkosti, snage, brzine i izdržljivosti;

- za učenike oslabljenog zdravlja rad se organizuje u saradnji sa lekarom-specijalistom, koji određuje vrstu vežbe i stepen opterećenja;

- koji imaju loše držanje tela ili deformitete rad sprovodi nastavnik u saradnji sa lekarom-fizijatrom koji utvrđuje vrstu i stepen odstupanja od normalnog držanja tela i lakših slučajeva telesnih deformiteta i, s tim u vezi, vežbe koje treba primeniti; teži slučajevi telesnih deformiteta se tretiraju u specijalizovanim zdravstvenim ustanovama.

Svi učenici, koji se upućuju na korektivno-pedagoški rad, prema posebnom programu vežbaju na redovnim časovima i najmanje jedanput nedeljno na časovima korektivno-pedagoškog rada. Program, koji je primeren zdravstvenom stanju učenika, sačinjavaju nastavnik i lekar-specijalista.

SLOBODNE AKTIVNOSTI

Rad se odvija u sportskim sekcijama koje se formiraju prema interesovanju, sposobnostima i polu učenika. Nastavnik izrađuje *poseban program*, uzimajući pri tom u obzir materijalne i prostorne uslove rada, uzrasne karakteristike i sposobnosti učenika, kao i takmičarski program za školsku populaciju.

AKTIVNOSTI U PRIRODI

Iz fonda radnih dana, predviđenih zajedničkim planom, škola organizuje aktivnosti u prirodi i kursne oblike rada:

obavezni program:

- dva kroša - jesenji i prolećni (dužinu staze određuje stručno veće);
- zimovanje - organizuje se za vreme zimskog raspusta: obuka smučanja, klizanja, kraći izleti na smučkama ili sankama

KURSNI OBLICI RADA

Program kursnih oblika smatra se integralnim delom obaveznog nastavnog programa. S obzirom na to da se za njihovu realizaciju specifični materijalni uslovi, ovu nastavu potrebni organizovati na poseban način: na časovima u rasporedu redovne nastave, u drugim objektima, u suprotnoj smeni od redovne nastave (plivanje) i na drugim objektima, a u za to planirane dane.

SPORTSKA AKTIVNOST OD ZNAČAJA ZA DRUŠTVENU SREDINU

Iz ukupnog fonda časova za zajednički programski sadržaj škola može da, kao kursni oblik rada, planira 12 časova za onu sportsku aktivnost koja nije obuhvaćena ovim zajedničkim programom, a za koju sredina u kojoj škola radi ima uslove i interesovanja (stoni tenis, borilački sportovi, veslanje i kajakarenje i drugo).

ŠKOLSKA I DRUGA TAKMIČENJA

Škola organizuje i sprovodi sportska takmičenja kao integralni deo procesa nastave fizičkog vaspitanja, prema planu stručnog veća i to:

Obavezna unutarškolska i međuoddeljenjska takmičenja u:

- gimnastici (u zimskom periodu),
- atletici (u prolećnom periodu),
- najmanje u jednoj sportskoj igri (u toku godine).

Stručno veće sačinjava plan i program unutarškolskih i međuoddeljenjskih sportskih takmičenja učenika Srbije, kao mogući deo plana rada škole, na početku školske godine i sprovodi ga tokom cele godine, u skladu sa materijalnim i prostornim uslovima rada.

Plan i program vančasovnih i vanškolskih aktivnosti se, na predlog stručnog veća, usvaja kao deo godišnjeg programa rada škole.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

I OSNOVNE KARAKTERISTIKE PROGRAMA

- Programska koncepcija fizičkog vaspitanja u osnovnoj školi zasniva se na jedinstvu nastavnih, vančasovnih i vanškolskih organizacionih oblika rada, kao osnovne pretpostavke za ostvarivanje cilja nastave fizičkog vaspitanja.

- Program nastave fizičkog vaspitanja pretpostavlja da se kroz razvijanje fizičkih sposobnosti i sticanje mnoštva raznovrsnih znanja i umenja, učenici osposobljavaju za zadovoljavanje individualnih potreba i sklonosti, u krajnjem, za korišćenje fizičkog vežbanja u svakodnevnom životu. Iz tih razloga, u programu su precizirani operativni zadaci s obzirom na pol i uzrast učenika, a program se ostvaruje kroz sledeće etape: utvrđivanje stanja; određivanje radnih zadataka za pojedince i grupe učenika; utvrđivanje sredstava i metoda za ostvarivanje radnih zadataka; ostvarivanje vaspitnih zadataka; praćenje i vrednovanje efekata rada; ocenjivanje.

- Programski zadaci ostvaruju se, osim na redovnim časovima, i kroz vančasovne i vanškolske organizacione oblike rada, kao što su: izlet, kros, kursni oblici, slobodne aktivnosti, takmičenja, korektivno-pedagoški rad, dani sporta, priredbe i javni nastupi.

- Da bi nastava fizičkog vaspitanja bila primerena individualnim razlikama učenika, koji se uzimaju kao kriterijum u diferenciranom pristupu, nastavnik će svakog učenika ili grupe učenika, usmeravati na smanjene ili proširene sadržaje, koji su predviđeni nastavnim planom i programom, u časovnoj vančasovnoj i vanškolskoj organizaciji rada.

- U realizaciji programa polazi od činjenice da se cilj nastave fizičkog vaspitanja ne može ostvariti bez aktivnog i svesnog učešća učenika u nastavnim i drugim oblicima rada, te se predviđa sticanje određenih teorijskih znanja, koja omogućavaju učeniku da shvati zakonitosti procesa na kojima se zasniva fizičko vežbanje. Teorijsko obrazovanje trebalo bi da bude usklađeno sa nivoom intelektualne zrelosti i znanjima koje su učenici stekli u drugim nastavnim predmetima. Za obradu pojedinih tema ne predviđaju se posebni časovi, već se koriste razne mogućnosti da se u toku vežbanja učenicima pružaju potrebne informacije u vezi sa konkretnim zadatkom.

- Učenicima koji, usled oslabljenog zdravlja, smanjenih fizičkih ili funkcionalnih sposobnosti, lošeg držanja tela i telesnih deformiteta ne mogu da prate obavezni program, obezbeđen je i korektivno-pedagoški rad, koji se realizuje u saradnji sa odgovarajućom zdravstvenom ustanovom.

- Programski sadržaji odnose se na one vežbe i motoričke aktivnosti koje čine osnovu za sticanje trajnih navika za vežbanje i za koje škola ima najviše uslova da iz realizuje (prirodni oblici kretanja, vežbe oblikovanja, atletika, vežbe na tlu i spravama, ritmička gimnastika, igre). Kako su za ostvarivanje postavljenog cilja pogodne i one motoričke aktivnosti koje nisu obuhvaćene obaveznim programom, predviđaju se kursni oblici nastave. To su skijanje, plivanje, klizanje, veslanje, kao i one aktivnosti za koje je zainteresovana sredina u kojoj škola živi i radi.

- Radi ostvarivanja postavljenih programskih zadataka, određenim zakonskim regulativima precizira se obaveza škole da obezbedi sve prostorne i materijalne uslove za uspešno ostvarivanje veoma složenih društvenih interesa u školskom fizičkom vaspitanju.

II ORGANIZACIJA VASPITNO-OBRAZOVNOG RADA

Proces nastave fizičkog vaspitanja usmeren je na:

- razvijanje fizičkih sposobnosti,
- usvajanje motoričkih znanja, umenja i navika,
- teorijsko obrazovanje.

Ove komponente čine jedinstven i veoma složen proces nastave fizičkog vaspitanja, a u praksi svi ti zadaci prožimaju se i povezuju sa situacijama koje nastaju u toku rada.

U cilju **razvijanja fizičkih sposobnosti** - gipkosti, snage, brzine, izdržljivosti, okretnosti i preciznosti na svim časovima, vančasovnim i vanškolskim oblicima rada, sprovodi se niz postupaka (metoda) i oblika rada putem kojih se postižu optimalne vrednosti ovih sposobnosti, kao osnove za uspešno sticanje motoričkih znanja, umenja, navika i formiranja pravilnog držanja tela.

Program za razvijanje fizičkih sposobnosti sačinjava nastavnik. Ovaj program se izvodi putem vežbi oblikovanja, frontalno, najčešće u pripremnom delu časa. U toku rada nastavnik postepeno usmerava učenike na samostalno izvođenje vežbi kako bi njegova pažnja bila usmerena na ispravljanje grešaka. U ovom delu časa mogu se, takođe, koristiti i vežbe koje, kao delovi biomehaničke strukture osnovnog zadatka na glavnom delu časa, služe za obuku i uvežbavanje konkretnog programskog zadatka. Učenicima, koji iz zdravstvenih razloga izvode posebno odabrane vežbe, potrebno je obezbediti mesto za vežbanje u ovom delu časa. Zatim, program realizovati u funkciji razvijanja, pre svega, gipkosti, snage, brzine i izdržljivosti. Najpogodnije metode za školsko fizičko vaspitanje prilagođene iz sportskog treninga su: metoda ekstenzivnog i intenzivnog rada i metoda trajnog rada. Nastavnik, za svakog učenika, sačinjava *radni karton*, sa programom vežbi i individualnim opterećenjem za svaku vežbu.

Nastavnik može da koristi i druge metode koje su poznate u teoriji i praksi.

Programske sadržaje, gde je to potrebno, realizovati odvojeno prema polu. Akcenat se stavlja na one motoričke aktivnosti kojima se najuspešnije može suprotstaviti posledicama svakodnevnog hipokinezije i na one koje su u našoj sredini najrazvijenije i za koje ima interesovanja u pojedinim sredinama.

U programu su dati samo ključni programski sadržaji, ali ne i veći izbor vežbi pomoću kojih se ostvaruje. To je učinjeno da bi nastavnik fizičkog vaspitanja mogao slobodno i kreativno da iznalazi efikasna rešenja i bira vežbe pomoću kojih će tok fizičkog vežbanja da prilagođava individualnim mogućnostima učenika (diferencirani pristup) i prostornim i materijalnim uslovima rada.

Programom se predviđaju aktivnosti koje su značajne za sredinu u kojoj škola živi i radi (stoni tenis, veslanje, borilački sportovi i druge). Ove aktivnosti se smatraju integralnim delom obaveznog nastavnog programa i, s obzirom na to da su za njihovu realizaciju potrebni specifični materijalni uslovi, ova nastava se organizuje na poseban način: na časovima u rasporedu redovne nastave (stoni tenis, borilački sportovi...) u drugim objektima, ali u suprotnoj smeni od redovne nastave.

Od organizacionih oblika rada koji doprinose usvajanju umenja i navika, značajnih za svakodnevni život, program se realizuje u vančasovnoj i vanškolskoj organizaciji rada i predviđa:

- upućivanje učenika na samostalno vežbanje;
- korektivno-pedagoški rad;
- slobodne aktivnosti učenika;
- kroseve;
- zimovanja;
- takmičenja.

Predmetni nastavnik treba da upućuju učenike da, u slobodnom vremenu, **samostalno vežbaju**. Iako se programski sadržaji, u najvećoj meri, savladavaju na časovima fizičkog vaspitanja, za razvoj motoričkih sposobnosti potreban je obim rada, koji se ne može postići samo na časovima fizičkog vaspitanja. Zbog toga se uputstva na samostalan rad odnose, kako na učenike čije motoričke sposobnosti nisu na potrebnom nivou, tako i na ostale učenike, kako bi oni stekli trajnu naviku za vežbanje. U tom smislu, tokom časova fizičkog vaspitanja, važno je da nastavnik učenicima prikaže i objasni vežbe koje oni, potom, kod svojih kuća, samostalno, ili uz pomoć drugih, da savladaju za određeno vreme. Posle izvesnog perioda, nastavnik na redovnim časovima kontroliše rezultate učenika

Korektivno-pedagoški rad organizuje se za učenike koji imaju loše i nepravilno držanje tela (posturalni poremećaji). Rad sprovodi nastavnik u saradnji sa lekarom ili fizijatrom koji utvrđuje vrstu i stepen deformiteta i, u vezi sa tim, vežbe koje treba primeniti. Teži slučajevi telesnih deformiteta tretiraju se u specijalizovanim zdravstvenim ustanovama.

Svi učenici, koji se upućuju i na korektivno-pedagoški rad, uz ograničenja, vežbaju na redovnim časovima i najmanje jednom nedeljno na časovima korektivno-pedagoškog rada. Program sačinjavaju nastavnik i lekar specijalista, i on treba da je primeren zdravstvenom stanju učenika.

Kursni oblici rada. Program kursnih oblika smatra se integralnim delom obaveznog nastavnog programa. S obzirom na to da se za njihovu realizaciju traže specifični materijalni uslovi, ovu nastavu treba organizovati na poseban način: na časovima u rasporedu redovne nastave, u drugim objektima, u suprotnoj smeni od redovne nastave (plivanje) i na drugim objektima, a u za to planirane dane.

Sportska aktivnost od značaja za društvenu sredinu. Iz fonda časova za zajednički programski sadržaj škola može da planira 12 časova za onu sportsku aktivnost koja nije obuhvaćena ovim zajedničkim programom, a za koju sredina u kojoj škola živi i radi ima interesa (stoni tenis, borilački sportovi, veslanje, kajak, ...). Ova aktivnost planira se za učenike od trećeg do osmog razreda, a program sačinjava i sprovodi nastavnik fizičkog vaspitanja.

Krosevi se održavaju dva puta godišnje za sve učenike. Organizacija ovog zadatka zbog velikog broja učesnika, osim što pripada nastavniku fizičkog vaspitanja, zadatak je i svih nastavnika škole. Održavanje kroseva pretpostavlja blagovremeno i dobro pripremanje učenika. Kros se održava u okviru radnih dana, planiranih za ovu aktivnost. Stručno veće utvrđuje mesto i način održavanja i dužinu staze, kao i celokupnu organizaciju.

Takmičenja učenika čine integralnu komponentnu procesa fizičkog vaspitanja na kojima učenik proverava i afirmiše rezultate svoga rada. Škola je obavezna da stvori materijalne, organizacione i druge uslove kako bi školska takmičenja bila dostupna svim učenicima. Stručno veće na početku školske godine sačinjava plan takmičenja (propozicije, vreme, nivoe...). Obavezna su unutarodeljenjska i međuodeljenjska takmičenja iz *atletike, vežbi na tlu i spravama i jedne sportske igre*. Učenici učestvuju i na onim takmičenjima koja su u programu Ministarstva prosvete.

Zimovanje se organizuje od najmanje sedam dana (nenastavnih). U okviru ovih oblika rada organizuju se one aktivnosti koje se mogu ostvariti za vreme redovnih časova (skijanje, klizanje), a koje doprinose aktivnom odmoru i jačanju zdravlja i navikavanju na kolektivni život. Stručno veće sačinjava konkretan plan i program aktivnosti koje se sprovode na zimovanju. Svaki učenik za vreme osnovne škole treba da bar jednom boravi na zimovanju.

Slobodne aktivnosti - sekcije organizuju se najmanje jednom nedeljno, prema planu rada koji sačinjavaju stručno veće i nastavnik fizičkog vaspitanja koji vodi određenu sekciju. Na početku školske godine, učenici se opredeljuju za jednu od aktivnosti za koje škola ima uslova da ih organizuje. Časovi slobodnih aktivnosti organizuju se za više sportskih grana.

Zahtev da se cilj nastave fizičkog vaspitanja ostvaruje i posredstvom onih organizacionih oblika rada koji se ostvaruju u vančasovno i vanškolsko vreme, podrazumeva i prilagođavanje celokupne organizacije i režima rada škole, te će se u koncipiranju godišnjeg programa rada vaspitno-obrazovno delovanje proširiti i na ove organizacione oblike rada i za njihovu realizaciju obezbediti potreban broj dana i neophodni materijalni uslovi za rad. Na taj način, čitav proces nastave fizičkog vaspitanja u časovnoj, vančasovnoj i vanškolskoj organizaciji rada biće jedinstven i pod kontrolnom ulogom škole, kao najodgovornijeg i najstručnijeg društveno-vaspitnog faktora kako bi se sačuvala osnovna programska koncepcija nastave fizičkog vaspitanja.

Teorijsko obrazovanje podrazumeva sticanje određenih znanja putem kojih će učenici upoznati suštinu procesa vežbanja i zakonitosti razvoja mladog organizma, kao i sticanje higijenskih navika, znanja o zdravlju, kako bi shvatili krajnji cilj koji se ostvaruje nastavom fizičkog vaspitanja. Sadržaji se realizuju na redovnim časovima, na vančasovnim i vanškolskim aktivnostima, uz praktičan rad i za to se ne predviđaju posebni časovi.

ČASOVI FIZIČKOG VASPITANJA - ORGANIZACIJA I OSNOVNI DIDAKTIČKO-METODIČKI ELEMENTI

Osnovne karakteristike časova fizičkog vaspitanja treba da budu: jasnoća nastavnog sadržaja; optimalno korišćenje raspoloživog prostora, sprava i rekvizita; izbor racionalnih oblika i metoda rada; izbor vežbi optimalne obrazovne vrednosti; funkcionalna povezanost svih delova časa - unutar jednog i više uzastopnih

časova jedne nastavne teme; puna vedrina i aktivnost učenika tokom časa - motorička i misaona; vizualizacija pomoću savremenih tehničkih sredstava.

Časovi se metodički i didaktički moraju dobro organizovati, kako u pogledu jasnih i preciznih oblika i metoda rada, tako i u pogledu stvaranja radne i vedre atmosfere. U didaktičkoj četvorodelnoj podeli neophodno je da sadržaji budu predviđeni nastavnim programom. predmetni nastavnik, zatim prati tok rada i ukazuje na eventualne greške. Od nastavnih metoda preovladava metoda žive reči, praktični prikazi zadatka od strane nastavnika, kao i prikazi prigodnih sadržaja putem slika, skica i video-tehnike. Na kraju časa, predmetni nastavnik, uz prigodno obrazloženje ocenjuje nu rad tokom proteklog časa i učenike upoznaje sa sadržajem rada na sledećem času.

Prilikom izbora oblika rada, predmetni nastavnik uzima u obzir prostorne uslove rada, broj učenika na času, broj sprava i rekvizita, dinamiku obučavanja i uvežbavanja nastavnog zadatka, što znači da prednost ima onaj oblik rada (frontalni, grupni, individualni) koji se pravovremeno primenjuje. **Frontalni rad** se obično primenjuje u početnoj fazi obučavanja i kada su obezbeđeni optimalni uslovi, odnosno dovoljan prostor i broj rekvizita u odnosu na broj učenika (trčanje, vežbe na tlu, elementi timskih igara); **grupni rad** sa različitim zadacima primenjuje se u fazi uvežbavanja i to tako da su grupe stalne za jednu tematsku oblast, sastavljene prema individualnim sposobnostima učenika (homogenizirane), a koje i čine osnov u diferenciranom pristupu izboru sadržaja u odnosu na te individualne sposobnosti. Radna mesta u grupnom radu, osim glavnog zadatka, sadrže i pomoćne sprave za uvežbavanje delova biomehaničke strukture glavne vežbe (predvežbe), kao i one vežbe koje se odnose na razvijanje one sposobnosti koja je relevantna za izvođenje glavne vežbe (najviše tri vežbe). Radno mesto je po sadržaju konzistentno u odnosu na glavni zadatak, što je u skladu sa principima intenzivno organizovane nastave. **Individualan rad** primenjuje se za učenike manjih sposobnosti, kao i za učenike natprosečnih sposobnosti.

Prilikom izbora metodičkih postupaka obučavanja i uvežbavanje motoričkih zadataka, nastavnik treba da odabere vežbe takve obrazovne vrednosti koje će za raspoloživi broj časova obezbediti optimalno usvajanje tog zadatka.

Demonstracija zadatka mora da bude jasna i precizna, uz korišćenje savremenih audio-vizuelnih sredstava.

III PLANIRANJE OBRAZOVNO-VASPITNOG RADA

Nastava fizičkog vaspitanja organizuje se sa po 2 časa nedeljno. Nastavnik treba da izradi:

- **opšti globalni plan rada**, koji sadrži sve organizacione oblike rada u časovnoj, vančasovnoj i vanškolskoj organizaciji rada sa operativnim elementima za konkretne uslove i konkretnu školu;

- **opšti globalni plan po razredima**, koji sadrži organizacione oblike rada koji su predviđeni za konkretan razred i njihovu distribuciju po ciklusima; ovaj plan rada sadrži distribuciju nastavnog sadržaja i broj časova po ciklusima i služi kao osnova za izradu operativnog plana rada po ciklusima;

- **plan rada po ciklusima** sadrži obrazovno-vaspitne zadatke, sve organizacione oblike rada koji se realizuju u konkretnom ciklusu, raspored nastavnog sadržaja sa vremenskom artikulacijom (mesec, broj časova i redni broj časova), kao i metodičke napomene.

Nastavno gradivo podeljeno je u tri ciklusa ili u četiri, ukoliko se za taj razred predviđa kursni oblik. To su:

- jedan ciklus za atletiku;

- jedan ciklus za vežbe na tlu i spravama;

- jedan ciklus za sportsku igru;

- jedan ciklus za kursni oblik.

Ukoliko se organizuje kursni oblik za aktivnost u časovnoj organizaciji rada, onda se planira četvrti ciklus, tako što se po četiri časa oduzimaju od prva tri ciklusa.

Nastavno gradivo po ciklusima može da se ostvaruje u kontinuitetu za jedan vremenski period (npr. atletika u jesenjem, vežbe na tlu i spravama u zimskom i timska igra u prolećnom) ili u dva perioda (npr. trčanje i skokovi iz atletike u jesenjem, a bacanje u prolećnom periodu).

IV PRAĆENJE I OCENJIVANJE

Ocenjivanje se vrši brojačano, na osnovu ostvarivanja operativnih zadataka i minimalnih obrazovnih zahteva.

Praćenje napredovanja učenika obavlja se sukcesivno, tokom cele školske godine, na osnovu jedinstvene metodologije koja predviđa sledeće tematske celine:

- Stanje motoričkih sposobnosti.
- Usvojene zdravstveno-higijenske navike.
- Dostignuti nivo savladanosti motornih znanja, umenja i navika u skladu sa individualnim mogućnostima učenika.
- Odnos prema radu.

Usvojenost **zdravstveno-higijenskih navika** prati se na osnovu utvrđivanja nivoa pravilnog držanja tela i održavanja lične i kolektivne higijene, a takođe i na osnovu usvojenosti i primene znanja iz oblasti zdravlja.

Stepen savladanosti **motoričkih znanja i umenja** sprovodi se na osnovu minimalnih programskih zahteva, koji je utvrđen na kraju navođenja programskih sadržaja.

Odnos prema radu vrednuje se na osnovu redovnog i aktivnog učestvovanja u nastavnom procesu, takmičenjima i vanškolskim aktivnostima.

Ocenjivanje učenika u okviru praćenja i vrednovanja nastavnog procesa, vrši se na osnovu *Pravilnika o ocenjivanju učenika osnovne škole* ("Službeni glasnik RS", broj 93), od 17. VIII 2004. godine, i na osnovu savremenog didaktičko-metodičkih pristupa.

V PEDAGOŠKA DOKUMENTACIJA I DIDAKTIČKI MATERIJAL

Obavezna pedagoška dokumentacija je:

Dnevnik rada: struktura i sadržaj utvrđuje se na republičkom nivou i odobrava ga ministar, a nastavniku se ostavlja mogućnost da ga dopuni onim materijalom za koje ima još potrebe.

Planovi rada: godišnji, po razredima i ciklusima, plan stručnog veća, plan vančasovnih i vanškolskih aktivnosti i praćenje njihove realizacije.

Pisane pripreme nastavnik sačinjava za pojedine nastavne teme koje sadrže: vremensku artikulaciju ostvarivanja nastavne teme (ukupan i redni broj časova, vreme realizacije), konzistentnu didaktičku strukturu časova (oblike rada, metodičke postupke obučavanja i uvežbavanja).

Radni karton: treba da ima svaki učenik, sa programom sadržaja vežbi koji sačinjava predmetni nastavnik, a koji je prilagođen konkretnim uslovima rada.

Formulari za obradu podataka za: stanje fizičkih sposobnosti, realizaciju programskih sadržaja u časovnoj i vančasovnoj organizaciji rada.

Očigledna sredstva: prikazi na CD-u i video kasetama uz adekvatne snimljene komentare ili komentare nastavnika, crteži, konturogrami, tablice orijentacionih vrednosti motoričkih sposobnosti, raznovrsna obeležavanja radnih mesta i drugi pisani materijali koji upućuju učenike na lakše razumevanje radnih zadataka.

B. OBAVEZNI IZBORNI NASTAVNI PREDMETI

VERSKA NASTAVA

(1 čas nedeljno, 34 časa godišnje)

Cilj verske nastave jeste da se njome posvedoče sadržaj vere i duhovno iskustvo tradicionalnih crkava i religijskih zajednica koje žive i deluju na našem životnom prostoru, da se učenicima pruži celovit religijski pogled na svet i život i da im se omogući slobodno usvajanje duhovnih i životnih vrednosti crkve ili zajednice kojoj istorijski pripadaju, odnosno čuvanje i negovanje sopstvenog verskog i kulturnog identiteta. Učenici treba da upoznaju veru i duhovne vrednosti sopstvene, istorijski date crkve ili verske zajednice u otvorenom i tolerantnom dijalogu, uz uvažavanje drugih religijskih iskustava i filozofskih pogleda, kao i naučnih saznanja i svih pozitivnih iskustava i dostignuća čovečanstva.

Zadaci verske nastave su da kod učenika:

- razvija otvorenost i odnos prema Bogu, drugačijem i savršenom u odnosu na nas, kao i otvorenost i odnos prema drugim ličnostima, prema ljudima kao bližnjima, a time se budi i razvija svest o zajednici sa Bogom i sa ljudima i posredno se suzbija ekstremni individualizam i egocentrizam;
- razvija sposobnost za postavljanje pitanja o celini i konačnom smislu postojanja čoveka i sveta, o ljudskoj slobodi, o životu u zajednici, o fenomenu smrti, o odnosu sa prirodom koja nas okružuje, kao i o sopstvenoj odgovornosti za druge, za svet kao tvorevinu božju i za sebe;
- razvija težnju ka odgovornom oblikovanju zajedničkog života sa drugim ljudima iz sopstvenog naroda i sopstvene crkve ili verske zajednice, kao i sa ljudima, narodima, verskim zajednicama i kulturama drugačijim od sopstvene, ka iznalaženju ravnoteže između zajednice i vlastite ličnosti i ka ostvarivanju susreta sa svetom, sa prirodom, i pre i posle svega, sa Bogom;
- izgradi sposobnost za dublje razumevanje i vrednovanje kulture i civilizacije u kojoj žive, istorije čovečanstva i ljudskog stvaralaštva u nauci i drugim oblastima;
- izgradi svest i uverenje da svet i život imaju večni smisao, kao i sposobnost za razumevanje i preispitivanje sopstvenog odnosa prema Bogu, ljudima i prirodi.

PRAVOSLAVNI KATIHIZIS (VERONAUKA)

Ciljevi i zadaci

Cilj nastave pravoslavnog katihizisa (veronauke) u osnovnom obrazovanju i vaspitanju jeste da pruži celovit pravoslavni pogled na svet i život, uvažavajući dve dimenzije: istorijski hrišćanski život (istorijsku realnost Crkve) i eshatološki život (buduću dimenziju idealnog). To znači da učenici sistematski upoznaju pravoslavnu veru u njenoj doktrinarnoj, liturgijskoj, socijalnoj i misionarskoj dimenziji, pri čemu se hrišćansko viđenje života i postojanja sveta izlaže u veoma otvorenom, tolerantnom dijalogu sa ostalim naukama i teorijama o svetu, kojim se nastoji pokazati da hrišćansko viđenje (liturgijsko, kao i podvižničko iskustvo Pravoslavne crkve) obuhvata sva pozitivna iskustva ljudi, bez obzira na njihovu nacionalnu pripadnost i versko obrazovanje. Sve to ostvaruje se kako na informativno-saznajnom tako i na doživljajnom i delatnom planu, uz nastojanje da se doktrinarne postavke sprovedu u svim segmentima života (odnos s Bogom, sa svetom, s drugim ljudima i sa sobom).

Zadaci nastave pravoslavnog katihizisa (veronauke) jesu da kod učenika:

- razvije sposobnost uočavanja da su greh i zlo u svetu posledica pogrešnog izražavanja čovekove slobode;
- razvije sposobnost uočavanja da Bog poštuje čovekovu slobodu ali da ne odustaje da svet dovede u večno postojanje;

- izgradi svest o tome da Bog voli čoveka i svet i da ih nikad ne napušta, ali večni život zavisi i od slobode čoveka i njegove zajednice s Bogom;
- razvije sposobnost spoznavanja da Bog nije odustao od prvobitnog cilja zbog koga je stvorio svet, a to je da se svet sjedini s Njim posredstvom čoveka i da tako živi večno;
- razvije sposobnost uočavanja sličnosti u strukturi starozavetne i novozavetne crkve.

Operativni zadaci

Učenici treba da:

- steknu svest o tome da je ličnost zajednica slobode s drugom ličnošću;
- budu svesni razlike između prirode i ličnosti;
- zapaze da je ličnost nosilac postojanja prirode;
- uoče da u hrišćanskoj ontologiji nema sukoba i isključivosti između jednog i mnogih.

SADRŽAJI PROGRAMA

Učenje o ličnosti na osnovu pravoslavne triadologije.

Razlika između prirode i ličnosti u Bogu.

Ontološke posledice pravoslavne triadologije po čoveka i stvoreni svet (ličnost kao nosilac postojanja prirode).

Čovek kao ličnost (ličnost kao zajednica).

Sjedinjenje tvarne i netvarne prirode u jednoj ličnosti Hristovoj (Halkidonski, Četvrti Vaseljenski. sabor i njegove odluke).

Oboženje stvorene prirode u Hristovoj ličnosti (ličnost kao nosilac postojanja prirode može imati više priroda u sebi).

Crkva kao Telo Hristovo (liturgijska projava Crkve).

Buduće Carstvo Božije kao uzrok Crkve (poslednji događaj Carstva Božijeg daje istinitost istorijskim događajima).

Svetost i Carstvo Božije u pravoslavnoj ikonografiji.

Metodske jedinice

1. Upoznavanje sa planom i programom
2. Sistematizacija (obnavljanje ranije pređenog gradiva)
3. Hrišćansko shvatanje ličnosti (ličnost je naziv za odnos)
4. Sistematizacija
5. Sloboda kao preduslov postojanja ličnosti
6. Sistematizacija

7. Učenje o ličnosti na osnovu pravoslavne trijadologije
8. Sistematizacija
9. Ličnost kao nosilac postojanja prirode (onotološke posledice pravoslavne trijadologije po čoveka i svet)
10. Sistematizacija
11. Čovek kao ličnost
12. Jedinstvenost i neponovljivost svake ličnosti
13. Sistematizacija
14. Hristos - istiniti Bog i istiniti Čovek
15. Hristos - istiniti Bog i istiniti Čovek (tumačenje simbola vere i odluke Četvrtog Vaseljenskog sabora)
16. Sistematizacija
17. Stvorena priroda, da bi postojala, mora ući u zajednicu sa Bogom
18. Sistematizacija
19. Oboženje stvorene prirode u Hristu
20. Sistematizacija
21. Oboženje kao cilj postojanja stvorene prirode
22. Sistematizacija
23. Crkva kao Telo Hristovo (liturgijska projava Crkve)
24. Sistematizacija
25. Jedinstvo mnogih u Hristu
26. Sistematizacija
27. Jedinstvo sveta i čoveka u Hristu (u Liturgiji)
28. Sistematizacija
29. Buduće Carstvo Božije kao uzrok postojanja Crkve
30. Buduće Carstvo Božije kao uzrok postojanja Crkve
31. Sistematizacija
32. Svetlost i Carstvo Božije u pravoslavnoj ikonografiji
33. Svetlost i Carstvo Božije u pravoslavnoj ikonografiji
34. Sistematizacija

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Cilj nastave pravoslavnog katihizisa u osmom razredu jeste rekapitulacija celokupnog gradiva iz prethodnih razreda s posebnim isticanjem sledećih elemenata:

- da je metafizičko načelo postojanja Bog, odnosno da istinsko biće treba tražiti u Bogu koji je Sv. Trojica;
- da je ontološko načelo na osnovu pravoslavnog učenja o Bogu kao Sv. Trojici ličnost, a ne priroda;
- da je ličnost zajednica slobode sa drugom ličnošću;
- da je čovek stvoren kao ličnost i da je pozvan da postoji na način na koji postoji Sv. Trojica ako želi da prevaziđe ograničenja svoje prirode, što se ostvaruje u Hristu, odnosno u Liturgiji.

Shvatanje čoveka kao ličnosti, odnosno kao apsolutnog i neponovljivog bića, izvire iz hrišćanske triadologije. Do pojave hrišćanstva, svetu nije bio poznat pojam čoveka kao ličnosti. Starojelinska filosofija, ma koliko bila uzvišena, pojedinačnoj ličnosti nikad nije davala ontološku ulogu. Konkretnog čoveka, odnosno pojedinačnu ličnost, posmatrala je kao deo opšteg bića. Ličnost je bila podređena prirodi. Zahvaljujući hrišćanstvu, ličnost je dobila ontološku važnost i to je tekovina kojom se danas služi, ne samo hrišćanski svet, već svet uopšte.

Međutim, za hrišćane ličnost nije individua. Jedna ličnost jednako je nijedna ličnost. Ličnost izvire iz zajednice slobode sa drugom ličnošću. Istovremeno, ličnost nije deo prirode, već je nosilac postojanja celokupne prirode. (Da bismo ovo pokazali, treba se pozvati na iskustvo ljubavi prema jednoj ličnosti i iskustvo gubitka te ličnosti. Kad zavolimo jednog čoveka, onda u tom iskustvu otkrivamo da je on apsolutno i neponovljivo biće, ličnost. Kad izgubimo ličnost koju volimo i za koju smo vezani, onda kao da se za nas sa njom gubi čitav svet. Primer kako majka gleda na gubitak svoga deteta, a kako gledaju drugi na taj isti događaj, može poslužiti kao sredstvo za bolje objašnjenje ove problematike. Majka gleda na svoje dete kao na ličnost, zato što ga neizmerno voli, i zbog toga je njegova smrt za nju nenadoknativ gubitak, dok je za one koji nisu ostvarili nikakvu ličnu zajednicu sa detetom ono individua, tj. ono je samo deo ljudske vrste i zato njegov gubitak drugačije vide, odnosno u događaju smrti ne vide nikakav gubitak, nego samo prirodan proces).

Teme *Učenje o ličnosti na osnovu pravoslavne trilogije* i *Razlika između prirode i ličnosti u Bogu* realizovati u kontekstu triadologije, kako je izložena kod pravoslavnih otaca: Vasilija Velikog, Grigorija Bogoslova i drugih. Kao pomoćnu literaturu za razumevanje ovog učenja, treba uzeti članke J. Ziziulasa, *Doprinos Kapadokije hrišćanskoj misli u Pravoslavna Teologija*, Beograd, 1995; i *Od maske do ličnosti*, Beograd, 1989. i sl.

U kontekstu izlaganja Božijeg postojanja, a kasnije i postojanja ljudi, treba posebnu pažnju obratiti na razliku između prirode i ličnosti u Bogu, odnosno u čoveku. Priroda je nešto opšte, zajedničko svim ličnostima. Ličnost je način postojanja prirode. Priroda ukazuje na to da nešto jeste, da nešto postoji, dok ličnost ukazuje na to kako nešto jeste, odnosno na koji način to nešto postoji. Svojstva Božanske prirode su nestvorenost, besmrtnost, neograničenost, nedeljivost, dok su stvorenost, individualizam, rastavljenost, sastavljenost, smrtnost svojstva stvorene prirode. Ali, od ličnosti zavisi na koji će način postojati priroda i da li će prevazići svoju determinisanost. Tako, na primer, Bog je po svojoj prirodi bestelesan, nestradalan, ali je ipak radi nas i našeg spasenja, postao čovek i stradao. Iz ovoga proizlazi da je ličnost nosilac postojanja prirode. Priroda bez ličnosti ne postoji.

Tema *Čovek kao ličnost* treba da bude logičan zaključak da je i čovek ličnost zbog toga što je stvoren kao ikona Božija. Čovek je stvoren po ikoni Božijoj, a to znači da je stvoren kao ličnost. Slika Božija u čoveku tiče se toga kako čovek postoji, a ne onoga što on jeste. Zato i pored toga što je priroda čovekova, budući stvorena, ograničena, odnosno smrtna, od ličnosti čoveka, od njegove slobode, zavisi da li će on prevazići ograničenja svoje prirode i na kraju smrt, ili neće. Ako čovek želi da prevaziđe ograničenosti svoje prirode, onda on treba da postoji na način na koji postoji Bog. Čovek je pozvan na podvig, tj. da postoji ne na osnovu zakona prirode, već na način slobodan od njih. Taj način postojanja, na osnovu kojega čovek postaje Bog, ostvaruje se Krštenjem u Liturgiji i kao Liturgija.

Teme *Sjedinjenje tvarne i netvarne prirode u jednoj ličnosti Hristovoj* i *Oboženje stvorene prirode u Hristovoj ličnosti* treba realizovati u kontekstu definicije ove problematike na 4. Vaseljenskom saboru uz sledeće objašnjenje: ličnost može biti nosilac postojanja više prirode. Na primer, čovek kao ličnost ima u

sebi mnoge prirode, vodu, vazduh, minerale, materijalnu prirodu, duhovnu, ali sve te prirode postoje u svakoj od konkretnih ličnosti na poseban način, ne prestajući da budu to što jesu po prirodi. Takođe, posle ovaploćenja, Sin Božiji ima pored Božanske i ljudsku prirodu. Međutim, ljudska priroda u Hristu postoji sada na božanski način, ne prestajući da bude ljudska priroda, odnosno ljudska priroda u Hristu je prevazišla svoje ograničenosti, tj. obožila se zahvaljujući ličnosti Sina Božijeg.

Temu *Crkva kao Telo Hristovo* treba realizovati na osnovu objašnjenja koje o tome daje ap. Pavle u 1.Kor.12. Posle ovaploćenja stvorena priroda je uipostazirana u Hristovu ličnost, odnosno postala je telo Hristovo, Hristova priroda. Budući da stvorena ljudska priroda ne postoji mimo konkretnih ličnosti, proces njenog uzimanja od strane Sina Božijeg - Hrista pretpostavlja zajednicu ljudskih ličnosti sa Sinom Božijim - Hristom. Ovaj proces počinje Hristovim ovaploćenjem i nastavlja se Duhom Svetim kroz krštenje u Liturgiji. Zato je Crkva Telo Hristovo, jer je Hristova ličnost nosilac postojanja stvorene prirode koja postoji kao zajednica mnogih u Hristu, tj. kao liturgijska zajednica koja je preko njenog načelnika Hrista u zajednici s Bogom Ocem.

Temu *Buduće Carstvo kao uzrok Crkve* treba obraditi na osnovu objašnjenja koje o ovome daje Sv. Maksim Ispovednik (RG 4, 157). Bog je stvorio svet i ljude sa željom da se sjedine sa Njim preko jednog čoveka, što ukazuje na Tajnu Hristovu, odnosno na Liturgiju, kako bi postojali večno. Dakle, buduće Carstvo je uzrok stvaranja i postojanja sveta i ljudi. Na taj način Sv. Maksim ukazuje da uzrok postojanja sveta nije u prošlosti, kao što su o tome govorili grčki filosofi, već u budućnosti, u budućem događaju koji se još uvek nije zbio, ali koji se ostvaruje kroz istoriju. Time se menja pogled na istoriju u odnosu na jelinističko shvatanje istorije, koja za Jeline znači večno kruženje, večno ponavljanje istog. Hrišćanska istorija ima početak i kraj, cilj. Kraj, odnosno cilj istorije, jeste uzrok njenog početka. Tačnije rečeno, liturgijsko postojanje Crkve jeste ikonično postojanje Carstva Božijeg u istoriji, koje je istovremeno i dar Božiji i istorijski događaj koji ostvaruju ljudi. (Kao pomoćnu literaturu za realizaciju ove teme treba koristiti studiju: J. Zizijulas, *Evharistija i Carstvo Božije*). Prikazujući čoveka i prirodu kao slobodne u odnosu na zakone prirode (na primer, na ikonama svetlost ne ostavlja senke, ap. Pavle se prikazuje u sceni silaska Sv. Duha na apostole, iako je on posle ovog događaja postao hrišćanin itd.), pravoslavna ikonografija želi da ih prikaže kako će oni izgledati u budućem Carstvu Božijem. (Za realizaciju ove teme treba koristiti studiju: S. Skliris, *Od portreta do ikone*, u "Besedi", Novi Sad 1993.)

ISLAMSKA VJERONAUKA (ILMUDIN)

Cilj nastave islamska vjeronauka (ilmudin) u osnovnom obrazovanju i vaspitanju je da pruži učeniku osnovni vjernički pogled na svet, sa posebnim naglaskom na vjernički praktični deo, a takođe i budući vječni život.

Cilj nastave islamski vjeronauk u osmom razredu jeste da učenike upozna sa osnovnim postulatima (temeljnim dužnostima) vjere islama, te da učenike upozna sa važnošću i sadržajem namaza (molitve) i njegovom ulogom u životu svakog pojedinca i zajednice u cjelini.

To znači da djeca na način primjeren njihovom uzrastu upoznaju vlastitu vjeru u njenoj duhovnoj, moralnoj, socijalnoj, misionarskoj i drugim dimenzijama.

Izlaganje vjerskog viđenja i postojanja sveta obavlja se u otvorenom i tolerantnom dijalogu sa ostalim naukama i teorijama.

Način pristupa je islamsko viđenje koje obuhvata sva pozitivna iskustva ljudi, bez obzira na njihovu nacionalnu pripadnost i vjersko obrazovanje.

Zadaci nastave islamske vjeronauke (ilmudin)

- poznavanje osnovnih principa vjere islama;
- poznavanje vrijednosti molitve;
- poznavanje sastavnih dijelova molitve;
- upoznavanje međusobnih prava i dužnosti pojedinca i zajednice;

- razvijanje svijesti o Bogu kao Stvoritelju i odnos prema ljudima kao najsavršenijim božjim stvorenjima;

- razvijanje sposobnosti (na način primjeren uzrastu učenika) za postavljanje pitanja o cjelini i najdubljem smislu postojanja čovjeka i svijeta, o ljudskoj slobodi, životu u zajednici, smrti, odnosu s prirodom koja nas okružuje, kao i za razmišljanje o tim pitanjima u svijetlu vjere islama;

- razvijanje sposobnosti za odgovorno oblikovanje zajedničkog života sa drugima, za nalaženje ravnoteže između vlastite ličnosti i zajednice, za ostvarivanje susreta sa svijetom (sa ljudima različitih kultura, religija, pogleda na svijet, s društvom, prirodom) i s Bogom, u izgrađivanje uvjerenja da je čovekov život na ovom svijetu samo priprema za vječnost, da su svi stvoreni da budu sudionici vječnog života, da se iz te perspektive, kod učenika razvija sposobnost razumijevanja, preispitivanja i vrijednovanja vlastitog odnosa prema drugom čovjeku kao božjem stvorenju i izgradi spremnost za pokajanje.

Redni broj teme	Nastavna tema	Čas pripremanja	Čas obrade novog gradiva	Čas ponavljanja	Čas povezivanja pređenog gradiva	Čas proveravanja	Svega
1.	Uvod - temelji islama (šerijata) - šehadet	1	-	-	-	-	1
2.	Objavljene knjige	-	1	-	-	-	1
3.	Osobnosti kur'ana kao božije objave čovečanstvu	-	4	-	1	1	6
4.	Hadis - sunnet, praksa božijeg poslanika	-	2	-	-	1	3
5.	Allahova svojstva	-	1	-	-	-	1
6.	Obaveze punoletnih muslimana	-	1	-	1	1	3
7.	Muslimanski pravci	-	1	-	1	-	2
8.	Tesavuf, šiizam	-	1	-	1	-	2
9.	Islamski bonton	-	5	1	1	1	8
10.	Prva četvorica halifa	-	1	-	1	-	2
11.	Velikani islama	-	1	-	1	-	2
12.	Islam i muslimani u našoj zemlji	-	1	-	-	1	2
13.	Islam i savremeni svet	-	1	-	-	-	1
	SVE UKUPNO	1	20	1	7	5	34

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

LEGENDA

Tip časa

PRI Pripremanje i uvođenje učenika u predmet ili temu

ONG Obrada novog gradiva

PON Ponavljanje nastavnih sadržaja

POV povezivanje nastavnih sadržaja

PRO Proveravanje i ocenjivanje znanja učenika

Oblik rada

FRO Frontalni rad

GRU Grupni rad

TAN Rad u parovima

IND Individualni rad

	Nastavne metode
IZL	Usmeno izlaganje
RAZ	Razgovor
TEK	Rad sa tekstom
DEM	Demonstracija
	Nastavna sredstva
UDŽB	Upotreba udžbenika
LIT	Teološka literatura
NEP	Neposredna stvarnost
FIL	Filmovi i televizijske emisije

SADRŽAJI PROGRAMA

Redni broj teme	Redni broj časa	Nastavna jedinica	Tip časa	Oblik rada	Nastavne metode	Nastavna sredstva	Napomena
1.	1.	UVOD - TEMELJI ISLAMA (ŠERIJATA) - ŠEHADET					
		Pojam šerijata, osnove	PRI	FRO	RAZ	LIT	
2.	2.						
		Tevrat, Zebur, Indžil, Kur'an	ONG	FRO	RAZ	UDŽB	
3.	3.	OSOBNOSTI KUR'ANA KAO BOŽIJE OBJAVE ČOVEČANSTVU					
		Mu'džize (čuda) Kur'ana	ONG	FRO	IZL	UDŽB	
	4.	Važnost učenja Kur'ana	ONG	FRO	RAZ	UDŽB	
	5.	Memorisanje Kur'ana - hifz	ONG	GRU	RAZ	UDŽB	
	6.	Prevođenje Kur'ana, prevodi u svetu i kod nas, kako čitati prevod	ONG	FRO	IZL	LIT	
	7.	Kur'an i prethodne Božije Objave	POV	GRU	RAZ	UDŽB	
	8.	Utvrđivanje pređenog gradiva	PRO	IND	RAZ	UDŽB	
	4.	9.	HADIS - SUNNET, PRAKSA BOŽIJEG POSLANIKA				
Hadis - pojam, Hadis kao temelj Šerijata; pojam Hadisa i sunneta			ONG	FRO	IZL	UDŽB	
10.		Poznati muhadisi, prenosioci i sakupljači Hadisa; izučavanje Hadisa kod nas	ONG	FRO	IZL	UDŽB	
11.		Utvrđivanje pređenog gradiva	PRO	IND	RAZ	UDŽB	
5.	12.	ALLAHOVA SVOJSTVA					
		Vladar sudnjeg dana - dan polaganja računa	ONG	FRO	IZL	UDŽB	
6.	13.	OBAVEZE PUNOLETNIH MUSLIMANA					
		Kelime-i-šehadet, namaz, ramazanski post, zekat i hadždž	ONG	FRO	RAZ	UDŽB	
	14.	Koliko izvršamo naše islamske obaveze?	POV	GRU	RAZ	UDŽB	
	15.	Utvrđivanje pređenog gradiva	PRO	GRU	RAZ	UDŽB	
7.	16.						
			ONG	FRO	RAZ	UDŽB	
	17.	hanefijski mezheb - Ebu Hanifa kao sunijski učenjak	POV	FRO	RAZ	LIT	
8.	18.	TESAVUF, ŠIIZAM					
		Pojam tesavufa i šiizma; sekte	ONG	FRO	RAZ	UDŽB	
	19.	Šiizam i Ehli sunnet vel džema'at	POV	FRO	RAZ	LIT	

9.	ISLAMSKI BONTON - AHLAK						
	20.	Čuvanje zdravlja i života - duvan, alkohol, droge, higijena	ONG	GRU	RAZ	UDŽB	
	21.	Odnos prema prirodi i životnoj sredini	ONG	GRU	RAZ	UDŽB	
	22.	Odnos prema ljudima - prijateljstvo	ONG	GRU	RAZ	UDŽB	
	23.	Odnosi između muškarca i žene - brak; Islam protiv prostitucije	ONG	GRU	RAZ	UDŽB	
	24.	Pohvalne i ružne osobine u ljudskom ponašanju	ONG	TAN	RAZ	NEP	
	25.	Kakav je naš ahlak?	PON	GRU	RAZ	NEP	
	26.	Pojam ahlaka i edeba u temeljima Islama - Kur'anu i sunnetu	POV	GRU	RAZ	UDŽB	
	27.	Utvrđivanje pređenog gradiva	PRO	IND	RAZ	UDŽB	
10.	PRVA ČETVORICA HALIFA						
	28.	Hulefa-i-rašidin pravedni vladari Ebu Bekr, Omer, Osman i Alija r.a.	ONG	FRO	IZL	UDŽB	
	29.	Prva četvorica halifa kao primer u Islamu	POV	FRO	RAZ	LIT	
11.	VELIKANI ISLAMA						
	30.	Velikani Islama, uloga u očuvanju originalnosti Islama i razvoju islamske misli	ONG	FRO	IZL	FIL	
	31.	Naši uzori u praktikovanju Islama	POV	FRO	RAZ	LIT	
12.	ISLAM I MUSLIMANI U NAŠOJ ZEMLJI						
	32.	Islam u našoj zemlji - koreni; Islam i Muslimani danas	ONG	FRO	RAZ	LIT	
	33.	Velikani Islama iz naših krajeva	POV	GRU	RAZ	NEP	
13.	ISLAM I SAVREMENI SVET						
	34.	Islam i nauka, budućnost Islama	ONG	FRO	RAZ	UDŽB	

KATOLIČKI VJERONAUUK

Cilj nastave vjeronauka je temeljito obraditi apostolsko vjerovanje kao utvrđivanje cjelokupnog osmogodišnjeg vjeronauka. Nastavne jedinice slijede vjerske istine unutarnjom dinamikom ali potpuno drugačijom metodom koja odgovara ovom kritičkom uzrastu i dinamičkom životu mladih. Makar se čini da je sadržajno ponavljanje, ipak je potpuna novost u tome što se pred svakom novom vjerskom istinom se nastoji postići zauzimanje stava prema onome što se vjerom ispovijeda. Želimo biti u skladu i sa župskom katehezom koja ovom godinom priprema učenike za sakrament punoljetnosti.

Dakle, misao vodilja nastave vjeronauka osmog razreda osnovne škole je utvrditi vjeru nad Apostolskim vjerovanjem i uputiti sada već mladoga čovjeka na put vjere koji sada prelazi u srednju školu i već se sam opredjeljuje. Želja je da ponese u život zaokruženu informaciju o svojoj vjeri ali i temeljna životna i moralna načela koja su itekako potrebna mladom čovjeku.

SADRŽAJI PROGRAMA

Snagom duha

Čovjek vjere

(Apostolsko vjerovanje)

1. Uvod

Upoznavanje učenika sa sadržajima programa katoličkog vjeronauka za osmi razred.

2. Čovjek koji traži istinu

Čovjek koji pita (Kako je divan ovaj svijet)

Čovjek istraživač (Kako je divan čovjek)

Odgovor religija (Znam da svaki čovjek traži Boga)

Odgovor vjere (Radostan sam što vjera daje odgovor na najvažnija pitanja)

U svjetlu Objave (Vjerujem da se Bog očituje u Svetom Pismu)

Judaizam i Islam u Objavi svetih Knjiga

Ponavljanje

3. Isus Krist koji objavljuje Boga i smisao čovjeka

Utjelovljeni Bog (Vjerujem u Isusa Krista)

Božji i ljudski život (Vjerujem u Boga-čovjeka)

Isus koji moli (Klanjam se Bogu)

Isus koji izvršuje volju svoga Oca (Slijedim Isusa)

Isus osniva zajednicu (Kako je dobro biti zajedno s braćom)

Za istim stolom s Isusom (Vjerujem u Isusovu prisutnost u Euharistiji)

"Poslušao do smrti" (Zahvalnost za otkupljenje)

Proslavljeni Isus (Vjerujem u uskrsnuće i život vječni)

Duh preporoditelj (Vjerujem u Duha Svetoga)

Kršćanske Crkve okupljene u nauci oko Isusa Krista

Ponavljanje

4. Mistično tijelo Kristovo - Crkva

Pracrkva (Vjerujem u jednu Crkvu)

Crkva koja krsti (Vjerujem u svetu Crkvu)

Misijska crkva (Vjerujem u Katoličku Crkvu)

Crkva u suvremenom svijetu (Vjerujem u Apostolsku crkvu)

Crkvenost u Pravoslavnom učenju

Crkvenost u učenju Reformacije

Ponavljanje

5. Kršćanski život kao svjedočenje istine

Život milosti (Upotrijebit ću sredstva milosti)

Izvori novoga života (Zahvalnost za krštenje)

Sakrament punoljetnosti (Ispovjedi svoju vjeru)

Život u punoljetnosti (Živjet ću po svojoj vjeri)

Sakrament pomirenja (Obratit ću se iskreno Bogu sa svojim grijesima)

U službi zajednice (Zahvalnost Bogu za svećenike)

U službi života (Brak ću započeti s Božjim blagoslovom)

Sakrament utjehe (Bolesniku ću pozvati svećenika)

Novo nebo i nova zemlja (Vjerujem da ću uživati dobra Gospodnja)

Ekumenski i međureligijski dijalog, kao put vjerskog svjedočenja u društvu

Ponavljanje i sistematizacija

Utvrđivanje gradiva na koncu nastavne godine

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Vjerska pouka je zajedničko djelo katehete (vjeroučitelja) i katehizanta (vjeroučenika). Polazište je konkretna stvarnost - ovaj puta zapisana u Bibliji i Kompendiju Katekizma Katoličke Crkve. Iz doživljaja istraživanja i iskustva sa čitanja Biblije prelazi se na istine zapisane u Katekizmu. Ovakav način spoznaje ima vlastiti red: upoznavanje (obrada novih sadržaja), sređivanje (sistematizacija), ponavljanje, primjena i provjeravanje. To je makro struktura ovakvog načina spoznaje. Međutim, i ovi dijelovi imaju svoju mikro strukturu. Tako na primjer: način spoznaje posjeduje slijedeće stupnjeve: postavljanje cilja, motiviranje, obrada novih nastavnih sadržaja, učenje, induktivni i deduktivni zaključci, izravni i neizravni dokazi, formuliranje zapamćenih činjenica... Ili, sadržaj primjene ima ove dijelove: problem, postavljanje cilja, biblijski lik i istina iz ovoga ciklusa, zadaća, upoznavanje prilika i uvježbavanje. Kod spoznavanja treba imati pred očima fizionomiju grupe i pojedinaca, no u okviru sata pod kojim se obrađuju novi nastavni sadržaji vrši se primjena, ponavljanje i vrednovanje obrađenoga gradiva.

OPĆE NAPOMENE

Imajući na umu gore istaknuto, pojedini sat vjeronauka bi trebao izgledati ovako: kratko ponavljanje sadržaja prethodnog sata, i posebno osvjetljavanje onoga što će poslužiti kao temelj za aktualni sat. Nakon postavljanja cilja (što? i kako?), prelazi se na obradu novih nastavnih sadržaja (npr. kod osmog razreda, svaka vjerska istina), gdje se zapravo objašnjava učeniku da nam Bog govori ne samo u pouci nego i u primjerima života. To je osobito za mlade nadahnuće i želja za nasljedovanjem. Zaključci se mogu istaći na ploči. Nakon ovoga se već poznati sadržaji produbljuju, uče, tj. razgovara se o pomirenju (što, kako i zašto). Ovakvo usvojeno gradivo, u skladu sa odgojnim ciljem, mora naći svoju primjenu u životu učenika. Razgovara se zašto i kako treba zahvaliti Bogu za roditelje, braću i prijatelje. Osobito kako usvojiti načela i praksu života. Ovakva spoznaja i dječje iskustvo se oslanjaju na njegov doživljaj i na ponovljeni tekst Svetog Pisma i vjerskih istina koje će mu biti "svjetlo života" u daljnjem školovanju.

Prozivku i domaću zadaću obavimo u prikladno vrijeme.

**EVANGELIČKO-LUTERANSKI VJERONAUČNO-SLOVAČKE EVANGELIČKE
CRKVE A.V.**

Opšti ciljevi nastavnog plana i programa za osmi razred

Otkrivati važnost traganja za dubljim poznavanjem vere, koja nije od nas, već dolazi od Boga.

Podsticati veru, kojom učenik dolazi u lični odnos s Bogom.

Upoznati i otkriti Isusa Hrista koji nam otkriva tajnu Boga i čoveka.

Otkrivati lepotu Božije slike o čoveku, Božiji poziv na slobodu i zloupotrebu iste, zlo razdora među ljudima i Božiju dobrotu koja pobeđuje zlo.

Usmeravati učenike ka veri u Isusa Hrista, koji je u nama prisutan upravo delovanjem Svetoga Duha.

Pronaći odgovore u Bibliji: šta je čovek u Božijim očima i za šta je preodređen.

Izgraditi kod učenika svest o tome, da je prema Bibliji rad značajna i korisna aktivnost.

Polazne tačke verske nastave za osmi razred

Polazna tačka verske nastave u osmom razredu osnovne škole jeste podsticanje vere kojom učenici ulaze u lični odnos sa Bogom - vere koja ne zavisi od obrazovanja, karakterne osobine, nije od nas ni u nama, već je ona dar Božiji (po principu naše Crkve: *sola gratia!* spasenje je dar Božije milosti, koji se može prisvojiti samo verom). Dobra dela, odnosno život u veri, su plodovi koji sazrevaju u veri. Ko za Bogom iskreno traga, nalazi u veri smisao i cilj svog života.

Svrha evangeličke verske nastave u osmom razredu jeste da učenici, otkrivajući iskustvo traganja za spoznajom i ostvarenjem konačnog smisla ličnog i zajedničkog života, upoznaju, dožive i prihvate da je Bog stvoritelj i dovršitelj kako sveta tako i našeg života. Bog i nas poziva da budemo njegovi aktivni partneri u ostvarivanju konačnog životnog smisla.

SADRŽAJI PROGRAMA

Gradivo verske nastave Slovačke evangeličke a. v. crkve za osmi razred osnovne škole sastoji se od osnovne teme: VERA I ŽIVOT, odnosno od osam nastavnih celina:

1.

Posebni cilj:

- podsticati veru kojom učenik ulazi u lični odnos sa Bogom.

Učenik će:

- saznati zašto je Biblija Knjiga života,

- umeti kako da čita i koristi Bibliju,

- upoznati i umeti kako koristiti druga pomagala pri čitanju Biblije,

- shvatiti da je molitva ključ za čitanje Biblije,

- obogatiti svoje znanje o drugim značajnim izvorima naše veroispovesti,

- biti u stanju da pesmom i molitvom hvali Gospoda.

2.

Posebni cilj:

- izgrađivati stav religioznosti i lične vere pred Bogom, koji tu veru čoveku daruje.

Učenik će:

- naučiti da je postojanje Boga premisa, koja se ne mora dokazivati,
- upoznati razloge za postojanje Boga,
- razaznati kakve su osobine Boga,
- spoznati šta je Bog u svojoj suštini,
- spoznati da Bog ima moć da menja ljude.

3.

Posebni cilj:

- upoznati Isusa Hrista koji nam otkriva tajnu Boga i čoveka, koji je hodao zemljom čineći dobro i koji poziva svoje učenike da ga u tome slede i prate.

Učenik će:

- pomoću vere zauzeti stav prema Isusu Hristu,
- učiti od Isusa kao Učitelja slušajući i čitajući Njegove reči,
- saznati poreklo Isusove mudrosti, njegov stav prema Zavetu,
- imati sigurnost spasenja koju će prepoznati u veri u Isusa Hrista,
- videti mogućnost i slediti Isusa Hrista kao savršeni uzor.

4.

Posebni cilj:

- usmeravati učenike ka veri u Isusa Hrista, koji je u nama prisutan upravo delovanjem Svetoga Duha.

Učenik će:

- shvatiti da je Bog zajednica ličnosti: Oca, Sina i Svetoga Duha,
- shvatiti da Sveti Duh sjedinjuje ljude u Božjoj ljubavi,
- saznati da je Sveti Duh naš Pomagač, da je Duh ljubavi, na kojoj se gradi zajedništvo u crkvi,
- shvatiti da nam se Božja Trojica pokazala kao Otac nad nama, Sin za nas i Duh Sveti u nama.

5.

Posebni cilj:

- Otkrivati istinu o čoveku: šta je čovek, kakvo je njegovo određenje i kamo vodi njegov život. Odgovore tražiti u Knjizi života - Bibliji.

Učenik će:

- pronalaziti odgovore o smislu života,
- shvatiti da samo Biblija čoveku daje pravu predstavu o sebi,
- shvatiti da uloga čoveka jeste da živi kao Božje dete,
- shvatiti da Bog gleda na čoveka kroz lik Isusa Hrista,
- pronaći osnovni cilj zemaljskog života: nagradu večnog života u kraljevstvu nebeskom,
- shvatiti da nam Bog pomaže da se snalazimo u životu.

6.

Posebni cilj:

- Izgraditi kod učenika svest o tom, da je prema Bibliji rad značajna i korisna aktivnost.

Učenik će:

- saznati da Sveto pismo rad posmatra kao potrebnu i korisnu aktivnost,
- shvatiti da molitva doprinosi osećanju zadovoljstva u radu,
- spoznati da rad treba adekvatno nagraditi,
- shvatiti da Bog na rasipanje slobodnog vremena gleda kao na greh.

7.

Posebni ciljevi:

- Usmeravati shvatanje učenika da deo patnji pravednih podrazumeva se kao Bogom upravljani ispit čovekove vere.

Učenik će:

- shvatiti da Bog kažnjava ljude za javne i prikrivene, za svesne i nesvesne grehe,
- shvatiti da greh ugrožava i skraćuje život čoveka i da prouzrokuje mnoge patnje na zemlji,
- spoznati da Bog ne želi naš nestanak, već nam daje večni život.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Na ovom uzrastu u odnosu na prošlo, događa se još jače distanciranje učenika od autoriteta odraslih. Zato je i nužno da odrasli (roditelji, veroučitelji i ostali) pristupaju sa učenicima kao partneri. Kvalitetnom komunikacijom sa učenicima rešavaju se njihova lična i druga pitanja sa puno razumevanja i strpljenja. Učenici ovog uzrasta ne primaju nametnuta rešenja, nego traže da i oni solidarno i odgovorno učestvuju u rešavanju i donošenju odluka o sebi.

U verskom vaspitanju ovog uzrasta treba uvažavati učeničke sposobnosti formalne logike i apstrakcije i probuđenog interesa mladih za temeljna pitanja života kao što su postanak sveta, smisao ljudskog života i postojanja. Njih već sada zanimaju teoretska i praktična "filozofska" i "teološka" pitanja koja se odnose na njihov konkretni život. Pokazuju poseban interes i motivaciju za upoznavanje starozavetnih i novozavetnih ličnosti i likova koji su se odlikovali herojskim vrlinama i delima i koji su ostvarili uspešan život. Ličnost Isusa Hrista njegove reči i delo su za njih prvorazredan identifikacioni model. Učenici traže objektivnu i argumentovanu informaciju o svetu koji ih okružuje.

Aktivan i kreativan zajednički rad učenika i veroučitelja u nastavi veronauke pravi je put za postizanje versko-vaspitnih ciljeva u ovom godištu.

Literatura za nastavu

Za ostvarivanje programa Slovačke evangeličke a.v. Crkve u osmom razredu treba koristiti sledeću literaturu:

- Biblija - Stari i Novi Zavet

- Samuel Mišiak, Ján Lacko a kol.: Viera a život, učebnica evanjelického a.v. náboženstva pre 8. ročník základných škôl.

- Jaroslav Kušnir, Darina Kušnirová: Viem komu som uveril, učebnica evanjelického a.v. náboženstva pre 9. ročník základných škôl.

REFORMATSKA HRIŠĆANSKA CRKVA U SRBIJI

Cilj nastave verskog vaspitanja Reformatske hrišćanske crkve jeste vrednovanje verskih i socijalnih datosti u hrišćanstvu i ljudskoj zajednici sa naglaskom na odgovornom stvaranju boljeg sveta. Mlade vodimo onim stavovima i istinama koje naučava Katehizam katoličke crkve.

Zadaci nastave verskog vaspitanja Reformatske hrišćanske crkve jesu: da misao vodilja verske nastave jeste izgradnja kompletne i odgovorne osobe u odnosu prema sebi, prema vjerskim vrednotama, prema drugim ljudima i konačno da se oseća pozvanim da te vrednote ne samo spoznaje i govori nego i potvrđuje životom.

SADRŽAJI PROGRAMA

	Tema	Glavni citat	Podela	Aplikacija	Pevanje
1.	Opšti uvod, osnovi gradiva				
2.	Opšta - praktična pitanja iz crkvenih delatnosti - života				
3.	Crkvena eparhija	I Sol. 5, 21-22	Sveštenstvo Staratelji - ekonom	Dužnosnici crkvene eparhije	Himna 344
4.	Crkvena opština	I Sol. 5, 19-20	Sveštenik Startatelj - ekonom Presbiteri	Dužnosnici crkvene opštine	Himna 152
5.	Reformatska Hrišćanska Crkva (Mađara u Srbiji) I deo	Mat. 6, 19	Crkvena hierarhija Uprava- Crkvena vlast		
6.	Reformatska Hrišćanska Crkva (Mađara u Srbiji) II deo	Mat. 6, 20	Sinod Crkveni sabor Eparhijska uprava		Psalm XXV
7.	Obeležja Reformatske Crkve	Otkr. 2, 10/b	Grb Slogan	Božje jagnje sa stegom Hristos pobeđuje	Psalm LXXVII
8.	Ponavljjanje				
9.	Ponavljjanje				
10.	Žitije Apostola Pavla I deo	II Kor. 5, 10	Biografski podaci Preobraćenje	Pavlova prosvjedočenja	Himna 399
11.	Žitije Apostola Pavla II deo	Ef. 5, 12	Učenja prosvjedočenja vere (jevanđelizacija) Poslanice Pavlove		Psalm XXXVI
12.	Pavlove misionarske putešestvije	Gal. 1, 3-4	Mala Asija i Balkan Grčka	Stvaranje novih župa	Psalm VI

			Makedonija Rim		
13.	Ponavljjanje				
14.	Ponavljjanje				
15.	Reformatski pokret u Mađarskoj	II Kor 4, 6-7	Značaj Rezultati Značajniji reformatori		Himna 213
16.	Reformatski pokret u Slavoniji i Baranji	Psalms 23, 1-6	Značaj Rezultati		Himna 359
17.	Reformatski pokret među južnim Slovenima	Psalms 27, 7	Slovenija (Primoš Trubar) Značaj		Psalms LXV
18.	Vreme crkvene renesanse (Biblijski prevodi)	Rim. 10, 17	Karoli Gašpar S. Molnar Albert		Himna 209
19.	Transilvanija i njegovi vladari	Rim. 8, 28	Značaj Rezultati		Himna 428
20.	Mučeništva, robovanja na Galijama	II Kor. 4, 8-10	Prognanstva Poniženja	40 propovednika	Himna 389
21.	Ponavljjanje				
22.	Ponavljjanje				
23.	Obnavljanje (Reformisanje) osavremenjavanje Božje službe i propovedi	I Sol. 5, 17	Začetnici Glavni predstavnici reformacija	ECCLESIA SEMPER REFORMARI DEBET	Himna 362
24.	Oblici dodatnih bogoslužnja	Rim. 1, 16	Biblijski časovi Diakonati Nedeljna škola Diaspore		Himna 393
25.	Ponavljjanje				
26.	Ponavljjanje				
27.	Misionarske delatnosti	Mat. 28, 18- 20			Himna 280
28.	Svetske vere	II Kor. 13, 4	Podela Osnovna učenja		Himna 411
29.	Hrišćanstvo	Isaije 41, 10	Protestanti Neoprotestanti	Tolerancija i prihvatanje različitosti	Psalms CL
30.	Istočno i zapadno hrišćanstvo	Gal. 3, 26	Podela Osnovna učenja	Put ka ekumenizam	Himna 476
31-34.	Ponavljjanje na kraju školske godine				

[Sledeći](#)

[Prethodni](#)

HRIŠĆANSKA ETIKA EVANGELIČKE HRIŠĆANSKE CRKVE A.V.

Cilj nastave hrišćanske etike evangeličke hrišćanske crkve a.v. je upoznavanje učenika sa značenjem reči "Bog je među nama".

Zadatak nastave hrišćanske etike evangelističke hrišćanske crkve a.v. je sticanje znanja o Bogu i priznanja Bogu.

SADRŽAJI PROGRAMA

1. čas: Uzajamno upoznavanje. Upoznavanje nastavnog plana. Upoznavanje udžbenika za osmi razred.	Pevanje - igra Uvod
2. čas: Isusovo detinjstvo Cilj: Upoznati učenike sa Isusovim detinjstvom	Porodično stablo učenika. Isusovo poreklo.
3. čas: Isus uči i leči - Izlečenje nepokretnog. Cilj: Vera tvojih prijatelja i tebi pomaže.	Isus leči verom!
4. čas: Isus uči i leči - Izlečenje kod Betesde. Cilj: Da učenici razumeju da Bog uvek pomaže.	Zakon - milost - ljubav.
5. čas: Rekapitulacija Cilj: Upoznajmo dobrotu i ljubav Isusa.	
6. čas: Isus nas uči kako da se molimo. Cilj: Da učenici razumeju šta je suština molitve i njeno značenje.	Molitva nas približava Gospodu. Molitva - razgovor sa Bogom.
7. čas: Primer sejača. Cilj: Božja reč je seme, a naše srce neka bude plodna zemlja.	Seme - Božja reč. Sejač - propovednici. Zemlja - naše srce.
8. čas: Izgubljena ovca. Cilj: Da učenici razumeju da Isus nalazi izgubljene.	Isus - pastir.
9. čas: Zli sluga Cilj: Da učenici razumeju da Bogu moramo položiti račune.	Bog - Bog ljubavi. Bog - Bog koji prašta.
10. čas: Isus ugošćava 5000 ljudi. Cilj: Saznajmo da Isus Hrist od malog ume da stvori mnogo.	Pomažući nama, Isus daje primer kako da i jedni drugima pomognemo.
11. čas: Rekapitulacija. Cilj: Šta smo naučili?	Ponavljanje - igra - kviz
12. čas: Put ka Jerusalimu - Isus blagoslovljava decu. Cilj: Isusu su isto toliko bitna deca, koliko i odrasli.	Deca - kao "prazan list" stupaju pred Boga.
13. čas: Put ka Jerusalimu - Jalovo smokvino drvo Cilj: Samo Božjom milošću imamo još vremena da se iskupimo.	Iskupljenje - rodno drvo.
14. čas: Put ka Jerusalimu - Berači grožđa. Cilj: Bog daje ono što je za život potrebno.	Spasenje nam dolazi ne po učinku, već po milosti Božjoj.
15. čas: Rekapitulacija Cilj: Šta smo naučili?	Ponavljanje - igra - kviz
16. čas: Put ka Jerusalimu - Bogat mladić. Cilj: Nebesko blago važnije je od zemaljskog.	Ko je bogat, a ko siromašan? Mk. 10, 25
17. čas: Put ka Jerusalimu - Uskrsnuće Lazarevo Cilj: Isus je pobedio smrt!	Simbolika Lazarevog imena. "Ja sam uskrsnuće i život".
18. čas: Put ka Jerusalimu - "Ja sam..." izreke. Cilj: Upoznajmo ko je Isus.	Stari Zavet - predstavljanje Boga. Novi Zavet - učenje Isusovo.
19. čas: Put ka Jerusalimu - Isus u Betaniji. Cilj: Isusovo poslednje zaustavljanje pre Jerusalima.	Marija pomazuje Isusu noge.
20. čas: Poslednja nedelja - Isusov ulazak u Jerusalim. Cilj: Blagoslovljen ko u Božje ime dolazi.	Značaj blagoslova. Zemaljski kralj - nebeski kralj.
21. čas: Poslednja nedelja - poslednja večera Cilj: Hleb i vino je istinsko Isusovo telo i krv!	Greh - pokajanje - oprostaj greha.
22. čas: Poslednja nedelja - Hvatanje Isusa Cilj: Razumeti kako je i zašto Isus uhvaćen bez otpora.	Isus u vrtu. Judin poljubac - izdaja.
23. čas: Poslednja nedelja - Procesi protiv Isusa.	Optuživanje.

Cilj: Isus sve podnosi.	Mučenje.
24. čas: Poslednja nedelja - Razapinjanje Isusa na krst. Cilj: Isus je umro za naše grehe!	Put ka Golgoti. Razapinjanje sa razbojnicima. Isusova smrt.
25. čas: Poslednja nedelja - Prazan grob. Cilj: Isus je uskrsnućem pobedio smrt.	Prazan grob - Isus živi.
26. čas: Uskrs - najveći crkveni praznik. Cilj: Nada u uskrsnuće.	Apostolska Veroispovest - "uskrsnuće mrtvih".
27. čas: Rekapitulacija Utvrđivanje gradiva.	
28. čas: Uskrs - narodni običaji. Razgovor na temu.	Uskršnji zec. Uskršnja jaja. Darivanje. Polivanje.
29. čas: Misijska zapovest. Cilj: upoznati učenike da svi imamo misijsku dužnost.	Naš misijski zadatak:
30. čas: Misijska zapovest - krštenje Cilj: Razumeti suštinu krštenja	Svetinja - Božja reč i znamenje
31. čas: Čas ponavljanja	Ponavljanje - igra - kviz
32. čas: Kontrola naučenog gradiva	
33. čas: Svetinje u Evangeličkoj Crkvi Cilj: Da naučimo da prema Bibliji, postoje samo dve svetinje: krštenje i pričešće.	Svetinje je Isus odredio.
34. čas: Pričešće. Cilj: Razumeti suštinu pričešća.	Ispoved. Luterova ispovedna molitva.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

"Bliže Isusu Hristu"

Pedagoška metoda upotrebljena u udžbeniku

1. Razgovor (Dijalog)

Dijalog između veroučitelja i učenika, ali i uzajamno, među učenicima, neophodan je deo časa veronauke. Omogućava da učenik može relativno samostalno da dođe do svoga mišljenja, a takođe može da postavlja svoja pitanja.

2. Samostalan rad uz biblijski tekst

Tematika nastave se ostvaruje time što se koriste biblijski tekstovi, ponekad samo jedan stih iz Biblije. To je dobra prilika da učenici nauče i samostalno da upotrebljavaju biblijske tekstove.

3. Pomoćna sredstva

Pored teorije neizbežno je i korišćenje kratkih DVD filmova (ne dužih od 10 minuta) sa odgovarajućom tematikom, koji će pomoći boljem razumevanju gradiva.

4. Pevanje iz omladinske pesmarice

5. Upoznavanje sa planom nastave

Upoznavanje učenika sa planom nastave neophodan je deo utemeljivanja prave atmosfere među učenicima, ali i između učenika i veroučitelja.

VERONAUKA - JUDAIZAM

Cilj nastave jevrejske veronauke - judaizam jeste da učenici steknu osnovna znanja iz bogatog nasleđa jevrejske biblijske književnosti, istorije, rabinske književnosti i etike, kao i da se upoznaju sa jevrejskim praznicima, običajima i simbolima.

Zadatak iz predmeta jevrejske veronauke za osmi razred osnovne škole je da se učenici upoznaju sa jevrejskom istorijom Novog doba i XX veka.

SADRŽAJI PROGRAMA

Nastavne celine i jedinice:

1. NOVO DOBA: Jevrejska migracija i ekonomska delatnost evropskih Jevreja u XVII i XVIII veku, Procvat prosvetećenosti, Jevrejstvo u zemljama islama, Borba za ravnopravnost i emancipaciju Jevreja u zemljama zapadne i srednje Evrope, Stradanja ruskog jevrejstva, Asimilacija Jevreja u XIX veku, Demografske i ekonomske promene u strukturi jevrejskog naroda krajem XIX i početkom XX veka., Državni antisemitizam u Rusiji i istočnoj Evropi do Februarske revolucije, Nacionalni pokret i početak samostalne političke delatnosti Jevreja, Jevrejsko središte u Palestini do kraja Prvog svetskog rata.

2. DVADESETI VEK: Promene u političkom položaju i društvenoj strukturi jevrejskog naroda posle Prvog svetskog rata, Stradanje ruskih Jevreja posle Oktobarske revolucije, Procvat jevrejskog središta u SAD, Cionistički pokret i razvoj "nacionalnog ognjišta" u Palestini, Dolazak nacionalista na vlast u Nemačkoj i genocid nad evropskim Jevrejima u godinama Drugog svetskog rata, Rat za nezavisnost i proglašenje države Izrael, Jevrejska dijaspora posle Drugog svetskog rata, Stvaranje države Izrael.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Koristiti sledeće knjige: *Istorija jevrejskog naroda*, grupa autora (Ginko, Beograd 1996), *Kratka istorija jevrejskog naroda*, Simon Dubnov (Izdanje Saveza jevrejskih opština Jugoslavije).

Opšte napomene

Istorijsko pamćenje i istorijska perspektiva je od velikog značaja za razumevanje identiteta i sudbine jevrejskog naroda.

GRAĐANSKO VASPITANJE

(1 čas nedeljno, 34 časa godišnje)

Cilj i zadaci

Cilj

Cilj predmeta je da učenici steknu znanja, formiraju stavove, razviju veštine i usvoje vrednosti koje su pretpostavka za uspešan, odgovoran i angažovan život u demokratskom društvu.

Zadaci:

- stvaranje raznovrsnih mogućnosti da kroz različite sadržaje i oblike rada tokom nastave građanskog vaspitanja svrha, ciljevi i zadaci obrazovanja, kao i ciljevi nastave građanskog vaspitanja budu u punoj meri realizovani;
- razumevanje koncepta univerzalnosti prava deteta;
- sticanje znanja o uzrocima različitog stepena ostvarenosti prava deteta u savremenom svetu;

- podsticanje razvoja kritičkog odnosa prema pojavama zloupotrebe prava deteta;
- upoznavanje sa neophodnim uslovima za ostvarivanje najboljeg interesa deteta;
- upoznavanje sa mestom, ulogom i značajem međunarodnih organizacija koje se u svom radu bave unapređivanjem položaja dece;
- upoznavanje sa mestom, ulogom i značajem institucija i organizacija koje se u svom radu bave unapređivanjem položaja dece u Srbiji;
- upoznavanje sa nacionalnim zakonodavnim okvirom čiji je cilj zaštita interesa dece;
- razumevanje mesta, uloge i odgovornosti države, društva, porodice i deteta u unapređivanju položaja dece u jednom društvu;
- identifikovanje osobina, znanja i veština kod dece koje su značajne za njihovu aktivnu ulogu u unapređivanju položaja dece u društvu;
- razumevanje uloge i značaja medija u savremenom društvu;
- unapređivanje veština kritičkog razmatranja informacija dobijenih preko različitih medija;
- upoznavanje sa ulogom medija u kreiranju slike deteta u društvu.

SADRŽAJI PROGRAMA

1. UVOD (2 časa)

Pogled unazad - podsećanje na sadržaje programa *građanskog vaspitanja* za 5, 6. i 7. razred (prava i odgovornosti na nivou škole/lokalne zajednice i društva; aktivno učešće u životu škole/lokalne zajednice i društva). (1 čas)

Predstavljanje ciljeva, zadataka, sadržaja i metoda rada. (1 čas)

2. DECA U SAVREMENOM SVETU (18 časova)

Položaj dece u savremenom društvu (5 časova)

Položaj deteta u društvu - mesto, uloga i odgovornost države, društva, porodice i deteta.

Univerzalnost ljudskih prava i prava deteta, povezanost dečijih potreba sa pravima deteta.

Činioci koji utiču na ostvarenost dečijih prava - ekonomski razvoj, socijalni i politički ambijent, tradicija, kultura... Primeri zloupotrebe prava deteta - trgovina decom, deca vojnici, dečja pornografija, zloupotreba dečjeg rada, deca beskućnici, nasilje nad decom... Primeri koji pokazuju načine kojima se obezbeđuju uslovi za ostvarivanje najboljeg interesa dece - jednake mogućnosti za sve (u obrazovanju, zdravstvenoj zaštiti...), zakonska regulativa koja zabranjuje telesno kažnjavanje dece, učešće dece u aktivnostima koje su od značaja za njih i društvo...

Međunarodne organizacije koje se bave unapređivanjem položaja dece i zaštitom njihovih interesa (1 čas)

Uloga i značaj organizacija kao što su Unicef, Unesko, Međunarodni komitet Crvenog krsta, *Save the children*...

Položaj dece u Srbiji (8 časova)

Analiza položaja dece u Srbiji (primeri uspešne zaštite interesa dece i primeri iz kojih se vidi da zaštita nije ostvarena).

Institucionalni okvir - ustanove koje se bave unapređivanjem položaja dece i zaštitom njihovih interesa i odgovarajuća zakonska regulativa u oblastima: socijalne zaštite, bezbednosti, obrazovanja, slobodnog vremena, aktivnog učešća, zapošljavanja, zaštite životne sredine.

Nacionalne i lokalne organizacije koje se bave pitanjima dece i organizacije u kojima deca uzimaju učešće (Prijatelji dece Srbije, Centar za prava deteta, Naša Srbija, Crveni krst Srbije...).

Kompetencije dece značajne za uključivanje u aktivnosti koje doprinose poboljšanju položaja dece u društvu (2 časa)

Osobine, znanja i veštine deteta koje su od značaja za preuzimanje aktivne uloge u društvu (osetljivost za probleme drugih, dobra informisanost, otvorenost za nove ideje, timski rad, inicijativnost, samopouzdanje, argumentovano iznošenje stavova....).

Aktivnosti za unapređivanje položaja dece u Srbiji (2 časa)

Razmatranje predloga učenika o mogućim aktivnostima društva koje bi imale za cilj unapređenje položaja dece u Srbiji i upućivanje inicijativa i odabranih predloga odgovarajućim ustanovama.

3. MEDIJI U SAVREMENOM DRUŠTVU (11 časova)

Mediji u savremenom društvu (2 časa)

Mesto, uloga i značaj medija.

Razumevanje i tumačenje medijskih poruka (4 časa)

Mediji kao izvor informacija; zloupotreba informacija, izobilje informacija, selekcija informacija, verodostojnost informacija.

Uticaj tačke gledišta na objektivnost informacija.

Deca i mediji (5 časa)

Uloga medija u stvaranju slike o položaju dece u jednom društvu i načini na koji se ona prikazuju (deca kao žrtve, deca i obrazovanje, deca i slobodno vreme, deca sa posebnim potrebama...).

Učešće dece u medijima - mogućnosti i načini.

Analiza odabranog domaćeg medija (TV, radio, internet, dnevne ili nedeljne novine...) sa ciljem da se utvrdi kako se u njemu, koliko često i na koji način, prikazuju deca.

Razmatranje predloga učenika koji imaju za cilj sadržajnije, verodostojnije i u većem obimu predstavljanje dece i njihovih problema u analiziranom mediju.

4. ZAVRŠNI DEO (3 časa)

Šta nosim sa sobom (3 časa)

Razmena učeničkih iskustava o aktivnostima realizovanim na časovima *građanskog vaspitanja* u toku osmog razreda i celokupnog drugog ciklusa. Procena korisnosti i upotrebljivosti stečenih znanja i veština za svakodnevni život.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Program osmog razreda nastavlja razvojni pravac predmeta *građansko vaspitanje* u drugom ciklusu osnovne škole sa fokusom na položaj deteta u savremenom društvu. Realizacijom programa ovog predmeta u 5, 6. i 7. razredu učenicima je pružena mogućnost da razumeju svoje mesto i ulogu u društvu i

da se osnaže u tome da aktivno učestvuju u društvenom životu zajednica kojima pripadaju. Ta znanja i iskustva se ovim programom proširuju, čime se stvaraju uslovi da učenici još bolje razumeju problematiku u vezi sa položajem dece, kako na lokalnom tako i na globalnom nivou. Složeni zahtevi koji proizilaze iz programa su primereni učenicima završnog razreda osnovne škole jer su oni u stanju da uspešno analiziraju uzročno-posledične veze, prave poređenja, donose zaključke i imaju kritički odnos prema pojavama u društvu.

Za razumevanje programskih sadržaja neophodno je poći od bazičnih pojmova kao što su *potrebe deteta i prava deteta*. Sa ovim pojmovima, kao i sa Konvencijom o pravima deteta učenici su se već upoznali. Međutim, potrebno je još jednom ukazati na te sadržaje jer Konvencija, gde se kao četiri osnovna principa navode *nediskriminacija, najbolji interesi deteta, pravo na život i razvoj i participacija*, najbolje odražava cilj koji se želi postići u društvu kada je u pitanju položaj deteta. Primeri uspešne zaštite interesa dece i primeri zloupotrebe prava deteta u svetu i Srbiji pružaju mogućnost da učenici steknu znanja o uzrocima različitog stepena ostvarenosti prava deteta, ali i da izgrađuju kritički odnos prema negativnim pojavama.

Prava deteta su prepoznate potrebe deteta, a najveću odgovornost i obavezu da se ta prava što doslednije i svestranije ostvaruju ima država koja je potpisala i ratifikovala Konvenciju. Država sa svojim organima i nadležnim službama garantuje da će se ta prava i uživati. Zato je potrebno da učenici razumeju značaj i neophodnost institucionalnog okvira, odnosno da se upoznaju sa različitim ustanovama (lokalnim, nacionalnim i međunarodnim), i zakonskom regulativom koja je u vezi sa položajem deteta u društvu. Ova tematika je izuzetno složena i zato je važno pravilno odmeriti obim činjenica i njihovu funkciju u nastavnom procesu. Kako su zakoni i ostala dokumenta pisana jezikom koji je učenicima dalek i nerazumljiv, dovoljno je da se učenici upoznaju sa njihovim postojanjem, oblašću koju uređuju i razlozima za njihovo donošenje. Srbija je poslednjih godina usvojila više strateških dokumenata, zakona i podzakona protiv zlostavljanja dece, eksploatacije dece, trgovine ljudima i diskriminacije, kao i dokumenata o pravima dece s invaliditetom. Usvojeni su i Posebni protokol o postupanju policijskih službenika u zaštiti maloletnih lica od zlostavljanja i zanemarivanja, Posebni protokol za zaštitu dece u ustanovama socijalne zaštite od zlostavljanja i zanemarivanja, Posebni protokol za zaštitu dece i učenika od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja u obrazovno-vaspitnim ustanovama. Ova dokumenta, a u pripremi nekih od njih učestvovala su i deca sa svojim predlozima i primedbama, pokazuju da država Srbija stvara uslove za unapređenje položaja dece i ostvarenje njihovih prava.

Institucionalni okvir, iako važan, nije dovoljan da obezbedi dobar položaj dece u jednom društvu. Stoga učenicima treba ukazati na značaj koji ima tzv. socijalni ambijent kojim se stvaraju uslovi da ono što je proklamovano na državnom nivou bude i ostvareno, odnosno primenjeno. Za stvaranje podsticajnog socijalnog ambijenta od izuzetne je važnosti da svi društveni akteri (porodica, mediji, organizacije civilnog društva...) svojim delovanjem doprinose zaštiti interesa deteta i unapređenju njegovog položaja.

Kroz realizaciju programa učenici treba da stvore jasnu sliku o sopstvenom mestu i značaju u aktivnostima čiji je cilj unapređivanje položaja deteta u društvu. Zato je neophodno da steknu potrebna znanja i veštine koje će im omogućiti preuzimanje inicijative u različitim aktivnostima. Blagovremenim upoznavanjem sa pravima koja im pripadaju samim rođenjem i koja im se garantuju Konvencijom, deca imaju veće šanse da se razvijaju u odgovorne osobe koje će znati da poštuju i tuđa prava i da se bore za što doslednije ostvarivanje svojih. U skladu sa tim, program predviđa da učenici sami pripremaju predloge mogućih aktivnosti društva kojima se može unaprediti položaj dece u Srbiji. Da ti učenički predlozi ne bi ostali samo u okviru odeljenja, mogu se proslediti odgovarajućim ustanovama, koristeći tehnike i procedure sa kojima su se učenici upoznali u 6. razredu.

Obrađujući nastavne sadržaje iz tematske celine koja se bavi medijima, učenici treba da shvate njihovu ulogu u savremenom svetu, a posebno u kreiranju slike deteta u jednom društvu i osetljivosti tog društva za poštovanje dečijih prava. Učenike treba upoznati sa činjenicom da mediji imaju moć da se različite teme i problemi učine vidljivim i da se, zahvaljujući njihovom uticaju, pokrene rešavanje tih problema. Za analizu medija, koja je predviđena programom, mogu se izabrati i nacionalni i lokalni mediji. Kako u Srbiji postoji veliki broj lokalnih medija učenicima se može ukazati na prednosti pri njihovoj analizi (lokalni mediji često pored opštih sadržaja obrađuju i one iz lokalne zajednice, koji su učenicima bliži i razumljiviji). Na osnovu analize moguće je pripremiti predloge za sadržajnije i verodostojnije predstavljanje dece i njihovih problema, koji se, zatim, mogu dostaviti tim medijima. Kroz takve aktivnosti učenici imaju priliku da jačaju svoje veštine kritičkog razmatranja informacija, što je potrebna veština za život u svetu koga karakteriše izobilje informacija.

Načini i metode realizacije programa su isti oni koji su već korišćeni u okviru ovog predmeta. Kroz izborni predmet *građansko vaspitanje* i dalje se neguje i razvija proces saznavanja kroz aktivno učenje, odnosno kroz punu participaciju učenika, učenje od drugih i zajedno sa drugima, kao i učenje za život uz korišćenje iskustva učenika. U skladu sa razvojnim karakteristikama učenika osmog razreda sve češće se mogu koristiti složeniji načini rada kao što su diskusija, argumentovanje, debata, analiza slučaja i poređenje. Neki od sadržaja posebno su pogodni za rad u malim grupama ili parovima (npr. tematski sadržaji o ustanovama i zakonskoj regulativi u Srbiji u različitim oblastima, analiza medija...).

Kao i pri realizaciji prethodnih programa ovog predmeta, nastavnik je izvor znanja, organizator i voditelj učeničkih aktivnosti, kao i osoba koja daje povratnu informaciju. Učenici osmog razreda su u velikoj meri ovladali načinom rada koji podrazumeva lični angažman, saradnju i aktivnosti van učionice, tako da se nastavlja učenje kroz partnerski odnos između njih i nastavnika.

Tokom realizacije programa treba imati u vidu da se time završava obrazovanje iz *građanskog vaspitanja* u osnovnoj školi. Razmena iskustava učenika i evaluacija nastave predmeta u celini sa stanovišta šta su naučili i kako procenjuju upotrebljivost stečenih znanja i veština za svakodnevni život, predviđeni su za realizaciju u završnom delu programa. Međutim, to nije dovoljno, već je potrebno da se tokom svih časova vrši povezivanje i "umrežavanje" ključnih pojmova *građanskog vaspitanja* kao što su prava, slobode, odgovornosti, demokratija, poštovanje itd. sa sadržajem koji se obrađuje ovim programom. Cilj celokupnog programa *građanskog vaspitanja* u osnovnoj školi je da se kod učenika postignu promene na nivou znanja, veština, stavova, vrednosti kao pretpostavke za celovit razvoj ličnosti i za uspešan, odgovoran i angažovan život u savremenom građanskom društvu u duhu poštovanja ljudskih prava i osnovnih sloboda.

STRANI JEZIK

Četvrta godina učenja

(2 časa nedeljno, 68 časova godišnje)

Cilj

Cilj nastave stranog jezika jeste da se osigura da svi učenici steknu bazičnu jezičku pismenost i da napreduju ka realizaciji odgovarajućih Standarda obrazovnih postignuća, da se osposobe da rešavaju probleme i zadatke u novim i nepoznatim situacijama, da izraze i obrazlože svoje mišljenje i diskutuju sa drugima, razviju motivisanost za učenje i zainteresovanost za predmetne sadržaje, kao i da ovladaju komunikativnim veštinama i razviju sposobnosti i metode učenja stranog jezika.

Zadaci nastave stranog jezika u osnovnom obrazovanju i vaspitanju su: razvijanje saznajnih i intelektualnih sposobnosti učenika, njegovih humanističkih, moralnih i estetskih stavova, sticanje pozitivnog odnosa prema drugim jezicima i kulturama, kao i prema sopstvenom jeziku i kulturnom nasleđu, uz uvažavanje različitosti i navikavanje na otvorenost u komunikaciji, sticanje svesti i saznanja o funkcionisanju stranog i maternjeg jezika. Tokom osnovnog obrazovanja i vaspitanja, učenik stiče, usvaja i unapređuje osnovna znanja iz stranog jezika koja će mu omogućiti da se u jednostavnoj usmenoj i pisanoj komunikaciji sporazumeva sa ljudima iz drugih zemalja, usvoji norme verbalne i neverbalne komunikacije u skladu sa specifičnostima jezika koji uči, kao i da nastavi, na višem nivou obrazovanja i samostalno, učenje istog ili drugih stranih jezika na različite načine i u svim okolnostima koje život stvori.

Učenje drugog stranog jezika, oslanjajući se na iskustva i znanja stečena učenjem prvog stranog jezika, pospešuje sticanje višejezičke i višekulturne kompetencije i razvijanje svesti o jezičkom bogatstvu užeg i šireg okruženja.

U procesu učenja nastavu stranih jezika učenik bogati sebe i upoznajući drugog, stiče svest o značaju sopstvenog jezika i kulture u kontaktu sa drugim jezicima i kulturama. Učenik razvija radoznalost, istraživački duh i otvorenost prema komunikaciji sa govornicima drugih jezika. Pored toga, učenik uočava značaj ličnog zalaganja u procesu učenja stranog jezika.

Standardi

Razumevanje govora

Učenik razume jednostavnu usmenu poruku iskazanu savremenim jezikom, ne dužu od 4 do 5 minuta; i to na nivou globalnog razumevanja (osnovno obaveštenje iz poruke), na nivou selektivnog razumevanja (pronalaženje tražene informacije). Razumevanje treba da se odnosi na različite vrste usmenih poruka (monolog, kraći razgovor, kratka informacija).

Razumevanje pisanog teksta

Učenik čita sa razumevanjem kraće pisane i ilustrovane tekstove u vezi sa poznatim temama, sadržajima i komunikativnim funkcijama.

Usmeno izražavanje

U okviru programom predviđene jezičke građe, učenik je u stanju da iskaže jednostavnu usmenu poruku, ispriča lični doživljaj, sadržaj razgovora ili narativnog teksta, samostalno ili uz pomoć nastavnika.

Pismeno izražavanje

U okviru programom predviđene jezičke građe, učenik piše poruke i kratke tekstove.

Interakcija

Učenik ostvaruje komunikaciju i razmenjuje sa sagovornicima kratke informacije u vezi sa poznatim temama, sadržajima i komunikativnim funkcijama.

Znanja o jeziku

Prepoznaje osnovne principe jezika, odnosno gramatičke i sociolingvističke kompetencije.

Operativni zadaci na nivou jezičkih veština

Razumevanje govora

Na kraju osmog razreda, učenik treba da:

- razume nastavnikov govor i njegova uputstva,
- razume kraće usmene tekstove (do 15 rečenica i ne duže od 3 minuta) koje iskazuju govornici različitih standardnih varijeteta, na već obrađene i novouvedene teme u vezi sa svakodnevnim životom, bližim i daljim učenikovim okruženjem i uzrasno specifičnim interesovanjima,
- razume sadržaj tekstova savremenih muzičkih kompozicija iskazanih jednostavnim jezičkim sredstvima,
- u zavisnosti od komunikativnog cilja učenik u tekstu prepoznaje i identifikuje:
 - a) njegov opšti sadržaj,
 - b) važne informacije (specifikovane i/ili nalogom zahtevane),
 - c) suštinu poruke i govornikovu nameru, kao i emocionalni kontekst.

Razumevanje pisanog teksta

Učenik treba da:

- razume opšti smisao autentičnih i adaptiranih tekstova dužine do 150 reči (oglasi, kraći izveštaji i vesti, brošure, prospekti, servisne informacije, kraće reportaže, intervjui, stripovi) iz domena već obrađenih i novouvedenih tema u skladu sa uzrastom i interesovanjima (iz domena svakodnevnog života, bližeg i daljeg učenikovog okruženja, društvenih pojava značajnih za mlade),

- u zavisnosti od komunikativnog cilja učenik u tekstu prepoznaje i identifikuje:

a) njegov opšti sadržaj,

b) važne informacije (specifikovane i/ili nalogom zahtevane),

c) suštinu poruke i govornikovu nameru, kao i emocionalni kontekst.

Usmeno izražavanje

Učenik treba da:

- jednostavnim jezičkim sredstvima (usvojenim rečima, izrazima, rečenicama) dâ osnovne informacije o sebi, svojoj porodici, svom okruženju, školi i drugovima i ostalim uzrasno adekvatnim temama, kao i da kod sagovornika raspita o sličnim informacijama,

- uz nastavnikovu pomoć i uz upotrebu usvojenih jezičkih sredstava vodi kratak razgovor o poznatim, već obrađivanim temama.

Pismeno izražavanje

Učenik treba da:

- zapisuje kratke beleške na osnovu nastavnikovog izlaganja,

- koristi kratke kontaktne forme: razglednice, elektronska pisma, kratka pisma sa sadržajem lične prirode,

- koristi kratke pisane forme da ostvari komunikativnu situaciju molbe, zahvaljivanja, upita, prihvatanja i odbijanja predloga (upotrebljavajući jednostavna i usvojena jezička sredstva),

- samostalno piše kratke sastave na poznate, uzrasno adekvatne i bliske teme, dužine do 70 reči.

Medijacija

U situaciji kada posreduje između osoba (vršnjaka i odraslih) koji ne mogu da se sporazumevaju, učenik treba da:

- usmeno prenosi suštinu poruke sa maternjeg na ciljni jezik i obrnuto

- pismeno prenosi jednostavne poruke i objašnjenja

- prepričava sadržaj kraćeg teksta, audio ili vizuelnog zapisa i kraće interakcije

- započinje kraći razgovor o poznatim temama, održava kontinuitet i završava ga.

Interakcija

Učenik treba da:

- reaguje verbalno ili neverbalno na uputstva i postavljena pitanja u vezi sa konkretnom situacijom;

- postavlja pitanja i odgovara na njih;

- izražava dopadanje ili nedopadanje; nudi i prihvata ponudu, poziv ili izvinjenje;

- učestvuje u komunikaciji na času i van njega (u paru, u grupi, itd.);

- traži razjašnjenja kada nešto ne razume;

- ostvaruje jednostavnu interakciju uz ponovno formulisanje iskaza i vrši korekcije.

Znanja o jeziku

Učenik treba da:

- prepoznaje i koristi gramatičke sadržaje predviđene nastavnim programom;
- poštuje osnovna pravila smislenog povezivanja rečenica u šire celine;
- uviđa mogućnosti pozitivnog transfera znanja i strategija stečenih učenjem prvog stranog jezika;
- koristi jezik u skladu sa nivoom formalnosti komunikativne situacije (npr. forme učtivosti);
- razume vezu između sopstvenog zalaganja i postignuća u jezičkim aktivnostima;
- uočava sličnosti i razlike između maternjeg i stranih jezika koje uči;
- razume značaj upotreba internacionalizama;
- primenjuje kompezacione strategije.

Teme i situacije po domenima upotrebe jezika

Privatno	Javno	Obrazovno
<ul style="list-style-type: none">- zajedničke aktivnosti i interesovanja u školi i van nje- dnevne obaveze- obaveze u kući, uređenje prostora u kojem živi (kupovina životnih namirnica, podela posla...)- zdravstvena zaštita	<ul style="list-style-type: none">- razvijanje pozitivnog odnosa prema životnoj sredini i drugim živim bićima (kućni ljubimci, nezbrinute životinje)- znamenitosti u kulturama zemalja čiji se jezik uči- obroci (zdrava ishrana)- stanovanje (blok, naselje, kuća, grad. selo)- kupovina (obraćanje i učtive forme obraćanja)- vremenske prilike- izlasci (slobodno vreme)	<ul style="list-style-type: none">- predmeti, raspored časova, nedeljna opterećenost- slobodne aktivnosti (posete, sportski dani, humanitarne akcije)

KOMUNIKATIVNE FUNKCIJE

1. Predstavljanje sebe i drugih
2. Pozdravljanje
3. Identifikacija i imenovanje osoba, objekata, delova tela, životinja, boja, brojeva, itd. (u vezi sa temama)
4. Razumevanje i davanje jednostavnih uputstava i komandi
5. Postavljanje i odgovaranje na pitanja
6. Molbe i izrazi zahvalnosti
7. Primanje i upućivanje poziva za učešće u igri/grupnoj aktivnosti
8. Izražavanje dopadanja/nedopadanja
9. Izražavanje fizičkih senzacija i potreba
10. Imenovanje aktivnosti (u vezi sa temama)

11. Iskazivanje prostornih odnosa, relacija i veličina (*idem, dolazim iz..., levo, desno, gore, dole...*)
12. Davanje i traženje informacija o sebi i drugima
13. Traženje i davanje obaveštenja
14. Opisivanje lica i predmeta
15. Izricanje zabrane i reagovanje na zabranu
16. Izražavanje pripadanja i posedovanja
17. Traženje i davanje obaveštenja o vremenu na časovniku
18. Skretanje pažnje
19. Traženje mišljenja i izražavanje slaganja/neslaganja
20. Iskazivanje izvinjenja i opravdanja

SADRŽAJI PROGRAMA

Svi gramatički sadržaji uvode se sa što manje gramatičkih objašnjenja osim ukoliko učenici na njima ne insistiraju, a njihovo poznavanje se evaluira i ocenjuje na osnovu upotrebe u odgovarajućem komunikativnom kontekstu, bez insistiranja na eksplicitnom poznavanju gramatičkih pravila.

Napomena:

U osmom razredu nastavniku se preporučuje da vrši česte sistematizacije gramatičkih sadržaja, čije je usvajanje i učenje bilo predviđeno u prethodnim razredima. Obim novih sadržaja koji se uvode u osmom razredu, kao i stepen njihovog produbljivanja, zavisi, prvenstveno, od nivoa savladanosti prethodno obrađivanih gramatičkih sadržaja, ali i od kognitivnog stila učenika.

Engleski jezik

Učenici treba da razumeju i koriste:

1. Imenice - receptivno i produktivno

a) Brojive i nebrojive imenice: *rain, water, season, year*

b) Složenice: *make-up, tracksuit, sweatshirt*

v) Množina imenica na *-y, -f, -fe*: *body, bookshelf, wife*

g) Nepravilna množina: *feet, people, mice*

d) Saksonski genitiv sa imenicom u množini (pravilna i nepravilna množina)

2. Član

a) neodređeni član

- ispred reči: *hundred, thousand*, da označi jedan

- ispred imena pripadnika naroda: *a German*

- posle izraza, posle kojih sledi zajednička imenica: *There is a book on the table.*

b) određeni član

- ispred prezimena da označi celu porodicu: *the Browns*
- ispred muzičkih instrumenata: *the guitar*
- ispred imenica koje označavaju nešto jedinstveno: *the earth, the moon*

v) *nulti član*

- uz prisvojne zamenice: *my book, his house*
- ispred imena mostova, trgova, železničkih stanica, parkova, aerodroma:

3. Zamenice

a) Povratne zamenice, grade se dodavanjem nastavka - *self*

b) Prisvojne zamenice:

4. Determinatori

few/a few koristimo ispred brojnih imenica

little/a little koristimo ispred nebrojivih imenica

Razlika ovih reči sa članom i bez člana je u sledećem sa *a* imaju pozitivno značenje (malo, ali ipak dovoljno), bez *a* imaju negativno značenje (vrlo malo, nedovoljno)

5. Pridevi

- izražavanje nacionalne pripadnosti: *British*
- poređenje sa: *as+positive+as: He is as tall as his brother.*

6. Brojevi

Prosti brojevi do 10000. Redni brojevi do 100. godine

7. Glagoli

a) *The Past Continuous Tense*, potvrdni, upitni i odrični oblici, receptivni i produktivno, za izražavanje radnje koja je trajala duži vremenski period u prošlosti

b) *Used to*

v) *The Future Tense*

g) Prvi kondicional

d) Modali *must /mustn't, have to, should /shouldn't, will/would, may /might*

đ) Prepričavanje iskaznih rečenica i pitanja u sadašnjosti

8. Prilozi i priloške odredbe

a) za vreme: *last year/week/month, ago, tomorrow, yesterday*

b) za mesto i pravac kretanja: *beside, by, upstairs/downstairs, to*

v) za način: *well*

g) za učestalost: *every day, often, once, twice, three times, sometimes, usually*

Red priloga u rečenici 1. način, 2. mesto, 3. vreme (ako su zastupljeni):

They were working hard in the garden all day.

9. Predlozi - receptivno i produktivno (bez gramatičkih objašnjenja)

a) pozicija u prostoru: *between, in front of*

b) pravac kretanja: *away, from, into*

v) vreme: *at 10, on the fourth of July, in March*

g) doba dana, godišnje doba: *in spring, at noon*

d) poreklo: *from England*

đ) sredstvo: *with a pen, by bus*

e) namena: *for painting*

10. Veznici i veznički izrazi: *then, before, after, during, later, in the end*

11. Rečenica

Red priloga u rečenici 1. način, 2. mesto, 3. vreme (ako su zastupljeni):

They were working hard in the garden all day.

Relativne klauze uz *who, which, where*

Italijanski jezik

1. Imenice

Vlastite imenice i zajedničke, odgovarajući rod i broj sa determinativom: *Maria, Giovanni, Belgrado, Roma, Signor Rossi, Signora Rossi, i miei genitori, il nostro paese, questa casa, l'Italia, la Serbia, il Tirreno, l'Adriatico, le Alpi, gli Appennini; i miei genitori, mia madre, Il loro padre, il nostro paese, i vostri figli, questo studente, questa ragazza, quell'amico, quella casa, itd.*

Sistemski prikaz morfoloških karakteristika.

2. Član

Oblici određenog i neodređenog člana. Osnovna upotreba.

Slaganje određenog i neodređenog člana sa imenicom ili pridevom.

Član spojen s predlozima *di, a, da, in, su* i *con*.

Određeni član ispred datuma: *Oggi è il 25 novembre*. Ispred imena dana u nedelji *abbiamo lezioni di lingua italiana il lunedì e il giovedì*.

Upotreba člana uz vlastita imena, geografske pojmove, imena gradova i država, prezimena.

Partitivni član kao supletivni oblik množine neodređenog člana (*C'è un libro: Ci sono dei libri*).

Upotreba člana uz prisvojni pridev i imenice koje iskazuju blisko srodstvo (*Mia sorella si chiama Ada. Domani andiamo a Roma con i nostri nonni*).

Položaj člana i predloga uz neodređeni pridev *tutto*.

Partitivni član. *Mangio delle mele*. Izostavljanje u negaciji. *Non mangio pane*. Upotreba predloga *di* uz izraze koji izražavaju određenu količinu. *Prendo un bicchiere d'acqua minerale*.

3. Zamenice

Lične zamenice u službi subjekta: *io, tu, lui, lei, Lei, noi, voi, loro*.

Naglašene lične zamenice u službi objekta: *me, te, lui, lei, Lei, noi, voi, loro*.

Naglašene lične zamenice u službi direktnog objekta *complemento oggetto*: *mi, ti, lo, la, La, ci, vi, li, le*

Nenaglašene lične zamenice u paru: *Compro il libro a Luigi. Glielo compro*.

Prisvojne zamenice (*mio, tuo, suo, nostro, vostro, loro*). Pokazne zamenice (*questo, quello*).

Upitne zamenice *chi?* i *che?/ che cosa?*

Neodređene zamenice pridevi (*niente/nulla, nessuno, qualcosa, qualcuno, qualche, alcuni*)

Relativne zamenice (*che, cui, il quale/la quale*)

4. Pridevi

Opisni pridevi, slaganje prideva i imenice u rodu i broju. Opisni pridevi *buono* i *bello*; neodređeni pridev *tutto*. Posebne karakteristike prideva *santo* i *grande*

Komparacija prideva: *Maria è più alta di Marta. Noi siamo più veloci di voi. Maria e' la piu' alta della classe*.

Apsolutni superlativ *Maria è bellissima*.

Prisvojni pridevi: *mio, tuo, suo, nostro, vostro, loro*. Upotreba člana uz prisvojne prideve.

Pokazni pridevi: *questo, quello*.

Naziv boja, morfološke osobenosti prideva *viola, rosa, blu, arancione*.

Glavni brojevi (preko 1000) i redni (do 20). Redni brojevi.

5. Predlozi

Prosti predlozi *di, a, da, in, con, su, per, tra, fra* i njihova osnovna upotreba.

Predlozi *dentro, fuori, sotto, sopra, davanti dietro*.

Upotreba predloga **di** (*Marco finisce di fare i compiti. La mamma dice di non fare tardi*), **a** (*Vado a giocare. Sei bravo a pattinare. Usciamo a giocare con gli amici.*), **da** (*Vengo da Belgrado. Andiamo dai nonni, in* (*vado in Italia, vivo nel lazio, ho un cappello in testa*))

6. Glagoli

Sadašnje vreme (*Presente Indicativo*)

Imperativ (*Imperativo*), zapovedni način. Zapovedni način, za sva lica: *Fa' presto! Non tornare tardi! Non andate via senza di me. Prego Signora, entri! Mi dia un etto di prosciutto e tre tosette, per favore.*

Povratni glagoli.

Upotreba glagola *piacere*.

Perfekt (*Passato Prossimo*) Pravih i nepravih glagola: *Ho comprato un chilo di pesche. Sono andata alla stazione.* Perfekt modalnih glagola *volere, dovere, potere, sapere.* *Sono dovuto andare dal dentista. Ho potuto leggere i titoli in italiano.*

Kondicional prezenta (*Condizionale Presente*): *Vorrei un chilo di mele, per favore! Potresti prestarmi il tuo libro di italiano?*

Futur pravih i nepravih glagola. *Noi torneremo a casa alle cinque.*

Imperfekat (*Imperfetto*): *C'era una volta un re e viveva in un castello.*

Pluskvamperfekat (*Trapassato prossimo*): *Sono arrivato alla stazione quando il treno era già partito.*

Prezent konjunktiva (*Congiuntivo presente*): *Penso che Maria debba studiare di più.*

Prosti perfekat (*Passato Remoto*) tvorba i osnovna upotreba, samo receptivno: *Marco entrò e vide il computer acceso. Ma nella stanza non c'era nessuno.*

7. Prilozi

Potvrdni, određni (*si, no*). Osnovni prilozi *bene, male, molto, poco, troppo, meno, più* i priloški izrazi za određivanje vremena (*prima, durante, dopo*) i prostora. *a destra, a sinistra, dritto, davanti, dietro, sotto, sopra, su, giù*

Upitni prilozi: *quando?, come?, perché? dove?*

Građenje priloga od prideva pomoću sufiksa *mente*

Rečce

8. Rečca *ci* (s priloškom vrednošću), *ne*.

9. Veznici: *e, o, ma, se*.

10. Rečenica:

Prosta i proširena rečenica u potvrdnom i u odričnom obliku.

Upitna rečenica:

- s konstrukcijom izjavne rečenice potvrdnog oblika i upitnom intonacijom (*Leggete? Scrivete bene?*);

- s konstrukcijom izjavne rečenice u odričnom obliku i upitnom intonacijom (*Non leggete? Non Scrivete?*).

Red reči u rečenici.

Složena rečenica: upotreba veznika koji uvode zavisnu rečenicu (vremensku, uzročnu, relativnu, hipotetički period)

Hipotetički period: Realna pogodbena rečenica *Se fa bel tempo vano un gita. Se farà bel tempo andrò un gita.*

Irealna pogodbena rečenica, sa imperfektom u protazi i apodozi: *Se faceva bel tempo, andavo un gita.*

Nemački jezik

1. Imenica, zamenica, član

Upotreba imenica u kategorijama jednine i množine i svim padežima (nominativu, genitivu, dativu i akuzativu).

Upotreba najfrekventnijih obrazaca za izvođenje imenica, upotreba najfrekventnijih imeničkih složenica (*Sommerferien, Briefkasten*).

Upotreba neodređenog, određenog, nultog, negacionog, upitnog, prisvojnog i pokaznog člana: *Ich habe ein Buch. Schau mal, das Buch da! Er trinkt gern Tee. Er trinkt keinen Tee. Welches Buch liest du? Gib mir dein Buch. Gib mir dieses Buch.*

Receptivna upotreba najfrekventnijih neodređenih determinativa (*manch-, viel-, einig-, all-*).

Upotreba kontrahovanog člana: *im Buch, am Strand, ans Meer.*

Upotreba ličnih zamenica u nominativu, akuzativu i dativu.

Upotreba neodređenih zamenica *man, jemand, etwas.*

2. Pridevi, predlozi i partikule

Upotreba prideva u atributskoj funkciji (receptivno).

Upotreba komparativa i superlativa (uključujući i komparativske fraze: *Dein Haus ist billiger als meine Wohnung.*)

Upotreba predloga za različite vrste prostronih i vremenskih odnosa, upotreba predloga koji regiraju i dativ i akuzativ (*Wechselpräpositionen*): *an, auf, in, hinter, über, unter, vor, zwischen*) za izražavanje mesta i pravca vršenja radnje.

Upotreba osnovnih partikula (receptivno): *Was machst du denn da? Das kann ich aber nicht.*

3. Glagol

Upotreba prezenta, upotreba osnovnih glagola u preteritu - pomoćnih, modalnih i najfrekventnijih jakih glagola, upotreba perfekta slabih glagola, kao i frekventnih glagola sa naglašenim i nenaglašenim prefiksom. Građenje i upotreba futura.

Građenje konjunktiva za izražavanje želje i ljubaznog pitanja: *Ich möchte nach Deutschland fahren. Ich hätte gern ein Kilo Äpfel.*

Upotreba imperativa.

Upotreba povratnih glagola sa povratnom zamenicom u akuzativu i dativu: *Ich wasche mich. Ich wasche mir die Hände.*

Upotreba modalnih i osnovnih modalitetnih glagola: *Ich habe zu packen. Ich hoffe, dich wiederzusehen.*

Fraza i rečenica

Upotreba genitivske posesivne fraze: *das Haus meiner Eltern.*

Upotreba osnovnih glagola, imenica, prideva sa predložnom dopunom: *Interesse für Sport, interessiert daran, sich interessieren für.*

Rečenični okvir. Razokvirenje u komunikativne svrhe (receptivno). Nezavisno složene i zavisno složene rečenice (*dass, ob, w-..., weil, obwohl*).

Ruski jezik

1) Izgovor grupa *шu, жу, цu*. Funkcija mekog znaka. Sistematizacija znanja o ruskom glasovnom sistemu, pravilima čitanja i pisanja.

2) Tipovi predikata bezličnih rečenica: *Мне хочется спать. Ей нужно хорошо отдохнуть.* (receptivno)

3) Iskazivanje uzroka: *Ученик ответил хорошо, потому что подготовился к уроку.* (receptivno)

4) Iskazivanje namere: *Я приехала сюда для того, чтобы отдохнуть.* (receptivno)

5) Osnovni pojmovi o značenju i upotrebi glagolskog vida i sistema vremena glagola *брать-взять, говорить-сказать, класть-положить.*

6) Iskazivanje neodređenosti: *Кто-то пришел. Саша что-то сказал. Позовите кого-нибудь! Расскажи нам что-нибудь!* (receptivno i produktivno)

7) Iskazivanje osobine: *Сестра красивее брата. Сестра более красива, чем брат. Брат старше сестры. Брат рисует лучше сестры. Аня самая красивая девушка в классе.* (receptivno i produktivno)

8) Iskazivanje vremenskih odnosa: *Я родилась десятого августа девяносто шестого года...* (receptivno i produktivno)

9) Konstrukcije sa glagolima kretanja *нести-носить, везти-возить: Вон идет бабушка и несет нам подарки. К нам едет бабушка и везет нам подарки...*

Francuski jezik

Učenici treba da razumeju i koriste⁵:

1. Sredstva za naglašavanje rečeničnih delova - poziciono naglašavanje: *Alors, cette chanson, elle vous plaît? Elles, on ne veut plus les voir!*

2. Sredstva koja ukazuju na lice - lične zamenice uz negativni imperativ: *Ne me regarde pas! Ne lui ouvre pas! Ne te fâche pas!*

3. Aktualizatore imenice:

a) Oblici *mon, ton, son* ispred imenica ženskog roda koje počinju samoglasnikom ili nemim *h*: *Mon école, ton amie, son héroïne;*

b) oblik *cet* ispred imenica muškog roda koje počinju samoglasnikom ili nemim *h*: *cet ami, cet homme;*

v) brojeve preko 1000.

4. Sredstva za iskazivanje vremenskih i prostornih odnosa:

- *pendant, de ... à, depuis, il y a...;*

- *près de ..., loin de..., au milieu de... au sommet de..., au bord de... .*

5. Glagolske oblike, načine i vremena:

- gerundiv: *Je lis mon journal en mangeant; il a réussi en travaillant jour et nuit;*
- futur drugi indikativa: *Tu sortiras quand tu auras fini tes devoirs;*
- receptivno: oblike trećeg lica jednine i množine prostog perfekta indikativa;
- slaganje vremena u indikativa, uključujući i oblike kondicionala.

6. Sredstva za iskazivanje argumenata i logičkih odnosa:

- *comme*: *Comme j'étais en retard, j'ai pris un taxi;*
- *parce que* i *puisque*: *Je voulais venir avec toi parce que tu me semblais triste; mais puisque tu ne veux pas, je n'insiste pas;*
- *c'est pourquoi*: *Sa mère est tombée malade, c'est pourquoi elle n'a pas pu venir;*
- *pourtant*: *Ils étaient très fatigués: ils sont pourtant venus et ils ont dansé toute la nuit!*
- *à cause de* / *grâce à*: *Il s' est trompé à cause de moi, je suis désolé; Elle a réussi grâce à ses amis;*
- *pour*: *Je vous appelle pour réserver;*
- *pour que*: *Elle te le dit pour que tu fasses attention la prochaine fois;*
- *d'abord, ensuite, enfin*: *D'abord, je vous parlerai de ma famille; ensuite, je vous montrerai quelques photos; enfin, je vous présenterai mon frère qui est pompier.*

⁵ *Napomena: Date kategorije, uglavnom preuzete iz semantičkih gramatika koncipiranih za učenike francuskog kao stranog jezika, namenjene su autorima udžbenika i nastavnicima i nije potrebno da ih učenici znaju; savetuje se, stoga, što manja upotreba lingvističkih termina u nastavnim materijalima i u procesu nastave. Objašnjenja treba davati u što jednostavnijoj, po mogućnosti shematizovanoj formi.*

Španski jezik

1. Imenska grupa

Rod i broj imenica - sistemski prikaz morfoloških karakteristika.

Determinativi - sistemski prikaz.

Opisni pridevi - sistemski prikaz morfoloških karakteristika i osnovni principi sintaksičke upotrebe.

Zamenice

Lične zamenice - sistemski prikaz.

Relativne zamenice: *que* i *quien*.

Neodređene zamenice: *esto, eso, aquello, lo*.

Brojevi.

Brojevi preko 1.000. Upotreba osnovnih brojeva umesto rednih. (*Abre el libro en la página 8. 24. de abril*).

Predlozi: *de, a, por, para, en con*, u imenskoj grupi prema građi predviđenoj programom za VIII razred.

2. Glagolska grupa

Glagoli

Glagolska vremena (futura, prezent, perfekat (*pretérito perfecto simple, imperfecto, pretérito perfecto compuesto*), pluskvamperfekat) do tada usvojenih nepravilnih glagola.

Prezent subjunktiva pravilnih glagola i do tada usvojenih nepravilnih glagola.

Prezent 3. lica subjunktiva u funkciji imperativa.

Osnovne glagolske perifraze: *ir a + infinitivo, tener que + infinitivo, deber + infinitivo, deber de + infinitivo, dejar de + infinitivo, estar + gerundio* u do tada obrađenim glagolskim vremenima.

Prilozi

Formiranje priloga pomoću sufiksa - *mente* (iz osnovnog rečnika).

Prilozi za vreme: *ahora, siempre, a menudo, con frecuencia, nunca, a veces, de vez en cuando, etc...*

Prilozi za količinu: *mucho, poco, bastante, suficiente(mente)*.

Prilozi za način: *bien, mal, así, de tal manera, rápido, despacio, voluntariamente*.

Prilozi za mesto i pravac kretanja: *aquí, allí, en la calle, en casa, en iglesia, a casa, a clase, etc*.

Predlozi

Predlozi: *de, a, en, por, para* vezivanje glagola i dodataka. (*Hablar por teléfono. Este regalo es para ti. Viajar en avión. Lo hago por ti. Lo hago para ti. Pienso en ti todos los días*).

3. Složene rečenice

Složene rečenice: jukstaponirane (*Estaba durmiendo, no escuché nada*) i koordinirane (*Pedro lee y Jorge escucha la música*).

Direktan i indirektan govor sa indikativom.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Komunikativna nastava jezik smatra sredstvom komunikacije. Primena ovog pristupa u nastavi stranih jezika zasniva se na nastojanjima da se dosledno sprovede i primenjuju sledeći stavovi:

- ciljni jezik upotrebljava se u učionici u dobro osmišljenim kontekstima od interesa za učenike, u prijatnoj i opuštenoj atmosferi; govor nastavnika prilagođen je uzrastu i znanjima učenika;
- nastavnik mora biti siguran da je shvaćeno značenje poruke uključujući njene kulturološke i vaspitne elemente kao i elemente koji vode što boljoj socijalizaciji učenika;
- bitno je značenje jezičke poruke;
- nastavnik i dalje učenicima skreće pažnju i upućuje ih na značaj gramatičke preciznosti iskaza;
- znanja učenika mere se jasno određenim **relativnim** kriterijumima tačnosti i zato uzor nije izvorni govornik;

- u cilju unapređivanja kvaliteta i kvantiteta jezičkog materijala, nastava stranog jezika zasniva se i na socijalnoj interakciji; rad u učionici i van nje sprovodi se putem grupnog ili individualnog rešavanja problema, potragom za informacijama iz različitih izvora (internet, dečiji časopisi, prospekti i audio materijal) kao i rešavanjem manje ili više složenih zadataka u realnim i virtuelnim uslovima sa jasno određenim kontekstom, postupkom i ciljem;

- nastavnik upućuje učenike u zakonitosti usmenog i pisanog koda i njihovog međusobnog odnosa.

Komunikativno-interaktivni pristup u nastavi stranih jezika uključuje i sledeće:

- usvajanje jezičkog sadržaja ciljanim i osmišljenim učestvovanjem u društvenom činu;

- poimanje nastavnog programa kao dinamične, zajednički pripremljene i prilagođene liste zadataka i aktivnosti;

- nastavnik je tu da omogući pristup i prihvatanje novih ideja;

- učenici se tretiraju kao odgovorni, kreativni, aktivni učesnici u društvenom činu;

- udžbenici postaju izvori aktivnosti i moraju biti praćeni upotrebom autentičnih materijala;

- učionica postaje prostor koji je moguće prilagođavati potrebama nastave iz dana u dan;

- rad na projektu kao zadatku koji ostvaruje korelaciju sa drugim predmetima i podstiče učenike na studiozni i istraživački rad;

- za uvođenje novog leksičkog materijala koriste se poznate gramatičke strukture i obrnuto.

Tehnike (aktivnosti)

Tokom časa se preporučuje dinamično smenjivanje tehnika / aktivnosti koje ne bi trebalo da traju duže od 15 minuta.

1. Slušanje i reagovanje na komande nastavnika ili sa trake (slušaj, piši, poveži, odredi ali i aktivnosti u vezi sa radom u učionici: crtaj, seci, boji, otvori/zatvori svesku, itd.).

2. Rad u parovima, malim i velikim grupama (mini-dijalozi, igra po ulogama, simulacije itd.)

3. Manualne aktivnosti (izrada panoa, prezentacija, zidnih novina, postera za učionicu ili roditelje i sl.)

4. Vežbe slušanja (prema uputstvima nastavnika ili sa trake povezati pojmove u vežbanki, dodati delove slike, dopuniti informacije, selektovati tačne i netačne iskaze, utvrditi hronologiju i sl.)

5. Igre primerene uzrastu

6. Pevanje u grupi

7. Klasiranje i upoređivanje (po količini, obliku, boji, godišnjim dobima, volim/ne volim, komparacije...)

8. Rešavanje "tekućih problema" u razredu, tj. dogovori i mini-projekti

9. Crtanje po diktatu, izrada slikovnog rečnika

10. "Prevođenje" iskaza u gest i gesta u iskaz

11. Povezivanje zvučnog materijala sa ilustracijom i tekstom, povezivanje naslova sa tekstom ili pak imenovanje naslova

12. Zajedničko pravljenje ilustrovanih i pisanih materijala (izveštaj/dnevnik sa putovanja, reklamni plakat, program priredbe ili neke druge manifestacije)

13. Razumevanje pisanog jezika:

- uočavanje distinktivnih obeležja koja ukazuju na gramatičke specifičnosti (rod, broj, glagolsko vreme, lice...)

a. prepoznavanje veze između grupa slova i glasova

b. odgovaranje na jednostavna pitanja u vezi sa tekstem, tačno/netačno, višestruki izbor

c. izvršavanje pročitanih uputstava i naredbi

14. Uvođenje dečije književnosti i transponovanje u druge medije: igru, pesmu, dramski izraz, likovni izraz.

15. Pismeno izražavanje:

- povezivanje glasova i grupe slova

- zamenjivanje reči crtežom ili slikom

- pronalaženje nedostajuće reči (upotpunjavanje niza, pronalaženje "uljeza", osmosmerke, ukrštene reči, i slično)

- povezivanje kraćeg teksta i rečenica sa slikama/ilustracijama

- popunjavanje formulara (prijava za kurs, pretplatu na dečiji časopis ili sl, nalepnice za kofer)

- pisanje čestitki i razglednica

- pisanje kraćih tekstova

Elementi koji se ocenjuju ne bi trebalo da se razlikuju od uobičajenih aktivnosti na času. Isto tako, ocenjivanje treba shvatiti kao sastavni deo procesa nastave i učenja, a ne kao izolovanu aktivnost koja podiže nivo stresa kod učenika. Ocenjivanjem i evaluacijom treba da se obezbedi napredovanje učenika u skladu sa operativnim zadacima i kvalitet i efikasnost nastave. Ocenjivanje se sprovodi tako da težište bude na proveru postignuća i savladanosti radi jačanja motivacije, a ne na učinjenim greškama. Elementi za proveru i ocenjivanje:

- razumevanje govora,

- razumevanje kraćeg pisanog teksta,

- usmeno izražavanje,

- pismeno izražavanje,

- usvojenost leksičkih i sintaksičkih sadržaja,

- usvojenost gramatičkih struktura,

- pravopis,

- zalaganje učenika na času

- izrada domaćih zadataka i projekata (pojedinačnih, u paru i grupi).

Načini provere i utvrđivanja usvojenog znanja moraju biti poznati učenicima, odnosno u skladu sa tehnikama, tipologijom vežbi i vrstama aktivnosti koje se primenjuju na redovnim časovima.

Predviđena su dva pismena zadatka, po jedan u svakom polugodištu.

Gramatički sadržaji u osmom razredu

U prethodnim razredima osnovne škole učenici su *usvajali* strani jezik. Učenje je na tom uzrastu bilo pretežno intuitivno: odgovarajućim nastavnim aktivnostima učenici su dovođeni u situaciju da slušaju strani jezik u okviru određenih, njima bliskih i razumljivih situacija, a zatim da naučene iskaze kombinuju da bi se usmeno i pismeno izrazili u sličnim kontekstima.

U petom razredu učenici su počeli da uočavaju prva jezička pravila koja su im olakšavala početno opismenjavanje na stranom jeziku.

Od petog razreda, paralelno sa *usvajanjem*, počinje i *učenje* stranog jezika; reč je o svesnom procesu koji posmatranjem relevantnih jezičkih (i nejezičkih) fenomena i razmišljanjem o njima omogućuje uočavanje određenih zakonitosti i njihovu konceptualizaciju.

Gramatički sadržaji predviđeni u prethodnim razredima dati su, dakle, sa dvostrukim ciljem: da bi učenici mogli da unaprede svoju komunikativnu kompetenciju, ali i da bi stekli osnovna znanja o jeziku kao složenom sistemu. Savladavanje gramatičkih sadržaja, stoga, nije samo sebi cilj, te se autorima udžbenika i nastavnicima predlaže da:

1. ohrabruju učenike da posmatranjem sami pokušavaju da otkriju gramatička pravila;
2. otkrivena gramatička pravila prikažu na shematizovan način;
3. u primerima i vežbanjima koriste što je moguće više poznatu leksiku;
4. primere i vežbanja kontekstualizuju;
5. dodatna objašnjenja - samo najneophodnija - zasnuju na analizi najčešćih gramatičkih grešaka svojih učenika;
6. ukazuju učenicima na nerazumevanje ili nesporazum kao moguće posledice gramatičke nepreciznosti / netačnosti.

Budući da se na ovom uzrastu gramatička znanja proširuju (sposobnost učenika da razumeju strani jezik i da se izraze njime umnogome prevazilazi njihova eksplicitna gramatička znanja), njihovo vrednovanje trebalo bi predvideti, pre svega, u okviru formativne evaluacije, to jest davanjem kratkih usmenih / pismenih vežbi kojima se proverava sposobnost učenika da primene određeno otkriveno gramatičko pravilo; ispravak je za učenike prilika da ga bolje razumeju i zapamte. U sumativnoj evaluaciji (na kraju polugodišta i školske godine), to jest u pismenim zadacima i prilikom provere sposobnosti usmenog izražavanja, ne bi trebalo davati gramatička vežbanja, već bi gramatičku tačnost nastavnik trebalo da vrednuje kao jedan od više elemenata kojim se ocenjuju različite receptivne i produktivne jezičke veštine. Elementi i skala vrednovanja, usaglašeni na nivou škole, trebalo bi da budu poznati i jasni učenicima.

FIZIČKO VASPITANJE - IZABRANI SPORT

(1 čas nedeljno, 34 časa godišnje)

Cilj i zadaci

Cilj nastave izbornog predmeta fizičko vaspitanje - izabrani sport jeste da učenici zadovolje svoja interesovanja i potrebe za sticanjem znanja, sposobnosti za bavljenje sportom kao integralnim delom fizičke kulture i nastojanje da stečena znanja primenjuju u životu (stvaranje trajne navike za bavljenje sportom i učešćem na takmičenjima).

Opšti operativni zadaci:

Opšti operativni zadaci se ne razlikuju od osnovnih opštih zadataka fizičkog vaspitanja:

- razvoj i održavanje motoričkih sposobnosti učenika;
- učenje i usavršavanje motoričkih formi izabranog sporta;
- sticanje teorijskih znanja u izabranom sportu;
- poznavanje pravila takmičenja u izabranom sportu;
- formiranje navika za bavljenje izabranim sportom;
- socijalizacija učenika kroz izabrani sport i negovanje etičkih vrednosti prema učesnicima u takmičenja;
- otkrivanje darovitih i talentovanih učenika za određeni sport i njihovo podsticanje da se bave sportom.

Posebni operativni zadaci:

- razvoj i održavanje specifičnih motoričkih sposobnosti (koje su naročito značajne za uspešno bavljenje izabranim sportom);
- učenje i usavršavanje osnovnih i složenih elemenata tehnike izabranog sporta;
- pružanje neophodnih znanja iz izabranog sporta (principi tehnike, način vežbanja-treniranja, sticanje osnovnih i produbljenih taktičkih znanja, pravila takmičenja u sportu itd.) i njihova primena u praksi;
- učenje i usavršavanje osnovne taktike izabranog sporta i njena primene u praksi;
- obavezna realizacija takmičenja na odeljenjskom i razrednom nivou;
- zadovoljavanje socijalnih potreba za potvrđivanjem i grupnim poistovećenjem i dr.;
- stvaranje objektivnih predstava učenika o sopstvenim mogućnostima za učešće u izabranom sportu;
- podsticanje stvaralaštva učenika u sportu (u domenu tehnike, taktike i takmičenja).

ORGANIZACIONI OBLICI RADA

Osnovni organizacioni oblik rada je nastavni čas.

SADRŽAJI PROGRAMA

Programski sadržaji fizičkog vaspitanja-izabranog sporta čini sledeća struktura:

- razvijanje motoričkih sposobnosti učenika;
- sportsko-tehničko obrazovanje učenika (obučavanje i usavršavanje tehnike);
- individualna i kolektivna taktika izabranog sporta;
- teorijsko obrazovanje;
- pravila izabranog sporta;
- organizovanje unutar odeljenjskih i međudeljenjskih takmičenja.

TEORIJSKO OBRAZOVANJE

Teorijsko obrazovanje:

- upoznavanje učenika vrednostima izabranog sporta;
- upoznavanje učenika sa osnovnim principima vežbanja u skladu sa njegovim uzrastom;
- upoznavanje učenika sa štetnim posledicama nepravilnog vežbanja i predoziranja u izabranom sportu;
- upoznavanje učenika sa etičkim vrednostima i slabostima sporta;
- upoznavanje učenika sa estetskim vrednostima sporta.

Minimalni obrazovni zahtevi:

Predmetni nastavnici utvrđuju minimalne obrazovne zahteve, u skladu sa usvojenim programom za svaki izabrani sport. Pod tim se podrazumeva:

- savladanost osnovne tehnike i njena primena;
- poznavanje i primena elementarne taktike;
- poznavanje i primena pravila;
- angažovanost i učešće učenika na takmičenjima u izabranom sportu.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Nastava fizičko vaspitanje - izabrani sport obavezan je izborni predmet i realizuje se u okviru redovne nastave sa jednim časom nedeljno koji se unosi u raspored časova škole. Časovi se upisuju prema redovnom rasporedu časova u rubriku dnevnika pod nazivom fizičko vaspitanje - izabrani sport (npr. atletika) i posebno se numerišu.

Svaki učenik je obavezan da se opredeli za jedan sport koje mu se ponudi početkom školske godine, a još bolje na kraju prethodnog razreda.

Škola učenicima treba da ponudi takav izbor da njime budu ponuđeni najmanje dva individualna i dva kolektivna sporta. Ukoliko škola ima optimalne uslove za rad, učenicima se može ponuditi i više sportova. Prihvataju se oni sportovi za koje se opredelilo najviše učenika u jednom odeljenju (celo odeljenje realizuje program izabranog sporta cele školske godine). Izbor sporta vrši se na nivou odeljenja.

Predlog za izabrani sport daje aktiv nastavnika fizičkog vaspitanja, u skladu sa uslovima rada škole. Predlog mora biti realan. Predlažu se sportovi za koje postoje adekvatni uslovi.

Učenici jednog odeljenja u osmom razredu mogu izabrati isti sport koji su upražnjavali u prethodnim razredima (V, VI, VII) ili mogu izabrati novi sport koji do tada nisu upražnjavali.

I OSNOVNE KARAKTERISTIKE PROGRAMA

Osnovne karakteristike programu su:

- izbornost;
- da služe potrebama učenika;
- omogućavanje nastavnicima ne samo da planiraju već i da programiraju rad u nastavi u skladu sa sopstvenim znanjima, iskustvima;

- program u velikoj meri omogućava kreativnost nastavnika;
- program je u funkciji celokupne nastave fizičkog vaspitanja učenika.

Predlog sportova koji se ponude učenicima kao izbor.

1. U prvom redu, sportovi koji se u određenom obimu obrađuju kroz nastavu fizičkog vaspitanja:

- atletika;
- gimnastika;
- ritmička gimnastika:
- rukomet;
- košarka;
- odbojka;
- mali fudbal;
- ples.

2. Sportovi koji se nalaze u programima takmičenja "Saveza za školski sport i olimpijsko vaspitanje Srbije":

- atletika;
- streljaštvo;
- plivanje;
- odbojka;
- košarka;
- rukomet;
- mali fudbal;
- stoni tenis;
- gimnastika.

3. Sportovi za koje je zainteresovana lokalna sredina, odnosno lokalna samouprava.

4. Sportovi za koje postoje odgovarajući prirodni i materijalni resursi:

- skijanje;
- veslanje.

5. Sportovi sa kojima su se učenici upoznali kroz kursne oblike rada.

Didaktičko-metodičko uputstvo za realizaciju časova izabrane sportske grane (izbornog sporta)

- Časove izabrane sportske grane potrebno je sa metodičkog stanovišta u što većoj meri prilagoditi modelu časa fizičkog vaspitanja.
- U skladu sa motoričkim formama koje karakterišu izabrani sport i koje se primenjuju u osnovnoj fazi časa, neophodno je birati vežbanja, kako za uvodno-pripremnu tako i završnu fazu časa.
- Težište rada u svim izabranim sportovima da je na tehnici i njenoj primeni u situacionim uslovima.
- Kod individualnih sportova insistirati na primeni kretanja u takmičarskim uslovima. Nastojati da se trči ili pliva što brže, skače što više ili baca što dalje, postiže što više krugova itd.
- Kod kolektivnih sportova (sportskih igara) forsirati uvežbavanje tehnike i taktike najviše kroz igru i situacione uslove približne uslovima igre.
- Na svakom času u određenim vremenskim intervalima sprovoditi takmičenje između ekipa.
- U radu na ovim časovima neophodno je praviti timove-ekipe prema sposobnostima.
- Na časovima izabranog sporta obavezno je primenjivati diferencirane oblike rada u skladu sa znanjima i sposobnostima učenika. Ovakav pristup je obavezan uvažavajući strukturu učenika koji su se opredelili za određeni sport (ima onih koji su se tim sportom već bavili ili se njime bave i učenika početnika).
- Sadržaje rada na časovima programiraju nastavnici zaduženi za realizaciju predmeta fizičko vaspitanje - izabrani sport u skladu sa znanjima o sportskoj grani i sagledavanjem sposobnosti i znanja učenika.
- Programirani sadržaji planiraju se kao i svi ostali časovi nastave fizičkog vaspitanja.
- Ocenjivanje učenika je u skladu sa obimom i kvalitetom onog naučenog sadržaja koji je za učenike određen (program za početnike i program za naprednije).
- Realizacijom časova fizičkog vaspitanja - izabrani sport pratiti i zapažati učenike koji su posebno talentovani za sport i upućivati ih da se njime bave i izvan škole u klubovima i sportskim školama ako to žele ili imaju interesovanja.
- Tokom rada sa učenicima uočavati one čije se interesovanje za određeni sport ne poklapa sa njihovim mogućnostima i istim na kraju školske godine savetovati za koji sport da se opredele u narednoj školskoj godini.

II ORGANIZACIJA VASPITNO-OBRAZOVNOG RADA

Sadržaji nastave fizičko vaspitanje - izabrani sport mogu se realizovati u objektima škole, na odgovarajućim vežbalištima - objektima van škole, pod uslovom da se nalaze u blizini škole ili da je za učenike organizovan namenski prevoz (sportska hala, bazen, otvoreni tereni, klizalište, skijalište itd.).

Časovi se mogu organizovati u istoj smeni u okviru rasporeda časova sa drugim predmetima ili u suprotnoj smeni, ako za tim postoji potreba i adekvatni uslovi.

III PLANIRANJE VASPITNO-OBRAZOVNOG RADA

Planiranje obrazovno-vaspitnog rada sprovode nastavnici u skladu sa osnovnim principima planiranja nastave fizičkog vaspitanja. Godišnji plan rada je obavezni oblik nastavnog planiranja iz koga proističu mesečni i nedeljni planovi rada.

Shodno uobičajenoj praksi, nastavnici obavezno izrađuju i pripremu za pojedinačan čas. Priprema za čas bazira se na prihvaćenoj četvorodelnoj strukturi časa primerenog potrebama nastave fizičkog vaspitanja.

IV PRAĆENJE I OCENJIVANJE

Praćenje i vrednovanje postignuća učenika

Praćenje napretka učenika obavlja se sukcesivno tokom cele školske godine, a na osnovu jedinstvene metodologije koja predviđa sledeće tematske celine. U osmom razredu ocenjivanje se vrši broičano, na osnovu ostvarivanja operativnih zadataka i minimalnih obrazovnih zahteva:

- stanje motoričkih sposobnosti;
- usvojene zdravstveno-higijenske navike;
- dostignuti nivo savladanosti motornih znanja, umenja i navika u skladu sa individualnim mogućnostima;
- odnos prema radu.

1. Praćenje i vrednovanje motoričkih sposobnosti vrši se na osnovu savladanosti programskog sadržaja kojim se podstiče razvoj onih fizičkih sposobnosti za koje je ovaj uzrast kritičan period zbog njihove transformacije pod uticajem fizičkih aktivnosti - koordinacija, gipkost, ravnoteža, brzina, snaga i izdržljivost.

2. Usvojenost zdravstveno-higijenskih navika prati se na osnovu utvrđivanja nivoa pravilnog držanja tela i održavanja lične i kolektivne higijene, a, takođe, i na osnovu usvojenosti i primene znanja iz oblasti zdravlja.

3. Step savladanosti motornih znanja i umenja sprovodi se na osnovu minimalnih programskih zahteva, koji je utvrđen na kraju navođenja programskih sadržaja.

4. Odnos prema radu vrednuje se na osnovu redovnog i aktivnog učestvovanja u nastavnom procesu, takmičenjima i vanškolskim aktivnostima.

Ocenjivanje učenika u okviru praćenja i vrednovanja nastavnog procesa, vrši se na osnovu pravilnika o ocenjivanju učenika osnovne škole i na osnovu savremenih didaktičko metodičkih znanja.

Pedagoška dokumentacija i didaktički materijal

Obavezna pedagoška dokumentacija je:

Dnevnik rada, struktura i sadržaj utvrđuje se na republičkom nivou i odobrava ga ministar, a nastavniku se ostavlja mogućnost da ga dopuni onim materijalom za koje ima još potrebe.

Planovi rada: godišnji, po razredima i ciklusima, plan stručnog aktiva, plan vančasovnih i vanškolskih aktivnosti i praćenje njihove realizacije.

Pisane pripreme nastavnika sačinjava za pojedine nastavne teme koje sadrže: vremensku artikulaciju ostvarivanja nastavne teme (ukupan i redni broj časova, vreme realizacije), konzistentnu didaktičku strukturu časova (oblike rada, metodičke postupke obučavanja i uvežbavanja).

Radni karton: ima svaki učenik sa programom sadržaja koji se vežba, a koji sačinjava učitelj ili predmetni nastavnik i koji je prilagođen konkretnim uslovima rada.

Formulari za obradu podataka za: stanje fizičkih sposobnosti, realizaciju programskih sadržaja u časovnoj i vančasovnoj organizaciji rada.

Očigledna sredstva: crteži, konturogrami, video-trake aranžirane, tablice orijentacionih vrednosti motoričkih sposobnosti, raznovrsna obeležavanja radnih mesta i drugi pisani materijali koji upućuju učenike na lakše razumevanje i ostvarivanje radnih ciljeva i zadataka.

V. IZBORNI NASTAVNI PREDMETI

SVAKODNEVNI ŽIVOT U PROŠLOSTI

Cilj i zadaci

Cilj izučavanja predmeta *svakodnevni život u prošlosti* jeste proširivanje znanja iz oblasti opšte kulture i osposobljavanje učenika da, upoznavanjem s načinom života ljudi u prošlosti, bolje razumeju svet i vreme u kome žive i razviju svest o kontinuitetu i raznovrsnosti istorijskih pojava i procesa. Učenici bi trebalo da se upoznaju sa specifičnostima dinamike društvenih i kulturnih promena i da nauče kako da sagledaju sebe u odnosu prema "drugom" kako bi sopstveni identitet potpuniše i celovitije integrisali u širi kontekst razuđene i složene sadašnjosti.

Zadaci predmeta su da učenici, posredstvom nastave, koja je usmerena upoznavanju različitih elemenata svakodnevnog života, kao što su odnosi u porodici, ishrana, obrazovanje, igre, zabava, stanovanje, odevanje i drugo, uoče njihovu uslovljenost istorijskim događajima i procesima. Konceptija nastave ovog izbornog predmeta naglasak stavlja na upoznavanje s osnovnim elementima svakodnevnog života u prošlosti Srbije, Evrope i sveta, s namerom da se uoče njihovi zajednički imenitelji i prepoznaju različitosti koje postoje u datom istorijskom kontekstu, kao i u odnosu na savremeno doba u kojem učenik živi. Podsticanjem radoznalosti, kreativnosti i istraživačkog duha u proučavanju ovog predmeta, učenici treba da ovladaju elementarnim znanjima o prikupljanju istorijske građe i da razviju kritički odnos prema toj građi i drugim ostacima prošlih vremena.

Operativni zadaci

Učenici treba da:

- razumeju značaj proučavanja svakodnevnog života u prošlosti
- usvoje i prošire znanja o razlikama između svakodnevnog života danas i u prošlosti
- steknu znanja o svakodnevnom životu u Evropi i svetu od kraja XIX do kraja XX veka
- steknu znanja o svakodnevnom životu kod Srba od kraja XIX do kraja XX veka
- usvoje i prošire znanja o ulozi fotografije, filma, radija i televizije u svakodnevnom životu ljudi nekad i sad
- razvijaju istraživačku radoznalost
- razvijaju sposobnost povezivanja znanja iz različitih oblasti.

SADRŽAJI PROGRAMA

UVOD

Pojam svakodnevnog života (uočavanje razlike između političke istorije, društvene istorije i istorije svakodnevnog života i ukazivanje na osnovne tematske oblasti istraživanja - ishrana, stanovanje, odevanje, obrazovanje, odnosi u porodici i lokalnoj zajednici, lečenje, religioznost i verovanja običnih ljudi, zabava, takmičarske igre i dr.).

Značaj proučavanja svakodnevnog života u prošlosti (prošlost ne pripada samo vladarima, vojskovođama i državicima, već i običnim ljudima - ženama, muškarcima i deci, čiji život možemo upoznati jedino istraživanjem njihove svakodnevice).

FOTOGRAFIJA, FILM, RADIO I TELEVIZIJA NEKAD I SAD

Fenomen fotografije, filma, radija i televizije (kao tehnička dostignuća, način umetničkog izražavanja, sredstva masovne komunikacije, saznavanja i obrazovanja, i kao izuzetan istorijski izvor).

Fotografija, film, radio i televizija u sadašnjosti (kao pratioci svih vidova života savremenog čoveka - njihova društvena funkcija, upotreba i zloupotreba; fotografija, film, radio i televizija u tržišnoj utakmici, ekonomskoj i političkoj propagandi).

Fotografija, film, radio i televizija u prošlosti (razvoj - optička sočiva, dagerotipija, mokra ploča, foto-aparat, filmska traka, pokretne slike, bioskop, radio talasi, katodna cev, ekran...; fenomen "tromosti oka", prva filmska projekcija 1895 - braća Limijer, filmski žurnali - film kao izvor informacija o događajima; "fabrika snova" u Holivudu - film kao masovna zabava i industrija, "zvezde" nemog filma - Čarli Čaplin, Baster Kiton, Rudolf Valentino, Glorija Svanson, Lilijen Giš...; početak ere zvučnog filma - Džez pevač iz 1927. sa Al Džolsonom u naslovnoj ulozi, pojava animiranih filmova - Volt Dizni i njegovi junaci; pojava kolor filmova; filmski trikovi, festivali i nagrade - Zlatna palma, Zlatni lav, Zlatni medved, Oskar...; osnivanje radio-stanica, pojava televizije 1925. godine i uvođenje prvih redovnih televizijskih programa 1935/36; prevlast televizije nad drugim medijima u drugoj polovini XX veka; primeri političke zloupotrebe fotografije, filma, radija i televizije u XX veku; najznačajniji reditelji - Dejvid Vork Grifit, Sergej Ejzenštajn, Luis Bunjuel, Čarli Čaplin, Džon Ford, Alfred Hičkok, Federiko Felini, Džon Hjuston, Orson Vels, Fransoa Trifo...).

Fotografija, film, radio i televizija u Srbiji nekad i sad (delatnost dvorskog fotografa Anastasa Jovanovića, porodični foto-albumi, prva filmska projekcija u Srbiji 1896, prvi srpski filmovi - *Krunisanje kralja Petra I* iz 1904. i prvi igrani film *Život i dela besmrtnog vožda Karađorđa* iz 1911. godine; bioskopi braće Savić i Svetozara Botorića u Beogradu, najznačajniji i najgledaniji filmovi, značajni filmski glumci - Ilija Stanojević, Dobrica Milutinović, Ljubinka Bobić i drugi; početak rada prve radio-stanice - Radio Beograda 1929, javna demonstracija televizije na sajmu u Beogradu 1939, tajno praćenje programa Radio Londona za vreme okupacije, osnivanje Televizije Beograd 1958, zajedničko gledanje TV programa, postojanje samo jednog televizijskog programa, kućni radio i TV aparati kao statusni simboli; međunarodno priznati srpski reditelji - Aleksandar Petrović, Živojin Pavlović, Dušan Makavejev, Emir Kusturica, Slobodan Šijan, Goran Marković, Srđan Karanović, Goran Paskaljević, Srđan Dragojević...).

SVAKODNEVNI ŽIVOT OD KRAJA XIX DO KRAJA XX VEKA

Svakodnevni život u Evropi i svetu od kraja XIX do kraja XX veka

Način ishrane (promene u pripremanju namirnica, jelovniku, načinu čuvanja i konzerviranja hrane; kuhinjski aparati - električni šporet, frižider i dr; restorani "brze hrane", piće - pojava gaziranih bezalkoholnih pića, konzumiranje kafe, čaja, duvana i dr.).

Odevanje (prirodni i veštački materijali i načini obrade, stilovi u odevanju, kultura odevanja, modne kuće, pojava modne industrije, svakodnevna i svečana odeća, džins kao karakteristika odevanja mladih u čitavom svetu, nakit, frizure, šminka, parfemi, lična higijena...).

Porodični odnosi (tradicionalni i savremeni pogledi na porodicu, položaj deteta; promene nastale posle Prvog svetskog rata u odnosima među polovima, seksualna revolucija).

Stanovanje (građevinski materijali, način gradnje, razvoj građevinske tehnike, vrste objekata i organizacija prostora; razlika u načinu stanovanja između sela i grada i između bogatih i siromašnih; osvetljenje - gas i struja; grejanje, upotreba solarne energije, kućni inventar, kućni aparati - fen, mašina za veš, mikser, usisivač...; ukrašavanje stambenog prostora - slike, portreti članova porodice, fotografije).

Život u gradu (prostorno i urbano planiranje; industrijske četvrti, radnička naselja i predgrađa; boemske četvrti; pojava moderne infrastrukture - vodovod, kanalizacija, metro, problem zagađenja, odnošenje i skladištenje otpada; život u vreme svetskih ratova, primeri Pariza, Londona, Berlina, Njujorka, Moskve, Sankt Peterburga i dr.).

Život na selu (osnovni ritmovi agrarne proizvodnje, organizacija radnog dana, primena savremenih agrotehničkih mera i mehanizacije, migracije seoskog stanovništva u gradove).

Obrazovanje i vaspitanje (škole i univerziteti, uloga crkve i države - pojava svetovnog i obaveznog obrazovanja; širenje pismenosti, pojava školskih udžbenika, zabranjene knjige, pojava legata i zadužbina; položaj učenika - nagrađivanje i kažnjavanje, odevanje učenika, Skautski pokret).

Verski život (obeležja svakodnevnog života pripadnika različitih verskih konfesija - sličnosti i razlike u verovanjima i običajima između katolika, protestanata, pravoslavaca, muslimana, Jevreja; ateizam).

Vojska (život vojnika u ratu i miru, žene u vojsci, izrada i izgled vojne opreme: artiljerija, avijacija, podmornice, nosači aviona, automatsko oružje, torpeda, tenkovi, bojni otrovi, raketne jedinice, radari, nuklearno naoružanje i dr; razvoj moderne vojne strategije i taktike, uniforme i vojna odlikovanja; vojno obrazovanje, vojnici i civili u totalnom ratu).

Zabava (bioskopi, igre, ples uz muziku, gramofoni, magnetofoni, CD, kompjuteri, balovi, matine, maskiranje, ulični zabavljači, putujuća pozorišta; džez, rok i pop muzika i dr.).

Sport (moderne Olimpijske igre, amaterski i profesionalni sport, najpopularniji sportovi - košarka, fudbal, tenis, ragbi i dr.).

Komunikacije, putovanja i turizam (razvoj poštanskog, telegrafskog, telefonskog, železničkog, automobilskog i avionskog saobraćaja; auto i avio klubovi, novine i novinarstvo, Internet, otkrivanje novih destinacija, gostionice i hoteli, putničke agencije...).

Odnosi i stereotipi prema drugom i različitom (prema pripadnicima druge nacije, veroispovesti, pola, rase, političkog uverenja, profesije, prema hendikepiranima i obolelima...).

Briga o telu i zdravlju - lečenje (bolnice, načini zdravstvene zaštite i preventive, razvoj medicine, rendgen zraci, humanitarne organizacije - Crveni krst; lekovi i lekovito bilje, apoteke, zarazne bolesti, bolesti mornara, higijenski uslovi, epidemije i dr.).

Svakodnevni život kod Srba od kraja XIX do kraja XX veka

Način ishrane (rekonstrukcija mogućeg jelovnika - dvor, grad, selo; promene u pripremanju namirnica, načinu čuvanja hrane i njenom konzerviranju; posni i mrsni ciklusi, nacionalna kuhinja, uticaji drugih kuhinja na karakter ishrane; piće, konzumiranje kafe i duvana).

Odevanje (materijali i tkanine, razlike u odevanju kod pripadnika različitih društvenih grupa; građansko odelo i uniforme; narodna nošnja u Srbiji, savremeni način odevanja).

Stanovanje (kultura stanovanja, građevinski materijali, način gradnje, izgled objekata i organizacija prostora; razlike u stanovanju kod Srba: dvorci, gradske kuće, konaci, seoske kuće; dvorovi vladara - Milana i Aleksandra Obrenovića, Petra i Aleksandra Karađorđevića, Nikole Petrovića, rezidencije Josipa Broza; ukrašavanje stambenog prostora - nameštaj, slike, ikone, portreti članova porodice, fotografije; uređenje dvorišta).

Industrija, trgovina i zanatstvo (industrijalizacija Srbije - pivare, staklare, tekstilna i automobilska industrija; stari zanati).

Život u gradu (osnovni tipovi gradskih naselja - grad, varoš, varošica, "divlja" naselja; orijentalni i evropski uticaji; elektrifikacija, javni gradski prevoz - fijakeri, tramvaji, trolejbusi i autobusi, život u gradu za vreme okupacije: 1915-1918. i 1941-1945. godine, primeri Beograda, Novog Sada, Niša, Kragujevca i dr.).

Život na selu (osnovni ritmovi agrarne proizvodnje; osnovna obeležja zemljoradnje, vinogradarstva i stočarstva; zadruga, moba, pozajmica; poljoprivredna oruđa, mlinovi, vetrenjače, čuvanje i skladištenje hrane, život na selu za vreme okupacije: 1915-1918. i 1941-1945. godine, migracije seoskog stanovništva u gradove).

Porodica (običaji životnog ciklusa - rođenje, svadba, smrt, sahrana; položaj muškarca, žene i deteta u porodici i lokalnoj zajednici, život u užoj i široj porodici).

Verski život (pravoslavni identitet, sličnosti i razlike u verovanjima i običajima između pravoslavaca i drugih veroispovesti - katolika, muslimana, Jevreja, protestanata; ateizam).

Društveni život (osnovni praznici - porodični, verski i državni; značaj praznika, promene praznika, promena kalendara; radni i neradni dani; uloga kafana, barova, "kafića", diskoteka; različiti oblici zabavnih aktivnosti: na selu - kolo, prela, posela, seoske slave; u gradu - balovi, matinei, soarei, klubovi, izleti, književne družine i čitališta, pozorište, bioskopi...).

Sport (osnivanje Srpskog olimpijskog kluba 1910, učešće na međunarodnim takmičenjima i veliki uspesi, sportska društva i klubovi - "Soko", "Partizan", "Crvena zvezda", "Vojvodina"...; savremeni sport i sportski život).

Odnosi i stereotipi prema drugom i različitom (prema pripadnicima druge nacije, veroispovesti, pola, rase, političkog uverenja, profesije, prema hendikepiranima i obolelima...).

Obrazovanje (širenje pismenosti u lokalnim sredinama, uvođenje obaveznog osnovnog obrazovanja, osnivanje muzičkih i umetničkih škola, ženskih učiteljskih škola i gimnazije, univerziteta, jedan dan u školi, školska slava, odevanje učenika, školovanje ženske dece, školovanje u inostranstvu, osnivanje pokreta *Trezvena mladež*, nasilje u školi).

Vojska (život vojnika u ratu i miru, žene u vojsci, izrada i izgled vojne opreme; razvoj vojne strategije i taktike, srpske i jugoslovenske vojne uniforme i odlikovanja; vojno obrazovanje - osnivanje vojne akademije).

Briga o telu i zdravlju - lečenje (bolnice u Srbiji, načini zdravstvene zaštite i preventive, humanitarne organizacije - Crveni krst; narodna i alternativna medicina, apoteke, zarazne bolesti, higijenski uslovi, epidemije...).

Komunikacije, putovanja i turizam (razvoj poštanskog, telegrafskog, telefonskog, železničkog, automobilskog i avionskog saobraćaja; auto i avio klubovi, novine i novinarstvo, Internet, otkrivanje novih destinacija, gostionice i hoteli, vizni režim kao presecanje komunikacija...).

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Nastavni program za osmi razred je koncepcijski tako postavljen da predstavlja smisaonu celinu koja se oslanja na nastavne sadržaje iz petog, šestog i sedmog razreda. Sastoji se iz tri tematske celine.

Prva celina se može odrediti kao bazična jer svi programi za ovaj predmet, od petog do osmog razreda, njome započinju. Sadržaji u okviru ove teme namenjeni su preciznijem određivanju pojma *svakodnevni život*, kao i objašnjavanju značaja proučavanja svakodnevnog života ljudi u prošlosti.

Druga celina obuhvata samo jedan sadržaj svakodnevnog života. U osmom razredu ta tema je *Fotografija, film, radio i televizija nekad i sad*, koja se obrađuje polazeći od sadašnjosti koja je učenicima poznata ka daljoj prošlosti, do vremena nastanka ovih medija.

Treća tematska celina se bavi različitim aspektima istorije društva i istorije svakodnevnog života u određenom vremenskom periodu. U osmom razredu to je savremeno doba (XX vek), čime se obezbeđuje veza sa proučavanjem istorijskih događaja u okviru obaveznog predmeta *istorija*.

Podelom na pomenute tematske celine, učenicima je omogućeno da se u bilo kojem razredu opredeljuju za ovaj izborni predmet prvi put, a da propušteni program(i) ne predstavljaju ozbiljniju prepreku. Oni učenici koji izaberu da tokom čitavog drugog ciklusa osnovnog obrazovanja i vaspitanja izučavaju ovaj predmet, ovladaće najvažnijim pojmovima i pojavama koje čine svakodnevnicu života ljudi u rasponu od praistorije do savremenog doba, a sa sadržajima četiri teme (po jedna za svaki razred) biće detaljnije upoznati.

Iako je ceo program zasnovan na saznanjima o prošlosti, neophodno je da se tokom rada sa učenicima vrši stalna komparacija sa savremenim dobom, čime se potencira shvatanje kontinuiteta u razvoju društva i bogatstvu sadržaja iz prošlosti. Programom se, takođe, aktuelizuju odnosi lokalno - globalno, pri čemu učenici imaju priliku da svoj zavičaj bolje prouče u odnosu na zadatak epohu.

U sadržaju programa date su osnovne tematske celine, a nastavnik ima slobodu da kreira konačnu verziju programa za svaku grupu sa kojom radi, uvažavajući interesovanja učenika i ciljeve i zadatke predmeta. Na

početku školske godine, kad se učenici međusobno bolje upoznaju jer najčešće pripadaju različitim odeljenjima, potrebno je u dogovoru sa njima izvršiti izbor nastavnih sadržaja. Navodeći interesatne istorijske činjenice ili pitanja (kako su u prošlosti ljudi popravljali zube, kako su znali koliko je sati, na koji način su osvetljavali prostorije i dr.), nastavnik pobuđuje učeničku radoznalost i motiviše ih da se opredele za neke od ponuđenih sadržaja. Uloga i odgovornost nastavnika sastoji se u tome da te sadržaje, zatim, uobliči u konkretne nastavne teme, koje će biti obrađivane na časovima.

Na takav način odabran nastavni sadržaj, osnova je za dalji rad nastavnika, planiranje nastavnih aktivnosti i metodičko pripremanje za čas. Poželjno je da nastavnik tako organizuje svoj rad da planirane aktivnosti dobiju definisanu strukturu, koju odlikuju fleksibilnost i adaptibilnost. U pripremljenoj fazi nastavnik prikuplja dovoljno informacija o sadržajima koji će biti predmet rada sa učenicima, ali će konačni obim informacija biti određen učeničkim potrebama i mogućnostima da ih pripreme i prime. Nastavnik je taj koji ne dozvoljava da dominira preterana faktografija, a nastoji da se postigne funkcionalnost znanja i povezanost činjenica u smislaone celine. On na različite načine podstiče osamostaljivanje učenika u prikupljanju i sređivanju istorijskih podataka, usmerava ih na različite izvore informacija i podučava ih kako da se prema njima kritički odnose. Na taj način se neguje istraživački duh i zanimanje za nauku, a podstiče se razvoj mišljenja zasnovanog na proverenim činjenicama i argumentima.

Osnovni pristup u radu jeste interdisciplinarnost i savlađivanje novih i nepoznatih činjenica pomoću onih bliskih i poznatih. U okviru ovog predmeta postoje velike mogućnosti za integraciju školskog i vanškolskog znanja učenika, za izlazak iz okvira školskih udžbenika i učionice, uključivanje roditelja i sugrađana koji poseduju znanja, kolekcije, knjige, filmove i drugu građu koja može da pomogne u realizaciji programa.

Nastavnik svakoj nastavnoj jedinici pristupa kao posebnom obrazovnom i didaktičkom problemu za koji zajedno sa učenicima pronalazi odgovarajuća rešenja. Uvek treba težiti kombinovanju različitih metoda rada (kratka predavanja, gledanje filmova, čitanje knjiga, diskusije, analiza pisanih izvora, slika i fotografija, posete arheološkim i istorijskim lokalitetima, pravljenje upotrebnih predmeta iz prošlosti...). Posebno je prikladno organizovati učenike u timove, gde se centralni zadatak rešava tako što svako ima svoj pojedinačni radni zadatak i ulogu u timu.

U izvođenju nastave samostalno istraživanje učenika je najvažnije, bez obzira na izabrane metode rada. Nastavnikova je uloga da organizuje nastavu, pruži pomoć učenicima u radu (od davanja informacija do upućivanja na izvore informacija) i da podstiče interesovanje učenika za predmet. U toku svih aktivnosti treba ohrabrivati razmenu informacija, kako između učenika i nastavnika, tako i između samih učenika.

Kvalitet nastave unaprediće upotreba različitih nastavnih sredstava kao što su: ilustracije, dokumentarni i igrani video i digitalni materijali, arheološki materijal ili kopije nalaza, posete kulturno-istorijskim spomenicima, kompjuterske igre koje se zasnivaju na rekonstrukciji društva iz prošlosti i dr.

Domaći zadaci imaju svoje opravdano mesto u realizaciji ovog programa. Ukoliko se dobro postave, neće dodatno opteretiti učenike niti kod njih izazvati odbojnost. Razlog za uvođenje domaćih zadataka ne proizilazi iz malog fonda časova i obimnog gradiva, već iz samog cilja predmeta. Domaći zadaci će doprineti da se učenici osamostale u istraživačkim aktivnostima i prikupljanju podataka, posebno kada se usklade s interesovanjima učenika (ne treba svi učenici da imaju isti domaći zadatak). Mnoge domaće zadatke učenici mogu raditi u paru ili manjoj grupi, uz pomoć porodice, za vreme raspusta, što su nedovoljno iskorišćeni modaliteti u radu s učenicima.

Kao i kod drugih izbornih predmeta kod kojih ocena ne utiče na školski uspeh, ocenjivanje dobija nešto drugačiju pedagošku dimenziju. Za ovaj predmet klasično pismeno i usmeno ispitivanje znanja nije pogodno. Svaka nastavna aktivnost je prilika da se učenik oceni. Nastavnik prati celokupni rad učenika i nagrađuju sve njegove aspekte. Pored stečenog znanja o svakodnevnom životu ljudi u prošlosti, nastavnik treba da nagradi i učeničko angažovanje, učešće i posvećenost aktivnostima nezavisno od postignuća. Ocena je odraz individualnog napredovanja učenika i podsticaj za njegov dalji razvoj.

Kako je sadržaj predmeta povezan sa svim oblastima života (ishrana, odevanje, obrazovanje, lečenje, proizvodnja, zabava...), učenici imaju priliku da savlađivanjem programa ovog predmeta dobiju brojne informacije značajne za svoj budući profesionalni razvoj. Nastavnik treba da ima u vidu i ovaj aspekt predmeta i, ukoliko kod nekog učenika prepozna posebno interesovanje za određene sadržaje, ili ih učenik zatraži sam, može da mu ukaže kojom profesijom bi se mogao baviti, odnosno u kojoj srednjoj školi se stiču znanja i zvanja za određenu oblast.

Da bi se zadaci nastave što potpunije ostvarili, trebalo bi da postoji korelacija s drugim obaveznim i izbornim nastavnim predmetima kao što su *istorija, geografija, srpski jezik, likovna kultura, muzička kultura, crtanje, slikanje i vajanje, šah, verska nastava, građansko vaspitanje...*

Na kraju školske godine, kao mogućnost da se sistematizuje i rekapitulira usvojeno znanje, može se organizovati izložba, priredba ili druga prigodna manifestacija, na kojoj bi učenici pokazali stečeno znanje, materijale, predmete i drugu građu koju su prikupili izučavajući ovaj izborni predmet. Ovakve izložbe/priredbe zahtevaju od nastavnika da planira časove na kraju školske godine za njihovu pripremu.

Posebni zahtevi

Fotografija, film, radio i televizija nekad i sad

Realizovanjem nastavnih sadržaja ove tematske celine učenici će se upoznati sa ulogom i značajem fotografije, filma, radija i televizije u životu ljudi. Nastavne aktivnosti treba tako organizovati da učenici shvate psihološki i socijalni aspekt ovih medija i njihovu pozitivnu i negativnu ulogu.

Da bi razumeli taj aspekt, od učenika se može tražiti da zamisle kako bi se osećali kada bi im neko oduzeo sve fotografije iz njihovog dosadašnjeg života, uništio snimke proslava njihovih rođendana, izgubio snimke njihovih roditelja kad su bili mladi, ili kako bi im izgledao život kada ne bi imali ni radio, ni televizor, ni DVD. Na taj način će se ukazati na značaj koji ovi mediji, osim na društvenom planu, imaju i za identitet i integritet svakog pojedinca. Učenici će uočiti čovekovu potrebu da zadrži i sačuva trenutke, posebno one koji su mu značajni, da bude brzo informisan o aktuelnim događajima, da se zabavi, prevaziđe dosadu...

Od starijih članova porodice učenici mogu da saznaju kako se nekada živelo kad nije svaka kuća imala televizor, radio ili fotoaparatus. Neophodno je ukazati na činjenicu da je tehnološki razvoj u poslednjih nekoliko decenija XX veka omogućio veću dostupnost ovih medija ljudima, a da je ranije to bio statusni simbol.

Istoriju razvoja fotografije, filma, radija i televizije treba obraditi u obimu u kojem učenici žele, bez velikog broja podataka, koristeći prethodno stečena znanja i sa fokusom na razumevanje toka tehnološkog razvoja i na to kako su veće tehničke mogućnosti pobuđivale kreativnost. Na osnovu toga, učenici mogu da daju svoju projekciju o potencijalnom pravcu daljeg razvoja medija.

Pored razmatranja prošlosti i budućnosti medija, ipak najviše pažnje treba posvetiti sadašnjosti. Učenici mogu da analiziraju medije koji su sada u upotrebi i shvate kakvu ulogu oni imaju u savremenom društvu. Ta analiza može biti dobra podloga za organizovanje debate između dve grupe, od kojih bi jedna "branila" medije navodeći koliko su značajni za život čoveka, a druga bi ih "napadala" obrazlažući njihov negativan uticaj. Cilj takve debate je realno sagledavanje dobrih i loših strana medija i razvijanje kritičkog odnosa prema onome što mediji nude. U tu svrhu, mogu se koristiti kao primer reklame jer su povezane sa svim pojmovima ove teme, a ima ih u velikom broju i učenicima su dostupne.

Kako su fotografija, film, radio i televizija kao fenomeni bliski učenicima i svakodnevno se sa njima susreću, postoje velike mogućnosti da se organizuju različite aktivnosti. Učenici mogu da naprave "kratku istoriju" svoje porodice od dostupnih fotografija s odgovarajućim komentarima. Grupe učenika mogu da pripreme scenario i snime film, čiji je cilj da se zabeleži neki trenutak sadašnjosti za koji procenjuju da bi bio interesantan u budućnosti. Može se, takođe, pripremiti izložba fotografija sa temom iz školskog života.

Svakodnevni život od kraja XIX do kraja XX veka

Nastavni sadržaji preporučeni u ovoj temi daju mogućnost učenicima da steknu jasniju predstavu o periodu od kraja XIX do kraja XX veka. Najveći deo prošlosti pripada običnim ljudima, koji su nam po mnogo čemu veoma bliski. Taj "običan" i uglavnom "bezimni" svet pojedinaca i lokalnih zajednica (sagledanih kao opozicija centru) čini zapravo istoriju sveta, koju klasična istorija, politički i događajno usmerena, predstavlja samo kroz istoriju država, vladara i vladajućih elita. Upoznavanjem sa ljudskom svakodnevicom u savremenom dobu, kao i u bilo kojoj drugoj istorijskoj epohi, učenicima će se ukazati brojne sličnosti i razlike s današnjim vremenom.

Uočavanje sličnosti i razlika ima dva osnovna cilja. Prvo, učenicima će se apstraktnost istorijske nauke o istorijskim procesima i iščezlim državama i kulturama približiti kroz "konkretizaciju" prošlosti u pojavi svakodnevice običnih ljudi prošlih vremena. Time se kod učenika stvara svest da je prošlost nekada bila nečija sadašnjost, kao što i naša svakodnevica veoma brzo postaje prošlost. Drugo, u dijalogu sa različitim i drugim, učenici će moći da potpunije sagledaju neposredno okruženje i društvo u kojem žive, kao i sebe same. Na taj način, doći će do proširivanja stečenih znanja, a u isto vreme proces formiranja svesti o samom sebi i okolnom svetu biće upotpunjen saznanjem o razvoju i usavršavanju kulturnih odlika različitih zajednica, koje najčešće odgovaraju promenama njihovih društveno-ekonomskih sistema. Time bi trebalo da se kod učenika podstakne razvoj veštine posmatranja, upotrebe komparativnosti i kritičkog sagledavanja njihovog sopstvenog okruženja i sadašnjice.

ODABRANA LITERATURA:

R. Andrić, *Kako snimiti film*, Beograd 2008.

D. Babac, *Specijalne jedinice jugoslovenske vojske u Aprilskom ratu*, Beograd 2006.

D. Babac, Č. Vasić, M. Marković, *Crnogorska vojska 1896-1916*, Beograd 2007.

Dž. Bejli, *Veliki pronalasci. Kako se svet menjao*, Beograd 2008.

Dž. Bejli, *Veliki pronalasci. Oružje nekad i sad*, Beograd 2008.

L. Bender, *Izumi*, Beograd 2005.

A. Veselinović, R. Ljušić, *Srpske dinastije*, Novi Sad 2001.

A. Vuletić, J. Mijailović, *Između posela i balova. Život u Srbiji u 19. veku*, Beograd 2005.

R. Vučetić, *Prestonica nezavisne Srbije (1878-1918)*, Beograd 2008.

Lj. Dimić, *Kulturna politika u Kraljevini Jugoslaviji 1918-1941*, I-III, Beograd 1996.

A. Đurović, *Modernizacija obrazovanja u Kraljevini Srbiji 1905-1914*, Beograd 2004.

Istorija privatnog života. IV. Od Francuske revolucije do Prvog svetskog rata, prir. F. Arijes i Ž. Dibi, Beograd 2003.

Istorija privatnog života. V. Od Prvog svetskog rata do naših dana, prir. F. Arijes i Ž. Dibi, Beograd 2004.

K. Kanduri, *Veliko istraživanje - istorija*, Beograd 2005.

D. Kosanović, *Počeci kinematografije na tlu Jugoslavije 1896-1918*, Beograd 1985.

P. J. Marković, *Beograd između Istoka i Zapada 1948-1965*, Beograd 1996.

P. J. Marković, *Trajnost i promena. Društvena istorija socijalističke svakodnevice u Jugoslaviji i Srbiji*, Beograd 2007.

B. Mladenović, *Srbija u Velikom ratu (1914-1918)*, Beograd 2008.

K. Nikolić, *Strah i nada u Srbiji 1941-1944. godine. Svekodnevni život pod okupacijom*, Beograd 2002.

Obrazovanje kod Srba kroz vekove, Beograd 2001.

R. Plat, *Svet filma*, Beograd 2006.

Privatni život kod Srba u devetnaestom veku. Od kraja osamnaestog veka do Prvog svetskog rata, prir. A. Stolić i N. Makuljević, Beograd 2006.

Privatni život kod Srba u dvadesetom veku, prir. M. Ristović, Beograd 2007.

Službeno odelo u Srbiji u 19. i 20. veku, Beograd 2001.

N. Tomas, D. Babac, *Armije na Balkanu 1914-1918*, Beograd 2006.

CRTANJE, SLIKANJE I VAJANJE

(1 čas nedeljno, 34 časa godišnje)

Cilj i zadaci

Cilj vaspitno-obrazovnog rada u nastavi likovne kulture jeste da podstiče i razvija učeničko stvaralačko mišljenje i delovanje, u skladu sa demokratskim opredeljenjem društva i karakterom ovog nastavnog predmeta.

Zadaci:

- razvijanje sposobnosti učenika za opažanje kvaliteta svih likovnih elemenata;
- stvaranje uslova da učenici na časovima u procesu realizacije sadržaja koriste različite tehnike i sredstva i da upoznaju njihova vizuelna i likovna svojstva;
- razvijanje sposobnosti učenika za vizuelno pamćenje i povezivanje opaženih informacija kao osnove za uvođenje u vizuelno mišljenje;
- razvijanje osetljivosti za estetske, likovne i vizuelne vrednosti, koje se stižu u nastavi, a primenjuju u radu i životu;
- razvijanje motoričkih sposobnosti učenika i navike za lepo pisanje;
- podsticanje interesovanja, stvaranje i negovanje potrebe kod učenika za posećivanjem muzeja, izložbi, kao i za čuvanje kulturnih dobara i estetskog izgleda sredine u kojoj učenici žive i rade;
- stvaranje uslova da se upoznavanjem likovnih umetnosti bolje razumeju prirodne zakonitosti i društvene pojave;
- omogućavanje razumevanja i pozitivnog emocionalnog stava prema vrednostima izraženim i u delima različitih područja umetnosti;
- razvijanje sposobnosti za prepoznavanje osnovnih svojstava tradicionalne, moderne i savremene umetnosti.

Operativni zadaci

Učenici treba da se:

- osposobe da opažaju i predstavljaju: slobodne kompozicije, vizuelne metaforike, kontraste, jedinstva i dominante u prostoru, fantastike;
- formiraju navike za viši nivo kulture rada, kvalitet proizvoda, kulturu života i slobodnog vremena;
- likovno-vizuelno opismene, razviju kreativne sposobnosti, pripremaju za efikasno i savremeno uključivanje u rad, odnosno za različita zanimanja.

Struktura:

1. Sadržaji programa
2. Kreativnost
3. Medijumi

SADRŽAJI PROGRAMA

1.1. SLOBODNO KOMPONOVANJE (6+2)

1.1.1. Enformel.... (2)

2.1.1. Neposredno prenošenje dinamičnog toka misli u određenom vremenskom intervalu

3.1.1. Slikanje, odgovarajuća sredstva i materijali

1.1.2. Ritmičko-harmonijska kompozicija čistog odnosa boje i forme (2)

2.1.2. Percepcija - apercepcija

3.1.2. Crtanje, slikanje, vajanje, odgovarajuća sredstva i materijali

1.1.3. Sistem nizanja skupova tačaka, linija, boja, oblika i volumena prema određenoj shemi (2)

2.1.3. Kombinatorika unapred datog skupa geometrijskih bojenih površina, plastičnih elemenata ili lineatura

3.1.3. Crtanje, slikanje, vajanje, odgovarajuća sredstva i materijali

1.1.4. Slobodno komponovanje - vežbanje (2)

1.2. VIZUELNA METAFORIKA (4+2)

1.2.1. Amblem, površinsko oblikovanje (2)

2.2.1. Percepcija i apercepcija

3.2.1. Crtanje, slikanje, vajanje, Odgovarajuća sredstva i materijali

1.2.2. Amblem, trodimenzionalno oblikovanje (2)

2.2.2. Percepcija i apercepcija

3.2.2. Crtanje, slikanje, vajanje, odgovarajuća sredstva i materijali

1.2.3. Vizuelna metaforika vežbanje (2)

1.3. KONTRAST, JEDINSTVO I DOMINANTA U PROSTORU (10+6)

1.3.1. Kontrast, jedinstvo i dominantna u prostoru (10)

2.3.1. Opažanje i predstavljanje

3.3.1. Crtanje, slikanje, vajanje, odgovarajuća sredstva i materijali

1.3.2. Kontrast, jedinstvo i dominantna u prostoru - vežbanje (4)

1.4. SLOBODNO KOMPONOVANJE I FANTASTIKA (3+1)

1.4.1. Realni oblici u nerealnim odnosima (2)

2.4.1. Apercepcija (zamišljanja, podsticanje imaginacije)

3.4.1. Crtanje, slikanje, vajanje, odgovarajuća sredstva i materijali

1.4.2. Fotomontaža (1)

2.4.2. Percepcija i apercepcija

3.4.2. Odgovarajuća sredstva i materijali

1.4.3. Slobodno komponovanje i fantastika - vežbanje (1)

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Koncepcija ovog izbornog predmeta poseban naglasak stavlja na podršku razvoju darovitih učenika, koji imaju mogućnost da prodube znanja u onim sadržajima koji se ne mogu realizovati u redovno-časovnom sistemu. Za izradu ovog programa stručna komisija oslonce je tražila, pre svega, u programu obaveznog predmeta *likovna kultura* kako bi se nastavila korelacija i utemeljila započeta realizacija sadržaja.

Programski sadržaji omogućavaju prepoznavanje i razvoj darovitosti učenika, njihovih individualnih sposobnosti i postepeno uvođenje učenika u oblast profesionalne orijentacije.

Nastavni program likovne kulture za osmi razred podrazumeva postojanje određenog fonda znanja koji su učenici sticali od prvog razreda i pretpostavlja da se njegovo puno ostvarenje postiže u korelaciji sa drugim nastavnim predmetima (*srpski jezik, muzička kultura, biologija, hemija, istorija, fizika, matematika*) i različitim vannastavnim aktivnostima. Imajući u vidu da je u pitanju završni razred osnovnog obrazovanja i vaspitanja neophodno je izvršiti sistematizaciju naučenog, kao i pripremu za izbor odgovarajuće stručne škole. U tom pogledu nastavnik treba da ukaže učenicima na široki spektar obrazovnih profila u kojima je obrazovanje u oblasti likovne kulture od velikog značaja. To je istovremeno razlog da se ukazuje na važnost predmeta.

Strukturu programa čine:

1) *nastavni sadržaji* koji se odnose na savladavanje likovnog jezika i upoznavanje sadržaja likovne kulture, poznavanje dela iz umetničkog nasleđa i elemenata likovne pismenosti;

2) *kreativnost* - razvijanje percepcije i apercepcije, podrška učenicima da otkrivaju i dolaze do novih rešenja; pretpostavka za podsticanje kreativnosti su motivacioni sadržaji praktičnih likovnih aktivnosti učenika, koji obuhvataju:

- domen učeničkih doživljaja,

- domen korelacije sa drugim obrazovno-vaspitnim područjima.

3) *medijumi (tradicionalni i savremeni) i sredstva* - korišćenje likovnih disciplina i upotreba određenih materijala u oblikovanju, kao i prošireni medijumi.

Nastavni program likovne kulture tako je koncipiran da posebnu važnost pridaje učeniku. Nastavnik koncipira metodičke postupke i oblike rada usaglašavajući obrazovno-vaspitne zadatke (likovne probleme) sa pobuđenim interesovanjem učenika, tako da ove zadatke prihvate na nivou samoinicijative, odnosno u skladu sa vlastitom izraženom potrebom. Različitim (primerenim) metodama rada treba tumačiti sadržaje programa kako bi učenici postupno i spontano usvajali nova znanja. U tom smislu, uloga nastavnika naglašena je u fazi izbora i didaktičke pripreme motivacionog sadržaja, a izbor teme zavisi od suštine

likovnog zadatka, odnosno, konkretnog sadržaja kojim se učenik motiviše u pravcu određenog likovnog problema.

Nastavni sadržaji likovne kulture, problemski postavljeni, vertikalno se razvijaju od prvog do osmog razreda i proizilaze jedan iz drugog. Polazeći od uzrasnih mogućnosti učenika, vodilo se računa o prilagođenosti i spiralnim krugovima sadržaja obrazovnog karaktera za svaki razred posebno, što je i određeno u operativnim zadacima. Takvi sadržaji kao osnov imaju teoriju oblikovanja, a informativnost se stiže u praktičnom (delimično i u teorijskom radu) putem analiza umetničkih dela i estetskim procenjivanjem učeničkih radova. Nastavni programi ovog predmeta organizovani su na principu kumulativnog širenja znanja o pojmovima i pojavama planiranim za upoznavanje i izučavanje u ovoj oblasti u skladu sa uzrastom. Iz razreda u razred se širi opseg znanja i produbljuje njegovo usvajanje na saznajnom, iskustvenom i praktičnom (delatnom) nivou. Učenike je potrebno usmeravati ka kreativnim potencijalima uvažavanjem individualnih sposobnosti prema praktičnom radu gde ponuđene informacije nisu apsolutno obavezujući okviri delovanja i definitivne vrednosti. Podsticanjem kreativnosti učenika isključuje se gotovo rešenje i rad po šablonu. Problemski zahtevi ovog programa imaju karakter nastavnog sadržaja, a teme su u službi realizacije predviđenih zadataka. U procesu pripremanja za rad, neophodno je posvetiti pažnju realizaciji nastavnih tema kako ne bi preovladale nad sadržajima. Stoga je nastavniku data mogućnost da, u skladu sa individualnim sposobnostima učenika, bude slobodan u izboru didaktičke pripreme.

Imajući u vidu obrazovni karakter sadržaja predmeta neophodno je na časovima svaku tematsku jedinicu ilustrovati karakterističnim likovno-umetničkim delom iz različitih epoha. Metodom demonstracije učenike navoditi da uočavaju, upoređuju i razlikuju umetnička dela iz različitih kultura i perioda.

Imajući u vidu racionalno korišćenje vremena, umetničko nasleđe za osmi razred treba obraditi kroz povezivanje teorije oblikovanja sa praktičnim radom. Iz umetničkog nasleđa treba izdvojiti umetnička dela koja najpotpunije ilustruju teoretske probleme koji se obrađuju. Učenici će stoga istovremeno usvajati saznanja iz teorije oblikovanja i umetničkog nasleđa, koja će povezivati u praktičnom radu. Neophodno je imati u vidu i estetsko procenjivanje, koje se vrši u funkciji praktičnih likovnih aktivnosti i didaktičko-metodičke opravdanosti.

Programski sadržaji za osmi razred su organizovani u četiri tematske celine i za svaku od njih je preporučen broj časova koji se smatra optimalnim za realizaciju. Naravno, svaki nastavnik u skladu sa konkretnom situacijom (predznanjem i interesovanjima učenika, itd.) pri izradi operativnih planova može napraviti izvesne izmene u broju časova, vodeći računa da se ne naruši celina nastavnog programa i da svaka tema dobije adekvatan prostor.

U realizaciji sadržaja treba imati u vidu da je za njegovu obradu predviđeno (okvirno) 60% časova, dok je za vežbanje predviđeno 40%. Pod obradom se podrazumeva neposredna prva realizacija tematske jedinice. Pod vežbanjem se podrazumeva produbljivanje iste tematske jedinice u drugom medijumu (drugi, novi materijali i tehnike, utvrđivanje, ponavljanje, sistematizacija). Na časovima vežbanja, takođe, treba vršiti estetsku analizu umetničkih radova, estetsko procenjivanje učeničkih radova, vrednovanje i ocenjivanje. Neophodno je težiti otkrivanju suštine likovnih pojava putem selekcije i apstrahovanja. Nastavnik navodi učenika da vrši selekciju (odvaja bitno od nebitnog) kako bi razmišljao u pravcu kvalitetnog rešavanja likovnog zadatka. Odvajanje bitnog od nebitnog višestruko je celishodno i iz razloga racionalnog korišćenja vremena školskog časa. U programu likovne kulture za osmi razred nastavniku se nude moguća rešenja kojima se preporučuje opažanje i uočavanje neponovljivosti prirode, kao i prirodnog i veštačkog čovekovog okruženja. Mogućnosti učenja po modelu iz prirode i putem umetničke recepcije je samo jedna od metoda kojima nas priroda i umetnička dela uvode u oblike otkrivanja. Nastavnik prati konkurse, smotre, takmičenja, izložbe i druga javna predstavljanja, obaveštava i motiviše učenike u pravcu određene likovne aktivnosti i afirmiše njihovo stvaralaštvo. Podržava učenike u radu i formiranju zbirke radova (mape), u vreme nastave vodi dnevnik i prati razvoj učenika.

HOR I ORKESTAR

(1 čas nedeljno, 34 časa godišnje)

Cilj i zadaci

Opšti cilj nastave izbornog predmeta *Hor i orkestar* je razvijanje interesovanja za muzičku umetnost i upoznavanje muzičke tradicije i kulture svoga i drugih naroda.

Zadaci nastave su:

- negovanje razvoja muzičkih i kreativnih sposobnosti učenika;
- utvrđivanje osnova muzičke pismenosti i upoznavanje izražajnih sredstava muzičke umetnosti;
- podsticanje kreativnosti učenika;
- pripremanje programa za kulturnu i javnu delatnost škole.

Operativni zadaci

Učenici treba da:

- pevaju/sviraju pesme naših i drugih naroda (narodne, umetničke, dečje, starogradske);
- upoznaju muzičke dela uz osnovne informacije o delu i kompozitoru;
- razvijaju stvaralačke sposobnosti i improvizuju ih na dostupnim instrumentima.

SADRŽAJI PROGRAMA

Znanja muzičke pismenosti, stečena u prethodnim razredima, proširivati i primenjivati na primerima za pevanje/sviranje. Izabrane kompozicije, velikim delom, oslanjaju se na dela srpske kulturne baštine, tako da su, osim dela duhovne muzike, u programima zastupljene narodne melodije, ali i dela savremenih srpskih kompozitora.

U okviru izbornog predmeta, potrebno je da učenici steknu osnovna znanja o izgledu i načinu sviranja na Orfovim instrumentima, osamostale se da sviraju iz notnog teksta, kao i da improvizuju ritmičke i melodijske motive, razvijaju i neguju sposobnost učenika u sviranju na instrumentima.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Sadržaji izbornog predmeta pružaju učenicima znanja i informacije iz oblasti muzičke umetnosti, neophodne za dalje razumevanje, doživljavanje, praćenje, razlikovanje i kvalitetnu procenu muzičkih vrednosti.

Za uspešnu realizaciju nastave neophodno je ostvariti osnovni didaktički preduslov: kabinet sa nastavnim i očiglednim sredstvima. Nastavna sredstva su: klavir, komplet Orfovog instrumentarija za sve učenike, tabla sa linijskim sistemima, kvalitetni uređaj za slušanje muzike, a poželjni su i kompjuter, uređaj za emitovanje DVD sa pratećom opremom. Očigledna sredstva uključuju: slike pojedinačnih instrumenata, gudačkog i simfonijskog orkestra, slike stranih i domaćih kompozitora i izvođača, vizuelno predstavljanje uglednika iz oblasti muzičke umetnosti, kvalitetne snimke primera.

Sadržaji izbornog predmeta treba da pružaju učenicima dovoljno znanja i obaveštenosti i umešnosti koje će im pomoći da razlikuju stvarne vrednosti i kvalitete u svetu muzike koja ih okružuje u svakodnevnom životu od onih sadržaja koji ne doprinose razvoju njihovog muzičkog ukusa i ne doprinose njihovom estetskom vaspitanju.

Usvajanje znanja učenika zavisi od organizacije časa, koja mora biti dobro planirana, osmišljena i zanimljiva. U nastavi je neophodno učenike motivisati za aktivno učešće u radu. Učenik treba da bude aktivan na času, a čas izbornog predmeta *Hor i orkestar* treba da kod učenika podstiče umetnički doživljaj. Različitim oblicima i metodama rada, tehnikama i očiglednim nastavnim sredstvima učenike motivisati za aktuelizovanje nastavnog rada. Nastavnik je u nastavi ravnopravni učesnik u svim aktivnostima.

Pevanjem/sviranjem učenici ulažu svoje individualne sposobnosti u cilju rešavanja kolektivnih zadataka. Umetnost pevanja obuhvata poeziju i muziku i zbog toga je potrebno sintetizovati ove činioce i posmatrati ih kao integrisane sadržaje. Obratiti pažnju koliko na reči toliko i na muziku. U tom smislu, potrebno je da probu hora započeti vežbama za raspevavanje, jer one razvijaju glas, disanje, učvršćuju ritam, dikciju i intonaciju. Poželjno je da čas počne pripremama za tehničke vežbe i vokalize tako što će se raditi vežbe na jednom tonu, i to na menjanju suglasnika M-N. Ovim vežbama učvrstiće se mišići laringsa, što kasnije olakšava rad na impostaciji. Vežbe je potrebno izvoditi tiho, lagano i bez naprezanja. Za razvijanje i sticanje intonativne sigurnosti izvoditi dvoglasne varijante, pri čemu treba posebno nastojati da svaka deonica sluša drugu deonicu.

Savremena nastava muzičke kulture pretpostavlja korišćenje i primenu muzičkih instrumenata koji zahvaljujući svojoj jednostavnosti omogućuju učenicima mogućnost aktivnog učestvovanja u sviranju i usvajanje osnovnih elemenata muzike. Osnovni cilj sviranja jeste da učenici sviraju na svim raspoloživim instrumentima iz sastava ovog orkestra, a ne da se "usavršavaju" samo na jednom instrumentu. Na prvom času neophodno je sprovesti proveru sposobnosti, a zatim rasporediti instrumente za sviranje učenicima i registrovati pri tom koji učenik može da bude solista. Nastavnik u daljem radu može da daje melodijske fraze koje će, principom postupnosti, najpre da ponavljaju: svi učenici koji sviraju na jednoj vrsti instrumenta, po dva izvođača i pojedinačno, učenici sa različitom kombinacijom instrumenata itd.

Didaktičko-metodička uputstva

Iako na početku školske godine uvek imamo izmene u sastavu orkestra ili ansambla i pojavu novih učenika u njemu, to može da nas sputa, ali i da nam pruži novi izazov i mogućnost za kreativnost, a nikako da nas obeshrabri u radu.

Pre početka školske godine nemoguće je isplanirati realizaciju sadržaja rada izbornog predmeta, jer je nepoznat sastav učenika, nisu provereni njihovi afiniteti, predznanja i sposobnosti. U zavisnosti od rezultata prilikom provere muzičkih sposobnosti, nastavnik će učenicima podeliti štimove, pustiti snimak, ili će sam odsvirati klavirski izvod kompozicije koji je spremio za obradu.

Sam postupak rada na času sastoji se iz nekoliko etapa.

Prva etapa - obnavljanje ranije naučenih kompozicija na časovima muzičke kulture u prethodnim razredima.

Druga etapa - savladavanje sviranja pojedinih deonica (svaku deonicu savladavaju svi učenici pljeskanjem rukama, udaranjem olovke o klupu i čitanjem notnog teksta parlato). Teže deonice, za koje proceni da je potrebno, nastavnik će pokazati učenicima, dok će neke deonice učenici samostalno savladati. Uvežbavanje sviranja pojedinih deonica može biti uz pevanje cele grupe, ili uz pevanje samog nastavnika. Na taj način učenici se osposobljavaju da istovremeno sviraju svoju deonicu i pevaju pesmu. Pravilo je da teže deonice treba poveriti sposobnijim učenicima i obrnuto.

Treća etapa - izvođenje celog aranžmana, uz sviranje i pevanje, kontroliše nastavnik i eventualno ispravlja greške. Pri tom posebno voditi računa da svaka grupa instrumenata tačno izvodi svoju deonicu, dinamički je nijansira i izvodi u pravom tempu.

Od broja prijavljenih učenika zavisice i organizacija samog časa. Na primer, kada se učenici podele u grupe i svako dobije svoj instrument, pristupa se prvo obradi ritma za svaki instrument postupno. Dok jedna grupa tiho vežba, nastavnik pokazuje drugima njihove deonice. Prilikom sviranja na metalofonu, u toku vežbanja, skrenuti pažnju učenicima da svoje štapiće okrenu naopako i tiho prosviravaju svoju deonicu kako na bi smetali drugima.

U radu ne treba realizovati nove sadržaje ukoliko se uoči problem i isti ne otkloni, bilo da je melodijski, bilo ritmički.

Nesigurnosti i probleme u radu prevazilaziti metodom ponavljanja, sistematičnosti i doslednosti, odnosno upornim ponavljanjem svi učenici savladavaju tehniku i nauče sviranje svoje deonice.

Jedan od mogućih problema može biti pevanje uz sviranje. U takvim situacijama dobro je praviti kombinacije u kojima će se pored slabih izvođača naći neko spretniji u izvođenju koji će im biti siguran oslonac i u pevanju i u sviranju.

Kada je kompozicija tehnički obrađena, pristupa se njenom doterivanju za korektno, tačno, lepo i izražajno izvođenje u odgovarajućem tempu i dinamici. Ako se kompozicija i peva, sviranje treba utišati kada nastupa hor.

Dobro je da svi učenici znaju da sviraju na svim instrumentima Orfovog instrumentarija, pa je zato potrebno da se menjaju učenici ili grupe učenika menjaju izabrane instrumente.

Posle naučene kompozicije trebalo bi je snimiti, a zatim je analizirati i raditi na doradi i usavršavanju.

Najlepše melodije koje su učenici naučili za vreme časova izbornog predmeta mogu se snimiti i povremeno emitovati pre ili posle redovnog časa muzičke kulture. Time se vrši predstavljanje učeničkog rada, a i ostali učenici upoznaju rad izbornog predmeta i dodatno podstiču svoja interesovanja za muzičku umetnost. Ovakvim radom učenici će kroz muziciranje upoznati veći broj muzičkih dela.

U toku školske godine potrebno je izvesti najmanje osam kompozicija.

Za realizaciju potrebno je da sadržaji izbornog predmeta *Hor i orkestar* obuhvate odgovarajuće priručnike, kao i dela u originalnom obliku prilagođena sastavima učenika konkretne škole, dostupne izvođačkim mogućnostima učenika.

Učenici koji izučavaju izborni predmet predstavljaju svoje stvaralaštvo i svoja dostignuća na takmičenjima i drugim priredbama.

KOMPOZICIJE ZA PEVANJE

Državna himna

Himna Svetom Savi

Školska himna

Božuri

Presvjataja, prečistaja

Nadžnjeva se momče i devojče

Nebo je tako vedro

ARANŽMANI KOMPOZICIJA ZA SVIRANJE

Državna himna

Himna Svetom Savi

Školska himna

Valcer iz baleta "Začarana lepotica" - P. I. Čajkovski

Dunavski valovi - J. Štraus

Tema iz simfonije "Udarac timpana" - J. Hajdn

Veseli pataljuk - S. Nikolić

ARANŽMANI KOMPOZICIJA ZA PEVANJE I SVIRANJE

Državna himna

Himna Svetom Savi

Školska himna

Singing all together - T. Gummesson

Marijo, deli bela kumrijo - narodna

Maria me ta kitrina - V. Dimitrion

INFORMATIKA I RAČUNARSTVO

(1 čas nedeljno, 34 časa godišnje)

Cilj i zadaci

Opšti cilj nastave informatike i računarstva jeste da se učenici osposobe za korišćenje računara i steknu veštine u primeni računara u svakodnevnom životu.

Ostali ciljevi i zadaci nastave informatike i računarstva su:

- upoznavanje osnovnih pojmova iz informatike i računarstva;
- razvijanje interesovanja za primenu računara u svakodnevnom životu i radu;
- osposobljavanje za rad na računaru;
- podsticanje kreativnog rada na računaru.

Operativni zadaci

- upoznavanje učenika sa primenom računara u oblasti tabelarnih proračuna i izradi grafikona;
- upoznavanje učenika sa fazama izrade problemskih zadataka na računaru;
- upoznavanje učenika sa osnovama jezika za izradu jednostavnih prezentacija na mreži;
- upoznavanje učenika sa mogućnostima specijalizovanih programa za izradu prezentacija na mreži;
- osposobljavanje učenika za samostalnu izradu projekta primenom računarskih tehnologija.

SADRŽAJI PROGRAMA

TABELARNI PRORAČUNI (10)

Radna sveska i radni list. Unos podataka. Formatiranje ćelija. Rad sa formulama. Korišćenje ugrađenih funkcija. Rad sa grafičkim objektima. Izrada grafikona. Štampanje.

IZBORNI MODULI (10)

Odabrana poglavlja iz **Programiranja** ili **Prezentacije na mreži**.

Programiranje

Postupci za rešavanje problemskih zadataka. Rešavanje problemskih zadataka.

Prezentacije na mreži

Osnovni elementi jezika HTML. Boja i slika za pozadinu. Rad sa tekstom. Rad sa slikom. Hiperlink. Rad sa tabelama. Specijalizovani programi za izradu veb stranica.

IZRADA SAMOSTALNOG PROJEKTA (14)

Izbor teme. Izrada plana rada na projektu. Izbor sredstava za realizaciju projekta. Izrada projekta. Vrednovanje projekta.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Predmet ima status izbornog. Anketiranje učenika vrši se na početku svake školske godine. Ako se učenici opredele za ovaj predmet, pohađaju ga do kraja tekuće školske godine. Anketiranje učenika za sledeću školsku godinu može se izvršiti i na kraju tekuće školske godine.

Od prijavljenih učenika na nivou razreda, potrebno je formirati grupe od 15 do 20 učenika.

Preporučuje se da po jednom računaru bude najviše dva učenika.

Potrebno je da učenički računari imaju zvučnike ili slušalice sa mikrofonom (zbog obrade multimedijalnih sadržaja) a poželjna je i kamera.

U učionici je neophodno da se nalazi i jedan računar za nastavnika, uspostavljena veza sa internetom, skener, štampač i zvučnici. Preporučuje se da svi računari u učionici budu povezani u mrežu i da učionica ima računarski projektor.

Programske sadržaje treba ostvarivati prvenstveno kroz vežbe i praktičan rad na računaru. U cilju što boljeg usvajanja znanja, preporuka je da učenici imaju po jedan čas vežbi svake nedelje ili da se realizuje dvočas svake druge nedelje.

S obzirom na to da učenici ne moraju pohađati predmet u sva četiri razreda, neki sadržaji se moraju tematski ponavljati i provlačiti kroz više razreda, kako bi se predviđene teme što bolje savladale. Tu se, pre svega, misli na teme koje se tiču interneta, a zatim na pravljenje i obradu multimedijalnih sadržaja, kao i na njihovo uklapanje u funkcionalnu celinu kroz projektne zadatke.

U tematskoj celini TABELARNI PRORAČUNI obraditi teme na sledeći način:

Radna sveska i radni list. Objasniti radno okruženje i osnovne elemente prozora. Objasniti pojmove: radna sveska, radni list, ćelija, redovi, kolone, adresa ćelije. Obraditi kroz vežbu rad u radnoj svesci (čuvanje, brisanje, premeštanje i kopiranje, otvaranje nove i postojeće radne sveske), kretanje kroz radni list (pomoću miša i tastature), ubacivanje novog radnog lista, brisanje radnog lista, promenu imena, kopiranje i pomeranje radnih listova. Pokazati selekciju ćelije, reda, kolone i celog radnog lista. Vežbati selekciju susednih i nesusednih ćelija, redova i kolona. Vežbati promenu širine redova i kolona.

Unos podataka u ćeliju. Objasniti koji se tipovi podataka mogu unositi u ćeliju. Vežbati unos tekstualnih, brojčanih i datumskih podataka, njihovo brisanje, izmenu, kopiranje i premeštanje.

Formatiranje ćelija. Objasniti kako se formatom ćelije određuju načini prikaza podataka u obliku teksta, broja, datuma i vremena. Vežbati formatiranje podataka (vrsta, veličina, stil i boja slova). Pokazati kako se mogu bojiti pozadina i okviri ćelije.

Rad sa formulama. Objasniti pojam formule, način njenog unosa, koncept povezivanja ćelija unutar formula preko adresa ćelija. Vežbati na jednostavnim primerima.

Korišćenje ugrađenih funkcija. Objasniti pojam funkcije i način njenog unosa. Obavezno obraditi osnovne funkcije za sabiranje, prosek, minimum i maksimum. Pokazati mogućnost "pametnog" kopiranja formula. Vežbati na jednostavnim primerima. Pokazati da jedna formula može da se sastoji od više ugrađenih operacija.

Rad sa grafičkim objektima. Pokazati mogućnosti rada sa gotovim grafičkim objektima, njihovo umetanje na radni list i formatiranje (slike, dijagrami, gotovi oblici, okviri za tekst, ukrasna slova, simboli i drugi objekti). Povezati sa stečenim znanjima.

Izrada grafikona. Objasniti način izrade grafikona na osnovu unetih podataka. Pokazati i preporučiti određene tipove grafikona. Vežbati izradu grafikona, izmenu podataka i formatiranja na izrađenom grafikonu kao i umetanje grafikona na isti i na poseban radni list.

Štampanje. Objasniti postupak pregledanja radnog lista pre štampe i postupak štampanja. Takođe, objasniti mogućnosti formatiranja stranica za štampu, tj. određivanja veličine i orijentacije papira, kao i podešavanje margina. Skrenuti pažnju na mogućnosti odabira štampača, štampanja određene stranice i određenog broja kopija, kao i na mogućnost štampanja cele radne sveske.

U tematskoj celini IZBORNI MODUL nastaviti obradu zadataka iz programiranja ili predstaviti učenicima način izrade prezentacija na mreži. Teme realizovati na sledeći način:

Programiranje

Preporučuje se nastavniku da osam časova posveti izradi zadataka u programskom jeziku koji je izučavan u VI i VII razredu. Zadaci za vežbu mogu biti neke od sledećih tema: sortiranje, evidencija prisustva, prosečna ocena, fiskalni račun itd. Preporučuje se nastavnicima da sa učenicima urade neki od sledećih primera:

1. Slogovi (ili klase, zavisno od programskog jezika) - Grupisanje srodnih podataka u jedan tip podataka. Primer: definisati tip sloga (klasu) koji predstavlja učenika i sadrži ime, prezime, datum rođenja, adresu, razred i odeljenje.
2. Potprogrami - Napraviti potprogram (proceduru ili metod, zavisno od programskog jezika) koji sa tastature učitava podatke u slog učenika i drugi potprogram koji ispisuje podatke o učeniku na ekranu.
3. Nizovi - Pomoću rešenja prethodnih zadataka sačiniti program koji učitava podatke o svim učenicima u odeljenju, a zatim ispisuje podatke samo učenike koji su rođeni određenog dana ili samo za učenike iz određenog mesta ili odeljenja.
4. Napredne operacije sa nizovima - Sortirati uneti niz učenika po prezimenu ili po datumu rođenja.
5. Ukoliko je moguće, obraditi neki od prethodnih primera u grafičkom okruženju, tj. razviti program koji za unos i prikaz podataka koristi prozore, tastaturu i miša.

Preostala dva časa posvetiti teorijskoj obradi faza izrade problemskih zadataka na računaru. Ova celina će kod učenika zaokružiti sva znanja stečena iz programiranja kroz ponavljanje i razjašnjavanje niza koraka koji se preduzimaju prilikom rešavanja problemskih zadataka na računaru. Time se kod učenika razvija sposobnost da sagledaju ceo proces izrade programa, a da pojam programiranja ne povezuju samo sa jednom njegovom fazom (najčešće se pojam programiranja povezuje sa fazom pisanja programskog koda). Dakle, učenicima objasniti da se proces programiranja ili projektovanja softvera sastoji iz nekoliko faza i svaku od njih rastumačiti: projektovanje zahteva, analiza zahteva, pravljenje modela sistema (pomoću algoritma ili na neki drugi način), definisanje zahteva i njihovo zapisivanje, izbor softvera i alata za rad, izrada programa (pisanje programskog koda), dizajn, testiranje rešenja, analiza grešaka, dorada, završna faza pisanja dokumentacije u vidu tehničkog uputstva. Naglasiti da se u realnom vremenu neke od navedenih faza prepliću i ponavljaju a da je za izradu ozbiljnog softvera potrebno imati čitav tim u kome su uloge učesnika tačno podeljene.

Prezentacije na mreži

Obnoviti sa učenicima pojmove kao što su servisi interneta, prezentacije na internetu, mapa i struktura prezentacija na mreži, pojam sajta, preuzimanje materijala sa drugih prezentacija, autorska prava na internetu i drugo. Izradu prezentacija na mreži započeti radom sa jezikom HTML. Objasniti osnove jezika HTML. U okviru nastavnih jedinica koje slede napraviti jedostavnu prezentaciju na mreži.

Obradu jezika HTML i izradu jednostavne prezentacije na mreži podeliti na sledeće celine:

- Osnovni elementi jezika HTML (pojam tagova sa primerima osnovnog kostura programa, koncept kreiranja strane, pogled iz veb čitača).

- Boja i slika za pozadinu.

- Rad na tekstu (unos teksta, izmena, brisanje, prelazak u novi red, razmak između reči, specijalni znaci, centriranje, font, veličina, boja, stil).

- Rad na slici (umetanje slike na stranu, promena dimenzije slike, pozicioniranje na ekranu, postavljanje i pozivanje izvora slika).

- Hiperlink (tekst, slika, E-mail).

- Kreiranje tabela (definisane tabele, redova i kolona, spajanje redova, spajanje kolona, okviri za tabelu, rad sa tekstom i slikama).

Na kraju demonstrirati mogućnosti specijalizovanih programa za izradu prezentacija na mreži (MS Publisher, MS Front Page, Dreamweaver, Joomla itd). Pričati sa učenicima o kriterijumima za vrednovanje veb stranica.

Podsticati učenike na kritičko vrednovanje informacija dostupnih na mrežnim prezentacijama. Pričati sa učenicima o utvrđivanju vrednosti prezentacije postavljanjem sledećih pitanja: Da li je sadržaj korektan i aktuelan? Da li je sadržaj prezentacije u skladu sa uzrastom učenika? Da li su kvalitetni tekstualni, grafički i multimedijalni elementi (ako postoje)? Da li postoji preporuka neke relevantne ustanove za korišćenje prezentacije? Da li je lako kretanje (navigacija) kroz prezentaciju? Da li svi linkovi u prezentaciji funkcionišu? Da li prezentacija sadrži biografiju autora i njegovu elektronsku adresu? Da li je autor veb prezentacije poznato ime u svojoj oblasti? Da li postoji link do posmatrane prezentacije sa neke prezentacije u koju već imamo poverenja? Da li se navode potpuni bibliografski podaci u citatima, kako bi se mogli pronaći originalni izvori? Da li posmatrana prezentacija ima obeležen datum postavljanja i datum poslednjeg ažuriranja? Da li je to bitna karakteristika kvalitetne prezentacije?

Teme za IZRADU SAMOSTALNOG PROJEKTA su deo sadržaja nekog predmeta koji se izučava tokom školovanja ili su slobodne. Kao cilj treba postaviti izradu projektnog zadatka. Za realizaciju projektnog zadatka učenici koriste znanja stečena u okviru predmeta *Informatika i računarstvo*. Projekat može biti realizovan individualno ili u grupi do 3 učenika. Ukoliko se radi u grupi, za svakog učenika jasno definisati zadatke i celine koje treba samostalno da uradi.

Izbor teme. Zajedno sa svakim učenikom pojedinačno, odabрати temu za rad. Preporučiti teme iz školskog programa ili slobodne teme, kao što su: *Naša škola, Odeljenjski CD, Stari i retki zanati* itd. Diskutovati i analizirati odabranu temu i uputiti učenike na potrebnu literaturu. Obnoviti pojam autorskih prava i skrenuti pažnju na načine deljenja digitalnih materijala, odnosno načine preuzimanja tuđih materijala i postavljanje svojih na internet.

Izrada plana rada na projektu. Objasniti učenicima sve faze izrade projekta pojedinačno: određivanje zadatka projekta i ciljne grupe kojoj je projekat namenjen, istraživanje na zadatu temu, prikupljanje podataka, sortiranje i izbor najkvalitetnijih materijala, obrada materijala na računaru, odabir forme za prikaz projekta, rad na projektu, testiranje funkcionalnosti projekta, predstavljanje projekta ciljnoj grupi, evaluacija projekta.

Izbor sredstava za realizaciju projekta. U odnosu na odabranu temu razgovarati sa učenicima i sačiniti izbor potrebnih programa i alata za izradu projekta, kao što su: digitalni fotoaparati, kamera, skener i drugi. Izbor programa izvršiti od obrađenih u okviru predmeta *Informatika i računarstvo*.

Izrada projekta. Broj časova koji je na raspolaganju rasporediti tako da se najviše časova posveti izradi projekta. Preporučuje se od šest do osam časova. Pratiti učenike u radu i podsticati ih na samostalan rad.

Vrednovanje projekta. Prikazati i prezentovati urađene projekte odeljenju ili široj zajednici. Komentarisati i analizirati predstavljene projekte zajedno sa učenicima. Razgovarati o teškoćama na koje su učenici nailazili tokom realizacije projekta i na koje načine su ih prevazišli.

Broj časova koji je predviđen za svaku nastavnu oblast je orijentacioni. Nastavniku se ostavlja sloboda da ga koriguje u izvesnoj meri (2 do 3 časa po temi) ukoliko mu je to potrebno radi kvalitetnijeg savladavanja programskih sadržaja.

MATERNJI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE

(2 časa nedeljno, 68 časova godišnje)

Cilj i zadaci

Cilj nastave maternjeg jezika sa elementima nacionalne kulture jeste da učenici:

- ovladaju normama standardnog maternjeg jezika, što podrazumeva gramatičku, leksičku, ortografsku i ortoepsku normu,
- razviju jezičke sposobnosti u govornoj i pisanoj upotrebi standardnog jezika i razviju i obogate leksički fond novim pojmovima,
- upoznaju nacionalnu kulturu svog naroda,
- razvijaju pozitivno vrednovanja svog maternjeg jezika i nacionalne kulture,
- razviju svest o značaju upotrebe svog jezika,
- steknu zainteresovanost prema nacionalnoj književnosti i neguju literarne sposobnosti,
- razviju ljubav prema čitanju nacionalne književnosti, kao i književnosti drugih naroda i nacionalnih manjina sa ovog prostora.

Zadaci nastave maternjeg jezika sa elementima nacionalne kulture:

- upoznavanje učenika sa jezikom, gramatikom i normama maternjeg jezika kroz učenje o raznim pojavama upoređujući ga sa jezikom, odnosno gramatikom, srpskog jezika;
- osposobljavanje učenika za slušanje, govor, čitanje i pisanje na svom maternjem jeziku;
- osposobljavanje učenika za govornu i pisanu komunikaciju, za izražajno čitanje, čitanje po ulogama i dramatizaciju književnih tekstova;
- upoznavanje, bogaćenje i razvijanje rečnika;
- usvajanje osnovnih ortografskih i ortoepskih normi jezika;
- upoznavanje i usvajanje fonološkog, morfološkog i sintaksičkog sistema jezika;
- proučavanje književnih dela nacionalne književnosti i književnosti naroda iz svog okruženja;
- razvijanje svesti o vlastitim korenima i identitetu, kulturi, običajima i tradiciji;
- upoznavanje, poštovanje i razvijanje vlastitoga nacionalnog i kulturnog identiteta;

- razvijanje osećanja za poštovanje osnovnih ljudskih vrednosti;
- razvijanje odgovornog ponašanja prema sebi i drugima, osposobljavanje učenika za procenu ljudskih vrednosti;
- razvijanje odgovornosti prema radu, obavezama, razvijanje samostalnosti u radu;
- razvijanje spremnosti za pomoć svojim drugovima, za saradnju i zajedništvo, razvijajući i negujući toleranciju među njima;
- osposobljavanje učenika za istraživački i stvaralački način učenja.

BOŠNJAČKI JEZIK BOSANSKI JEZIK

Zadaci nastave bosanskog jezika su:

- razvijanje ljubavi prema svom maternjem jeziku i razvijanje potrebe da se on neguje, čuva i unapređuje;
- ovladavanje bosanskim standardnim jezikom u usmenom i pismenom izražavanju;
- postupno i sistematično usvajanje znanja iz gramatike i pravopisa;
- upoznavanje i njegovanje kulturne baštine Bošnjaka;
- upoznavanje bogate riznice narodnog stvaralaštva Bošnjaka (krajišnice, balade, sevdalinke...);
- sticanje znanja iz historije Bošnjaka;
- uočavanje međusobnih kulturnih uticaja u zajednici i širem okruženju;
- njegovanje osjećaja za različite vrijednosti u sopstvenoj i u drugim kulturama;
- isticanje važnosti interkulturalnog dijaloga i poštivanje različitosti.

Operativni zadaci:

- obnavljanje, sistematizovanje i djelimično proširivanje znanja iz književnosti i jezika obrađenih u prethodnim razredima;
- upoznavanje historijskog razvoja bosanskog jezika i razvoja pisma kojim se služio i služi bosanski jezik (arebica, bosančica, ćirilica i latinica);
- formiranje kriterijuma za samostalan izbor, analizu i procjenu književnih umjetničkih djela primjerenih njihovom uzrastu;
- sistematizacija gradiva iz svih programskih oblasti ovog nastavnog predmeta.

SADRŽAJI PROGRAMA

1. JEZIK

- historijski razvoj bosanskog jezika;
- leksikologija - leksema, rječnici - leksikoni, leksika moga kraja;
- stvaranje riječi i poetska leksika;

- ponavljanje gradiva iz oblasti jezika obrađenog u prethodnim razredima.

Gramatika

- naglasak (akcent): naglašene i nenaglašene riječi; vrste naglasaka po tonu i trajanju; priroda i funkcija naglasaka; pravila raspodjele naglasaka;

- obnavljanje i proširivanje znanja iz fonetike - glasovne promjene: jednačenje suglasnika po zvučnosti i jednačenje po mjestu tvorbe, ispadanje suglasnika, nepostojano **a, I i II** palatalizacija / sisilarizacija, jotovanje, prelazak **I** u **o**, refleksi glasa **jat**;

- tvorba riječi: korijen, tvorbeni osnovi i tvorbeni afiks; načini tvorbe - izvođenje i slaganje;

- sintaksa: višestrukosložena rečenica, red riječi u rečenici...

- alternacija JE/IJE;

- pregled usvojenog gradiva.

Pravopis

- razlike u srpskoj i bosanskoj pravopisnoj standardizaciji;

- pregled i utvrđivanje prethodno obrađenog gradiva iz pravopisa.

2. KNJIŽEVNOST

• Meša Selimović	Derviš i smrt (odlomak iz romana)
• Šaban Šarenkapić	Bukvica / Šibica za njedra (odlomak)
• Ćamil Sijarić	Zelen prsten na vodi - pripovjetka
• Hamza Humo	Grozdanin kikut
• Faiz Softić	Pod Kun planinom
• Mak Dizdar	Modra rijeka
• Ejub Šitković	Nema više modre rijeke
• Safet Sijarić	Žena sa tromede (odlomak)
• Nedžad Ibrišimović	Nakaza i princeza - zbirka pripovjedaka - izbor
• Fatima Muminović	Kamen u sreći / Posmrče
• Nusret Idrizović	Efendija u tajnom gradu - roman (odlomak)
• Murat Baltić	Zekum i nesanica - roman (odlomak)
• Meho Ćorović	Hronika jednog odžaka - roman (odlomak)
• Ferid Muhić	Štit od zlata - zbirka eseja-priča
• Nedžib Vučelić	Zulfov kamen - pripovjetka
• Avdija Avdić	Sebi stećak podigoh - pjesma
• Aladin Lukač	Pjesma po izboru
• Zuvdija Hodžić	Gusinjska godina
• Zuko Džumhur	Nekrolog jednoj čaršiji - izbor
• Zaim Azemović	Zlatana i gladna brda - pripovjedake - izbor
• Redžep Nurović	Zemlja - pripovjetka
• Abdulah Sidran	Sjećaš li se Doli Bel (odlomak iz scenarija)
• Derviš Sušić	Veliki vezir (odlomak)
• Mevljuda Melajac	Amanet - roman (odlomak)

Književnoteorijski pojmovi

- Vrste poezije;
- Poezija: kompozicija, tema, ideja, motiv;
- Stilske figure: antiteza, paradoks, hiperbola, gradacija...
- Prozne vrste: putopis, memoari, humoreska, novela, vrste romana...
- Drama

3. ELEMENTI NACIONALNE KULTURE

Bošnjačka narodna književnost

• O Avdu Međedoviću	Pjevač priča
• Tradicija guslarstva sandžačkih Bošnjaka; najpoznatiji guslari; rad na prikupljanju narodne književnosti Bošnjaka (savremeni sakupljači narodnog blaga - Husein Bašić, Zaim Azemović, Ljubiša Rajković - Koželjac, Husein Derdemez i dr.);	
• Epska narodna pjesma	Mujov Omer i Filip Madžarin (pjevao Hašir Ćorović)
• Lirska narodna pjesma	Pošetale tri đevojke
• Sevdalinka	Nit' ja jedem, nit' ja pijem
• Narodna priča	Đerzelez ubija aždahu

Znamenitosti

- Život i običaji Bošnjaka;
- Sandžak kroz historiju;
- Događaji i ličnosti o kojima treba znati.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

U procesu nastave predmeta **Bosanski jezik sa elementima nacionalne kulture** treba uvažiti osnovnu pedagošku pretpostavku **da je učenik u centru obrazovno radne kreacije**, pa stoga nastavnik mora upoznati i uvažavati intelektualno-mentalne i psihološke sposobnosti učenika, kako bi pronašao didaktičku formulu koja će garantovati da će učenici moći savladati nove sadržaje.

Tokom nastavnog procesa treba na zanimljiv način prezentirati pažljivo odabrane jezičko-literarne vrijednosti koje će učenici bez teškoća usvojiti i koje će im biti potrebne za dalje školovanje, bogaćenje opšte kulture i znanja o životu.

Sem opštih metoda u savremenoj nastavi jezika i književnosti treba primijeniti:

- metodu čitanja i rada na tekstu (tekst metoda)
- metodu razgovora - dijalošku metodu
- metodu izlaganja i objašnjavanja (monološku metodu)
- komparativnu metodu - pažljivo pripremljenim tekstovima, tematski povezanim, učenike treba navikavati da uočavaju sličnosti: ambijentalne, situacione, karakterne (kod književnih likova) i sl.
- metodu praktičnog rada - naučno-istraživačka metoda iz oblasti jezika, iz oblasti dijalektologije, uočavanje prozodijskih osobina lokalnog govora, sakupljanje raznih oblika usmene književnosti, rad na sredstvima

medijske tehnologije (davanjem uloga i zaduženja kao: spiker, reporter, urednik, lektor, koreograf, glumac...).

Treba takođe primijeniti različite oblike rada kao što su: rad sa pojedincima - diferencirani rad, rad u parovima, rad u grupama, rad sa cijelim odjeljenjem - te učenje kroz različite vrste igara, kao što su kvizovi na temu poznavanja nacionalne historije, tradicije i običaja Bošnjaka, recitali, imitacije, skečevi i slično, kako bi se nenametljivim ponavljanjem i uvježbavanjem došlo do ciljanih rezultata.

S obzirom da djeca imaju 4 časa nedjeljno srpskog jezika, uz 2 časa izbornog bosanskog, u procesu nastave treba iskoristiti prednost istog porijekla i sličnosti jezika, kako bi se potpunije mogli obraditi svi predviđeni sadržaji oba predmeta.

U osmom razredu već je moguće sintetizovati određene cjeline, pogotovu iz oblasti književnosti, pa treba predložene sadržaje kad je god to moguće i obrađivati na taj način. Naprimjer, Maka Dizdara i Ejuba Šitkovca, ili, Hamzu Humu i Faiza Softića, Zaima Azemovića i Redžepa Nurovića (tema iseljavanja u tursku) treba obrađivati jedne za drugim, ili uporedo, uz primjenu komparativne metode.

BUGARSKI JEZIK БЪЛГАРСКИ ЕЗИК

Образователни задачи:

- Овладяване на книжовната норма на българския език.
- Усвояване на нов речников фонд чрез възприемане на литературни произведения, произведения на изобразителното, филмовото и сценичното изкуство.
- Овладяване и възприемане на основните закономерности по фонетика, правопис, морфология и синтаксис.
- Разширяване на знания по лексикология и стилистика.
- Разширяване на знания за културата на българския народ.
- Получаване на нови знания за миналото и настоящето на българите.
- Оспособяване за самостоятелно учене и изследване.
- Оспособяване за критическо ползване на информации за откриване на близкост и разлики между езиците, религиите и културите.

ЕЗИК

Граматика

- Преговор и систематизация на основните фонетични правила и принципи./ Съотношение звук: буква; Променливо "Я". Подвижен "Ъ"/.
- Ударението в българския език.
- Преговор и систематизация на основните морфологични и граматични особености при изменяемите части на речта.
- Функционално значение на неизменяемите части на речта.
- Повторение и практическо приложение на изречението и неговите разновидности.

- Особености на основните функционални стилове.
- Стилистични категории думи.
- Междуетимологична хомонимия / български - сръбски език/.
- Речници на българския език. Практическо ползване на речниците.
- Преговор и систематизация на знанията придобити в предишните класове.

Правопис и правоговор

Затвърдяване чрез упражнения на прилагането на изучени правописни и правоговорни правила.:

- Букви и буквени съчетания / Я, Ю, Щ, ЪО, ЙО, ДЖ, ДЗ/;
- Звучни съгласни в префиксално положение, междусловие и в края на думите;
- Глаголи от *ú* и *úú* спрежение в 1.л.ед.ч. и 1.л. мн.ч. сег. вр.
- Двойно -нн-; Двойно -тт-;
- Частиците ЛИ, НЕ;
- Ударени гласни в края на думата /в членна форма/;
- Главна и малка буква;
- Препинателни знаци.

ЛИТЕРАТУРА

- За осъществяване на поставените цели и задачи по Български език с елементи от националната култура учениците могат да използват различни извори за подбор на жанрове, както от личното, така и от народното творчество при обработка на литературни текстове.

Произведения за осъществяване на програмата:

- Подбрани творби от Читанка за 8. клас
- Любен Каравелов: *Хубава си, моя горо*
- Христо Ботев: *На прощаване*
- Йордан Йовков: *Разказ /по избор*
- Елин Пелин: *Земя*
- Иван Вазов - *Под игото /откъс/*
- Димчо Дебелянов: *Да се завърнеш в бащината къща*
- Подбрани творби от автори българите в Сърбия / Детко Петров, Миле Николов - Присойски, Арсо Тодоров, Биляна Цветкова, Мила Васов, Иван Царибродски, Иван Николов, автори от Банат и др./
- Текстове от детски списания, вестници и енциклопедии

- Илюстрирани книги и енциклопедии за деца и юноши
- Ползване на училищна и градска библиотеки
- Ползване на интернет, CD, литернет и др. съвременни аудиовизуални средства.
- Нагледни табла, схеми модели, илюстрации, снимки, портрети, карти

Четене и тълкуване на текст

- Четене на глас и наум като увод в разговор върху текста.
- Четене, което е съгласувано с вида и природата на текста: лирически, епически, драматични, научни, публицистични и др.
- По-нататъшно упражняване по изразително четене.
- Запаметяване на подбрани текстове / по избор на учителя/.

ЕЗИКОВА КУЛТУРА

- Основни форми на устното и писменото изразяване

- Описание, Разказване, Преразказване, Известяване /задълбочаване, овладяване и жязприемане на поставените задачи в предишните класове/.

- Различни видове устни и писмени упражнения / **диктовки, фонетични, морфологични, лексикални, семантични, синтактични и стилистични**/ с цел правилно овладяване и възприемане на българската книжовна норма - поставени в предишните класове.

- Периодични писмени и тестови упражнения.

- Две класни писмени упражнения - по едно в полугодие.

ЕЛЕМЕНТИ ОТ НАЦИОНАЛНАТА КУЛТУРА

Народно творчество

- Български народни песни: разнообразни видове - по избор.
- Български народни приказки: разнообразни видове - по избор.

Музика

- Мистерия на българските гласове

Фолклор

- Национални и международни фолклорни фестивали: / Варна, Пирин, Шумен, София/.

Народни обичаи

- Кукери, Нестинари

История

- Българите в края на 19.в. /Освобождение от турско робство/

- Българите през 20.в
- Българите в Сърбия / историческа обусловеност, културно-просветно състояние /.
- Българите в началото на 21.в. / в рамките на ЕС /.

География

- физически особености, релеф, географски области, население, държавни и етнически граници, административно деление на България.

РЕАЛИЗАЦИЯ НА УЧЕБНАТА ПРОГРАМА

- Учебният материал по Български език с елементи от националната култура в преден план е предназначен за ученици числящи се към българското малцинство в Република Сърбия, които нямат възможност да изучават български език като майчин - задължителна програма (българи разпръснати в малки и големи градски квартали, извън компактните им традиционни поселища; или пък по друг начин са възпрепятствани да изучават майчиния си език: българите в Банат, горанците и др. както и принадлежащи към други народи, от национално смесени бракове, от смесени етнически среди и други малцинства и етноси, които проявяват интерес към българския език, култура, история...

- Програмата по български език е близка на програмите с езици от славянски произход: сръбски, хърватски, словашки, русински, украински. Така в съседство с тези народи и техните езици може да се осъществи голяма степен на сътрудничество и корелация при изучаване на българския език с елементи от национална култура.

- За обогатяване на културното наследство тази Програма може да бъде изучавана на първо място от сърби, след това от хървати, русини, чехи, словаци, украинци, унгарци, румънци, роми, албанци, германци и др.

- При изучаването на български език с елементи от национална култура трябва да се приеме основният педагогически постулат, че детето в центъра на образователно-трудовия процес. Въз основа на това учителят трябва най-напред да опознае и уважи интелектуално-психическите способности на ученика, за да пронамери съответната дидактическата формула, която ще бъде гаранция на ученика да овладее новите програмни съдържания.

- По време на обучението езиково-литературните подбрани елементи трябва на учениците да се представят по привлекателен начин, за да ги овладеят с лекота и които ще им бъдат от полза за понататъшно обучение и богатство в живота.

Освен общите методи, в съвременното обучение по език и литература трябва да се прилагат и следните методи и похвати

- Четене и работа върху текста

- Сравнително-съпоставителен метод и метод на корелация /взаимоотношение/ с други предмети и образователни области, на първо място с музика, история, география и близки езици на българския.

- Диалог

- Излагане и обяснение

- Наблюдаване и описване

- Практическа работа; научно-изследователска работа по: език, диалектология, ударение, събиране на народни умотворения, изработка на нагледни средства, включване в средствата на масова комуникация: говорител по радио и ТВ, редактор-коректор, хореограф, артист-аматьор.

- Също така трябва да се прилагат различни форми на работа: индивидуална, групова, работа по двойки, фронтална, както и учене чрез различни видове игри: тв-игри, рецитали, имитации, едноактовки, песнички за игра, скоропоговорки и под.

MADARSKI JEZIK MAGYAR NYELV

Operatív feladatok:

- Tovább kell fejleszteni a tanulók kommunikatív képességeit a beszédértést és a konkrét szituációkhoz mért megfelelő beszédreakciót.
- Gyakorolni kell a tagolt, érthető beszédet, a szupraszegmentális elemek helyes használatát
- Tovább kell bővíteni a diákok aktív és passzív szókincsét
- A diákoknak meg kell tanulniuk meghatározni a szöveg lényegét és a kulcsszavakat.
- Tovább kell fejleszteni a tanulók ismeretét a magyar nyelvtan köréből.
- A tanulóknak szembe kell tudniuk állítani a magyar nyelv részrendszerait a szerb nyelvrendszer megfelelő szintjeivel és jelenségeivel.
- Az elsajátított magyar és szerb nyelvtani ismereteik felelevenítésével meg kell tudniuk határozni a két nyelv között fennálló hasonlóságokat és különbségeket.
- Meg kell ismerkedniük a magyar irodalom klasszikusainak néhány alkotásával, valamint a kortárs magyar irodalom néhány művével, különös tekintettel a vajdasági magyar írókra.
- A tanulók aktív részvételével a kommunikációs gyakorlatokban fejleszteni kell mondanivalójuk helyes megfogalmazását, és hogy néhány mondatban összegezzék tudják a szöveg rezüméjét.
- Ösztönözni kell a diákokat arra, hogy kinyilvánítsák véleményüket a feldolgozásra kerülő témákkal kapcsolatban.
- Rövid hírek és tudósítások alkotása.

TÉMAKÖRÖK ÉS TARTALMAK

ÁLTALÁNOS NYELVÉSZET

- A nyelv mint jelrendszer
- Bevezetés a szövegtanba: a szöveg fogalma, természete.
- A szövegkonnexitás, a szöveg globális és lineáris kohéziója.

KOMMUNIKÁCIÓ

- A beszédhelyzet összetevői.
- A beszélő és a hallgató szempontjai.
- A tömegkommunikáció alapvető feladatai.
- Az írott sajtó műfajai, a televíziós és rádiós műfajok (hír, tudósítás, glossza, interjú, riport, hirdetés).

- Nem verbális kódok a tömegkommunikációban.
- A felolvasással kapcsolatos tudnivalók. Különböző műfajú szövegek felolvasása (mese, elbeszélés, tudományos szöveg, hír stb.)
- Az írásjelek és a felolvasás.
- Az írásjelek átértékelése. (Gyakorlás a tanult szépirodalmi és más szövegek felhasználásával.)
- A szövegértés fejlesztése: a diák különböző fajta hosszabb szövegeket hallgat és ért meg, az információszerzés elsősorban a szókincs bővítést szolgálja.
- A tanuló a kommunikációs helyzettel összhangban különböző jelenségeket ír le, jellemez és magyaráz.
- Fogalmazásírás megadott témára - élményleírás.
- Rövid hír szerkesztése egy mindennapi eseményről, vagy riportkészítés.

NYELVTAN

- Az egyszerű mondat és szerkezete. A mondategység és a mondategész fogalma.
- Az összetett mondat két fajtája és szerkezetük.
- Az alárendelő mondat és fajtái. A főmondat és a mellékmondat szerepe, kapcsolatuk és jelölésük. A tagmondatok közötti kapcsolat valódi kötőszóval, vonatkozó névmással.
- A tagmondatok sorrendje: egyenes, fordított, megszakított. Az alárendelő összetett mondatok típusai: alanyi, állítmányi, tárgyi, határozói, jelzői.
- A mellérendelő mondat és fajtái (kapcsolatos, ellentétes, választó, következtető, magyarázó).
- A többszörösen összetett mondat. A körmondat. A mondatrend. A mondatátszövődés.
- A magyar és a szerb nyelv szórendjének eltérései. A szó szerkezet és az alárendelt összetett mondatok transzformációs összefüggései a magyar és szerb nyelvben. A tagmondatok közötti egyeztetés összehasonlítása.
- Az írásjelhasználat összevetése.

HELYESÍRÁS

- A tagmondatok közötti írásjelek.
- Egyéb írásjelek használata: az idézés, a kis- és nagyköjtőjel, gondolatjel, pontosvessző.
- A helyesírási szabályzat használata.

BESZÉDMŰVELÉS

Beszédgyakorlatok során fel kell hívni a tanulók figyelmét a nyelvhelyességi kérdésekre, különös tekintettel a regionális hibákra:

- suksükölés,
- nákolás,
- a viszonyragok helytelen használata.

IRODALOMISMERET

- A próza, a líra, a dráma.
- Az elbeszélés, a novella, az esszé, a tanulmány.
- Az alaphelyzet, a kibontakozás, az ellentmondás, a bonyodalom, a feszültség, a csattanó.
- Versfajták, rímképletek (szabad vers, időmértékes verselés, keresztrím, betűrím, áthajlás)
- Elégia, óda, eposz
- Költői kép, szókép, megszemélyesítés, metafora, jelentésátvitel
- A stílusesszék felkutatása a konkrét irodalmi művekben.

Az irodalomismeret keretében be kell mutatni a magyar irodalom klasszikusainak néhány alkotását (Arany, Petőfi, Móricz, József Attila, Ady), továbbá ízelítőt kell adni a magyar ifjúsági irodalomból, különös tekintettel a vajdasági magyar írókra: Fehér Ferenc, Német István, Gion Nándor, Kosztolányi Dezső, Tolnai Ottó művei kerüljenek bemutatásra a tanár megítélésére bízva a válogatást. Esetleg, a tanulók nyelvismeretének szintjét megítélve a tanár házi olvasmányként is feladhat egy-egy rövidebb elbeszélést vagy műrészletet.

Ajánlott irodalom:

Móricz Zsigmond: Hét krajcár

Németh István: Az utolsó nomád pulijai

Juhász Gyula: Milyen volt...

József Attila: Tél

Radnóti Miklós: Himnusz a békéről

Petőfi Sándor: Föltámadott a tenger

Déry Tibor: Szerelem (részlet)

Babits Mihály: Mozgófénykép (részlet)

Csáth Géza: Egy vidéki gimnazista naplójából

Nagy Lajos: Pesti gyermek egy napja

Gelléri Andor Endre: Egy fillér

Babits Mihály: Vasárnapi impresszió, autón

Kosztolányi Dezső: Negyven pillanatkép

Kosztolányi Dezső: Késő ősz a ludasi pusztán

Tolnai Ottó: Nem hangzott hasonló édes hang

Házi olvasmány:

Gion Nándor: A kárókatona még nem jöttek vissza

Kortárs magyar novellaválogatás

A NEMZETI KULTÚRA ALAPJAI

- A magyar nemzeti jelképek (zászló, címer, himnusz)
- A magyar egyházi ünnepekhez kapcsolódó szokások
- A magyar film
- Magyar színházi előadás megtekintése
- Híres magyar zeneszerzők, festők
- Érdekességek a magyar történelemből
- A magyar konyha

A témakörök és azok feldolgozásának szintje feleljen meg a gyermek életkorának. A szövegek, amelyeket az órán feldolgoznak legyenek érthetőek, egyértelműek. A válogatás a vajdasági magyar gyermekirodalom és a magyar klasszikus és kortárs irodalom művein alapuljon.

A TANTERV MEGVALÓSÍTÁSÁNAK MÓDJA

A tanulók tevékenysége:

Olvasásfejlesztés

- Különböző műfajú szövegek felolvasása (mese, elbeszélés, novella, tudományos szöveg, hír, riport stb.)
- Az írásjelek és a felolvasás.

Szövegértés

- Gyakorolni kell a különböző fajta hosszabb szövegek hallgatását és megértését
- A hírek, tudósítások és egyéb sajtószövegek megfigyelése
- A szereplők elemzése, belső tulajdonságaik jellemzésének megfigyelése

Irodalomelméleti fogalmak elsajátítása

- Az elbeszélés, a novella, az esszé, a tanulmány.
- A szöveg szerkezete (bevezetés, alaphelyzet, tárgyalás, kibontakozás, ellentmondás, bonyodalom, feszültség, csattanó, befejezés).
- Az alapvető versfajták ismerése (a szabad vers, az időmértékes verselés, a keresztrím, a betűrím, az áthajlás)
- Költői kép, szókép, megszemélyesítés, metafora, jelentésátvitel
- A stílus eszközök felkutatása a konkrét irodalmi művekben.

Szövegalkotás

- Személyek jellemzése a belső tulajdonságaik alapján

- Valamely híres személy életrajzának a megfogalmazása.
- A hír és riport jellemzői
- Természeti képek leírása

Szókincsbővítés

- A szövegben felbukkanó ritka és szép szavak, kifejezések felkutatása, kiemelése.
- Szinonimák, homonimák, ellentétes jelentésű szavak gyűjtése.
- Szómezők gyűjtése.

Vers- és szövegtanulás

- A diák életkornak megfelelő, a magyar klasszikus és kortárs irodalom néhány versének vagy szövegrészletének megtanulása - tetszés szerint a tanár sugallatára.

Elbeszélés

- A diák számoljon be valamelyik utazásáról.
- Személyek jellemzése belső tulajdonságaik leírása alapján.

A kommunikációs készségek fejlesztése

- Dialógus folytatásának ismérvei.
- Felszólalás, beszéd, monológ.
- Riport és interjú (riporter, riportalany, beszélgetés).
- Hivatalos és magánlevél írása.
- Kérvény megfogalmazása.
- CV írása

Film- és színművészet

- A dráma, drámai műfajok, drámaíró, közönség, színjátszás (felvonás, jelenet, dialógus, monológ)
- A filmművészet (forgatókönyv, filmrendező, szereplők, közönség)
- A fő- és mellékszereplők felismerése és jellemzése.

Házi feladatok

Időnként a tanulók rövid, fél- egyoldalas fogalmazásokat írnak, lehet az valamilyen sajtóműfaj is, mint pl. a riport.

Írásbeli dolgozatok

Tanév közben a diákok két iskolai dolgozatot írnak, félévenként egyet-egyét. A dolgozatok témáját a tanulók korosztályának megfelelően és általánosan kell meghatározni (Pl. Képzelt riport, Interjú a példaképpemmel, Kirándulni voltunk, CV - életrajzírás stb.)

A felsorolt tevékenységeken kívül alkalmazni lehet és kell is a más tárgyak keretében éppen aktuális tevékenységeket is (pl. a szerb nyelvi órákon, vagy az idegen nyelvi órákon stb.)

A tanár tevékenysége

A tanárnak szem előtt kell tartania a gyerekek életkorát, a diákok különböző nyelvi szintjét. A tanár szabadon dönthet a tanítási témák és tartalmak megválasztásáról és azokat összekapcsolhatja más tantárgyak témáival. A tanár nemcsak információkat továbbít, hanem irányítja a tanítási folyamatot, megszervezi a tanítási tevékenységet.

Szakirodalom

A diákok nyelvtudásának szintjétől függően a tanár megválasztja a legmegfelelőbb könyveket és egyéb segédeszközöket, amelyek az előírt eredmények megvalósításához szükségesek. Használhatja már a meglévő könyveket, munkalapokat és gyakorlófüzeteket, amelyek az anyanyelvápolásra készültek, de az hatodik, hetedik osztályos magyar nyelvű olvasókönyvet is, valamint a gyermek-folyóiratokat. Esetleg sokszorosított formában is kioszthatja a témakörnek megfelelő konstruált szövegeket.

A tanár által használt oktatási segédeszközök

Irodalmi lexikon

Értelmező szótárk

Szinonímaszótár

Idegen szavak és kifejezések szótára

Fogalomszótárak

Enciklopédiák

Könyvismertető

Internet, világháló

Napilapok, folyóiratok, és a diáklapok

Oktatási jellegű tévéműsorok

Munka- és feladatlapok az anyanyelvápolás tárgyköréből

ROMSKI JEZIK ROMANI ČHIB

I BUTI SIKLJOVIBASIRI E ROMANE CHIBJAKIRI

I buti sikljovibasiri e romane chibjakiri si specifikaniZadaci. Ano siklovibano procesi, I romani chib dji avdisutno dive na sine standardizujimi, ja dj akana sine amen dajekh jekhutni forma hramimjase. Numa, sine dinde sine butendar propozalja thaj ano Romane Kongresja. Nijekhe Romese adala propozalja na sine sukar, "sose ol djandje posukar. I romani chib sine arakhli vakeribaja, ani adaja forma avdive isi amen ola. Adalese, kamela pes, maskar o Roma te zorjarel pes o godjalipe kotar olengiri phenli thaj olengoro maskarjekhutno dzivdipe thaj tolerancija, dji o dive keda I romani chib ka ovel ola po standardizacija. Adava ka avel kamlipnjaja, na zorjeja, sose thaj anglune manusa, maskar o gadje sine olen adava drom, isi olen dji avdisutno dive adava problemi.

Sa o vakeriba e romane chibjakere lena pes jekhe vlera thaj kerena avdisutni hramomi romani chib thaj sa o literaturakere kotora.

Fundamni buti e romane chibjakiri si:

- te locakerel pes e sikamlenge I siklovibasiri chib, a ki korelacija adala chibjaja, olakere planoja thaj programeja te sikljoval pes, te arakhel pest e buljarel pest e barjarel pes o kamlipe e romane sikamlengor te sikljoval pe dajakiri chib.
- te arakhel pes e mineretetesor identiteti,
- te sikljoval o sikamle hramomi romani chim olakere kanonenca, kolate vakeribaja thaj hramovibaja literarnikane ka vakeren thaj ka hramonen, te sikloven I literature, te analizirinen ola, sar thaj scensko, kinematografsko thaj sa aver artistikane kotora kotar romani thaj averengere chibja.
- te pendaren i istorija pere etnosesiri thaj avere manuŝengiri so dyivdinena ani Srbija, thaj i kultura kotar o zemanja.
- Te barjarel pes o gođalipe kotar manuŝikani-istorikani thaj kulturakiri rola e chibjakiri thaj e literaturakiri,
- te phandel pes o manuŝibe thaj olengiri kultura, te barjarkerel pes thaj te yorjarkerel pes e romane sikamlenkiri kotar o sikloviba e romane chibjakiri, e istorijakiri thaj i kulturakiri,
- tesikloven o sikamle i fundamni karakteristikani intonacija fonetikakere sistemesor, o vakeriba e avazengoro, akcentesor, ritmesor, e lafjorjakere strukturakere thaj fundamno fondo lafja so ka sikljoval pes ki dendi tematika.
- te haljoval ko kan so kamela pes te vakerel pes, korktikane thaj gođale te reagujinen ko imperativikano vakeriba thaj pučiba,
- te haljoval thaj te vakeren savena vakeribasere strukture ani leksika ko dijalogja so si phanli ki pendardi situacija,
- te sikljoval pes o fundamno kanoni e romane chibjakor ko sa o vakeriba e romengoro so vakerela pes thaj adava te kerel pes komparacija e hramome romane chibjaja,
- te arakhen, barjaren i fundamni romani kultura te kamen ola, thaj te kamen sa o kulture avere manuŝengere thaj mineretotengere,
- te yorjaripe o gođalipe eRomengoro, so kamlape te nakhas akava drom, thaj so kamela pes te arakha sa adava so đivdinela maŝkaro amende,
- Po hari sistematikane te pendyarel pes i gramatika thaj i ortografija e romane chibjakiri,
- te pendarel pe e chibjakere karakteristike thaj te sikljoval pes normativikane gramatikakere, stilikano ŝajdipe ani romani chib,
- te ikaven pes o sikamle literaturno romani chib sar ko vakeriba ađahar thaj ko hramoviba,
- te haljoval pes autentikano thaj estetikane vlerja ani amari literatura,
- te sikljoval pes ŝukar drabariba sar avazes ađahar thaj ano peste,
- haljoviba drabariba ano peste, te haljoval pes thaj adalestar averese te vakerel pes, kotar o sa o žanrja,
- te haljoval pes o drabariba sa dajekhe lilesoro, gazetakoro, žurnalesoro sar barenge ađahar thaj chavorengi ki romani chib,
- te haljoval o sikamlje sar scenikani ađahar thaj aver literatura,
- Te arakhel pes sa so isi kotar romani kultura thaj te barjarel pe

- Te del pes motivacija ko sikamle te hramonen korkoro ki romani chib,
- Te sikaven pes o sikamle te keren buti thaj avri e školakere sikamne buča,
- Te barjarel pes o patriotizmi thaj i edukacija sansaresiri, šukare kulturakere, te kerel pes šukar buti maškar o manuša thaj te del pes piko jekh jekhese

OPERITIVIKANE BUČA:

- Zorjariba, sistematizacija, iriba, odujto drom zorjariba thaj kotoralo buljariba o sikloviba so sikljilo pes anglune periodeste ani šola kotar o sa kotora sikljovibasere thaj ko anglune klasja,
- Penđariba e romane istorijakor thaj kulturakor kotar sa o kotora so si hramome kotar o Roma thaj averengere so hramonđe kotar o Roma,
- Penđariba e romane chibjakere istorija, olakere dromoja thaj sa so đanelapesolatar sar ali đi avdisutni forma,
- Te sikljoval pes olakoro šukar vakeriba thaj adava olakere karakteristikane avazengoro, olakoro akcenti thaj i intonacija,
- Te formirinel pes kriterijumi sar te arakhel pes kokorutni analiza thaj i vlera literaturengere kotorengere so kamela pes te sikljoval pes ko akala sikljovlengere berša,
- Te kerel pes buti sar o sikavne te hramonen kokori pere referatja,
- Te šaj o sikamle, korkori te keren kritikani analiza pere referatengere,
- Te šaj kerđa pes te sikljon te den o sikamle kokorutni analiza e literaturengere kotorengere,
- Te zorjarkeren pes o sikamle te ovel olen đandiba kotar o sa sikljojba so sikljile ani škola.

IKERIBA E PROGRAMESORO

CHIB

IKERIBA E PROGRAMESOR

I CHIB

GRAMATIKA E ORTOGRAFIJASA (10+4)

Fundamne informacije kotar istorija e romane chibjakiri thaj harno dikhiba ano avdisutni buti, ani standardizacija e romane chibjakiri.

I chib sar fundamno instrumenti e komunikijakoro maskaro manusa. O ikloviba thaj o keriba e dajakere chibjakoro. E mujesiri thaj e hramimi chib. O keriba e romane abecedakoro. Komparacija e romane thaj e sanskritesere lilesoro. Fundamne informacije kotar o norme ani chib.

Zorlipe thaj i sistematizacija e dyandipasor kotar o sikamno dyandipe ano anglune nakhavne klasja, thaj te buljaripe adava sikljovibe ano akava klasi.

Keriba neve lafja

Sistematiziriba e djandibasor kotar nakhavde thaj binakhavde lafja. Deklinacija e nakhavdine lafjengoro, o dyandipe thaj o chivdipe ki komunikacija e perutnengoro, fundamne informacije kotar o perutne ki romani chib.

Zoralipe thaj i sistematizacija e verbalengiri. O fundamne thaj o buljarde verbalengere vaktja.

Fundamne thaj serune droma ano akcenatska norme.

ORTOGRAFIJA - 4. arja

Sukar vakeriba: kh, ch, ph, th, numa thaj e kovle thaj e zoralea R, Rr, krlesoro H, thaj e hor krlesoro X,

Hramipe lendengere lafja kotar avera chibja, hramovibe e averengere ekvasbuljarde lafjengoro

Hramoviba e ablativesoro ani romani chib.

Sistematiziba o djandiba kotar ortografija: hramoviba e bare sabdajengoro, interpukcija, phanlo thaj ulaviba e lafjengoro ano hramoviba, hramoviba e lafjengoro, keda kamela pes te hramonen pes harnikane. Ulaviba e lafjengoro ko agor e lafjorjakoro.

LITERATURA

ŠKOLAKIRI LEKTIRA (15. arja)

Majšukar kotora kotar tradicionalnikani romani poezija

Majšukar kotora kotar tradicionalnikani romani proza

Mahabharata - kotora

Ramajane 'katora

Poezija - Slobodan Berberskesir

Poezija - dr Rajka Đurića

Rade Uhlik: Kotora olesere bučatarata

Ali Krasnići: Kotora olesere bučatarata

Ruth Praver Jhabvala - Me ani Indija thaj o lil Smotra"

Radmila Gigić: "Namaste Indijo"

Oskar Davičo: "Srbija"

Đura Jakšić: "Otađzbina"

Laza Lazarević: "Sve će to narod pozlatiti"

Petar Petrović Njegoš: "Gorski" ikaldo kotor

Petar Kočić: "Kroz mećavu"

Sergej A. Jesenjin: Poezija

CHERUTNI LEKTIRA: (4. arja)

Džafer Šabanović: "Mukhen man " - gili

Ismet Jašarević: "Me sijum"

Bajram Saitović Bajram: "Poezija"

Desanka Ristić: "Poezija"

Ibrahim Osani: drama "Kotor kotar romano dživdipe"

Jovan Nikolić: "Poezija"

Gilja kotar etnikano minoriteti ani Srbija-

Branislav Nušić: "Sumnjivo lice"

Branko Ćopić: "Doživljaj Nikolettine Bursaća"

Gađikani (srbikane paramiza)

Bajrab Haliti: Izbor iz njegovih književnih delova

Ljuan Koka: Izbor iz njegovih književnih delova

Trifun Dimić: Izbor iz njegovih književnih delova

ELEMENTJA KOTAR ROMANI ISTORIJA (10. arja)

Bijandipe thaj o than e Romengor

Miti thaj i legenda - kotar migracijakor drom e Romengor

O Roma thaj i Indija

Roma thaj i Biblija

Sar alo o anav Ciganin - Rom

Aviba thaj o dživdipa e Romengor ano Balkani

Paldipe thaj o mudardipa e Romengor

Holokaust

Milja berš genocidi upralo Roma

Romane logorja

Aušvic

Genocidi upralo Roma ko logori Jasenovac

O Roma thaj olengiri registracija

O than thaj o tretiriba e Romengoro ani Evropa

Arakhiba e romengoro than ani Evropa

O than e Romengoro ani Srbija

Romano etnikano Konsili ani R. Srbija

ELEMENTJA KOTAR ROMANI KULTURA (8. arja)

Romani renesansa (kotar organizacija di ko etnikano rodiba)

Romano pačiba (religija)

Hristijanstvo

Islamizmi

Protestantizmi

Romano dživdipe (o thana bešibasere)

Tradicija

Phirnipe

Muzika

Kheliba

Adetja

Arti e romengoro thaj o roma ano arti

O DROM REALIBASORO (PROGRAMI)

O sikljovibasoro plani thaj programi kerdo sit e resel I resin sheruni, a adaja sit e arakhel pes o barvalipe romano pana so achilo ani kultura. But si pharo te hramonel pes diso dijekhestar keda nane kotar te ljel pes j ate ovel dajekh sikljovibasiri hanik. Majpharo sit e vakerel pes, te hramonel pes e romane chavorenge te drabaren te sikljovent diso, keda nane sosstar. Akaja literature so si hramomi akale planeste si hramomi ani serbikani chib. But si pharo sar e sikamnenge adjahar thaj e sikamlenge, sostar te drabaren ki romani chib. Nane niso so si dindo nakhavdo ki romani chib.

Numa, sheruno sit e arakha adava so isi amen. Popalal bu'aja ka resa sa adava so nane amen. {eruni buti sit e la te sikljovent pes I romani chib thaj te phandel pes I sikljovna chibja. Te barjaripe o kamlipe amare romendete sikljovent I romani chib, adaleja amen ka arakhas o etnikano identiteti e Romengoro.

RESIN THAJ I BUTI:

Kamela pes te vakerel pes, so angleder thaj avdive, i chib jekh kotar sherune karakteristike jekhe etnosese thaj so si i literarno chib ko akale themesete jekh kotar šeruno instrumenti te konstituisinipe jekh minoritetesiri kedin.

I chib si angluni thaj majšeruni karakteristika jekhe etnosesiri. Sadajekh etnosi vakerela pere chibjaja thaj palo oleste pendžarela pes, kole manuškane kedinatate perela. Sa o etnosja arakhena, barjarena thaj buljarena piri chib sar angluni thaj majšeruno poro barvalipe.

"I chib si adaja so parvarela thaj arakhela jekhe etnose" - vakerđa o Vuk Karadžić. I chib si palo gođavera manuša "adaja so arakhela o dživdipe e manušesoro", i chib si instrumenti kolaja o manušibe haljovela pes.

I romani chib perela ani nevi indijakiri kedin. Akala chibja ulje(iklistilje) kotar maškarindijakere chibja, kolengere si fundamni ano puraneindijakere chibja (vede thaj o sanskriti). Buteberšengoro bihaljovipe e Romengoro sar te avel pes di ki jekhutno lžil (abeceda) thaj i romani jekhutni chib.

o Romano Konsili (Konsili sikljovibasor thaj chibjakor) ani Srbija so ikerđa bute numerengere kedinja, kote sine sar romane ađahar thaj gadžikane lingvistja kotar Srbija thaj avrijal olatar, alo pes đī ko jekhutno haljojba thaj gođalipe, sar kamela pe te haljovent pes o Roma ani Srbija, lendo o fundamno džandipa, sar te ovel so po loke sa e Romenge o sikljoviba e romane chibjakor, andža akava phanlo paluno lafi ani Kedin.

I romani chib te ovel latinikano lil, (abeceda) kotar 36 šabdaja (grafeme), thaj adala si: a, b, c, č, ć, ch, d, dž, dj, e, f, g, h, x, i, j, k, kh, l, lj, m, n, nj, o, p, ph, r, rr, s, š, t, th, u, v, z, ž, a i standardikani romani chib kerena sa o romane vakeriba so vakerena pes ani Srbija. Ol kerena o fundamno e romane chibjakere. Nijekh vakeriba e romane chibjakoro nane ole nisavo šerunipe anglal avera.

Fundamni buti so ka sikljovent pes i romani chib, isi ola te penđarel pes i istorija thaj i kultura, te arakhel pes o identiteti e minoritetesor. Te barjarel pes o gođalipe kotar i romano manušibe, olesoro manuškano-istorijakoro thaj i kultura, olakiri rola ano sikljoviba e romane chibjakor thaj literaturakor. Te yorjarkerel pes o gođalipe e Romengor kotar olengoro penlakoro phanlape pere dajakere phuvjaja. O sikljoviba e romane chibjakoro, olakere istorijakor thaj kulturakor si arakhiba, barjariba thaj buljariba e romane chibjakor, olesere identitetesor, sose si ov fundamno ko sa aver aktivitetja. Sikljovibaja e romane chibjaja, e istorijaja thaj i kulturaja, o sikamle ka sikljovent i istorija pere manušengiri' palo zemanja ani pere dajakiri phuv thaj avrijal olate. E romane chibjaja, lendo i komparativno metoda, po šukar thaj po lokhe ka sikljovent pes i sikamni chib (gađikani), so si thaj jekh kotar šeruno faktori te resen šukar sukse amare chave ani škola. O bipenđaripe e gađikane chibjakor, anela o romane chave te muken i škola. Sa akava ka anelđi ko pošukar komuniciriba e gađikane rakhlenca, ko jekto sa adava ka anel te sikljovent sa o đandipe so dela pes, so sikljovent pes ani škola. I resin e sikljovibasiri e romane chibjakiri, isi ola po fundamno džandiba, te barjarel o kamlape te sikljovent pes i romani chib a adaleja ka sikljovent pes i literarno romani chib, te šaj po palal te vakeren thaj te hramonen literarnone romane chibjaja, te penđaren pes e romane literaturaja, literaturaja avere manušengiri, scensko thaj kinematografijaja, po šukar te vakerel pes, te barjaren poro gođalipe kotar manuškano-istorijakiri thaj kulturakiri rola e chibjakiri thaj e literaturakiri, te phanden pes o manušiba, olengiri kultura sar te yorjarkerel pes o romano gođalipe te sikljovent pe dajakiri chib, istorija thaj i kultura romani. Te avel pes thaj te sikaven pes o Roma, so sine adava istorijakoro faktori, so andža dž ko but aver varijante ko vakeriba ani romani chib. Sa adava sikljovibaja e romane chibjakor andor škole thaj sikljovibaja e romane literaturakor ka anel te forminel pes romani elita so ka anel, đī ko sikljoviba, arakhiba thaj buljariba e romane chibjakor.

I chib si dživdi materija so barjola, so na achola sar so si. I chib si manuškano- kulturakoro fenomeni, jekh kotar šeruno faktori ko sa o kulture. O barjaripe olakoro si phanlo ano manuškano- politikakoro thaj istorijakere. Ekonomikane phanlipnjaja, kote jekh manuškano kedin dživdini thaj barjola.

I chib thaj I kultura vakeribasiri (6. arja)

Te kerel pes buti sar te barjarel pes I literaturakiri chib ko Roma, olakoro stili thaj sikljoviba sar kamela pes literaturnikane te kerel pes lafi, amaro lafi te ovel jagalo, haljardo kotar dajekh tema ja kotar dajekh vakti thaj adava anglal dajekh auditorijumi.

Kamela pest e sikljovent pes o romano vakeriba so vakerela pes ko jekh than, (lokalnikano). Te kerel pes diferencijalna gramatika, koja kamela pes te kerel pes komparacija e gramatikaja so si literarnikani. O sikamne kamela pes bi yorjesor te sikaven i literarnikani romani chib amare chavoren, ko kotora so si hramome adale vakeribaja ja e kotorenca so ka hramonen o chavore. Adava si šeruno, ko sikamne, so kamela pes, ola majanglal te đanen solduj vakeriba thaj so po lokhe te sikaven e sikamlen i romani hramomi chib. (kamela pes te ovel olen metodologija sikljovibasiri hramovibasiri, drabaribasiri thaj analiyiribasiri e hramome kotorengiri so ka ikljon ko chavorikane romane žurnalja.)

LITERATURA

But si pharo te arakhel pes hramome ljila ki literarnikani romani chib. Adalese si šeruni buti e sikamnengiri, te na kerđa pes đī adava vakti diso, kamela pes komparativikane metodaja te keren buti ko romane tekstja so isi.

Literarnikani romani chib (barjariba thaj olakere karakteristike)

Save stilja isi ki romani chib.

Fundamne karakteristike romane hramome chibjakere (kamela pes te arakhel pes kotora thaj šužarde misalja).

Te len pes šužore misalja hramome kotar chavorikane žurnalja.

Kotora kotar hramome drame - kotora literarna, scenska, radiosere, televijjakere, analiza kote ka den o sikamle piri kritika sar so dikhlje thaj so dramarde kotora kotar i literatura.

I chib(gramatika thaj ortografija (14.) arja 10+4)

O sikljoviba romane chibjakor ka del šajdipe e romane sikljovlenge te vakeren thaj te hramonen, te komunicirinen kanonikani romani chib. Ano sikljoviba I lafjori a penđarela pes sar gramatikakiri forma (ko dikhiba olakere formakiri thaj strukturakiri) ja sar komunikativnikani struktura, ko dikhiba olakere funkcijakiri ani komunikacija.

Fundamne programesere buća thaj o rodiba ano sikljoviba e gramatikakiri, te šaj e sikamlenge i chib dela pes thaj mothavela pes sar sistemi. Nijekh kotor e chibjakoro na kamela pes te sikljoval pes ulavde, avrijal o konteksti kote vakerela pes kotar olakiri funkcija thaj adava po hari, po lokhe, haljovde thajselektivikane te dikhel pes anglo jakha o baripe e sikamlengor.

Sikloviba palo kotora, loke, šaj te sikljol pes te arakhlja pes o sikljoviba i materija, te konkretizujinel pes o niveli sikljovibasor, sar drom sikljovibasor te šaj adava te ljel pes ki buti (ani praksa) ko disave klasja.

Selektiviba šaj te kerel pes te ljela pes fundamne chibjakere kanonja thaj informacije olendara.

Haljoviba thaj selekcija ano programi dikhela pes ko sikljoviba i sintaksa thaj e morfologijakor kotar o I đi o VIII klasi.

E programesoro ikeriba thaj sikljoviba kotar o akcenti, na kamela pes te sikljoval pes ulavde kotar aver sikljoviba. I sikamlje kamela pes po hari te sikavel pes ko sa dajekh klaso ko standardja e akcentesere thaj olesere norme. Kamelapes te ovel ko sadajekh ari sikljoviba adathar thaj o sikamno te vakerel e sikamlenge so si šukar thaj so na. Ko Roma si but pharo ka avel akava sikljoviba, thaj ka đal sar ka vakerel pes ko thana kote sikljovala pes romani chib, a i buti e sikamnesiri si te vakerel sar si o akcenti vakeribasoro ki literarnikani chib, thaj o sikamle ađahar te vakeren.

Ortografija sikljovala pes palo dendo sikljoviba ando lila, adala si bućakere lila, kote isi hramomo teksti thaj rodela pes te pherel pes. O sikale kamela pes adava ortografikano sikloviba te sikljoval po hari, sar si hramomo ano programi, po šukar te vakerav sar ka keren poro plani o sikamno. Sa adava sikljovala pes kotar anglune dive, keda o sikamlo khuvela ani škola. Isi sistematikano, elementarno sikljoviba ko hramonikani forma thaj adava sar sikljovala sikljoviba kotar i gramatika thaj sa adava đala đi ko sikloviba ano hramoviba personalno so rodela pes programeja. Adava so sikljovala pes, po palal rodela pes programeja te dikhel pes kobor sikljilje o sikamlje ko sadajekh forma thaj ani praksa.

Sa adava sikljojba dikhola ko sikamlje, keda personalno hramonela thaj adathe dikhola kobor sikljilo thaj kobor isi ole đandipe kotar i ortografija e romane chibjakiri.

Na sikljoviba majšukar šaj te ikaljel pes:

- Te del pes e sikamlese gođalo aktiviteti thaj gođalo kokorutnipe te arakhel pere bange hamomo ortografijakor bišukaripe.
- Te našaljel pes gođakiri inercija
- Te sikljoval pes šerutnikano sikljoviba thaj đandiba.
- Te ljel pes e situacijakoro sikljovibasoro chibjakoro sikljoviba
- Te phandel pes o sikljoviba e chibjakoro sar haljilo e arteskoru kotor so drabardža.,

- Sistematikano thaj gođalo sikljoviba ano vakeriba thaj ano hramoviba,

- Arakhiba thaj chiviba ani praksa o sikljoviba,

Avdisutni metodika sikljovibasiri i gramatikakiri rodela sa so si adava fundamno sikljoviba chibjakere teme te oven haljarde thaj te vakerel pe olengere fundamne karakteristikendar, sa adava te ovel phandlo bute formenca sikljovibaja kotar sherune karakteristike thaj stilistikakere funkcijenca. O tekstja, kamela pes te oven pendžarde e sikamlenge, te nane kamela pes te drabaren pes thaj te vakeren pes olendara.

O sikamlo kamela pes te ovel ole ki godi ko sadajekh momenti so si šeruno te del i sikamlenge hramomo sikloviba (vežbanja) thaj te kerel buti olenca sistematikane.

Haljoviba o teksti

Haljoviba o teksti phanlo si drabariba, sar haljovela pes andral thaj gojalipnjaja. Majčeruno si o kvaliteti e drabaribasor. Adalese si ki metodika vakerela pes kotar but droma drabaribasere. O drabariba si adava šeruno elementi haljovibasoro, gođalibasoro, aale kotoresoro literaturakoro so drabarela pes. O angluno drom te chiven pes o sikamle ano artistikano themi si o drabariba.

Izražajno (haljardo) drabariba arakhela pes keda lela pes te kerel pes buti sistematikane, a palo adaleste, rodela pes sa pobut thaj pošukar sar te dikhel pes thaj te lel pes sa o šajdipe o kvaliteti e sikamlesoro, sa adava di keda na resala pes učo kvaliteti thaj đandipe ano drabaripa.

Po hari thaj vakteja analizirinela pes psihologikano thaj chibjkorostilikani forma so rodena o sikamle te ovel olen vakeribasiri realizacija.

Ko jekh drom arakhela pes thaj barjarela pes e sikamlengoro drabariba ano peste sose si ov majproduktivikano forma te lel pes o đandipe. Literarnoartistikano kotor drabarela pes butfar, di keda ko manuš na đangavi haljoviba personalnikano thaj sa adava ka ikarel e sikamne te drabarel thaj te haljovel adava literarnoartistikano kotor.

Sikljovibasoro plani thaj programi e romane chibjakoro, pašljola ko metdikane droma so arakhena pes ki sikamli chib (ki serbikani chib so sikljovela pes sar dajakir), adalese, akate nane, thaj na rodela pe te hramonel pes o dujto drom, ki romani chib, sose sa adava arakhela pes ko plani e serbikane chibjate, sar so si fundamne elementja: **literaturakere lafja (pojimja), funkcionalna lafja, kultura sar kamela pes te vakerel pes.**

Majšeruni buti ki realizacija e sikljovibasere planesoro e romane chibjakoro, kamela pes te del pes so **ulavi akala chibja ko vakeriba thaj ko sa o forme gramatikane, stilistikane, leksikane thaj morfolikane, semantikane, sintetikane, sar te chiven pes o sikamle te hramonen korkore pere hramomne kotora so ka ulaven pes pere literarnoartistikane formaja.**

Jano leksikane thaj morfologikane forme sikljovibasere, kamela pes te baravarkerel pes e sikamlengoro đandipe kotar o lafi sar forma so lena pes na kokoritikane ani konjugacija thaj deklinacija ja sar kerena pes o lafja (fundamne, butelafjengere thaj ikalde). Te sikljovent pes sar kerena pes lafja soj kerde koter butlafja thaj o lafja so ikalena pes ki nevi forma, a sa adava kamela pes te dikhel pes kotar o lafja so si jekhutne ko teksti, a sa adava kamelapes te barvarkerel e sikamlengoro alavari.

Semantikano sikljoviba phandela pes e morfoligikane thaj sintaksikane sikljovibaja thaj na kamela pest e ulaven e sikamlengoro sikljoviba thaj te barjaren kotar fundamno šeruno đandipa e lafjengoro, a sa adava kamela pest e ovel phanlo te barjarel pes o đandipe te vakerel pes šukar.

Sa akava sikljoviba sar so si sintaktikano, morfoligikano thaj semantikano, adava sa khuvela ko majšeruno sikljoviba ano sa o klasja ani škola. O pharipe rodela, sar so đanelape, naturalno, sa adava palo baripe e sikamlengoro.

Sar te đangavel pe o interesovanje e sikamlengoro te hramonen kokorutne literarna kotora, adava sa kerela pe ko frontalnikani buti sa e klasa, a na sa adava te kerel pes ki literarno sekcija sar olengiri šeruni buti so rodela pes. I buti ani sekcija si mukli thaj kamli buti sa dajekhesiri.

E siklovibasere planeja isi diklo thaj chivdi buti, ja ko sa o siklovibasere kotora, ja na, athe isi izuzetci. Numa, akaja buti ki romani buti kamela pes te ovel bi ulavdi thaj biachavdi. Akale bucaja ka barjarel pes o kamlipa e sikamlengoro te sikljon e dajakiri chib, so đi akana na sikljiljipe.

But angleder thaj akana, but Roma ko sikljoviba e romane chibjakor, dikhena sar majpharo faktori, so o romane chavore nane olen suksezi ani škola. But Roma kotar o tikoripe na dinđe pere chavenge te sikljoven romani chib, ko than adalesoro sikađe olen e gadjikani chib. Adava avela, jekh sar so kamle te sikaven pe chave te ukljel e graste, angleder so sikljilo te phirel..

Adalese sine bange but projektja so kamle angleder te sikaven e romane chavoren serbikani chib, a o chavoro na đandđa romani. But đene kamena te keren thaj kerđe projektja, kote sine o gadjikane chavore ko po baro numero, adava sine duj kotar o trito gađikane a jekh sine romane chave. Sa adava igarđaki pherdi asimilacija thaj ko našaliba e romane chavengoro đandiba maškaral o serbja. Te rodinđe o Roma ulavde paralele romane chavenge o gađe vakerena so si adaja segregacija. Sa akala faktorja khuđe ko nasuksezi so sine olen o romane chave. Kamelape te del pes e Romenge jekhutno sajdipe sar so isi olen aver minoriteti. Sa adava ka kerel pes palo jekhutno plani e Srbijakor, a e dajakiri chib kamela pes te arakhel poro than ko sikljoviba ani škola.

Akaja forma siljovibasiri, kamela pes te realizujinel pes phere berseste, bi achavdo, a te dikhlja pes so kerela pharipe e sikamlenge, šaj jekh periodi te achavel pes.

UPREDERUTNI BUTI

Akale bućate lena pes o chavore, kola korkori kamena te šunen thaj isi olen šajdipe te sikljon šukar thaj mothavena šukar suksezi ani škola. Ko akava sikljoviba avena o chavore, so nane olenge pharo akava sikljoviba, ja olate kamena te aven te sikljoven po but so sikljovela pes ani škola. Akale sikljovibaja e sikamljengoro đandipe barjarela pes thaj buljarelapes, thaj dikhola pes so ola korkori mothavena poro interesi sikljovibasoro e romane chibjakor. Ko akava sikljoviba sikljola pes so kamelao sikamno thaj sokamena o sikamle, ol dena pere propozja, sostar isi olen interesovanje. Majbuter ko akava sikljoviba dela pes o sikamle te siljon so na sikljona sa o chavore so olenca đana ano klasi. Ol sikljona i literatura po bulje, scensko'artistikano sikljoviba, kinomatografija, ja te rodinđe te sikljon po bulje kotar romani chib, istorija thaj kultura.

ORIJENTIKANO BERSESORO PLANI KERIBA BUTI E ROMANE CHIBJAKOR - 72. ARJA

BUTI ANO TEKSTI:

Skolakri lektira - 14. arja

Kherutni lektir - 4. arja

Elemen. e istorijakere - 10. arja

Elemen. E kultur - 8. arja

Vakeribasor siklj. - 6. arja

Hramomo sikljovi - 4. arja

Hramomi buti - 4. časa

Sistematikani buti - 3. časa

RUMUNSKI JEZIK LIMBA ROMÂNĂ

Scopul activităţii instructive în clasa a VIII-a este:

- dezvoltarea interesului față de creațiile literare în limba română
- dezvoltarea capacității de exprimare în limba română literară;
- însușirea noilor noțiuni de limbă și literatură română;
- înțelegerea mesajului oral și scris;
- dezvoltarea și îmbogățirea vocabularului cu expresii și cuvinte noi
- înțelegerea mesajului în comunicarea cotidiană
- deducerea sensului unor cuvinte necunoscute într-un mesaj
- receptarea, inițierea și participarea la un act de comunicare oral și scris în limba română literară,
- dezvoltarea creativității prin activitățile de atelier și activitățile individuale.

Sarcini operative.

La sfârșitul clasei a VIII-a elevii trebuie:

- să-și îmbogățească vocabularul cu cuvinte și expresii noi;
- să înțeleagă semnificația unui mesaj oral și scris;
- să însușească raportul dintre propoziții în frază;
- să deducă sensul cuvintelor necunoscute dintr-un mesaj ascultat;
- să însușească citirea expresivă, citirea pe roluri și dramatizarea textelor literare;
- să-și exprime clar și precis gândurile, ideile și sentimentele;
- să utilizeze corect limba română literară în diferite situații.

LITERATURA

Lectură școlară

1. Vasile Alecsandri: Miezul iernii
2. Tudor Arghezi: Cuvânt
3. Mircea Cărtărescu: Florin scrie un roman (fragment)
4. Constantin Chiriță: Cireșarii (fragment)
5. Gheorghe Brăescu: Un scos din pepeni
6. Ion Pillat: Mărțișor
7. Literatura română din Voivodina
8. I. Al. Brătescu-Voinești: Privighetoarea
9. I. L. Caragiale: Un pedagog de școală nouă

10. Ion Creangă: Amintiri din copilărie (fragment)

11. George Coșbuc: Colindătorii

12. Mihai Eminescu: Floare albastră

Lectură

Selecție din literatura română contemporană

Selecție din literatura română populară

Analiza textului

Stabilirea contactului direct cu operele literare.

Formarea unor opinii personale despre opera analizată.

Identificarea noțiunilor de teorie literară.

Pregătirea elevilor pentru analiza independentă a textului literar.

Analiza completă a operei literare.

Abordarea poeziilor lirice.

Abordarea operelor dramatice.

Asemănările și deosebirile dintre operele lirice și epice.

Noțiuni literare

Actualizarea noțiunilor literare din anii precedenți.

Genuri și specii literare: Pastelul. Legenda. Balada. Schița. Povestirea. Nuvela. Comedia. Romanul.

Antiteza. Metafora.

Tropii și figurile de stil.

Versul liber.

Folclorul literar.

LIMBA

Repetarea și consolidarea materiei din clasa precedentă.

Noțiuni de fonetică (actualizare).

Vocabularul limbii române. Neologismele și importanța lor în comunicarea în limba română literară.

Procedeele interne de îmbogățire a vocabularului. Compunerea.

Părțile de vorbire flexibile (actualizare).

Pronumele (actualizare). Pronumele și adjectivul interogativ-relativ. Acordul pronumelui relativ care în genitiv precedat de articol genitival. Pronumele și adjectivul nehotărât.

Verbul. Diatezele, modurile și timpurile (actualizare). Verbe auxiliare (actualizare). Părțile de vorbire neflexibile, cu accentul pe conjuncții.

Sintaxa propoziției

Subiectul. Subiectul inclus. Subiectul subînțeles. Propoziții defective de subiect.

Predicatul. Predicatul verbal și predicatul nominal (actualizare). Verbe copulative. Numele predicativ. Acordul predicatului cu subiectul.

Părțile secundare ale propoziției. Atributul adjectival, substantival, pronominal (actualizare). Apoziția. Exerciții aplicative referitoare la atribut.

Complementul (actualizare). Complementele circumstanțiale de timp, loc și mod. Ordinea cuvintelor în propoziție.

Sintaxa frazei

Propoziția principală și propoziția secundară. Propoziția regentă. Coordonarea (prin juxtapunere și cu ajutorul conjuncțiilor). Propoziții coordonate copulative, adversative, disjunctive și conclusive. Subordonarea. Propoziții subordonate atributive, complete directe.

Vorbirea directă și vorbirea indirectă.

Noțiuni de ortografie

Scrierea corectă a substantivelor, pronumelor și numeralelor (actualizare).

Punctuația în frază.

CULTURA EXPRIMĂRII

Exprimarea orală

Exprimarea propriilor idei și opinii în diverse situații de comunicare.

Înțelegerea textului literar și comentarea lui ca mijloc de dezvoltare a exprimării orale.

Exerciții de însușire și definire a noțiunilor și cuvintelor - prin activități în ateliere.

Stabilirea legăturilor corecte dintre elementele unei unități gramaticale (propoziție sau frază), precum și folosirea corectă a categoriilor gramaticale specifice părților de vorbire.

Exerciții de pronunțare corectă a cuvintelor.

Transformarea vorbirii directe în vorbire indirectă.

Transformarea monologului în dialog, exersarea dialogului (adaptarea tematicii, dinamismului, caracterului).

Discuții pe marginea textelor literare și a subiectelor libere.

Conversații pe teme libere.

Exprimarea în scris

Dictări libere și de control.

Comentarea textelor literare citite, rezumatul, caracterizarea personajelor.

Transformarea vorbirii directe în vorbire indirectă

Scrierea argumentată a impresiilor provocate de textele literare.

Stabilirea valorilor estetice și stilistice în textele literare.

Îmbinarea diferitelor forme de expunere (povestire, descriere și dialog)

Exerciții de înțelegere și explicare a noțiunilor de teorie literară.

Aprecierea și evaluarea cărților citite, a emisiunilor, filmelor, CD-urilor audiate și vizionate.

Jurnalul.

Folosirea în text a cunoștințelor de morfologie și sintaxă, respectând semnele de punctuație necesare.

Elemente de cultură națională

Filmul românesc contemporan.

Prezențe românești în cultura europeană a secolului al XX-lea

Creații de artă contemporană românească.

Istoria poporului român în secolele al XIX-lea și al XX-lea.

Din istoria românilor din Voivodina.

Activitatea culturală a românilor din Voivodina

MODUL DE REALIZARE A PROGRAMEI

Programa pentru **Limba română cu elemente de cultură națională** pentru clasa a **VIII-a** se realizează prin metode tradiționale prezentate în forma unei succesiuni de etape clar delimitate.

În domeniul literaturii se propun următoarele activități: dezvoltarea interesului față de creațiile literare în limba română. Dezvoltarea capacității de exprimare în limba română literară. Însușirea noilor noțiuni de limbă și literatură română. Identificarea noțiunilor de teorie literară. Redarea textelor epice. Abordarea poeziilor lirice. Abordarea operelor dramatice. Asemănările și deosebirile dintre operele lirice și epice.

În domeniul limbii se pune accent pe evaluarea posibilităților de exprimare prin expresii și cuvinte noi în vocabularul activ al elevilor. Trebuie să identifice sensul unui cuvânt necunoscut, să aplice regulile de ortografie în scris, să sesizeze abaterile de la normele gramaticale într-un mesaj oral și scris. Mesajul pe care elevul îl va comunica în limba română trebuie să fie bazat pe structurile lingvistice în spiritul limbii române literare, determinate de gândirea în această limbă.

Cultura exprimării orale și în scris are o importanță deosebită deoarece reprezintă baza unei comunicări calitative. Din acest motiv în cursul activității trebuie insistat asupra îmbogățirii fondului lexical, punându-se accentul pe limba literară. Stabilirea principalelor modalități de înțelegere și interpretare a unor texte scrise în diverse situații de comunicare - prin activități în ateliere. Elevii trebuie să manifeste interes pentru creațiile literare în limba română, să utilizeze corect și eficient limba română în diferite situații de comunicare și formarea deprinderilor de muncă independentă, astfel se dezvoltă și creativitatea acestora.

РУСКИ ЯЗИК

Оперативни задатки то:

- оперативне, активне бешедне хасноване модела комуникації за упознаванe, представяне, знаходжене у простору у непознатим стредку, гледане и даванe информациї,
- коректне вигваряне гласох руского языка и наглашки,
- граматично коректне хасноване часових одношеньох (прешлосц, терашньосц, будучносц),
- самостойне складане опитного и розповедного виреченя, виражоване становискох и емоцийох,
- читане и писане на руским языке,
- здобуванe основних знаньох о историї и традициї Руснацох.

ЗМИСТИ ПРОГРАМА

КУЛТУРА УСНОГО И ПИСАНОГО ВИСЛОВИОВАНЯ

Систематизоване усного и писаного висловйованя. Овладоване з елементами приповеданя, преприповедованя, описованя и другима. Богацене активного словника, розумене цо векшого обсягу значеня словох, виразох, тематични групи словох, контекст, комуникация з другима, локална бешеда.

Виражоване согласносци и несогласносци, можливосци, одреканя, негациї, упознаванe, привитоване, витане, молба, информация; розумене основного и пренешеного значеня словох и виразох; розумене и хасноване опитней, розповедней и викричнеї варианты висловйованя зоз словами и интонацию; синоними, антоними, гомоними, деминутиви, аугументативи; форми висловйованя: вистка, репортажа, информация, писмо, интервью, здогадник, состав; познаванe словника рижних професийох и подручох роботи; виражоване становиска, чувства. Лексични и семантични вежби.

Два писмени задатки рочно.

РОБОТА НА КНИЖОВНИМ ТЕКСТУ

Обробок вибраних прикладох з народней и уметницькеї творчосци на руским языке.

Историйни прегляд книжовносци на руским языке.

Монографски обробок - книжовне діло Дюри Папгаргая, Мирослава Стрибера, Юлиана Тамаша.

ЛЕКТИРА

Руски народни приповедки (школске видане зборника)

На крижних драгох (Антологія краткеї прози - вибор)

ЕЛЕМЕНТИ НАЦИОНАЛНЕЙ КУЛТУРИ

Историйни прегляд живота и творчосци Руснацох од присельованя по нешка.

Систематизоване матерії о култури и просвити, традициї, фолклору, музики, видавательству. Манифестациї култури Руснацох. Културни и други дружтвени организації Руснацох.

Нащива музейней вистави, Фестивалу култури, музичнеї манифестациї, видавательнеї хижи, РТВ редакциї.

Розгварки з писателями, малярами, музичарами и другима творителями. Розгварки з успишними поєдинцами з привреди.

Упознаванє зоз школярами з других местох.

Стайомне сотрудніцтво зоз культурно-уметніцкима дружтвами и учасц у їх програмох, научиц танцовац и шпивац вецей руски шпиванки и танци.

ҐРАМАТИКА И ПРАВОПИС

Систематизованє здобутих знаньох, схопносцох и навикнуцох з подруча языка и правописа.

Слово - його форма, значенє, служба.

Файти словох и пременка. Деклинация и конюґация. Дієсловни часи и форми.

Рядошлїд словох у виреченю. Основни синтаксични правила складаня виреченя.

Гласи - правилносц вигваряня и наглашки. Локални характеристики вигваряня и наглашки.

Глас, слово, виреченє - правилносц вигваряня и наглашованя, интонация виреченя и пременка збаченя з интонацию.

Правилносц писаня на руским языке. Фонетично-морфолоґийни и етимолоґийни принцип. Писанє словох ведно и окреме; писанє неґації; писанє словох у котрих ше окончує пременка гласох у контакту. Хаснованє знакох интерпункції.

СПОСОБ ВИТВОРЙОВАНЯ ПРОГРАМА

Програм Руского языка з елементами националней культуры през шицки класи основней школи поставени барз флексибилно пре вельочислени фактори. Статус предмета одредзени з наставним планом як єден з виборних предметох а за формованє ґрупи потребне найменей 15 школяре; то школяре котри не маю наставу на своїм мацеринским языке и барз розличне їх вообщє їх язична компетентносц на руским языке без огляду на возраст. Ґрупи ше формую як комбиновани оддзелєня у котрих школяре розличного календарского возросту и розличного уровня овладаносци з мацеринским языком. Шицко то вимага же би програм бул поставени барз флексибилно та же би з таку ширину оможлївел индивидуални приступ каждому школярови у складзе з його познаваньом руского языка. У највекшим чистлє поєдинєчних случайох, язык ше учи як странски язык и найвецей ше хасную методи учєня странского языка.

Маюци у оглядзе шицку специфичносц природи и организації тей настави, програм найвекшу увагу пошвещує культуры писаного и усного висловйованя праве прето же основни циль научиц читац, писац и згвариц ше по руски, у смислу гледаня информации, даваня информации. Маюци тиж так у оглядзе же школяре котри облапени з тоту наставу не маю други школски можливосци дознавац дацо о историйї, традиції и культуры свойого народу, програм уж зоз своїм насловом упутує на елементи националней культуры.

За учєнє у таких условийох препоручує ше учєнє языка по тkv. моделох. Модели то образци або шеми у форми питаньох и одвитох як язични узвичаєни конструкції. Так, напр. представянє або упознаванє руша од модела: *мойо мєно то*; модел просторней ориєнтації подроумує питаня и одвити на варияції: *модлївас, дзе ше находзи школа?* и одвит: *школа у першей улїчки на право*. Учєнє по моделох оможлївує и здобуванє доброго ступня бизовносци у школярови понеже зна же у комуникації по моделу не будзе гришиц, пред тим як цо ше самостойно почнє упущовац до вариянтох вецей можлївих вирекнуцох. Найвекши обсяг роботи вичерпує ше преич лексичних и семантичних вежбох и то основни приступ учєню языка у околносцох у котрих ше организує настава. Предзнаня школярох у истей ґрупи барз розлични та индивидуални приступ каждому школярови то основна мира и способ роботи наставнїка. Знука комбинованей ґрупи школяре ше не дзєля спрам календарского возросту але ше дзєля спрам ступня овладаносци з языком та ше найчастейше бешедує о тkv. початним, стрєднїм и висшим курсу.

Осма класа то закончене основного образования, цо не значи же кажди школяр предходно учел руски язык седем роки тє. седем класи. Календарски возрост осмей класи, медзитим, таки же допуще и цалком є вигодни за учене историї, обичайох, фолклору и подобне. Програм так концеповани же ше очекує же школяре буду конкретно присуствовац на концерту, театралней представи и подобних культурних манифестацийох та на директни способ як учашніки або патраче здобуваю вше векше количество знаньох и информацийох зоз широко поставених можлівосцох, од правопису по учене народних танцох.

Програмске подруче *кніжовносц* упутує школяра на ґрупу найзначнейших авторох на руским язике. Мало єст таких школярох котри можу з достаточним розуменьом читац и дожиц интеґралне діло на руским язике, та ше очекує же наставнік будзе тот котри вибере и препоручи вишивки або векши цалосци за читанє маюци у оглядзе стварни язични можлівосци каждого школяра. Пре таки причини, програм не прецизує конкретни наслови ділох але лєм менує найзначнейших авторох.

SLOVAČKI JEZIK SLEVENSKÝ JAZYK

Čiastkové úlohy:

Úlohou vyučovania slovenčiny v 8. ročníku je prehlbovanie a rozširovanie rečových zručností získaných v predchádzajúcich ročníkoch. Žiaci majú získať väčšiu pohotovosť, samostatnosť a istotu v tematických a obsahovo ohraničených prejavoch.

Prostredníctvom jazyka viesť žiakov k spoznávaniu histórie vlastného národa a vážiť si ľudí, ktorí sa zaslúžili o rozvoj a poznanie slovenského jazyka.

Prehlbovať estetické cítenie žiakov a tak im umožniť vnímať a precítiť krásu umeleckého slova či diela.

Z rečových zručností vo vyučovaní prevažuje ústny prejav, ktorý je stimulovaný počúvaním a čítaním.

Písomný prejav je tiež zastúpený. Systematicky sa upevňujú návyky správnej výslovnosti. Dôležité je uschopňovať žiakov, aby vedeli:

- vhodne, výstižne a správne sa vyjadrovať v konkrétnych spoločenských komunikačných situáciách, a to ústne aj písomne

- aktívne a správne využiť svoju slovnú zásobu a obohacovať ju - používať výkladový a synonymický slovník, jazykové príručky, encyklopédie...

- samostatne a výstižne rozprávať a opisovať - používať pri tom rôzne formy vyjadrovania

- formulovať hlásenie, prosbu, ospravedlnenie, poďakovanie

- chápať a zaujímať postoj k danej situácii v literárnom texte ako i v každodennom živote;

- často sa zapájať do rečovej činnosti, do dialógov a súvislých prejavov a kvalitatívna úroveň týchto sa má zvýšiť.

JAZYK (gramatika a pravopis)

Písanie *i/y*, *í/ý* vo vnútri slova a v koncovkách.

Zvykať žiakov správne používať pády podstatných mien a iných ohybných slov s osobitným dôrazom na pravopis.

Podstatné mená a slovesá vo vete - ich funkcia. Písanie vlastných podstatných mien.

Slovesá, slovesné časy, neurčitok. Časovanie sloviess.

Zámená - ukazovacie a opytovacie zámená.

Pravopis prídavných mien, zámen, čísloviek, sloviess.

Veta - základné rozdelenie. Jednoduchá veta a súvetie.

Základné a rozvíjacie vetné členy.

Vety s tvarmi prídavných mien *rád, rada, radi, rady*.

Predložky - porovnávanie so srbčinou.

Neohybné slovné druhy.

Pravopisné cvičenia a pravopisný diktát.

KULTÚRA VYJADROVANIA

Ústne vyjadrovanie

Rozprávanie - o udalostiach a zážitkoch (časová postupnosť deja). Rozprávanie o vymyslenej udalosti na základe danej témy - podľa vypracovanej osnovy za pomoci učiteľa. Sloveso ako dynamizujúci prvok rozprávania.

Opis - interiéru a exteriéru, ľudí, zvierat, detailu v prírode.

Dialóg - rozprávanie o udalosti prostredníctvom vynechania slov opisu; priama a nepriama reč. Majú povedať samostatne a súvisle najmenej osem viet o obrázku, precvičenej téme a viesť dialóg. Dávať dôraz na interpunkciu (bodka, čiarka, výkričník, otáznik).

Dramatizácia - textu podľa výberu, zážitku alebo udalosti z každodenného života (na školskom dvore, v galérii, na ulici, v meste...); čítanie podľa úloh a striedania úloh.

Rozhovor - prihliadať na rozvoj slovníka každodennej konverzácie, obohacovanie aktívnej slovnej zásoby, frazeológia. Frekventné vety z každodenného života. Rozličné tvary vyjadrovania, vynaliezavosť, dôvtip. Cvičenia so zmenou a dopĺňaním viet.

Slovník - použitie slovníka pri obohacovaní slovnej zásoby, paralela so srbským jazykom, kalky, vysvetlenie významu slov v kontexte. Synonymá, homonymá, antonymá, zdobeniny. Obohacovanie slovnej zásoby žiakov pomocou didaktických hier z jazyka, rébusov, dopĺňovačiek, prešmyčiek, hlavolamov,... Písanie vlastného slovníka menej známych slov a výrazov.

Čítanie - Hlasné a tiché čítanie, správna dikcia a intonácia vety. Melódia vety. Slová, v ktorých nastáva spodobovanie spoluhlások.

Mimovyučovacie čítanie - časopisy pre deti a mládež, slovenská detská literatúra a ľudová slovesnosť.

Od žiakov očakávame, aby vedeli aspoň štyri básne, päť slovenských ľudových piesní, hádany, riekanky, niektoré porekadlá a príslovia, dve krátke prózy v rozsahu 10-12 riadkov a štyri krátke dialógy alebo účasť v detskom divadelnom predstavení.

Žiaci si majú osvojiť aktívne približne štyristo slov a frazeologických spojení. Pasívna slovná zásoba má byť na každej úrovni vyššia ako aktívna.

Písomné vyjadrovanie

Písanie kratších textov, charakteristických slov a výrazov, odpisovanie so zadanou úlohou (obmena rodu, čísla, času...). Písanie krátkych slohových prác podľa osnovy alebo zadaných otázok. Výber tém sa

ponecháva na učiteľa, ktorý má možnosť spracované učivo aktualizovať a prispôbovať podľa vlastného uváženia. Písanie krátkych literárnych prác do časopisov.

Práca s textom

Čítanie a rozbor kratších poviedok alebo úryvkov z umeleckej tvorby slovenských autorov. Analýza výberu z poézie slovenských romantických spisovateľov a súčasných slovenských básnikov. Rozbor textov slovenských populárnych piesní. Nacvičovanie plynulého čítania s porozumením, ktoré sa rovná hovoru. Pri spracovaní básní nacvičovanie umeleckého prednesu.

Reprodukcia a rozbor počutého a prečítaného textu: pozorovanie štruktúry deja podaného chronologicky (úvod - začiatok rozprávania, priebeh deja - poukazovanie na najdôležitejšie momenty, vyvrcholenie; ukončenie deja). Analýza postáv na základe ich konania.

Sledovať detské časopisy.

Spoločné pozeranie a rozbor aspoň jedného divadelného predstavenia a filmu pre deti v slovenskej reči.

Školské čítanie

Poézia

Ján Labáth: Na Dolnej zemi

Paľo Bohuš: Sedliak

Pavel Mučaji: Ráno na rovine

Andrej Sládkovič: Marína

Ján Botto: Smt' Jánošíkova

Samo Chalupka: Turčín Poničan

Juraj Tušiak: Jednoduché slová

Daniel Hevier: Výber z poézie

Miroslav Antić: Výber z poézie

Slovenská populárna pieseň: Výber

Próza

Božena Slančíková-Timrava: Ťapákovci

Klára Jarunková: Jediná (úryvok)

Martin Prebudila: O prvom bozku a prvom živom škorpióne

Mária Kotvášová-Jonášová: Lektúra sa píše sama

Anna Nemogová-Kolárová: L'úboštný prípad

Výber zo súčasnej slovenskej literatúry pre deti

Výber zo súčasnej srbskej literatúry pre deti

Výber zo súčasnej svetovej literatúry pre deti

Slovenské noviny a časopisy (výber)

Umenie a kultúra vojvodinských Slovákov

Kresťanské sviatky

Dráma

VHV: Zem (úryvok)

Literárnovedné pojmy

Poviedka, román, rozprávač - autor, autorská reč, čitateľ - divák, poslucháč, rým, verš, strofa, metafora, personifikácia, prirovnanie, epiteton.

Prvky národnej kultúry a tradície

Zoznamovanie detí so základmi dejín slovenskej menšiny vo Vojvodine a v Srbsku (dosťahovanie, kultúrne, vzdelanostné, cirkevné a hospodárske snahy, vrcholné kultúrne výsledky, relevantné organizačné formy a inštitúcie...), sprostredkovanie poznatkov, ale i pestovanie emočného vzťahu k tradícii, kultúre, obyčajom a zvykom slovenskej menšiny vo Vojvodine, Srbsku, ale i na celej Dolnej zemi (folklór, remeslá, ľudová slovesnosť, divadlo, literatúra, hudba, tradičné detské hry, obyčaje, demonológia...), no nie v zmysle romantického tradicionalizmu a paseizmu, ale vždy v relácii k budúcnosti, rozvoju a modernizácii. Na minulosť sa opierať, do budúcnosti sa pozeráť. Sprostredkovať deťom poznatky o slovenskej komunite vo Vojvodine a v Srbsku (osady, inštitúcie a organizácie, osobnosti, mená, priezviská, pôvod...), ale i stykoch s inými etnickými skupinami a kultúrami, o prínosoch Slovákov tunajšiemu prostrediu (v školstve, kultúre, umení, architektúre...). Snažiť sa slovenskú identitu a sebaúctu pestovať subtilne, nie prostredníctvom hesiel a fráz, ale na konkrétnych príkladoch, spájať pritom poznatky s emočným nasadením, vždy ale so zreteľom na menšinové a ľudské práva, na európsky kontext, tiež na interetnickú úctu, toleranciu a interakciu.

POKYNY PRE REALIZÁCIU UČEBNÝCH OSNOV

Keď ide o tento predmet, musí sa mať na zreteli podstatná úloha: naučiť žiakov pekne rozprávať po slovensky, pekne čítať, písať a získať zručnosť v jazykovej správnosti. Musia sa mať vždy na zreteli predvedomosti žiakov a na ne sa musí vždy sústavne nadväzovať.

Gramatika sa má podávať v implicitnej podobe, namiesto opravovania chýb sa využíva modelovanie správneho rečového variantu. Neodmysliteľné je vytvorenie príjemnej atmosféry, ktorá predpokladá partnerský vzťah medzi učiteľom a žiakom a má pomôcť prekonať psychickú bariéru pri aktivizácii získaných rečových zručností, schopností a návykov. Každý jazykový prostriedok sa demonštruje v určitom kontexte, nie izolovane. V nácviku rečových zručností majú dominovať rozličné formy párovej konverzácie v interakcii učiteľ - žiak a žiak - žiak. K požiadavkám na spôsob vyjadrovania sa patrí jednoduchosť, prirodzenosť, spontánnosť a jazyková správnosť.

Program je možné realizovať aj cez prácu v dielňach a rôzne kultúrne manifestácie.

UKRAJINSKI JEZIK УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Оперативні завдання

В кінці восьмого класу учні повинні:

- правильно і плавно та з розумінням читати відомі та невідомі тексти;

- дотримуватись правил пунктуації при читанні;
- дотримуватись правил правопису на письмі;
- чітко писати писаними літерами під час диктантів та самодиктантів;
- висловлювати свої думки стосовно повсякденного життя;
- зрозуміти прочитане і зробити усний та письмовий висновок прочитаного тексту;
- правильно вимовляти і вживати в розмові близько 300 нових слів та виразів;
- висловлювати свої думки використовуючи реченнєві моделі у минулому, теперішньому і майбутньому часі;
- опанувати технікою переказу текста в рамках засвоєної теми;
- розпізнавати відомі структури тексту;
- поступово опановувати методикою написання творів на вільну тему;
- збагачувати знання про звичаї та традиції українського народу.

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

УКРАЇНСЬКИЙ ПРАВОПИС

Вимова, читання, письмо:

У восьмому класі потрібно систематизувати вже вивчений матеріал з морфології української мови і засвоїти дереваційні способи української мови, а також найвживаніші моделі словотворення. Потрібно наводити учнів, щоб вони самі вбачали відмінності між українським і сербським словотворенням з метою запобігання дереваційних кальок. Засвоєння правила написання частки не з прикметниками, прислівниками і дієслівними прикметниками.

Повторення вивченого в 5 класі.

Іменник: Основні словотворчі моделі і способи творення іменників.

Прикметник: Основні словотворчі моделі і способи творення прикметників.

Числівник: Основні словотворчі моделі і способи творення числівників.

Дієслово: Основні словотворчі моделі і способи творення дієслів.

Прислівник: Основні словотворчі моделі і способи творення прислівників.

Прийменник: Похідні (вторинні) прийменники та прийменникові конструкції у значенні прийменника.

Моделі речень

Розвиток усного мовлення шляхом засвоєння синтаксичних моделей наступного загального змісту.

Стверцувальне речення

Інформація про мету дії

Ми пішли до театру.
До школи приїхали актори.

Інформація про призначення

Він купив книжку сестрі.

Інформація про спосіб дії

Ми пішли гуртом до кінотеатру.

Інформація про ступінь інтенсивності

Це надзвичайно цікава книжка.

Інформація про причину

Учень не прийшов до школи через хворобу.

Тематика

Сім'я: займання, професії.

Школа: шкільні гуртки і захоплення учнів.

Повсякденна інтеракція: в ресторані, під час відпочинку, національні страви.

Культура: період романтизму в українській культурі, реалізм та модернізм в українській літературі наприкінці ІХ - на початку ХХ століття.

Робота над літературним текстом

Закріплення знань про поезію і прозу як літературних видів. Характеристики української поезії періоду романтизму (Микола Костомаров, Левко Боровиковський, Маркіян Шашкевич та ін.). Життя і праця Тараса Шевченка, Івана Франка, Михайла Коцюбинського, Лесі Українки, Василя Стефаника.

Аналіз тексту

Аналіз літературних творів та усної народної творчості.

Поділ текстів на частини. Вибір найцікавішої частини тексту. Висловлювання своєї думки про прочитане та дискусії на базі прочитаного.

Виділення головних героїв та другорядних дійових осіб. Характеристика головних дійових осіб.

Опис природи у тексті.

Пряме та переносне значення слів.

Аналіз поезії (тема, ідея).

Виділення та пояснення виразів, слів та діалогів в тексті стосовно поведінки головних героїв, драматичних ситуацій і їхніх причин та наслідків.

Аналіз частин тексту на базі головної думки тексту.

КУЛЬТУРА МОВЛЕННЯ

Розмовна мова

Розповідь про різні випадки та пригоди.

Складання розповіді на задану тему на вибір учня або викладача. Опис природи. Опис з використанням запропонованих слів. Воєння дискусії на задану тему.

Розмова про улюблену книгу, фільм, телепередачу.

Закінчення розповіді з заданим початком.

Розмови на актуальні теми, що цікавлять дітей. Розмови з використанням тематичних слів.

Переказ тексту.

Опис поодиноких предметів, осіб, природи та природних явищ.

Вправи для збагачення словникового запасу слів.

Короткі розмови на теми з повсякденного життя.

Письмо

Письмовий переказ цікавих пригод з особистого життя учнів.

Опис поодиноких предметів, осіб, природи.

Диктант, самодиктант.

Правильне написання різних граматичних форм слів вжитих у тексті.

Складання творів з дотриманням головних елементів (вступ, головна частина, кінцівка).

Вправи складання простих поширених речень. Вправи перетворення простих коротких речень в поширені.

Вправи правильного вживання правил пунктуації.

Виконання домашніх завдань і їхня перевірка на уроці.

Елементи національної культури

Український народний одяг.

Географічні поняття (міста України, туристичні центри).

Історія формування української нації.

Вивчення українських пісень.

Українські народні ігри.

Архітектура - специфічність української архітектури, деякі назви старовинних побутових предметів.

Презентація народних звичаїв, пісень та ігор на шкільних вечорах в традиційному народному одязі.

Історичний контекст доселення українців на терени південної Панонії.

Огляд доселень українців в колишню Югославію і сьогоднішню Сербію.

ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ ПРОГРАМИ

Традиційні методи виконання програми з української мови з елементами національної культури представлені у вигляді чітко сформульованих етапів.

У сфері літератури запропоновано дві адекватні системи: читання з розумінням тексту і письмо з вживанням правил правопису, засвоєних протягом минулих років навчання. Відповідна презентація цих систем та їхнє засвоєння, разом з тим і розуміння поетичних, прозових чи драматургічних творів, допомагають учням в правильному і логічному спілкуванні українською мовою.

В області мови наголос ставиться на вдосконалення спілкування шляхом збагачення словникового запасу, як і використання синонімів та антонімів. Мова учнів повинна ґрунтуватись на мовних структурах в душі української мови.

Культура мови та письма є від виняткового значення, аце являє собою кістяк будь-якого якісного спілкування. З цих причин, протягом роботи з учнями велику увагу потрібно приділяти збагаченню лексичного фонду та проширенню семантичного значення слів, плеканню національної культури, звичаїв, історії та культури.

HRVATSKI JEZIK

HRVATSKI JEZIK

Operativne zadaće:

- Uspoređivanje govornih vrijednosti hrvatskoga jezika s vrijednostima jezika okoline
- Proširivanje znanja o kulturi vojvođanskih Hrvata
- Njegovanje osjećaja za različite vrijednosti u vlastitoj i drugim kulturama
- Upoznati osnovne promjene svakodnevnog života
- Oplemenjivanje i bogaćenje mašte, upućivanje u simboličke forme i njegovanje osobnog izraza i komunikativnosti učenika
- Upoznati važnost interkulturalnog dijaloga
- Upoznati raznolikost kulturnih utjecaja na razvoj vlastite kulture
- Aktivno sudjelovanje u društvenom životu okoline na temelju stečenog

SADRŽAJI PROGRAMA

1. Hrvatski jezik

Gramatika

- naglasak, vrste i mjesto naglaska u riječi

osnovne značajke lokalnog govora

- narječja hrvatskog jezika

Pravogovor i pravopis:

- pisanje kratica
- izgovor i pisanje stranih imena
- izgovor i pisanje riječi iz drugih jezika
- usustavljanje pravopisnog gradiva

2. Jezično izražavanje

Govorenje:

- opisivanje intervju

Čitanje:

- interpretativno čitanje

- analitičko čitanje

- čitanje tekstova različitim stilovima

Pisanje:

- pisanje zahtjeva, zamolbe, prijave

- pisanje zapisnika

3. Književnost

Školska lektira:

- Dobriša Cesarić, Voćka poslije kiše

- Ivan Gundulić, himna slobodi

- Marija Jurić Zagorka, Kći Lotrščaka (ulomak)

- Slavko Kolar, Breza (ulomak)

- Silvije Strahimir Kranjčević, Moj dom

- Antun Gustav Matoš, Notturmo

- Vesna Parun, Ti koja imaš nevinije ruke

- Antun Branko Šimić, Opomena

Domaća lektira:

- Jasna Melvinger, izbor iz poezije

- Petko Vojnić Purčar, izbor iz proze

- Alojzije Stantić, Kruv naš svagdanji (ulomci po izboru)

- "Dužijanca", Lazo Vojnić Hajduk, dr. Andrija Kopilović, Alojzije Stantić (ulomci po izboru)

4. Elementi nacionalne kulture

Glazba:

- glazba religijske tematike (božićne, uskršnje, korizmene)

- klasici hrvatske glazbe, Vatroslav Lisinski, dr. Josip Andrić - opera "Dužijanca"

Filmska umjetnost:

- "Blagajnica hoće ići na more"

- "Tu"

Povijest:

- Hrvati i stvaranje zajednice SHS
- Značaj braće Radić za povijest
- Stradanje slavenskih naroda u II. svetskom ratu

Geografija:

- Društvena obilježja Hrvatske (stanovništvo, naselja i gospodarstvo) po županijama
- Kraj u kojem je škola

Blagdani:

- vjerski: Sv. Nikola, Oce, Materice, Božić, Uskrs, Duhovi (izlaganje, čitanje, razgovor, priredbe)
- blagdani hrvatske nacionalne zajednice: Sv. Josip, rođenje bana Josipa Jelačića, Osnutak HNV, rođenje biskupa Ivana Antunovića
- Hrvati u dijaspori - običaji, blagdani, svjetski kongres

Običaji

- svadbeni

Kulturne manifestacije u zajednici:

- praćenje događaja putem neposrednog učešća

Narodne rukotvorine:

- slamarstvo
- šling, vez,

NAČINI OSTVARIVANJA PROGRAMA

Metode izvođenja nastave:

- interaktivna, nastavnik-učenik
- radioničarska
- ambijentalna
- kooperativno učenje u skupinama učenika
- iskustveno učenje primjenjeno u saznavnim i socijalnim situacijama
- razne forme učenja putem otkrića i rješavanja problema
- integrativni pristup različitim područjima u sklopu kulture

Aktivnosti nastavnika:

- Organizira nastavni proces (planira metode rada, sredstva, planira sadržaj)
- Realizira nastavni proces (stvara prilike za učenje, prezentira sadržaje, vodi ciljani razgovor, omogućuje primjenu stečenih vještina)
- Motivira učenika, podržava i razvija njihova interesovanja
- Prati efekte vlastitog rada
- Unapređuje vlastiti rad
- Sudjeluje u kulturnim događajima okoline s učenicima

Aktivnosti učenika:

- Aktivni promatrači
- Aktivni slušatelji
- Aktivni sudionici u komunikaciji
- Partneri - suradnja s odraslima i vršnjacima, uzimaju u obzir i tuđe mišljenje
- Organizatori - učenje i angažman u zajednici

БУЊЕВАЧКИ ГОВОР СА ЕЛЕМЕНТИМА НАЦИОНАЛНЕ КУЛТУРЕ BUNJEVAČKI GOVOR SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE

ОСМИ РАЗРЕД OSMI RAZRED

Cilj nastave Bunjevačkog govora sa elementima nacionalne kulture je proširivanje znanja iz prethodnih razreda o bunjevačkom govoru u okviru predviđenih sadržaja, proučavanje bunjevačke književnosti, osposobljavanje učenika za složenije usmeno i pismeno izražavanje, obogaćivanje rečnika novim rečima karakterističnim za bunjevački govor, kao i dalje upoznavanje i proširivanje znanja o istoriji i tradiciji bunjevačkog naroda.

Operativni zadaci

- osposobljavanje za korektno reprodukovanje i korišćenje u govoru oko 250 novousvojenih reči i izraza;
- sistematizacija i delimično proširivanje znanja iz prethodnih razreda (gramatika, pravopis, književnost);
- ukazivanje na razlike između nekadašnjeg bunjevačkog jezika i savremenog bunjevačkog govora;
- osposobljavanje za dramtizaciju epskih dela;
- scensko izvođenje odabranih dramskih tekstova;
- sistematizacija gradiva iz ostalih programsko-tematskih celina;
- osposobljavanje učenika za sažeto prepričavanje tekstova domaće lektire uz uočavanje karakternih crta glavnih likova.

I. BUNJEVAČKI GOVOR

- štokavsko narečje i rasprostranjenost ekavskog, ijekavskog i ikavskog izgovora;
- informativno o narodnim govorima u Republici Srbiji;
- sistematizacija znanja o promenljivim i nepromenljivim vrstama reči i njihovim funkcijama u rečenici;
- proširivanje znanja o padežima i osobenostima padežnog sistema u bunjevačkom govoru;
- sistematizacija znanja o glagolima i glagolskim oblicima svojstvenim bunjevačkom govoru;
- sistematizacija obrađenih glasovnih promena sa posebnim akcentom na promene karakteristične za bunjevački govor;
- sistematizacija znanja o rečenici i njenim delovima;
- sistematizacija znanja iz pravopisa (upotreba velikog slova, pravopisni znaci i znaci interpunkcije).

II. KULTURA IZRAŽAVANJA

Usmeno izražavanje

- pričanje o vlastitim i tuđim doživljajima sa efektnim početkom i završetkom;
- raspravljanje o pročitanoj knjizi, pozorišnoj predstavi ili gledanom filmu;
- razvijanje kritičkog mišljenja prilikom usmenog prikaza navedenih sadržaja;
- dalje negovanje pravilne dikcije i izražajnog kazivanja poetskih tekstova.

Pismeno izražavanje

- kritički prikaz, osvrt na pročitano književno-umetničko delo;
- pisanje reportaže sa različitom tematikom;
- pisanje referata;
- književno-naučne vrste - putopis, dnevnik, memoari, biografija, autobiografija;
- pisanje putopisa;
- stranica dnevnika;
- podsticanje učenika na samostalno stvaralaštvo (čitanje učeničkih radova i razgovor o njima);
- pisanje 2 školska pismena zadatka (po 1 u svakom polugodištu);
- pisanje 4 domaće pismene vežbe sa obaveznom upotrebom novonaučenih reči bunjevačkog govora.

III. KNJIŽEVNOST

Školska lektira

- izbor iz bunjevačkih narodnih pripovedaka;
- izbor iz epskih pesama - GROKTALICE;

- lirske pesme ŠALAJDANI, ŠARANCI, NAMIGUŠE, BEĆARCI;
- Gabrijela Diklić - "Snaš Kata u varoši" - monodrama;
- Ivan B. Palković - "Dida, pripovijaj mi" (odlomak iz romana)
- Marko Peić - "Javorova smrt" (odlomak iz epa)
- Boza Šarčević i njegovo delo;
- Ivan Antunović i njegovo delo;
- Katica Marganić - "Didin salaš"
- Marko Marjanušić - "Tuga za zavičajom"
- Stipan Šarčević - "Usamljeni jablan"
- Gabrijela Diklić - "Mamine oči"
- Alisa Prčić - "Crni put"
- Ana Popov - "Badnje večerice na Đurđinu"
- Geza Babijanović - "Na grobu Desanke Maksimović"

Domaća lektira

- Gabrijela Diklić - "Snaš Kata na mrginju"
- izbor iz antologije savremenih bunjevačkih pisaca "Lipota naši riči"
- "Bunjevačka lipa rič" - zbornik radova školske dece na maternjem jeziku

IV. ELEMENTI NACIONALNE KULTURE

- istorija - znameniti Bunjevci od XVII do XIX veka - Ivan Antunović, Mijo Mandić, Blaško Rajić;
- slikarstvo - Ana Bešlić, skulptura "Prozivka";
- muzika - dr Josip Stantić - Sanjala sam salaš bili, Ispod starog bagremara, Badnje večerice na Đurđinu;
- bunjevačka kola - Tandrčak, Rokoko;
- domaća radinost - izrada krstića od drveta i pletenje korpi;
- verski običaji kod Bunjevaca vezani za Božić, Korizmu i Uskrs;
- narodni običaji kod Bunjevaca vezani za Božić, Uskrs, Kraljice, Dužijancu, svatove i prela;
- bunjevačka folklorna narodna nošnja;
- bunjevačka jela - prisnac;
- izdavaštvo - Bunjevačke novine, Tandrčak, Rič Bunjevačke matice;
- uključivanje učenika u obeležavanje nacionalnih praznika Bunjevaca.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Program Bunjevačkog govora sa elementima nacionalne kulture u 8. razredu ostvaruje se u nekoliko jasno definisanih etapa.

U oblasti govora stavljamo akcenat na veći unos izvornih bunjevačkih reči u svakodnevno izražavanje, u njihovo pravilno naglašavanje, kao i u poseban oblik rečeničkog iskaza koji je karakterističan za bunjevački govor.

Kultura usmenog i pismenog izražavanja se nadovezuje na pravilan bunjevački govor i predstavlja osnovu za svaku dobru, bilo usmenu, bilo pismenu, komunikaciju. Posebno treba insistirati na dečijem proznom i poetskom izražavanju i uzimanju što masovnijeg učešća na nagradnom konkursu "Bunjevačka lipa rič" koji kontinuirano sprovodi Bunjevačka matica i koji okuplja decu osnovnih i srednjih škola sa prostora Subotice i Sombora, koja rado pišu bunjevačkom ikavicom. Kao krajnji rezultat svakog sprovedenog konkursa krajem tekuće godine objavljuje se zbornik sa najoriginalnijim radovima učenika.

U oblasti književnosti proučavaju se dela savremenih bunjevačkih autora, ali se kroz sve naredne četiri godine ne zanemaruje i obimno narodno stvaralaštvo, kao i u starijim razredima, starija bunjevačka umetnička književnost. Razvija se logičko mišljenje putem razumevanja i tumačenja poetskih, prozних i dramskih tekstova koji obogaćuju dečiju maštu i doprinose većoj kreativnosti na maternjem jeziku.

Upoznavanje i negovanje nacionalne kulture ostvaruje se postupnim usvajanjem znanja o bunjevačkoj istoriji, kulturi i tradiciji. U oblasti verskih i narodnih običaja svake godine obrađuju se iste teme proširivanjem i usvajanjem novih znanja. Posebna pažnja u ovom segmentu posvećuje se razvijanju kreativnosti učenika, kao i posetama bunjevačkim institucijama koje su organizatori mnogobrojnih kulturnih manifestacija.

LITERATURA ZA UČENIKE

1. Antologija savrimene bunjevačke književnosti "Lipota naši riči", 2009.
2. Tandrčkovo blago 1, 2008.
3. Tandrčkovo blago 2, 2010.
4. Zbornik dice stvaraoca na maternjem jeziku "Bunjevačka lipa rič 1", 2008.
5. Zbornik dice stvaraoca na maternjem jeziku "Bunjevačka lipa rič 2", 2010.

LITERATURA ZA NASTAVNIKE

1. Marko Peić, Grgo Bačlija - Rečnik bačkih Bunjevaca, 1990.
2. Marko Peić, Grgo Bačlija - Narodne umotvorine bačkih Bunjevaca, 1997.
3. Ive Prčić - Bunjevačke narodne pisme, 1971.
4. Mijo Mandić - Buni, Bunievci, Bunjevci, 2009.
5. Mara Đorđević Malagurski - Stara bunjevačka narodna nošnja i vez, 1940.
6. Lazar Malagurski - Pisme i igre u narodnim običajima bačkih Bunjevaca, 1997.
7. Tamara Babić - Muzička baština Bunjevaca, 2010.
8. Grupa autora - Bunjevački običaji kroz literaturu i narodna sićanja, kraj 19. i 20. vek SEVER BAČKE, 2005.

9. Antologija savrimene bunjevačke književnosti "Lipota naši riči", 2009.
10. Tandrčkovo blago 1, 2008.
11. Tandrčkovo blago 2, 2010.
12. Zbornik dice stvaraoca na maternjem jeziku "Bunjevačka lipa rič 1", 2008.
13. Zbornik dice stvaraoca na maternjem jeziku "Bunjevačka lipa rič 2", 2010.
14. Mr Suzana Kujundžić Ostojić, Jadranka Tikvicki, Ruža Josić - Gramatički priručnik govora Bunjevaca sa pravopisom (u pripremi)
15. Mr M. Stevanović - Metodički priručnik za nastavu srpskohrvatskog jezika i književnosti u osnovnoj školi, 1982.
16. Prof. V. Cvetanović - Samostalan stvaralački rad u nastavi srpskog jezika, 1996.
17. I. Ivić, A. Pešikan, S. Antić - Aktivno učenje 2, 2001.

NAPOMENA - pored preporučene literature, nastavnik sam bira literaturu kojom će ispuniti ciljeve i zadatke predviđene ovim programom.

ŠAH

(1 čas nedeljno, 34 časa godišnje)

Cilj i zadaci

Cilj nastave **šaha** jeste da učenici ovladaju osnovnim i naprednim zakonitostima i principima šahovske igre radi formiranja njihovih radnih sposobnosti, savesnosti, istrajnosti, upornosti, urednosti, radoznalosti, kreativnosti, originalnosti i spremnosti na saradnju uz uvažavanje tuđeg mišljenja i načela lepog ponašanja, da se kod učenika izgradi kultura rada, da se rad obavlja u određeno vreme u predviđenom radnom prostoru, kao i da se razvija svesna potreba da se započeti posao dovrši do kraja.

Zadaci nastave **šaha** su:

- razvijanje interesovanja za šahovsku igru kod učenika;
- stimulisanje učenika, njihove mašte, kreativnosti i radoznalosti tokom učenja šaha;
- povezivanje znanja o šahu sa životnim situacijama;
- izgrađivanje razumevanja šahovske igre kao osnove za logičko mišljenje;
- osposobljavanje učenika da samostalno donose odluke kroz igranje šaha;
- jačanje tolerancije na frustraciju kao bitnog faktora emocionalne inteligencije;
- razvijanje svesti o sopstvenom napredovanju i jačanje motivacije za dalje učenje šaha;
- unapređivanje sposobnosti rešavanja šahovskih problema i studija i uživanje u stvaralaštvu velikih majstora ove umetnosti;
- igranje šaha.

Operativni zadaci

Učenici treba da se:

- kroz veći broj zanimljivih i atraktivnih primera, a koji se odnose na veštinu igranja šaha, zainteresuju za razvijanje šahovske igre;
- kroz veći broj zadataka, ali i problema i studija, osposobe da samostalno donose odluke u toku šahovske igre, ali i u svakodnevnom životu.

SADRŽAJI PROGRAMA

UVOD (1+0)

Uvodni čas - upoznavanje sa ciljevima i zadacima programa i načinom rada

(demonstracija, interakcija; vežbanje - samostalno i u parovima, odigravanje partija kroz učeničke turnire, tema-turnire i simultanke).

SVETSKI ŠAMPIONI I NJIHOVO STVARALAŠTVO (9+9)

1. Vasilij Smislov

- Doprinos istoriji šaha. Primeri iz Smislovljevog stvaralaštva.
- Poučna partija: Botvnik - Smislov 0:1, Moskva (m/14) 1954.

(Kraljeva indijska odbrana).

2. Mihail Talj

- Doprinos istoriji šaha. Primeri iz Taljevog stvaralaštva.
- Poučna partija: Talj - Velimirović 1:0, SSSR - Jugoslavija 1979.

(Englesko otvaranje).

3. Tigran Petrosjan

- Doprinos istoriji šaha. Primeri iz Petrosjanovog stvaralaštva
- Poučna partija: Petrosjan - Spaski 1:0, Moskva (m/10) 1966.

(Kraljeva indijska odbrana).

4. Boris Spaski

- Doprinos istoriji šaha. Primeri iz stvaralaštva Spaskog.
- Poučna partija: Larsen - Spaski 0:1, Svet - SSSR, Beograd 1970.

(Nepravilno otvaranje).

5. Robert Fišer

- Doprinos istoriji šaha. Primeri iz Fišerovog stvaralaštva.
- Poučna partija: D. Bern - Fišer 0:1, Njujork 1956.

(Grinfeldova indijska odbrana).

6. Anatolij Karpov

- Doprinos istoriji šaha. Primeri iz Karpovljevog stvaralaštva.

- Poučna partija: Karpov - Hort 1:0, Moskva 1971.

(Sicilijanska odbrana - Keresov napad).

7. Gari Kasparov

- Doprinos istoriji šaha. Primeri iz Kasparovljevog stvaralaštva.

- Poučna partija: Kasparov - Topalov 1:0, Vajk an Ze 1999.

(Pirčeva odbrana).

8. Vladimir Kramnik

- Doprinos istoriji šaha. Primeri iz Kramnikovog stvaralaštva.

- Poučna partija: Kramnik - Topalov 1:0, Nica (Amber) 2008.

(Kraljeva indijska odbrana).

9. Višvanatan Anand

- Doprinos istoriji šaha. Primeri iz Anandovog stvaralaštva.

- Poučna partija: Anand - Kasparov 1:0, Njujork (m/9) 1995.

(Sicilijanska odbrana - Ševeniška varijanta).

ODIGRAVANJE PARTIJA (0+3)

- Praktična igra: tema-turnir učenika (odabrana otvaranja, 2 časa).

- Simultanka predmetnog nastavnika protiv učenika (1 čas).

PROBLEMSKI ŠAH (1+1)

- Semjuel Lojd i njegovo stvaralaštvo. Izabrani problemi.

- Studije. Primeri sa pozicijama koje podsećaju na praktičnu igru.

VRHUNSKI ŠAH NA NAŠIM PROSTORIMA (5+2)

- Predratni period. Bora Kostić.

Poučna partija: Kostić - Ilja, Buenos Aires 1913.

- Prvi posleratni uspesi. Petar Trifunović. Svetozar Gligorić.

Poučna partija: Smislov - Gligorić, Varšava 1947.

- Novi talas: Aleksandar Matanović, Borislav Ivkov, Milan Matulović...

Poučna partija: Ivkov - Portiš, Bled 1961.

Završna kombinacija: Matulović - Cvetkov, Varna 1975.

- Novi talas II: Dragoljub Velimirović, Ljubomir Ljubojević...

Poučna partija: Planinc - Velimirović, Novi Sad 1975.

Poučna partija: Ljubojević - Anderson, Vajk an Ze 1976.

- Ženski šah na ovim prostorima.

Prvi veliki uspesi: Milunka Lazarević, Verica Nedeljković.

Nova generacija: Alisa Marić, Nataša Bojković.

Poučna partija: A. Marić - Huel, Hastings 1994.

ODIGRAVANJE PARTIJA (0+3)

- Turnir učenika (2).

- Simultanka predmetnog nastavnika protiv učenika (1).

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Nastava se realizuje u specijalizovanoj učionici opremljena za nastavu **šaha**.

Grupa učenika za realizaciju sadržaja programa nastavnog predmeta **šah** broji od 10 do 16 učenika.

Pri sastavljanju programa vodilo se računa o obezbeđivanju postupnosti u ostvarivanju sadržaja, pa je neophodno da nastavnik poštuje redosled tematskih celina. Već u petom razredu se otvaranja razmatraju na nivou varijanata, a u šestom razredu novinu predstavlja uvođenje tema-turnira, na kojima učenici mogu da neposredno u praksi provere svoja znanja iz tematske celine koja prethodi, što se nastavilo u sedmom, a kompletira u osmom razredu, gde se partije iz pojedinih otvaranja proučavaju u okviru stvaralaštva svetskih šampiona, a zatim ta otvaranja tematski proigravaju u međusobnim susretima učenika, i/ili u okviru simultanke sa predmetnim nastavnikom. U petom razredu su se proučavali stari majstori iz perioda pre uvođenja zvaničnih takmičenja za prvaka sveta (Andersen i Morfi), u šestom razredu se pažnja posvećuje stvaralaštvu prve trojice svetskih prvaka: Štajnica, Laskera i Kapablanke, u sedmom razredu se obrađuju četvrti, peti i šesti svetski šampioni: Aljehin, Eve i Botvinik, da bi se u osmom razredu sve zaokružilo proučavanjem preostalih svetskih šampiona i upotpunilo stvaralaštvom naših vrhunskih igrača: Bore Kostića, Petra Trifunovića, Svetozara Gligorića, Borislava Ivkova, Aleksandra Matanovića, Milana Matulovića, Dragoljuba Velimirovića, Ljubomira Ljubojevića, Milunke Lazarević, Verica Nedeljković, Alise Marić i Nataše Bojković.

Na ovo se nadovezuje deo iz problemskog šaha posvećen stvaralaštvu najvećeg "kompozitora" problema svih vremena - Semjuela Lojda, kao i izbor nekih od najpoznatijih studija koje podsećaju na pozicije koje mogu nastati u turnirskim partijama.

Uz svaku tematsku celinu dat je broj časova za ostvarivanje vežbi (posmatranje + vežbanje). Nastavnik može da izvrši manja odstupanja od predviđenog broja časova ukoliko se za tim ukaže potreba.

U uvodnom delu časa, nastavnik ističe cilj i zadatke odgovarajuće nastavne jedinice, zatim realizuje teorijski deo neophodan za vežbanje. Uvodni deo časa može da traje najviše 15 minuta.

Za vreme rada nastavnik će voditi računa o stečenom šahovskom znanju svakog učenika. Učenicima koji brzo savladaju postavljeni cilj i zadatke, poželjno je davati složenije zadatke za tu nastavnu jedinicu.

DOMAĆINSTVO

(1 čas nedeljno, 34 časa godišnje)

Cilj i zadaci

Cilj nastave *domaćinstva* jeste da učenici steknu nova znanja, integrišu, funkcionalizuju i unaprede prethodna znanja i veštine, usvoje vrednosti i formiraju navike u vezi sa važnim aktivnostima u svakodnevnom životu u oblasti stanovanja, odevanja, ishrane i upotrebe različitih materijala.

Zadaci nastave domaćinstva:

- sticanje znanja i veština u vezi s važnim aktivnostima u svakodnevnom životu i razvijanje sposobnosti primene stečenih znanja i umenja u oblastima organizacije i funkcionisanja savremene porodice i domaćinstva, ishrane, kulture stanovanja i odevanja;
- razvijanje veština, stavova i navika održavanja odevnih predmeta i obuće, domaćinstva i okoline;
- razvijanje sposobnosti pravilnog i bezbednog korišćenja različitih sredstava, oruđa i materijala u domaćinstvu;
- razvijanje sposobnosti za pouzdano i stručno korišćenje različitih uređaja u domaćinstvu, novih informacionih i komunikacionih tehnologija;
- razvijanje ekološke svesti i spremnosti da se sopstvenim delovanjem doprinosi očuvanju zdrave okoline, standarda i kvaliteta življenja;
- razvijanje pozitivnih i konstruktivnih stavova o korišćenju naučnih saznanja za unapređivanje kvaliteta života;
- razvijanje saradničkih odnosa sa okolinom, negovanje sposobnosti slušanja i uvažavanja mišljenja drugih, podsticanje sposobnosti tolerancije, iznošenja stava i formulisanja argumenata za izneti stav;
- razvijanje svesti o sopstvenim znanjima i sposobnostima.

SADRŽAJI PROGRAMA

SREDSTVA ZA ODRŽAVANJE LIČNE HIGIJENE I HIGIJENE STANA

Operativni zadaci

Učenik treba da:

- usvoji znanja o korišćenju vode u domaćinstvu, o hemijskoj i mikrobiološkoj ispravnosti vode;
- ovlada znanjima o potrebi i značaju hemijske i mikrobiološke ispravnosti vode;
- pravi razliku između tehničke i pijaće vode;
- zna da su resursi pijaće vode ograničeni i racionalno je troši;
- zna kriterijume za određivanje kvaliteta vode za higijenske potrebe domaćinstva ("meka" i "tvrda" voda) i pravilno ih primenjuje u domaćinstvu;
- pravilno odabira i koristi sredstva za održavanje lične higijene (toaletni sapuni, šamponi, paste za zube) i kozmetičke preparate (dezodoransi, sredstva za negu kože i kose, dekorativna kozmetička sredstva);

- razume konvencionalne oznake na sredstvima za ličnu higijenu i kozmetičkim preparatima i u skladu sa njima ih koristi;
- zna načine čuvanja sredstava za ličnu higijenu i kozmetičkih preparata;
- saglasno konvencionalnim oznakama, čuva i primenjuje lekove i sanitetski materijal u kućnim uslovima;
- ume da prema svojstvima pravilno izabere i racionalno koristi sredstva za čišćenje i dezinfekciju i razume njihovo dejstvo (sredstva za čišćenje stakla, drvenih površina, keramičkih pločica, sanitarija, tekstilnih i metalnih materijala);
- razume funkcionalnost kao kriterijum za izbor materijala u domaćinstvu i koristi različite vrste materijala za opremanje stana (drvo, metal, plastika, staklo, keramika, tekstil);
- ume da bojenjem, lakiranjem i poliranjem zaštititi metalne, drvene i zidne površine od spoljašnjih uticaja;
- ume, zavisno od vrste materijala, da izabere lepak ili da izvede drugi odgovarajući način spajanja;
- razvrstava i pravilno odlaže čvrsti otpad u domaćinstvu primenom konvencionalnih i oznaka;
- pridržava se i/ili preduzima mere zaštite okoline od otpadnih materijala iz domaćinstva.

Sadržaji:

Voda i njen značaj za održavanje higijene.

Sredstva za ličnu higijenu (sapuni, šamponi, paste za zube i dr.).

Kozmetička sredstva. Sredstva za negu kože i kose. Dekorativna kozmetička sredstva.

Kućna apoteka - primena, čuvanje i odlaganje lekova i sanitetskog materijala.

Materijali za opremanje stana (drvo, metal, staklo, keramika, tekstil).

Održavanje stana. Sredstva za čišćenje i dezinfekciju. Održavanje nameštaja, zidova i podova u različitim prostorijama (soba, kuhinja, kupatilo).

Zaštita drveta, metala i zidova od atmosferskih uticaja, bojenje, lakiranje, poliranje.

Otpadni materijali u domaćinstvu - rukovanje, razvrstavanje i odlaganje. Zagađivanje okoline otpadom iz domaćinstva.

Vežbe:

Tumačenje oznaka sa sredstva za ličnu higijenu i kozmetičkih preparata.

Tumačenje oznaka sa sredstava za higijenu stana.

Planiranje kućne apoteke.

Uklanjanje mrlja sa stakla, nameštaja, tekstila i metalnih predmeta u domaćinstvu.

Bojenje i lakiranje drvenih predmeta (ram za sliku, ukrasne kutije).

ISHRANA ČOVEKA

Operativni zadaci

Učenik treba da:

- zna da se ishranom unosi šest glavnih vrsta supstanci neophodnih ljudskom organizmu (proteini, ugljeni hidrati, masti i ulja, vitamini, minerali i voda);
- zna o zastupljenosti proteina, ugljenih hidrata, masti i ulja, vitamina i minerala u namirnicama životinjskog i biljnog porekla;
- zna o ekološkoj i genetski modifikovanoj hrani;
- ume da pravilno čuva i priprema namirnice tako da se održi njihova hranljiva vrednost;
- zna o značaju i postupcima konzervisanja namirnica u domaćinstvu i industriji;
- razume razlike u potrebama u gradivnim, energetskim i zaštitno-regulatorskim sastojcima hrane u zavisnosti od uzrasta, vrste zanimanja, pola, spoljašnje sredine, zdravstvenog i fiziološkog stanja organizma;
- planira dnevne obroke i sastavlja jelovnike, u skladu sa opštim principima pravilne ishrane;
- pravilnom ishranom doprinosi sopstvenom zdravom načinu života;
- zna o posledicama poremećaja u ishrani;
- formira praktična znanja i veštine pripremanja hrane i rukovanja priborom, posuđem, spravama i mašinama za pripremanje hrane;
- razvije higijenske navike rukovanja namirnicama (čuvanje namirnica, pripremanje i služenje), kao i održavanja posuđa i pribora za pripremanje i služenje jela;
- formira praktična znanja i veštine za posluživanje hrane;
- formira kulturne navike prilikom uzimanja hrane;
- neguje kulturu ishrane i života uopšte.

Sadržaji:

Biološki važne supstance: masti i ulja, ugljeni hidrati, proteini, vitamini, minerali i voda i njihova uloga u čovekovom organizmu (gradivna, energetska, zaštitna, regulatorska).

Namirnice biljnog porekla u ishrani. Zastupljenost biološki važnih supstanci u namirnicama biljnog porekla.

Namirnice životinjskog porekla u ishrani. Zastupljenost biološki važnih supstanci u namirnicama životinjskog porekla.

Voda - značaj u ishrani i pripremanju hrane.

Potrebe u gradivnim, energetskim i zaštitno-regulatorskim sastojcima hrane, u zavisnosti od uzrasta, vrste zanimanja, pola, spoljašnje sredine, zdravstvenog i fiziološkog stanja organizma.

Posledice nepravilne ishrane: gojaznost, bulimija, anoreksija, avitaminoze, hipovitaminoze, hipervitaminoze.

Ekološka hrana i genetski modifikovana hrana.

Zagađivanje hrane i zaštita od zagađivanja.

Odlaganje, čuvanje i konzervisanje namirnica (fizičke, hemijske i biološke metode).

Pripremanje hrane. Načini obrade namirnica: tehnička i termička obrada. Priprema namirnica tako da se održi njihova hranljiva vrednost. Higijenski uslovi prilikom pripremanja hrane. Pribor i posuđe za pripremanje hrane. Mašine za obradu namirnica. Aparati za pripremanje i čuvanje hrane.

Kultura ponašanja za trpezom i kultura ishrane. Posluživanje i uzimanje hrane. Stono posuđe i pribor.

Svetske kuhinje.

Vežbe:

Sastavljanje jelovnika (raspodela ukupnih energetskih potreba po pojedinim obrocima u toku dana).

Sprovođenje istraživanja o navikama u ishrani.

Pripremanja hrane u sirovom stanju: salate i sokovi od voća i povrća.

Pripremanje mlečnih napitaka.

Pripremanje napitaka od kiselo-mlečnih proizvoda (voćni jogurt).

Pripremanje premaza od mlečnih proizvoda.

Aranžiranje hrane, stola i posluživanje.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Sadržaji nastave domaćinstva omogućuju učenicima da formiraju praktična znanja, veštine i navike koje će primenjivati u važnim aktivnostima u svakodnevnom životu, kao što su kultura stanovanja, odevanja, ishrane. Usvajanjem znanja iz oblasti nastavnog predmeta *domaćinstvo*, učenici će biti osposobljeni da samostalno vrše izbor i koriste različite materijale i sredstava.

Domaćinstvo u osmom razredu obuhvata dve teme: *Sredstva za održavanje lične higijene i higijene stana i ishrana čoveka*. Zajedničko za obe teme je razmatranje sadržaja sa higijensko-zdravstvenog aspekta, u funkciji razvijanja zdravih stilova života.

U cilju formiranja veština i navika, preciziranih operativnim zadacima uz teme, važno je učenike postavljati u situacije da praktično primenjuju stečena znanja u vezi sa sadržajem tema i razvijaju veštine i stiču navike. Nastavne situacije, odnosno učenje u okviru obe teme, neophodno je tako planirati da se, u korelaciji sa drugim nastavnim sadržajima, funkcionalno povezuju i angažuju stečena znanja iz drugih predmeta, npr. biologija, hemija, fizika i dr. Razmatranja fizičkih i hemijskih promena, primenjena u svim aktivnostima oko pripremanja hrane, pojačavaju motivaciju za rad time što se razume ono što se radi (na primer, kako se ostvaruje vezivanje brašnom, zašto skuvan voćni sirup postaje čvrst i providan kada se ohladi, zašto je so sredstvo za konzervisanje, kako dolazi do podizanja testa i sl.).

Praktične aktivnosti sadržane u temi *Ishrana čoveka* realizovati u školskoj kuhinji. Učenici mogu, u skladu sa svojim interesovanjima, razmatrati/istraživati pitanja u okviru malih projekata, praviti prezentacije, javna predstavljanja, takmičenja itd.

3. PREPORUČENE VRSTE AKTIVNOSTI U OBRAZOVNO-VASPIITNOM RADU

Preporučene vrste aktivnosti u obrazovno-vaspitanom radu date su uz obavezne i preporučene sadržaje svakog obaveznog i izbornog nastavnog predmeta, u odeljku Način ostvarivanja programa.

4. PREPORUČENI NAČIN PRILAGOĐAVANJA PROGRAMA OBRAZOVANJA ODRASLIH, UČENIKA SA IZUZETNIM SPOSOBNOSTIMA, PROGRAMA PREDMETA OD ZNAČAJA ZA NACIONALNU MANJINU I DVOJEZIČNOG OBRAZOVANJA

Prilagođavanje programa za obrazovanje odraslih vrši se u pogledu organizacije, trajanja, ciljeva i ocenjivanja, saglasno potrebama i mogućnostima odraslih u skladu sa zakonom.

Za učenike sa izuzetnim sposobnostima priprema se individualni obrazovni plan, program i način rada kojim se utvrđuje obogaćen način obrazovanja i vaspitanja koji sadrži:

- 1) dnevni raspored aktivnosti časova nastave u odeljenju;
- 2) dnevni raspored rada sa licem koje pruža dodatnu podršku i učestalost te podrške;
- 3) ciljeve obrazovno-vaspitnog rada;
- 4) posebne standarde postignuća i prilagođene standarde za pojedine ili sve predmete sa obrazloženjem za odstupanje;
- 5) program po predmetima, precizirano koji sadržaji se obrađuju u odeljenju, a koji u radu sa dodatnom podrškom;
- 6) individualizovan način rada nastavnika, izbor adekvatnih metoda i tehnika obrazovno-vaspitnog rada.

Prilagođavanje programa za obrazovanje i vaspitanje na jeziku nacionalne manjine vrši se tako što:

- se obrazovno-vaspiti rad ostvaruje na maternjem jeziku, dvojezično ili na srpskom jeziku;
- nastava srpskog jezika kao nematrnjeg jezika ima status obaveznog predmeta;
- fond časova za nastavu obaveznih predmeta srpski jezik ili srpski jezik kao nematrnji jezik i maternjeg jezika određuje se nastavnim planom;
- u okviru dvojezične nastave ona se može izvoditi na jeziku nacionalne manjine i srpskom ukoliko postoje uslovi i stručan kadar za to;
- za pripadnike nacionalnih manjina program nastave prilagođava se u pogledu sadržaja koji se odnose na istoriju, umetnost i kulturu nacionalne manjine: u nastavi *istorije* obrađuju se sadržaji iz istorije te manjine sa fondom do 15% od ukupnog broja časova u toku školske godine; u nastavi *muzičke kulture* do 60% sadržaja koji se obrađuju pevanjem i sviranjem, odnosno do 20% sadržaja u oblasti slušanja muzike, po izboru nastavnika, obuhvata dela nacionalnih stvaralaca; u nastavi *likovne kulture*, do 30% sadržaja, po izboru nastavnika, obuhvata umetnička dela nacionalnih stvaralaca i nacionalne spomenike kulture.

Prilagođavanje programa za obrazovanje i vaspitanje na stranom jeziku, odnosno dvojezično vrši se tako što:

- se nastava, u skladu sa zakonskim odredbama, realizuje na stranom jeziku ili na stranom jeziku i srpskom/maternjem jeziku;
- škola, u skladu sa neophodnim uslovima za rad u dvojezičnoj nastavi i kvalifikovanim stručnim kadrom, određuje predmete, fond časova koji će se realizovati na stranom jeziku kao i način ostvarivanja nastave koja se odvija na stranom jeziku.

5. PREPORUKE ZA PRIPREMU INDIVIDUALNOG OBRAZOVNOG PLANA ZA UČENIKE KOJIMA JE POTREBNA DODATNA OBRAZOVNA

PODRŠKA, KOJI SE SA ZAKAŠNENJEM UKLJUČUJU U OBRAZOVNI PROCES, KOJI NE POZNAJU JEZIK NA KOME SE OSTVARUJE OBRAZOVNO-VASPITNI RAD

Individualni obrazovni plan se priprema za učenike kojima je usled socijalne uskraćenosti, smetnji u razvoju, invaliditeta, kasnijeg uključivanja u školovanje, nedovoljnog poznavanja jezika i drugih razloga potrebna dodatna obrazovna podrška. Cilj individualnog obrazovnog plana jeste postizanje optimalnog uključivanja takvih učenika u redovan obrazovno-vaspiti rad 8. razreda i njihovo osamostaljivanje u vršnjačkom kolektivu.

Za svakog učenika pojedinačno, prema njegovim specifičnim potrebama i mogućnostima, priprema se prilagođen način obrazovanja koji obuhvata individualni obrazovni plan, program i način rada koji sadrže:

- 1) dnevni raspored aktivnosti časova nastave u odeljenju;
- 2) dnevni raspored rada sa licem koje pruža dodatnu podršku i učestalost te podrške;
- 3) ciljeve obrazovno-vaspiti rada;
- 4) posebne standarde postignuća i prilagođene standarde za pojedine ili sve predmete sa obrazloženjem za odstupanje;
- 5) program po predmetima, precizirano koji sadržaji se obrađuju u odeljenju, a koji u radu sa dodatnom podrškom;
- 6) individualizovan način rada nastavnika, izbor adekvatnih metoda i tehnika obrazovno-vaspiti rada.

Individualni obrazovni plan donosi pedagoški kolegijum na predlog stručnog tima za inkluzivno obrazovanje. Tim za inkluzivno obrazovanje čine odeljenjski starešina i predmetni nastavnici, stručni saradnik škole, roditelj/staratelj, a po potrebi pedagoški asistent i stručnjak van škole, na predlog roditelja/staratelja.

Roditelj/staratelj daje saglasnost za sprovođenje individualnog obrazovnog plana.

Nastavnik pri planiranju svog rada u odeljenju usklađuje svoj plan sa individualnim obrazovnim planom učenika.

Sprovođenje individualnih obrazovnih planova prati prosvetni savetnik.

6. DRUGA PITANJA OD ZNAČAJA ZA OSTVARIVANJE NASTAVNIH PROGRAMA

ŠKOLSKI PROGRAM

Školski program je osnovni dokument škole koji se priprema na osnovu definisanog nastavnog plana i programa i u čijoj izradi učestvuju svi nastavnici i stručni saradnici. Od autora Školskog programa očekuje se da uvažava interese, potrebe i interesovanja učenika, roditelja i lokalne zajednice. Školski program sadrži:

- nastavne predmete (obavezne, obavezne izborne, i fakultativne);
- nastavne teme, koje formiraju nastavnici u skladu sa definisanim ciljevima programa. Nastavne teme su osnov modela integrisanog učenja, kojim se pojedinačni nastavni sadržaji organizuju u šire teme i tematske celine. Ovakvo organizovanje nastavnih sadržaja može biti na nivou pojedinačnog predmeta ili se integracija vrši na nivou širih oblasti ili domena znanja. Ovakav vid nastavnog procesa omogućava povezivanje znanja koje učenik stiče ličnim iskustvom, u porodici i široj zajednici, na jednoj strani, i u školi,

na drugoj strani. Na ovaj način se učeniku omogućava da veći broj informacija organizuje u smislene celine, kao i lakši i brži transfer znanja;

- vremensku dinamiku;
- metode i tehnike rada;
- aktivnosti nastavnika i učenika;
- ocenjivanje.

PREPORUKE ZA OSTVARIVANJE PROGRAMA

ZDRAVSTVENO VASPITANJE

Cilj i zadaci

Opšti cilj nastave zdravstvenog vaspitanja jeste da učenici ovladaju osnovnim znanjima, veštinama, stavovima i vrednostima u oblasti zdravstvenog vaspitanja, koji predstavljaju osnovu za formiranje odgovornog odnosa prema sopstvenom zdravlju, kao i zdravlju drugih.

Ostali ciljevi i zadaci nastave zdravstvenog vaspitanja jesu:

- sticanje znanja, umjenja, stavova i vrednosti u cilju očuvanja i unapređivanja zdravlja;
- razvijanje zdrave ličnosti, odgovorne prema sopstvenom i tuđem zdravlju;
- podsticanje pozitivnog odnosa prema zdravom načinu življenja i zdravstvenoj kulturi;
- motivisanje i osposobljavanje učenika kao aktivnih učesnika u očuvanju svog i tuđeg zdravlja;
- podsticanje humanog odnosa prema bolesnim osobama i spremnosti da im se pruži pomoć;
- prepoznavanje štetnih uticaja po zdravlje i ovladavanje veštinama zaštite.

Operativni zadaci

Učenici treba da:

- steknu znanja o razvojnem periodu adolescencije, posebno o polnom sazrevanju i reproduktivnom zdravlju;
- saznaju sve faktore rizika koji dovode do narušavanja zdravlja u ovom periodu;
- unaprede komunikaciju značajnu za očuvanje zdravlja;
- razvijaju komunikativne sposobnosti, veštine nenasilne komunikacije i konstruktivnog rešavanja sukoba sa odraslima i sa vršnjacima;
- formiraju pravilne odbrambene mehanizme ponašanja u cilju prepoznavanja i suprotstavljanja faktorima rizika;
- steknu znanja o zdravoj ishrani i bolestima koje nastaju kao posledica nepravilne ishrane;
- shvate značaj i ulogu fizičke aktivnosti u očuvanju zdravlja;
- znaju posledice zloupotrebe psihoaktivnih supstanci;

- prepoznavanjem primere i zadatke iz svakodnevnog života razvijaju zdravu ličnost koja će biti odgovorna za sopstveno zdravlje.

SADRŽAJI PROGRAMA

- Polno sazrevanje i reproduktivno zdravlje.

- Posledice nepravilne ishrane.

- Poremećaji rasta i razvoja usled nedovoljne fizičke aktivnosti.

- Bolesti zavisnosti (zloupotreba psihoaktivnih supstanci, "kompjuterska" zavisnost, hazardske igre).
Prevenција zloupotrebe psihoaktivnih supstanci.

- Prepoznavanje i suprotstavljanje faktorima rizika odgovornim za narušavanje zdravlja mladih.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Škola kao obrazovno-vaspitna ustanova ima zadatak da, pored obrazovanja učenika, stvara uslove za vaspitni razvoj zdrave ličnosti deteta. Organizovanim i pedagoški osmišljenim radom, primenom raznovrsnih vidova obrazovno-vaspitne delatnosti škole, kod učenika treba uticati na usvajanje zdravih stilova života, razvijanje pozitivnog, aktivnog odnosa prema zdravom načinu života, formira nju potreba za čuvanjem i unapređivanjem fizičkog, mentalnog i socijalnog zdravlja. Kod mladih ljudi škola mora da formira razvije mehanizme odbrane koji će im pomoći da se suprotstave svim faktorima rizika koje savremeno društvo nudi, a koji mogu da naruše zdravlje.

Obrazovno-vaspitni rad sa mladima mora da sadrži aktivnosti oko formiranja fonda znanja i navika, što je neophodno kako bi učenici usvojena znanja mogli primeniti u svakodnevnoj praksi. Učenje sadržaja zdravstvenog vaspitanja podrazumeva prevođenje znanja o zdravlju u željeni način ponašanja, uz prepoznavanje pravih životnih vrednosti i podsticanja razvoja ličnosti. Osnovni cilj zdravstveno vaspitnog rada jeste razvoj autonomne, slobodne, sposobne, samosvesne, odgovorne i kreativne ličnosti otvorene za dijalog i saradnju, koja poštuje sebe i druge.

Zdravstveno vaspitanje je proces koji se planski i kontinuirano odvija. Naučna istraživanja pokazala su da 52% svih mogućih uticaja na zdravlje se odnose na svakodnevno ponašanje pojedinca. Veliki broj patoloških stanja mogao bi se izbeći pravilnim odnosom prema zdravlju i životu. Zdrav način života se uči u porodici, školi i široj društvenoj zajednici. Škola treba vaspitno da deluje na učenika i da pokrene pozitivne emocije i formiranje pravilnih stavova i navika, da sprovodi pozitivnu akciju za zdravlje, ugradi znanja u obliku navika u karakter učenika i trasira put ka veštinama zdravog življenja. Ciljeve i zadatke zdravstveno-vaspitnog rada škola može ostvariti samo u jedinstvenom delovanju svih oblika rada škole.

Školski period obuhvata razvoj deteta od polaska u školu do 18-te godine. Adolescencija i pubertet često se koriste kao sinonimi, iako to nisu. Pubertet je skup fizičkih i fizioloških promena, a adolescencija je širi pojam koji osim biološkog obuhvata i psihosocijalno sazrevanje. Prema Svetskoj zdravstvenoj organizaciji, hronološki se adolescencija definiše kao period između 10 i 19 godine. Adolescencija se deli na tri perioda: ranu (10 do 13 godina), srednju (14 do 16 godina) i kasnu (17 do 19 godina). Ova podela je arbitrarna jer se stadijumi rasta i razvoja međusobno preklapaju, odvijaju se u kontinuitetu. Prema nekim autorima, srednja adolescencija je period od 15 do 18 godine, a kasna obuhvata uzrast od 19 do 23 godine, po nekima i do 25. godine.

Za period puberteta karakteristična je velika varijabilnost biološkog rasta, sazajnog i emocionalnog razvoja. Imajući u vidu da normalan razvoj u ovom periodu može biti asinhron i prekidan periodima regresije, neophodno je pažljivo planirati i realizovati date sadržaje. Adolescent je veoma osetljiv i sklon stalnom upoređivanju sa vršnjacima i procenjivanju da li su njegove promene uobičajene, odnosno normalne u ovom periodu.

Ranu adolescenciju karakterišu krupne promene, kao što su intenzivnije druženje sa vršnjacima, veća mobilnost u kretanju, povećana radoznalost i potreba za nezavisnošću što stvara uslove za povećanje rizičnog ponašanja kada je u pitanju zdravlje.

Za zdrav razvoj ličnosti učenicima je neophodno pomoći da sigurnost traže i nalaze u sopstvenoj moći poimanja sveta, intelektualno, emocionalno i estetski. Zdravo ponašanje je neposredno povezano sa zdravljem i predstavlja svaku aktivnost preduzetu u cilju očuvanja, unapređivanja i održavanja zdravlja. Suprotno ovom, "rizično ponašanje" definisano je kao specifičan oblik ponašanja koji povećava osetljivost za specifične poremećaje zdravlja.

Same informacije nisu dovoljne da učenici prihvate zdravo ponašanje. To je samo početna faza, odnosno azbuka vaspitnog procesa koja se mora dopuniti savremenim zdravstveno-vaspitnim strategijama, sa dobro planiranim i kontrolisanim intervencijama koje utiču na postepeno dobrovoljno prihvatanje ponašanja koje vodi zdravlju.

Na nivou aktiva i nastavničkog veća (škola) prilikom donošenja školskog programa, škola planira i realizuje tematska područja iz oblasti zdravstvenog vaspitanja, u skladu sa potrebama. Izuzetno je važno prethodno odrediti na koji način i u okviru kojih aktivnosti će biti realizovani sadržaji programa, kako bi se ostvarili postavljeni ciljevi i zadaci predmeta.

Sadržaji programa se mogu realizovati u sledećim oblicima:

- obavezna nastava i izborni predmeti,
- izborni i fakultativni predmeti,
- časovi odeljenjskog starešine,
- dodatni rad, sekcije i slobodne aktivnosti,
- saradnja sa roditeljima,
- rad stručnih saradnika
- saradnja sa lokalnom zajednicom.

Nastava kao osnovni oblik obrazovno-vaspitnog rada predstavlja polaznu osnovu za sve oblike rada koje škola organizuje. Nastava kao najzastupljeniji oblik rada pruža povoljne mogućnosti za široko i svestrano vaspitno delovanje na učenike. Svaki nastavni predmet pruža velike mogućnosti da se putem sadržaja predmeta aktivno utiče na zdrav razvoj ličnosti učenika. Govoreći o značaju i ulozi škole pre svega veoma je važna uloga nastavnika kao glavnog realizatora obrazovnih i vaspitnih zadataka. Istraživanja su pokazala da u svim vidovima stimulacije koja se primenjuje na času, 86% zauzimaju one koje je izazvao nastavnik, a samo 14% učenici.

U okviru redovne nastave, izbornih i fakultativnih predmeta postoje velike mogućnosti za integraciju zdravstveno-vaspitnih sadržaja. Za učenje ovih sadržaja veoma je važno primeniti različite metode i oblike aktivnog učenja i saznavanja nastavnih sadržaja, vršnjačku edukaciju i sve one metode rada koje doprinose ne samo sticanju znanja, već i formiranju veština i razvoju pozitivnih stavova i vrednosti što su posebno važni ciljevi ovog programa.

Realizacija ciljeva i zadataka zdravstveno-vaspitnog rada u velikoj meri zavisi od kvaliteta saradnje odeljenjskog starešine sa učenicima i njihovim roditeljima. Odeljenjski starešina je koordinator i organizator vaspitnih uticaja socijalne adaptacije mladih i njihovog razvoja. Posle roditelja, on ima najznačajniju ulogu u procesu razvoja i formiranja ličnosti. Saradnja sa roditeljima primenjujući različite oblike rada doprinosi efikasnijem rešavanju u slučajevima kada dođe do poteškoća i problema u razvoju.

Na časovima odeljenjske zajednice učenika:

- realizuju se sadržaji koji nisu obrađeni u okviru obaveznih nastavnih predmeta;

- ostvaruje se sinteza znanja, koriguju i utvrđuju stavovi i uverenja;
- objektiviziraju se kriterijumi vrednovanja;
- ostvaruje se saradnja sa nosiocima aktivnosti (roditeljima, vršnjačkim edukatorima i zdravstvenim radnicima).

Dobro osmišljeno korišćenje slobodnog vremena omogućava razvijanje pozitivnih osobina ličnosti, kao i sticanje specijalizovanog znanja koja su u funkciji očuvanja zdravlja. U slobodnim aktivnostima učenici se uključuju u rad sekcija koje kao jedan od glavnih ciljeva imaju održavanje zdravstveno-higijenskih uslova u školi. Nastavne aktivnosti su pogodne za rad klubova zdravlja koji mogu sprovoditi: akcije za unapređivanje školskog prostora i prostora oko škole, akcije posvećene zdravoj ishrani i svim ostalim aktivnostima planiranih kalendarom zdravlja, saradnju sa zajednicom, humanitarne akcije, organizovanje kulturnih aktivnosti i drugih sadržaja za kreativno i rekreativno korišćenje slobodnog vremena.

Za uspešno ostvarivanje programa posebna odgovornost pripada direktoru škole i stručnim saradnicima. U svom preventivnom radu stručni saradnici, pre svega, moraju da uspostave dobru saradnju sa nastavnicima, odeljenjskim starešinama i roditeljima da bi što bolje preduzeli mere savetodavnog rada koji će doprineti kreiranju boljih uslova za svestran i potpun razvoj ličnosti.

Istovremeno, pripremaju godišnji program rada škole i na taj način sa direktorom planiraju aktivnosti i obezbeđuju saradnju sa ustanovama i saradnicima van škole, kao i stručno usavršavanje nastavnika i saradnika koji čine deo tima za realizaciju ovog programa.

Prilikom donošenja godišnjih programa rada škole, polaziti od uloge svakog oblika aktivnosti za celokupni razvoj ličnosti učenika i predvideti njihov doprinos u ostvarivanju ciljeva zdravstvenog vaspitanja.

Uloga direktora škole, stručnih saradnika i celokupna organizacija rada, bitna je za uspostavljanje uspešnih i pozitivnih relacija sa roditeljima, društvenim organizacijama, institucijama iz okruženja i pojedincima koji mogu dati svoj doprinos u realizaciji ovog programa. Za uspešnu promociju zdravlja i zdravih stilova života, veoma je važno efikasno partnerstvo između nastavnika, zdravstvenih radnika i resornih ministarstava.

Nosioci zdravstveno-vaspitanog rada u školama, pored prosvetnih radnika, jesu i zdravstveni radnici.

Realizacija programa ostvaruje se na nivou škole, razreda i odeljenja. Učesnici u realizaciji programa su školski odbor, direktor škole i pedagoška služba kao koordinatori aktivnosti. Realizatori programa su nastavnici, roditelji, učenici, usko specijalizovani stručnjaci angažovani za određenu oblast i ostali radnici škole.

U cilju uspešnije realizacije sadržaja poželjno je organizovati seminar za koordinate i realizatore programa, na kome će se bolje upoznati sa sadržajem, tehnikama i metodama rada.

Vaspitni proces usmeriti na celokupan razvoj ličnosti sa njenim afektivnim, kognitivnim i psihofizičkim karakteristikama. Nastavnici biologije, geografije, književnosti, umetnosti, građanskog vaspitanja, fizičkog vaspitanja, kao i nastavnici drugih predmeta, u okviru svoga rada, korelativno povezuju nastavne sadržaje i pružaju učenicima osnovne naučno zasnovane informacije iz programa zdravstvenog vaspitanja.

Učešće učenika je dobrovoljno, ali je obaveza škole da im stvori uslove za rad i obezbedi mentora za rad. Metod realizacije sadržaja, vreme i način, zavise od mogućnosti škole, od organizacije i uslova rada škole, stručnih saradnika, nastavnika i odeljenjskog starešine.

U zdravstveno vaspitnom radu veoma je važno odabrati pravu informaciju i metod rada sa učenicima. U skladu sa uzrasnim karakteristikama sadržaji zdravstveno-vaspitanog rada se poput koncentričnih krugova šire.

Metode nastavnoga rada potrebno je prilagoditi sadržaju pri čemu prednost treba dati metodama aktivnog učešća i radu u grupama. Najčešće se preporučuju kako individualne, tako i grupne metode rada: planirani razgovor, kreativne radionice, zdravstveno predavanje, igranje uloga i simulacije, izložbe, pisani radovi, analiza situacija i praktični primeri, debate, audio i vizuelne aktivnosti, vežbanje životnih veština specifičnih

za određeni kontekst i rad u maloj grupi. Učešće samih učenika kao organizatora ili vršnjačkih edukatora poželjno je i u praksi je pokazalo pozitivne rezultate.

PREPORUKE ZA OSTVARIVANJE PROGRAMA SLOBODNIH AKTIVNOSTI

HOR I ORKESTAR

Hor

Učešćem u horu mlada ličnost sagledava vrednosti zajedničkog rada u postizanju određenog umetničkog zadatka. Hor je najmasovniji vid kolektivnog muziciranja u osnovnoj školi i od njegovog rada zavisi ugled škole. Od učesnika hora se zahteva jedinstveni pristup i rad svih učenika.

Horsko pevanje može biti:

- odeljenjsko horsko pevanje,
- razredno horsko pevanje,
- horsko pevanje starijih razreda.

Pevanje u horu ima obrazovni i vaspitni cilj. Obrazovni cilj obuhvata razvijanje sluha i ritma, širenje glasovnih mogućnosti, učvršćivanje intonacije. Vaspitni cilj obuhvata razvijanje osećanja pripadnosti kolektivu, razvijanje estetskih osećanja, komunikaciju sa drugim članovima hora.

Razredni hor obuhvata sva odeljenja istog razreda u školi.

Hor učenika starijih razreda obuhvata uzrast učenika od petog do osmog razreda, sa nedeljnim fondom od 3 časa.

Časovi hora ulaze u fond časova neposrednog rada sa učenicima.

Repertoar hora obuhvata dela domaćih i stranih kompozitora. Na repertoaru hora starijih razreda uvrstiti dvoglasne i troglasne kompozicije a kapela ili uz instrumentalnu pratnju.

U toku školske godine potrebno je sa horom uraditi osam do deset kompozicija i nastupati na smotrama, takmičenjima i drugim muzičkim manifestacijama.

Orkestar

Orkestar koji najbolje odgovara interesovanjima i mogućnostima učenika jeste Orfov instrumentarij. Kako se na ovim instrumentima lako savladava tehnika sviranja, velika je mogućnost za odabir najbolje uvežbanih učenika za ovaj sastav.

Na početku rada na Orfovim instrumentima sviranje se svodi na praćenje ritma, pevane pesme ili muzičke igre. Sviranje na melodijskim instrumentima uvodi se kasnije kada se učenici priviknu na zajedničko muziciranje.

U školi se može formirati orkestar sastavljen i od neke druge grupe instrumenata (harmonika, mandolina, tambura, blok flauta).

Časovi rada orkestra predviđaju 3 časa nedeljno i ulaze u fond časova neposrednog rada sa učenicima.

U toku školske godine potrebno je sa orkestrom uraditi najmanje 5 kompozicija i nastupiti na koncertima, priredbama, smotrama, takmičenjima i drugim muzičkim manifestacijama.